تەڭرىتاغ

21 - ئەسىر ۋە ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرى

393 000 يۈەن، ئالدامچىلىق قۇرۇققا سوزۇلغان دەۋا

ئەسىر ئاخىرىدىكى ئويلار

بار ئىكەنمەن يادىڭدا دۇنيا

زىبىخانىم

2

1999

TANGRITAG

ISSN 1004-1745

9 771004 174004 03

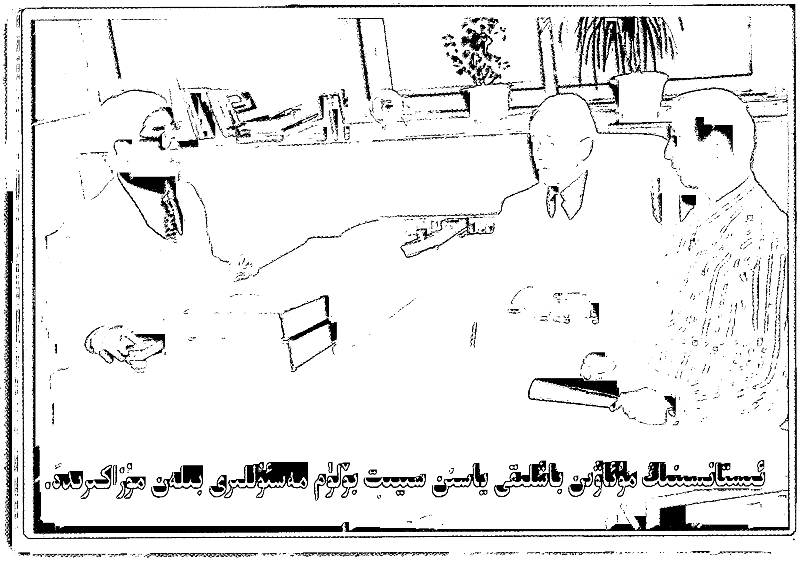

ئىستانسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ياسىن سىيىت بۆلۈم مەسئۇللىرى بىلەن مۇزاكىرىدە.

UTV

ئۈرۈمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى

ئۈرۈمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى 1985 - يىلى 9 - ئايدا ئاڭلىتىش بېرىشنى باشلىغان. 1993 - يىلىدىن باشلاپ 27 - قانال(خەنزۇ تىلىدا)، 33 - قانال(ئۇيغۇر تىلىدا) دىن ئىبارەت ئىككى قانالدا كۈنىگە 12 سائەتتىن ئارتۇق ئاڭلىتىش بېرىشكە باشلىدى. شەھەرلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ھازىر 33 - قانالدا «جەمئىيەت ۋە تۇرمۇش»، «قىزىلتاغ ئاخشىمى»، «دېلو ۋە قانۇن»، «سەبىيلەر» قاتارلىق بىر يۈرۈش نادىر پروگراممىلار سان ۋە سۈپەتتە كاپالەتلىك قىلىنغان ھالدا ئىشلىنىپ ئۈرۈمچى خەلقىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

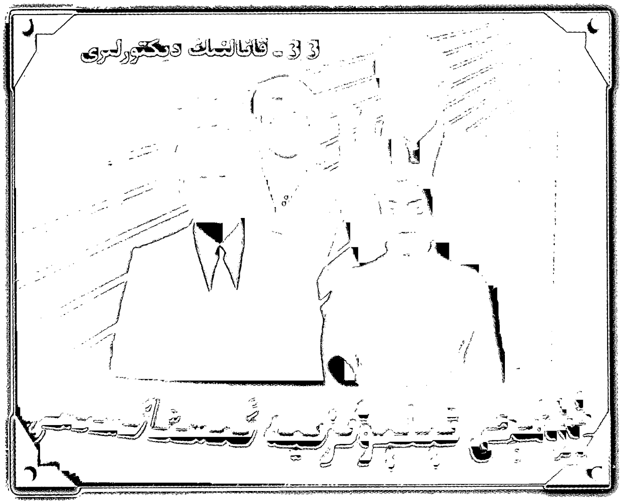

33 - قانالنىڭ دىكتورلىرى

33 - قانالنىڭ بارلىق تەھرىر، مۇخبىرلىرى.

تەڭرىتاغ

TANGRITAG

2
1999

باش مۇھەررىر: ھەبىبۇللا مۇھەممەت
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: پولات ھېۋزۇللا

تەھرىر ھەيئەتلەر

تۇرسۇن توختى، ئىمىن ئەھمىدى، ئازات سۇلتان، بوغدا ئابدۇللا، ماخمۇتجان ئىسلام، مۇختار مەخسۇت، تۇردى ھاشىم، غوپۇر نۇر، ئابدۇقادىر جالالىدىن، ھەبىبۇللا ئىلياس، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، پولات ھېۋزۇللا، ئەركىن نۇر، ھەبىبۇللا سادىر، ئەكبەر ئېلى.

تەڭرىتاغ

(قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال)

مەسئۇل مۇھەررىر: ئەركىن نۇر

مۇھەررىرلەر: ئەكبەر سالىھ

سەنەۋەر ئۆمەر

ئالىم خالىدىن

مەسئۇل كوررېكتور

ماشىنىست: خەلچەم ئابلىمىت

گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: ئەكبەر سالىھ

ئەدەبىي ئاخباراتلار

21 ـ ئەسىر ۋە ئۇيغۇر سودىگەرلىرى . . . .
پولات ھېۋزۇللا، ئابلەت ئابدۇرىشىت بەرقى، ۋەلى كېرىم 24

393000 يۈەن، ئالدامچىلىق، ئۆزۈڭگە سوزۇلغان دەۋا . . . .
ئەكبەر سالىھ، مۇھەممەدسالىھ مەتروزى 94

ھېكايىلەر

زىبىرخانىم . . . . ئېزىز نۇر 4

بوۋاينىڭ ئۆلۈمى . . . . ئېلتىكىن 44

كەندىرلىكتىكى چۈش . . . . ۋەلى داۋۇت 98

شېئىرلار

ئەزىزى، يالقۇن ئەزىزى، ئەخمەتجان تۇرۇپ، قەھرىمان روزى، ئېزىز نامان، تۇرسۇننىياز توختى ئوغۇز، بىلقىز تاھىر، غۇنچەم قادىر 38

دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى
تەرىپىدىن چىقىرىلىدى
«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلىدى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى جەنۇبىي شىنخۇا يولى 16-نومۇر
تېلېفون: 2818897، 2819490 پوچتا نومۇرى: 830002
شىنجاڭ «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
جۇڭگو خەلقئارا نەشرىيات سودا باش شىركىتى
چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ (782-خەت ساندۇقى)
مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
CN65 —1012/1
پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 83 ـ 52
پارچە سېتىلىشى: 4.40 يۈەن

1999/2

ئومۇمىي 73- سان

مۇندەرىجە

ئەدەبىي خاتىرىلەر

ئەسىر ئاخىرىدىكى ئويلار .... ئابدۇقادىر جالالىدىن 57
بار ئىكەنمەن يادىڭدا دۇنيا .... ھاجى قۇتلۇق قادىرى 90
يانچۇق دەپتەرلىرىمدىن .... مۇھەممەد رېھىم 77

مىكرو ماقالە

شېئىرىي كەشىلىك ھەققىدە .... مۇھەممەتتۇرسۇن ئېلى 109

نەسىرلەر

سەيياھ .... ئەكبەر داۋۇت تەنھا 83
ئوت .... ئەنۋەر تاشتۆمۈر 87
قوقاستىكى يېزىقلار .... مۇھەممەتجان ئەمەت 89

ئۆچۈر ۋە مۇلازىمەت

مەرھابا يېڭى ئىستېمال 111

ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇب

ئۇ تالاي سوئاللىرىنى ئاشۇ قاناتلىرى ئېگىلىپ كالچىيىپ قالغان مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان كونا ئۆستەڭگە، ئۆستەڭ بويىدىكى كونا سۆگەتلىككە قالدۇراتتى. سۆگەتلەر ئۇنىڭغا جىممىدە زۇۋانسىز تەلمۈرەتتى، گويا ئۇنىڭدىن ياندۇرۇپ جاۋاب ئالماقچى بولغاندەك. ئەتراپتىكى مەھەللە ۋە ئۇنىڭ سىرتىدا كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان شورتاڭ قاقاسلىقلار بۇ جاينى يېشىللىق ئارىسىغا ئالسىمۇ، سۆگەت، تېرەك، تاغ سۆگەتلىرى ئارىلاپ قويۇلغان مەكتەپ مەيدانى ياقىلىرىدىكى سىدە، قارىغايلار ئۇنىڭغا بىر خىل يېشىللىق ئەمەس، قانداقتۇر قاقاسلىقتا سارغىيىپ قالغان بىر خىل ئۇسۇملۇكنى ئەسلىتەتتى.

چۇرقىرىشىپ ئوينايدىغان بىر توپ باللار ۋە بۇ باللار ئارىسىدا پەرقلىق ھالدا كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىپ تۇرىدىغان مۇئەللىملەر، خانىملار مۇشۇ جاينىڭ دائىملىق «مېھمىنى» ئىدى.

بىر - بىرىگە قارىتىپ سېلىنغان قارىمۇقارشى قىرغاقتىكى سىنىپلار دېرىزىلىرى يوغان ئېچىلغان ھالەتتە تۇراتتى. گاھىلىرىنىڭ بولسا ئىشىكى ئوچۇق ھالدا بەزى ئوقۇغۇچىلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ قالاتتى. خانىملىرىنىڭ چاڭىلداپ سۆزلەشلىرى ئاشۇ ئوچۇق سىنىپتىن قارشى تەرەپتىكى سىنىپلارغا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دەرسكە زېھنىنى بەرمەيدىغان كەيسىز ئوقۇغۇچىلار دېرىزىدىن سىرتقا بويۇنداپ قارىشاتتى. بۇ قارشى تەرەپتىن كېلىدىغان ئاۋازلارنى ئاڭلاش بىلەن بىر خىل ئويۇن جىقىراتتى - دە، ئۆز خانىملىرىنىڭ بىرىلىپ سۆزلەشلىرى قۇلاقلىرىغا كىرىپ چىقمايتتى. بۇنداق چاغلاردا دوغىلاقىنە كەلگەن مەكتەپ مۇدىرى توساتتىنلا پەيدا بولۇپ قالاتتى - دە، قوللىرىنى جوپۇپ ئۇلارنى

1

«خۇدا مېنى نېمىشقا شۇنچە شەپقەتسىزلەرچە جازالايدۇ؟ ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ كېتىشىم كېرەكمۇ؟ مېنى قىيناۋاتقان ئېيىتقۇسىز ئازابلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ئېسىمدىن چىقىرالماي يۈرگىنىمدىن بولۇۋاتامدۇ؟ ئاھ، خۇدا، ئۇنتۇش، ھەممىنى بىراقلا ئۇنتۇپ كېتىش قابىلىيىتىنىڭ بولماسلىقى گۇناھمۇ؟ مەن راستىنلا ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكىنىمدە... ياق، بىر ئۆمۈر ئازاب چەكسەممۇ ئۇلارنى ئۇنتالمايمەن...»

بۇنداق خىياللار ئۇنىڭغا ھەرقاچان ھەمراھ بولۇپ، ئەتراپىدا ئۆز سايىسىدەك ئەگىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭغا دۇنيادىكى ھەممە نەرسە قاباھەتلىك، قورقۇنچلۇق ۋە مەنىسىز تۇيۇلاتتى. گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ، قۇش، كائىنات، ئادەم ئوخشاشلا بىمەنە ئىدى.

دەرس تىڭشاشقا، ئويۇنلىرىنى يىغىشتۇرۇپ خالىمىغا قاراشقا دەۋەت قىلاتتى. مانا بۇ ئاشۇ زىبىر خانىمنىڭ مەكتىپى ئىدى .

ئۇ بۈگۈن ئۆز ئادىتى بويىچە رەتلىك كىيىنىپ، دەرس خاتىرىسىنى كۆتۈرۈپ سىنىپقا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ يۈرىكى بىرنەرسىنى تۇيغاندەك قىلاتتى. بويۇنلىرىنى قوشقاچ بالىلىرىدەك سوزۇپ ئولتۇرغان ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا بىر خىل جىددىيچىلىك قالدۇراتتى. بالىلار ئورنىدىن دوررىدە قوپۇشۇپ سالام بېرىشتى:

ـ سالام، مۇئەللىم!

ـ سالام، ساۋاقداشلار.

تاراق - تۇرۇق ئاۋازلار بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئۆز جايىدا ئولتۇرۇشتى. ئۇنىڭ نەزەرى ئالدىدا ھەيكەلدەك قېتىپ ئولتۇرغان ئىككى ئادەمگە ئاغدى. «ھە، بۇ يەردە مۇدىر، ئىلمىي مۇدىر ئولتۇرۇپتىكەن - دە! ـ ئۇنىڭ يۈرىكى تىغ كەسكەندەك ئېچىشىپ كەتتى.ـ ئۇلار دەرسىمنى ئاڭلاشماقچى بولۇشسۇنىيۇ، ماڭا نېمە دەپ ئالدىن ئۇقتۇرۇپ قويۇشمايدۇ؟ مەكتەپتە نەدىمۇ بۇنداق بوينىنى باغلىمىغان ئېشەكتەك خالىغانچە ئۇسسۇپ كىرىۋالىدىغان ئىش بار ئىكەن؟!... بوپتۇ، دەرس ئاڭلىسا ئاڭلاۋەرسۇن، بۇمۇ بىر ھېسابتا بولەن گەپ بولدى، مېنىڭ قانداق دەرس ئۆتىدىغىنىمنى بىر كۆرۈپ قويسۇن!»

دېمىسىمۇ ئۇ ھېچقاچان دەرسكە تەييارلىقسىز كىرىپ باققان ئەمەس. ئەكسىچە ئۇنىڭ تەييارلىقلىرى پۇختا، ئەتراپلىق بولاتتى. دەرسلىك كونسپىكلىرىنىمۇ خۇددى قىممەت باھالىق زىننەت بۇيۇمنى ئەتىۋارلاپ تۇتقاندەك رەتلىك ۋە پاكىز ساقلايتتى. ھەر خىل يىغىلىپ كەتكەن پايدىلىنىش كىتابلىرى ۋە ماتېرىياللىرىمۇ شۇ قاتاردا ئىدى. ئۇ قايسىبىر بەتنى ئاچمىسۇن ھامان دەرسلىك مەزمۇنلىرىغا ئائىت يېڭى پىكىر، يېڭى سوئاللار توغۇلاتتى. ئۇ دەرستىن سىرتقى ماتېرىياللاردىن جانلىق پايدىلىنىشقا، پىكىر قىلىشقا، يېڭى مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا، يېڭىچە ئۇسۇل بىلەن ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشكە ئامراق ئىدى. بۇنىڭ بىلەن كۆڭلىمۇ ئىزىغا چۈشكەندەك، بالىلارغا بېرىشكە تېگىشلىك ھەقىقىي بىلىملەرنى تولۇق بېرىشكە مۇيەسسەر بولغاندەك خۇشال بولۇپ قالاتتى. خىزمەت، ئائىلە ئىشلىرىدىمۇ شۇقەدەر رەتلىك ئىدى. كىيىملىرىنىمۇ ئەنە شۇنىڭ ئۆزىنىڭكى سۈپىتىدە ئوقۇتقۇچىغا خاس چوڭ سۈپەت كىيەتتى. چاچلىرىنى رەتلىك تاراپ، سۇس ۋە يارىشىملىق گىرىم قىلاتتى.

يۈنىكلىق بىلەن ئۇنىڭ تەمكىن چىرايى ئېخىمۇ جەلپكار ۋە مەدەنىي تۈس ئالاتتى. يېڭىدىن - يېڭى سۈرتۈپ مايلىۋالىدىغان ئاياغلىرى كىشلەرگە ھامان ئۇنىڭ چاققان- چاققان قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئەسلىتەتتى. باشقىلارنىڭ ئارقىدىن غەيۋەت قىلىشنى راۋا كۆرمەيدىغان، ئۇششاق ئىشلارغىمۇ كۆپ چېپىلىۋالمايدىغان بۇخانىم مۇشۇ مىجەز، مۇشۇ تۇرقى بىلەن خىلۋەت باغدا ئېچىلغان بىر قىزىل گۈلدەك باشقىلاردىن روشەن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ مەلۇماتى باشقىلارنىڭكىدىن يۇقىرى بولغاچقا مۇدىر ۋە ئىلمىي مۇدىر ھەم غوللۇق ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنى قايتا - قايتا مەكتەپنىڭ بۇ كىچىك رەھبەرلىك قاتلىمىغا مۇھىم ئەزا قىلىپ كۆرسىتىشكەنىدى. بۇنداق كىچىك دائىرىدە بولىدىغان ھوقۇق، ئالدى بىلەن ئىلمىي مۇدىرلىق ئورنىغا، ئاندىن مەكتەپ مۇدىرلىق ئورنىغا بېرىپ تاقىلاتتى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئوقۇغان مەكتىپىمۇ مەخسۇس پەنلەر بويىچە پۈتتۈرگەن ئالىي مەكتەپلەر ئىدى. بۇنداق ئوقۇتقۇچىلار مۇشۇ كىچىك ۋە چەت جايدا، تاشلىنىپ تۇرىدىغان مەكتەپ ئىچىدە تېخىمۇ تېپىلمايتتى. ئۇ راستتىنلا خىلۋەت باغ ئىچىدە ئېچىلىپ تۇرغان بىر قىزىل گۈل ئىدى. كۆپ ھاللاردا مەكتەپ مۇدىرى بىلەن ئىلمىي مۇدىر بۇ خانىم ئۇستىدە باش قاتۇرسىمۇ، ئۇنى كۆرەلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق ئالامەتلىرىنى يوشۇرۇپ قالالمايتتى. شۇنداقتىمۇ ئىلمىي مۇدىر ئىككى ئېغىز بۇ خانىمنىڭ ياخشى گېپى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقاتتى. دېمەك، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنىمۇ مەكتەپ مۇدىرى بىلىپ تۇراتتى. ئۇلار خۇددى ئوخشاش بولمىغان ھوقۇق ۋە ئوخشاش بولمىغان چىرايدىكى بىر ئادەم ئىدى. ئاشۇ ھوقۇق ۋە چىرايلىرى ئارقىلىقلا پەرقلىنىپ تۇراتتى. مۇدىر باشلىرى چىلگىدەك يۇملاق، بويۇنلىرى قىسقا، دوغىلاق ئادەم ئىدى. چوڭراق چاپان كىيىۋالسا ئۇنىڭ ئىچىگە چۆكۈپ كېتەتتى. ئىلمىي مۇدىر بولسا يۈزلىرى كاۋىدەك سوزۇنچاق، بويۇنلىرى غاز پاتاڭ، زىراپىدەك ئېگىز ئادەم ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ئىچكى دۇنياسى ئوخشاش، باشقىلارنى ھامان كۆرەلمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزلىرىنى خۇشخۇي، كەڭ قورساق ۋە قابىلىيەتلىك كۆرسىتىشكە ئامراق ئىدى. ئاشۇ خىل تەرەپلىرى بىلەن باشقىلارنىڭ ئاسانلا ئىشەنچىسىگە ئېرىشىۋالاتتى - دە، ئۆزلىرىنىڭ «سىم قامچىسى» نى بىمالال ئوينىتالايتتى. يۇقىرىغا يالغاندىن مەلۇمات بېرىشكە ئۇستا ئىدى. خۇشامەتنىمۇ قالتىس قاملاشتۇراتتى. تۆۋەندىكىلەرنى بېسىشقىمۇ ھەم قابىل

ئىدى. ئۇنىڭ بىرى ئىنچ ئات، يەنە بىرى تاش ئات بولۇپ، مەكتەپنىڭ بۇ جۇلغى چىقىپ كەتكەن «ھارۋىسى» نى تارافشىتىپ سۆرەپ ئېلىپ قاچاتتى... كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە بۇ ھارۋا باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان، بۇقىرىدىكىلەرنى جەلپ قىلىدىغان بىر مەيە ئىدى. مانا بۇ مەيىنى ئاشۇ ئوقۇتقۇچىلار كۆتۈرەتتى. گاھىدا قاقمىغا چۈشۈپ ماڭالماي قېلىپ، چۆچۈپ كۆزلىرىنى ئېچىپ، ئالدىراپ ئەتراپقا قارىمىغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇلار بۇ خاسىيەتلىك مەيە ئىچىدە بىخارامان ئولتۇرۇۋېرەتتى ۋە ھامان باشقىلار تەرىپىدىن بۇ مەيە كۆزلىگەن جايغا يېتىپ بارالايتتى.

ئۇ يوقلىما قىلىپ ئوقۇغۇچىلىرىنى تەشكىللىگەندىن كېيىن، كەيپىياتى خېلىلا جايىغا چۈشۈپ قالدى. پىكىرلىرى ئېچىلىپ، ئەمدى غەيرىتى ئۇرغۇدى، ھېچكىم يوقتەك ھالغا كەلدى. مۇدىر بىلەن ئىلمىي مۇدىرنىڭ سەت تەلەتكە قارىغاندەك قىلىسمۇ، ئەمما دىققىتى يەنىلا ئاشۇ ئىنتىزارلىق بىلەن تىكىلگەن كۆزلەرگە، بىلىم تەشنالىقىدا يانغان ياش قەلبلەرگە مەركەزلەشكەنىدى.

ئۇ بىر - ئىككى ئوقۇغۇچىدىن ئالدىنقى دەرسنى سوراپ، تەكرارلاپ قايتا تولۇقلىدى ۋە ئۇلارغا لايىقىدا باھا، نومۇر بېرىپ رىغبەتلەندۈرۈپ قويىدى - دە، دەرسكە كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ قوللىرىدا ئاپئاق بور ئوينايتتى، دوسكىغا ئۈنچىدەك چىرايلىق خەتلەر تىزىلاتتى. دوسكىنىڭ ھەر بىر بۆلەكلىرىدىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىناتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق ۋە چېۋەر قوللىرى ئاشۇ بورلارنى تۇتۇشقا ئادەتلىنىپ كەتكەنىدى. بورنى قولىغا ئالدىمۇ، بولدى، خۇددى قەلەمنى قولىغا ئالغاندەك دوسكا يۈزىدە ئويىناتتى، بۇنىڭدىن ئۆزىمۇ سۆيۈنۈپ، تېخىمۇ جانلىنىپ كېتەتتى. سۆزلەرمۇ خۇددى ئۇنئالغۇغا ئېلىنغاندەك ئارقا - ئارقىدىن تىزىلىپ چىقاتتى. شۇ تۇرقىدا ھەممە كۆزلەرنى ئۆزىگە ئوتتەك تارتاتتى، تەشنا قەلبلەرنى بىلىم شەربىتى بىلەن تولدۇراتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ رازىمەنلىك چىقىپ تۇرغان سەبىي چىرايلىرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ سۆيۈندۈرەتتى. ئوقۇغۇچىلار ھامان ئۇنىڭ دەرسىدىن ئۆزلىرىنى ھوزۇرلۇق ۋە پۇخادىن چىققاندەك سېزەتتى. ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ كۆز ھەرىكىتى، ئىچكى كەيپىياتىنى ئېكرانغا ئوخشاش ئېنىق كۆرۈپ تۇرىدىغان بۇ خانىم بىرەر ئۆزگىرىشكە قارىتا دەرھال تەشكىللەش، شۇنىڭغا لايىق كەيپىياتنى تەگشەش ئېلىپ باراتتى - دە، ئۇلارنى كۈلدۈرۈپ، يەنە چىپىدە كۈلكىسىنى توختىتىپ، دەرسلىك ئىچىگە، ھەر بىر سۆز، ھەر بىر قۇر جۈملىلەر ئارىسىغا باشلاپ كىرەتتى. قوڭغۇراق چېلىندى، بۇ قېتىمقى دەرسمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتتۈلۈپ ئاخىرلاشتى.

ئوقۇغۇچىلار ئۆز ئادەتلىرى بويىچە خانىمنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن، گۇررىدە سىرتقا چۇرقىرىشىپ يۈگۈرۈپ چىقىشتى. دەرسلىرىنى يېزىپ بولمىغان بىر - ئىككى قاشاڭ ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇشقا ئارانلا ئۈلگۈردى. سىنىپ ئىچى تەكشى پارتىلار بىلەن تولغان، ئەمما قۇپقۇرۇق ھالەتتە ئىدى. دېرىزىگە قويۇلغان پۇچۇق تەشتەكتىكى گۈللەر ئەمدىلا غۇنچە - بەرگىلەرنى چىقىرىشقا باشلىغانىدى. مۇدىر بىلەن ئىلمىي مۇدىر ئۇنىڭغا كۈلۈپ قويۇپ ئۈن - تىنسىز چىقىپ كېتىشتى، ئارقىدىن خانىم كىتابلارنى يىغىشتۇرۇپ يوقلىمىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ئۇدۇل ئىشخانىسىغا كىردى.

ئۇ، بۇ سائەتلىك دەرسنى تۈگىتىپ ئەمدىلا ئۇھ دەپ بولغۇچە، يەنە دەرسكە كىرىشى كېرەك ئىدى. چۈنكى كونا بويىچە ئۆتۈلىدىغان ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، خەنزۇ تىلى، تەبىئەت، تەنتەربىيە دېگەندەك دەرسلەرنى ئۆزى ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى، ھەر بىر دەرسلەرنى ئۇ يەنىلا شۇنداق قىزغىن، ئەتراپلىق، جانلىق ھالدا ئۆتۈپ چىقاتتى. بۇ ئۇنىڭ خىزمەتتىكى ئادىتى ئىدى...

– خانىم، خەيرخوش ئەمىسە!

– خەيرخوش...

كىچىك ئوقۇغۇچىلار خۇددى ئانىسىنى ئۇزاتقاندەك ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشاتتى. گاھىدا ئۇ بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلىرىنى ئېلىپ ئىشخانىسى ياكى ئۆيىگە ئاپىرىپ تەربىيە ئىشلەيتتى. ئۆز پەرزەنتىگە كۆيگەندەك كۆيۈنۈپ، ئۇلار بىلەن ئوخشاش غىزالىناتتى. بۇنداق چاغلاردا ئىدىيىسى ئارقىدا قالغان ئوقۇغۇچىلاردا بولىدىغان تەسىرات ئۇنىڭ قايىل قىلارلىق سۆزلىرى بىلەن قوشۇلۇپ تېخىمۇ چوڭقۇر بولاتتى.

– تېخى تاماق تەييار بولماپتۇ - دە! مەن ھېرىپ ئۆلەي دېدىم. شۇنچە ئۇزاق يولنى بېسىپ كېلىدىغانلىقىمنى ئۆزۈڭلا بىلىسلەغۇ؟

– مانا ھازىر، ھازىر تەييار قىلىمەن. بولسا ئوچاقتىكى ئوتنى ئۆلغايتىپ قويغان بولسىڭىز؟

زىبىر خانىم ئۆيگە كىرىسىمۇ جىددىي ئىشلەپ كېتەتتى. ئۇ ھەر بىر نەرسىگە قىزغىن ئىدى. تۇرمۇشنىكى ھەر بىر نەرسىنى سۆيەتتى. ئۇلارنىڭ ئىلگىرىكى تۇرمۇشىمۇ شۇقەدەر قىزغىنلىق ئىچىدە ئۆتكەنىدى. ئۇ ئېرىنى ياخشى كۆرەتتى، ئېرىمۇ ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى.

ئۇ بىرگە ئوقۇغان ساۋاقدىشى بولغاچقا، زىبىر خانىم ئۆزلىرى قۇرغان بۇ يېڭى ئائىلىنى تولۇق چۈشىنەتتى، ئەمما ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئېرىگە يول تېخىمۇ ئۇزاق بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى. ئىلگىرى ۋېلسىپىتنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ كېلىدىغان بۇ رەخمىتۇللا ئەمدىلىكتە ئاسانلا ھارىدىغان، يولدا نەچچە قېتىملاپ ئولتۇرۇپ - قوپۇپ ئاندىن چۈشىدىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىشلەيدىغان مەكتىپى بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بولسىمۇ، ھەر ھالدا بۇ شەھەرنىڭ قولتۇقىدا ئىدى. ئەمما ئۇنىڭغا خىزمەتتىنمۇ بەكرەك ئېغىر تۇيۇلىدىغىنى ــ مۇشۇ توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان شورتاڭلىق يول ئىدى. گاھى كۈنلىرى ئۇ مۇشۇ يولنىڭ يىراق ۋە ئەسكىلىكىدىن زارلىنىپ كەلمەيمۇ قالاتتى. بۇنداق كۈنلەر بارغانچە كۆپىيىدىغان بولۇپ قالدى.

ــ مەن ھاردىم، ئاچتىم، يەنە قازان بېشىدا ئۆملەپ يۈرۈشۈم كېرەكمۇ؟ بىر ئەرنىڭ ئالدىغا ئوڭلاپ بىر قاچا تاماق ئەكىلەلمىگەن ئايالنى قانداق ئايال دېگىلى بولسۇن!

ئۇنىڭ تالغان پۇت -قوللىرى خېلىلا بوشىشىپ قالغانىدى. ھارغىن يۈرەكلىرىمۇ ئەمدىلىكتە بۆلەكچىلا بىر كۈچكە تولدى - دە، يەنە ۋارقىرىغۇسى كەلدى. ئەمما چېچەن ئايالىنىڭ شۈككىدە، مۇلايىملىق بىلەن باش كۆتۈرمەي قازان بېشىدا يۈرگەنلىكىنى، چىرايىدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغانلىقىنى، كۆزلىرىنىڭ ئېلىشاڭغۇ بولۇپ ئۇيقۇسىرىغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىگە ھاي بەردى، ئىچى بىر خىل ھېسداشلىق ۋە ئەر - ئاياللىق مېھرى بىلەن توشقاندەك بولدى. بۇنداق چاغدا بۇ ئەرمۇ خېلىلا يۇمشاپ قالاتتى، ئەمما ئۇ راستىنلا ھارغان، چارچىغانىدى. بۇ ھال كۆپ تەكرارلىنىۋېرىپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېزەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ بۇنىڭغا كۆنۈشكە مەجبۇر ئىدى. چۈنكى بۇ تۇرمۇش، بۇ بىر ئائىلە ئىدى. يەنە كېلىپ ئۆزى خالاپ مىڭ تەسلىكتە ئېرىشكەن ئائىلە ئىدى. ئەمما ئۇ تۇرۇپ يەنە بۇ ئىشلارنىڭ ئۆزىگە ئېغىر كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى - دە، ئىچى سىقىلىپ كېتەتتى. دەردىنى ئايالىدىن ئالماقچى بولاتتىيۇ، ئاچچىقىنى بىر ئامال بىلەن باشقا ياققا بۇرىۋېتەتتى.

زىبىر خانىم ئوچاقتىكى ئوتنى ئۆزى تۇرغۇزۇشتۇردى، ئەتكەن تامىقىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويدى. ئۇ كۆپ ھاللاردا لەغمەن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش قورساقنا تۇرغۇدەك بىرنەرسىنى ئېتەتتى. كەچلىرى سۇيۇقئاش قىلىدىغان ۋاقىتلىرى كەمدىن - كەم بولاتتى. چۈنكى مۇشۇنداق بولغاندا ئېچىپ، ھېرىپ كەلگەن ئېرىنىڭ ھارغۇقىنى چىقىرالايتتى. ئېرىنىڭ خىزمىتى ئالدىراش، يەنە كېلىپ ئۇ بەكلا كەچ قايتاتتى.

كېچە قاراڭغۇلۇقىنى كىچىككىنە دائىرىدە ۋەيلىداپ يانىدۇرغان ئوتمۇ ئۆچتى. تاماق يېيىلىپ تاۋلانغان چوغلارمۇ كۆزنى يۇمدى. ئەتراپنى يەنە جىمجىتلىق ۋە قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. ئىچكىرىكى ئۆيدىن خىرە يېنىپ تۇرىدىغان چىراغ نۇرى بۇ قېلىن قاراڭغۇلۇقنى تولۇق يورۇتالماي ئاۋارە ئىدى. ئىشلارنىڭ ھاۋەسلىرى، سەھرادىكى مالچى، پادىچىلارنىڭ ھايت -ھۇيتلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. پەس چىققان ئاي يورۇقىدا بولۇق ئۆسكەن دەل - دەرەخلەر قاراڭغۇلۇق ئىچىگە سۇرلۇك سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۇدۇلدىلا كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قوناقلىق بىر خىلدىلا شىلدىرلايتتى. كۆتمەك - كۆتمەك ئۆسكەن تاللار، قوپال ياغاچلار بىلەن ياسالغان قالىقلارغا ئارانلا ئارتىلىپ تۇراتتى. ئۇنى ئارىلاپ ئۆسكەن يوغان يوپۇرماقلىق كاۋا باراڭلىرى خۇددى ئاشۇ چوقچىراپ كەتكەن تاللارنى ياپماقچى بولغاندەك يېيىلىپ ياتاتتى. بۇ خانىم ئاشۇ قېرىمىغا ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان گۈللەرنى تېرىپ، سەي، كۆكتات ئۆستۈرەتتى. پات - پاتلا يۇمشىتىپ چاناپ قوياتتى. كاۋا بارىڭىمۇ ئەنە شۇنداق تىكىلگەن مۆجىزە ئىدى. تال خۇددى بۇ جاينىڭ شورتاڭ ۋە ئاچچىقلىقىدىن نارازى بولغاندەك ئۆسمەي تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆتەكلىرىمۇ خېلىلا قېرىپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېتەرلىك سەي - كۆكتاتلىرىنى ئۆزى يېتىشتۇرەتتى. كۆپ ھاللاردا سۇ بولمىغاچقا بىراقلا قۇرۇتۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ئەپكەش بىلەن سۇ ئەكىلىپ بىر - بىرلەپ قۇياتتى. ئۇنىڭ كەتمەن تۇتقان قوللىرى قاپىرىپ، سۇ كۆتەرگەن مۈرىلىرى ئىششىپ كېتەتتى. ئەمما ئۇ بۇنى چاندۇرمايتتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىشمۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ قالدى. تامنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراپ، قويلارنىڭ مەرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئۇ ئىشخانىسىدا دەرس تەييارلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئاخشاملا دەرس تەييارلاپ بولغانىدىغۇ؟ ياق، نەدىلا بولسۇن يەنىلا دەرس تەييارلىقىنى تېخىمۇ پۇختىلاش، يېڭىدىن - يېڭى ماتېرىياللارنى كۆپلەپ كۆرۈش كېرەك - تە! ئۇنىڭ ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا باشلاپ قويغان ئىلمىي ماقالىسى تاشلىنىپ قالغانىدى. ياق، ئۇ تاشلىنىپ قالمىغان، دەرسلىرىنى تەييارلاپ بولۇپلا يەنە ئۇنى قولغا ئالىدۇ. قايسى ئىشنى ئاۋۋال قىلىش، ئاندىن قايسىغا ئۆتۈش، قايسىنىڭ ۋاقىت خاراكتېرى كۈچلۈك، قايسى

مۇھىم، ئۇنىڭ كاللىسىدا دائىملا ئېنىق سان بولاتتى. ماقالە ئورگىنالى ۋە كىتابنىڭ مەزمۇنلار ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بىرمۇبىر ئۆتمەكتە ئىدى. بۇ ئويچىۋاي ئىشخانىدىكى كىشىلەر ھەممىسى ئۆز ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل، ھەممىسىنىڭ كاللىسىدا بىردىن خىيال، پىكىرلەر، شىپىلداپ كىرىپ چىققان ئاياغ تىۋىشلىرى ھەم ئارىلاپ ـ ئارىلاپ گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭ چىقىپ قالىدىغان ئاۋازلار، يەنە تۇرۇپ كۆتۈرۈلۈپ قالىدىغان زىل ئاۋازلار، ئۇلارنىڭ كىرىپ چىقىۋاتقانلىقى، مۇشۇ جىمجىتلىقنى خالايدىغان كىچىك ئىشخانىدا ئەر ئوقۇتقۇچىلار ۋە خانىملارنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

مۇدىر بىلەن ئىلمىي مۇدىر ئايرىم ـ ئايرىم ئىشخانىدا. ئۇلار شۇ تاپتا قانداق خىياللارنى قىلىۋاتقاندۇ ـ ھە؟

ـ ئاپپاراتلارنى تەكشۈرۈش كېرەك، ئوقۇتۇش سۈپىتىنىمۇ ئۆستۈرۈش كېرەك، بۇ ھەم يۇقىرىنىڭ چاقىرىقى، مەكتىپىمىزنىڭ ئېھتىياجى. ئەممازە، بىرنەرسە كاللامنى قوچۇيدۇ. ئۇ نېمە؟ ئاشۇ زىبىرەك. يېڭى كەلگەندە خېلى تۈزۈكتەك بىرنېمە ئىدى، ئۇنى ئالمىسامۇ بوپتىكەن. ئورنىغا بىر نەۋرە سىڭلىمنى تىقالايتتىم ـ دە. جاھاندىكى ئىشلار ئەپلەپ ـ سەپلەپ كېتىۋاتامدۇ. ئۇنىمۇ ئۇرۇپ چاپلاپ، سوۋاپ ماڭالايتتۇق. مۇشۇ زىبىرەك ئىشىمغا توپا چاچىدىغان بولدى. ئۇنى بىر چا پۇتلاپ يىقىتمىسام بېشىمغا چىقىۋالىدىغاندەك تۇرىدۇ.

دوغىلاقىنە كەلگەن مۇدىر قېلىن كالپۇكلىرىنى پۇرۇپ ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى ۋە بۇ غەيرىي قىلىقلىرىنى بىراۋ كۆرۈپ قالمىسۇن دېگەندەك، دېرىزىدىن سىرتقا ئىتتىك قارىدى. دائىم مۇشۇك ياپىلاقنىڭ كۆزىدەك ئېچىلىپ قالىدىغان كۆزلىرى، تەنەپپۇس قىلىپ ئويناۋاتقان بالىلار توپىغا تىكىلدى. ئۇنىڭ ئارىسىدا خېلى بوي تارتىپ قالغانلار، قىزلار، ئوغۇللار ھەم قونچاقتەك كىچىك بالىلارمۇ بار ئىدى. خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئۇنىڭ گېپىدىن كۆرە، زىبىر خانىمنىڭ گېپىنى بەكرەك ئالاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزىگە ھۆرپىيىپ سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتقاندەك، بەلكى ئۇلارنى زىبىر خانىم شۇنداق قىلىشقا كۈچكۈرتكەندەك كۆرۈنەتتى. بۇنداق چاغلاردا زىبىر خانىمغا تېخىمۇ ئۆچ بولاتتى ـ دە، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ قوياتتى. ئېڭەك مۇسكۇللىرى ھۆرپىيىپ چىقىپ، يەنە ئىزىغا كىرەتتى. زەنجىر ئىلەڭگۈچتە ئۈچۈپ ئويناۋاتقان، تورنىكتا يامىشىپ موللاق ئېتىۋاتقان ئوقۇغۇچىلار، گارنى تالىشىپ توپ ئاتقان ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ كۆزىگە بۆلەكچىلا كۆرۈنۈپ كەتتى.

زىبىر خانىم مەيدانىنىڭ بۇلۇڭ تەرىپىگىرەك قويۇلغان زەنجىر ئىلەڭگۈچنى ئىتتىرىپ بىر نەچچە ئوقۇغۇچىلىرىنى خۇش قىلىش بىلەن بەنت ئىدى. ئۇلار ئىلەڭگۈچنىڭ ھەر بىر ئۆرلەپ پەسلىشىگە ئەگىشىپ كۈلەتتى، چۇرقىرىشاتتى، كۆڭلى سۆيۈنگەن خانىمنىڭ ئۆزىمۇ ئېسىلىپ ئوينىغۇسى كەلدى. ئەمما ئۇ شۇقەدەر سالاپەتلىك ۋە سەممىي تەبەسسۇم ئىلكىدە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. مۇدىرنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا تىكىلىپ مىختەك قادالدى ـ دە، چېكىتكىدەك چەكچىيىپ قالدى. بىرئازدىن كېيىن ئۆزىنىڭ بىر مەكتەپكە مۇدىر ئىكەنلىكىنى، كىچىك ئىشلارغا چېپىلماسلىقى كېرەكلىكىنى ئويلاپ، كۆزىنى باشقا ياقلارغا ئاغدۇردىيۇ، مىخ بولۇپ قېقىلغان كۆزلەر يەنە شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. «خەپ سېنى، غېمىڭدا يوق يۈرۈپ كەتكىنىڭنى تېخى!»

خانىم ئۆزىنىڭ چارچىغان نېرۋىلىرىنى تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن دەرسكە كىردى.

سائەت بىلەن سائەت بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتمەكتە. زىبىر خانىمنىڭ كۆڭلى گاھىدا غەش بولۇپ قالسىمۇ، ئاشۇ ئوقۇغۇچىلىرىغا قاراپ سۆيۈنۈپ كېتەتتى. ئېچىلىپ قالغان كۆڭلى يەنە بىر خىل پىكىر، خىياللار ئىلكىدە قاناتلىنىپ، يېڭى تېمىلارغا كۆچەتتى. ئارىلاپ يەنە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئېرىنىڭ يولدا شاپاشلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھارغىنىدىن ئېچىلىپ قالغان ئاغزىلىرىدىن ساڭگىلاپ قالغان تىللىرى، تالغان قوللاردا تۇتقان رول دەلدەڭشىپ بېرىپ ئۇنى يىقىتقانلىقىنى كۆرەتتى. ئۇ ئۇستىۋېشىدىكى توپا ـ چاڭلارنى قېقىپ تۈزەشتۈرۈپ، بىرنېمىلەرنى قىلىپ ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەيتتى ھەم ئۈستىگە چىقاتتى. دەلدەڭشىپ قالغان رول تىنىمسىز يەنە دەلدەڭشىپ، سان ـ ساناقسىز سىلكىنىۋاتقان، تىترەۋاتقان كۆرۈنۈشلەرنى پەيدا قىلاتتى. بۇنداق چاغدا ئۇ ئاشۇ ئۇلىنىپ داۋاملىشىدىغان سىلكىنىشلەرنىڭ مەيىن شامالدا ئۇششاق دولقۇنلار چىقىرىپ تەۋرىنىۋاتقان كۆل يۈزىنى ئەسكە ئالاتتى ـ دە، كۆڭلىنى ئېرىنىڭ ھەر بىر تۇرقى، ھەر بىر تەبەسسۇملىرى، چاقچاقلىرى، قولىنى ئۆزىگە ئارتىپ، كۆل ئىچىدىكى ئۆزلىرىنىڭ ئەكسىنى كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى ئەسلەپ قالاتتى.

بۇ كۆل مەكتەپنىڭ ئىدى. ئەتراپىدىكى نەشپۈت ئوتىلىرى ئەمدىلا سارغايغان مېۋىلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا تۇتىشىپ سوزۇلۇپ ئۇزىرايدىغان ئالمىلىق باغلار كۆل يۈزىدە ئاران ـ ئارانلا كۆرۈنۈپ قالاتتى.

— ... بىز تويى قىلايلى، گېپىمىز گەپ.

— بۇ مېنىڭمۇ ئارزۇيۇم. قارا، رەخمىتۇللا، ئاۋۇ كۆل يۈزىگە، ئۇ يەردە ئىككىمىز تۇرىمىزغۇ؟! ...

— شۇنداق دەپ زىبىرنىسا، ئۇ سىز، بۇ مەن، — كۆلكە سادالىرى كۆل يۈزىگە تەكشى يېيىلاتتى.

— بىـزنـى بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلغىلى نېسىپ قىلمىسۇن ئىلاھىم. ئالىي مەكتەپتىمۇ بىرگە ئوقۇدۇق، بىللە كەچۈرگەن كەچۈرمىشلىرىمىزمۇ ئاز ئەمەس. بىز ئاشۇ مۇھەببەتنى مۇشۇ كۆل بويىغا باشلاپ كەلدۇق. رەخمىتـۇللا، يـۈرۈك، كـۆل بـويـىـنـى ئايلانغاچ پـاراڭلىـشـايلى، — دېدى ئۇ رەخمىتۇللانىڭ قولىنى تارتىپ.

ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئاشۇ كۆلدەكلا سۈزۈك ئىدى، ئەمما ھېسسىيات ئىلكىدە ئۇششاق دولقۇنلارنىمۇ پەيدا قىلىپ تۇراتتى. ئاشۇ كۆل سۈيى قاشلىرىغا، ئۆز تۇپرىقىغا سىڭگەندەك مۇھەببەت ھېسلىرى ئۇلارنىڭ يۈرەكلىرىگە، پۈتكۈل ۋۇجۇدىغا، تېنىگە، تېنىنىڭ چوڭقۇرىغا سىڭىپ كەتكەنىدى.

— مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن رەخمىتۇللا.

— مەنمۇ سىزنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىمەن، جېنىم زىبىرنىسا.

ئۇلارنىڭ مۇھەببەت ئىلكىدە ئېلىنىۋاتقان قەدەملىرى ئىـختىـيارسىز توختاپ، بەدەنگە بەدەن جىپىسلاشتى، بىرخىل ئوتلۇق سېزىم «شۇررىدە» پۈتكۈل تومۇرلىرى ئارقىلىق بەدەنلىرىگە تارقىلىپ كەتتى. قانلىرىغا، ھەر بىر تىنىق ھاياتلىرىغا قوشۇلدى. گەۋدە بىلەن گەۋدە

جىپسىلەشكەندە، لەۋ بىلەن لەۋ ئىختىيارسىز ئۇچرىشاتتى، يـۈز بىلـەن يۈز ئۇزاق چاپلىشاتتى. ئۇلار ھەر بىر سـۆزلـەشكـەندە، ھـەر بىر گەۋدىلەشكەندە پۈتكۈل سېـزىـملىـرى ئويغىنىپ كېتەتتى. ھەر بىر قېتىملىق سېزىملىرى ھەم يېڭى ئىدى. بۇ خىل سېزىملار نەچچە يىـللاردىـن بۇيان مۇشۇنداق تەكرارلىنىپ كەلسىمۇ، ھامان مول، شۇقەدەر يېڭى بولاتتى. يۈرەكلىرىنىڭ باغ تومۇرلىرى ئارقىلىق غىدىقلىغۇچى ئاجايىپ بىر سېزىم ھامان ئاشۇ يۈرەك سوقۇشلارغا قوشۇلۇپ، ئۇخچۇۋاتقان قانلىرى ئارىسىغا كىرىپ كېتەتتى.

جۈپ گەۋدە، ئېلىنىۋاتقان جۈپ قەدەملەر، بەلبۇيى تـۇرىـدىغان سۇ يۈزىدە كۆرۈنۈپ تىترەپ - تىترەپ سۇرۇلەتتى. جاڭگال قۇشلىرىنىڭ بۇ كىچىك بوستانلىقتا راھـەتلـىك سـايراشلـىرى ئـۇلارغـا تېخىمۇ ھۇزۇر بېـغىـشلايتتـى. ئـۇلار ئەنە ئالملىق باغنى ئارىلاپ يۈرمەكتە. قىز ئۇنىڭغا، ئۇ قىزغا ئالما سۇنماقتا. ئەمدىلا پىشقان چوچۇك ئالما ئۇلارغا تېخىمۇ يېڭىچە تەم بەرمەكتە ئىدى.

مـەكتەپنىڭ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان پاكار تاملىرى ئىچىدە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۇرقىراپ ئوينىغان ئاۋازلىرى بىر خىل كۆڭۈللۈك ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

زىبىر خانىم ئۇنى ھەر بىر يات ئەتكەندە، نەپەسلىرى جىددىيلىشىپ يۈرەكلىرى بۆلەكچە سوقۇپ كېتەتتى، خىزمەت ھاردۇقلىرىمۇ بىراقلا چىقىپ قالغاندەك بولاتتى. قـوللىرىدىكى تاپشۇرۇق دەپتەر، كىتاب - ماتېرىياللار ئۇنىڭغا بۇنداق چاغدا تەسەللى بەرگەندەك تۇيۇلاتتى.

كـتـاب، دەپتـەر ۋاراقلىـرىمۇ ئۇنىڭ يۈرەك سوقۇشىغا ئەگىشىپ كۆتۈرۈلۈپ - كۆتۈرۈلۈپ تىترەپ قوياتتى. ئۇ بۈگۈن خېلىلا چارچىدى، چۈنكى ئۇ ئىلمىي ماقالىسىنى پۈتتۈرۈۋەتمىسە بـولمـايتتـى. ئـالدىراپ ئىشلەش، سائەت - سـائەتلەپ دەرس ئۆتۈش، دەرس تەييارلاش، ئۇنىڭ دائىملىق كونا ئىشى بولسىمۇ، قانداقتۇر يەنە بىر يەرلىرىدىن يېڭى تەرەپلىرى ئېچىلىپ قالغاندەك بىلىنەتتى. ئۇنىڭ چارچاشلىرى يېڭى تېما ئۈستىدە باش قاتۇرۇش بىلەن گىرەلىشىپ كـەتتـى. ھـارغـىنلىق - يېڭى پىكىرلىرىنى سۈسلاشتۇرۇپ قويىدىغاندەك ئىدى، شۇڭا ئۇ بـەكرەك زورۇقمـىسا تېخىمۇ بولمايتتى. توك چىـراغـمۇ ئـۆچـۈرۈلدى. ئۇ سىيلاشتۇرۇپ سەرەڭگە، شاملىرىنى تاپتى - دە، ئوت ياقتى. ئاجىز يورۇقلۇق قېلىن ماتېرىيال، قوليازمىلارنى

سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى. تورۇسنىڭ سارغىيىشى بىلەن ئىسلىنىشى قوشۇلۇپ كەتكەن جىگەررەڭ كۆرۈنۈشى ئىختىمۇ قارىداپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ۋاسالىرى ئېگىز-پەس چىقىپ قالدىغان ئۆي قورقۇنچلۇق بىلىنىسمۇ، بەنىلا ئۇنىڭ ئۆيى ئىدى. ئۇ بەنە ماتېرىياللىرى ئۈستىگە كېلىپ قادىلىپ ئولتۇردى. يېزىۋاتقان خەتلىرىمۇ رەڭگى ئۆچۈپ كەتكەندەك، يېزىپ بولغان قولىيازمىلىرىمۇ توپا ئارىسىدا قالغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ ماتېرىياللىرىنى قېقىپ پۈدەيتتى. ئەمما بۇ خىل كۆڭۈلسىز رەڭنى ئۆزگەرتەلمەيتتى. ئۇ يازماقتا، تەرجىمە قىلماقتا، يەنە ئۆزىنىڭ پىكرىنى قوشۇپ يازماقتا. شامنىڭ ئېگىلىپ تولغىنىپ كۆيۈۋاتقان ئاجىز ئوتىمۇ پەسىيىپ قېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا: «ئېرىم يېتىپ كېلىپ بولغۇچە بۇ ماقالىنى پۈتتۈرۈشۈم كېرەك، ئۇنىڭغا بۇگۈن خۇشال كۆرسىتەلەيمەن، ئەتكەن تاماقلىرىمۇ سوۋۇپ كەتتى، چاپسانراق كەلسىڭىز بولاتتى» دېگەن خىياللىرىمۇ، ئاشۇ شام يورۇقىغا ئەگىشىپ سۇسلاپ قېلىۋاتقاندەك ئىدى.

ئۇ بېشىنى قويدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ يەنە يازدى. ئۇ ئېرىنىڭ پاتراق كېلىشىنى تىلەيتتى ھەم ئۇنىڭ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ھالسىز ھالدا كېلىۋاتقىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. شام يىغلىغاندەك ئېقىپ دۈم كۆمتۈرۈلۈپ قويۇلغان سىياھ قۇتىسىنىڭ ئۈستىنى بىرخىل ئۇيۇتما ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغانىدى. ماقالىمۇ پۈتتى. ئۇ خۇش بولدىيۇ، ئەتىكى تەييارلايدىغان دەرسلىرى ئۈچۈن كىتابلارغا قول ئۇزارتىپ باش قويغىنىچە ئۇخلاپ قالدى.

ئۇنى قار بېسىپ كەتتىمۇ ياكى چارچاشتىن، بىرنەرسە ئۈستىگە ئارتىلىۋالغاندەك بولدى. ئۇ نېمە؟ زادى قانداق نەرسە؟ ئەمما ئۇ بۇنى زادىلا بىلمەيتتى، ئەمما ئۇ بۇ نەرسىدىن ئاجراش ئۈچۈن تىپىرلايتتى، ئۆزىنى ئېلىپ قاچاتتى. ئاخىرى شۇ نەرسىدىن «ئاجراپ چىقتىم» دەپ ئويلىدىيۇ، نەپەسلىرى قىسىلىپ، ئاشۇ كۆرگىلى بولمايدىغان نەرسە ئۇنى پۈدەپ يىراققا ئىتتىرىۋاتقاندەك بولدى. ئاخىرى ئۇ بىر كوچىنىپ، بىر قارا بورانغا ئايلاندى - دە، ئۇنى ھۇقۇيتىپ ئاپىرىپ بىر پاتقاقلىققا تىقىۋەتتى.

«ۋايجان قۇتقۇزۇڭلار!» ئۇ پالاقشىپ ئاشۇ لاي ئىچىگە چۆكۈپ كەتتى، ئىككى قولى چىقىشقا ئۇرۇنۇپ تىپىرلايتتى. «رەخمىتۇللا، رەخمىتۇللا، مېنى قۇتقۇزۇڭ!...» دەپ تىپىرلايتتى. ئۇنىڭ ئېرىمۇ ھېچبىر كەلمەيتتى. ئۇ ئاشۇ پاتقاق ئىچىدە تۇرۇپ ئېرىنىمۇ قارا بوران ئۇچۇرۇپ كەتكىنىنى پەرەز قىلاتتى. چاقىرىش،

پالاقلىشىشلار توختىمايتتى. ئۇنىڭ بۇرەكلىرىنىمۇ بىرنەرسە مۇجۇپ تۇرغاندەك بولۇپ قالدى. بىركەمدە ئېرى ۋېلسىپىتىنى مىنىپ كېلىپ قالدى، ئۇ قىر ئۈستىگە كەلگەنچە ئايالىنى كۆردى - دە، ئۇنىڭغا قولىنى سوزۇپ ئۇزاق تۇردى. ئېگىشتى، ۋېلسىپىتمۇ ئاشۇ قارا لاي ئىچىگە چۆشۈپ كەتتى. ئەمما ئۇ ئۆزىنى ئەمەس، ۋېلسىپىتنى تارتىش بىلەن ئاۋارە ئىدى، ۋېلسىپىت قارا پاتقاق ھالدا تارتىپ چىقىرىلدى. ئۇ ۋېلسىپىتنى مىنىپ قاياققىدۇر ئادىم ئىزلەشكە يۈگۈرەيتتى، ئەمما بۇ ۋېلسىپىت قېرىشقاندەك ماڭمايتتى، ئۇ ۋېلسىپىتنىڭ مېڭىشىغا بېقىپ مىندى، تەتۈر قاراپ ئارقىغا ماڭدى. ۋېلسىپىتنى ئارقىچىلاپ تەپتى، ئۇ كۆزىدىن غايىب بولدى. لاي بارغانچە ئۇنىڭ ئىچىگە ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ قاتتىق چىرقىرىدى، خۇددى تۈنجى تۇغۇتلۇق ئاياللار تولغاق ئازابىدىن تولغانغاندەك، ئىچ - ئىچىدىن چىرقىرىدى. ئۇ بىر مۈشۈكنىڭ قورققىنىدىن دېرىزىدىن «تاراققىدە» چۈشكەنلىكىنى چۈشىدە ئاڭلىدى، ناھايىتى تەستە يۇزلىرىنى تاتىلاپ ئويغاندى. ئۇ تاش ئېسىۋالغاندەك ئېغىر بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، ئۆزى قاپقاراڭغۇلۇق ئىچىدە تۇرغانلىقىنى بىلدى. شاممۇ ئاللىقاچان ئۆچۈپ قالغانىدى. ئۇ چېپىلداپ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن، چاچلىرىمۇ چۇۋۇلغان، نەپەسلىرىمۇ سىقىلىپ يېتىشمەي قېلىۋاتاتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنىڭ چۈشىدىكىدىنمۇ قاراڭغۇ جايدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى، ۋارقىراپ ئادىم چاقىرغۇسى كەلدى، ئەمما سىرتتىن نامەلۇم قوللار سوزۇلۇپ كېلىپ ئۇنى تۇتۇۋالىدىغاندەك بىلىندى - دە، سىرتقىمۇ چىقالمىدى. «ئەمدى مەن يەنە نەگە باراي؟ كىمدىن مەدەت تىلەي؟» بۇ ئاۋاز ئۆزىنىڭ ئەمەستەكلا ئاڭلىناتتى.

خورازلارنىڭ چىللىغان ئاۋازلىرىمۇ ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇ ھەرقانچە يىراقتا ئاڭلىنىۋاتسىمۇ، ئۆزىگە بىرئاز بولسىمۇ ئۈمىد ئېلىپ كېلەتتى. قورقۇنچمۇ سەل بېسىلدى. ئۇ ئۇيقۇلىرىنى ئېچىپ يۈزلىرىنى يۇيۇۋەتمەكچى بولۇپ، يۈز دېسى ئالدىغا بارغاچ ئېيناتتى: «مەن نېمە بولدۇم؟ مەن بۇنداق نەس باستى چۈشنى كۆرمەيتتىمغۇ، قارا باسقان ئوخشايدۇ». ئۇنىڭ بەدەنلىرى شۈركىنىپ كەتتى. ئۇ ئېرىنى كەلدىمىكىن دەپ، كاڭ ئۈستىگە سىنچىلاپ قارىدى، ئەمما قاراڭغۇلۇق بىلەن رەڭ تالىشىپ تۇرغان قارا كىگىزدىن باشقا ھېچنەرسە كۆرۈنمەيتتى، توغراتامنىڭ ئارقىسىغا قاراپ باققۇسى كەلدى، ئۇ يەردىمۇ ھېچنەرسە يوق. «ئۇ

ئاخىرى كەلمەيتۇ ـ دە!» ئۇ ئېغىر خورسىنىپ قويدى ـ دە، ئېرىدىن باشقىچىلا ئەنسىرەپ قالدى. «ئۇ شۇ تاپتا نەدە يۈرىدىغاندۇ؟ نېمە ئىشكەللىككە يولۇققاندۇ؟ بۇ چاغقا كېلىشى كېرەك ئىدىغۇ؟!» ئۇنى بىرافلا ياڭغۇزلۇق ۋە غېرىبلىق ئازابى چىرمىۋالدى. قورقۇنچنىڭ ئۇرىنى بۇ خىل ئازاب ئىگىلىگەندە يۈرەكلىرى ئېچىشىپ، بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ كەتتى.

ئەسلىدە ئېرى مەكتەپتىن ۋېلسىپىت بىلەن كېلىۋاتقاندا يول ئۈستىدە ۋېلسىپىتى تېشىلىپ كېتىپ خېلى يەرگىچە پىيادە يېتىلەپ ماڭغان، بىر دەڭگە كەلگەندىلا ناسۇس سوراپ يەل ئۇرۇپ يەنە يولغا چىققانىدى. ئۇ سايلىققا كەلگەندە قاش قارىيىپ بايىقىدەك ئاندا ـ ساندا ئۇچراپ قالىدىغان ئوتۇن هارۋىلىرىمۇ ئۇچرىمىدى، يول قاراڭغۇ هەم بەك ئەسكى بولغاچ كىشلەر كەچ كىرە ـ كىرمەيلا بۇ يولدا مېڭىشتىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. تۇيۇقسىز ئارقىدىن بىر ماشىنا ئەتراپنى ۋاللىدە يورۇتۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى ـ دە، يولنىڭ كاداك يېرىدىن ماشىنىنى ئەپقاچىمەن دەپ شوپۇر ئۇنى سوقۇۋەتتى. رەخمەتۇللا شۇ جايىدىلا تىن تارتماي جان ئۈزدى... بۇ، ئادەملەر كەچ كىرسىلا مېڭىشقىمۇ تېنى شۈركىنىدىغان چەت، چۆللۈك يول بولغاچقا شوپۇر قورقۇپ كەتتىمۇ ياكى بالاغا قېلىشتىن ئەنسىرەپ قېچىپ كەتتىمۇ، ئىشقىلىپ ماشىنىسنى قويۇندەك هەيدىگەن پېتى تىكىۋەتتى. ئەتراپ بەش قولنىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە قاراڭغۇ ئىدى. شۇڭا تاكى تاڭ يورۇغىچىلىك ئۇنىڭ جەسىتى توپىلارغا مىلىنىپ تاشلىنىپ قالدى. زىبىر خانىم ئۇنىڭ جەسىتىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئاتتى ـ دە، قىقىراپ ئېچىنىشلىق يىغلىدى، چاچلىرىنى يۇلۇندى...

ئۇ ئېرىنىڭ ئۆلۈمىنى تەقدىرىدىن كۆرە مائارىپ ئىدارىسىدىكىلەرنىڭ نەچچە قېتىملاپ ئىلتىماس سۇنسىمۇ يېزا مەكتىپىدىن شەهەرگە يۆتكەپ قويمىغىنىدىن كۆردى. كىم بىلىدۇ، ئۇنى يۆتكەپ قويغان بولسا بەلكىم بۇنداق پاجىئەمۇ بولماس ئىدى...

ئۇنىڭ كۆڭۈل ئەشلىكى خۇددى ئاشۇ ئۇششاق چۈجىلىرى ئارقىلىق پىشلىدىغاندەك، چۈجىلىرىگە سۇ، دان قويۇپ بېرىپ ئۇزاق تۇراتتى. بۇ چۈجىلەرمۇ ئۇنى كۆرسىلا تاشلىۋەتكەن ئانىسىنى تاپقاندەك چۇكۇلداپ كېتىشەتتى. دانلىرىنى چوقۇپ يەپ يەنە ئۇنىڭغا تەلمۈرەتتى. ئۇ بۇنداق چاغلىرىدا كۆڭۈل خۇشى قىلىۋاتقاندەك سىقىم ـ سىقىم ئۇششاق دانلىرىنى ئۇيەر ـ بۇيەرگە چېچىۋېتىپ چۈجىلىرىنى تارتىۋېتىپ ئۆزىمۇ كۈلەتتى. بۇ چۈجىلەر ئۇ داۋدىنمۇ ياللىنىپ يەنە كۆرىدە ئىگىسىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشاتتى. بۇنداق چاغلىرىدا چىپچىلىپ كەتكەن ئۇششاق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىنى ئورلەپ كېلىپ، ئەتراپىنى چەمبەر هاسىل قىلىپ تۇرغاندەك بولۇپ قالاتتى ۋە ئۇلارنى بىردىن ئىسمى بىلەن چاقىرىپ: «زۆهرە، گۈلنىسا، رابىيە، زىمىدەم، ئالماس...» دەپ پىچىرلايتتى. بۇ ئىسىملارنىڭ هەر بىرى ئۆز سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئىدى. گاهىدا ئۇنىڭ نەزىرىدە هەممە نەرسە مەكتەپ، ئوقۇغۇچى، جوزا ـ ئورۇندۇق بولۇپ قالاتتى.

ئۇنىڭ يېڭى تۇغۇلغان قىزى گۈلمىرەمۇ دائىملا ئاشۇ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ كۆرۈنەتتى. شۇقەدەر ئوماق، شۇقەدەر سۆيۈملۈك، گەپلىرى شۇقەدەر تاتلىق. ئۇ ئوقۇغۇچىلىرىنى هەر بىر كۆرگىنىدە، گەپكە سالغىنىدا سۆيۈنۈپ، ئۆز قىزىنىڭ ئەركىلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەندەك بولاتتى. بۇ هەممە ئىشتىياقىنى ئۆز خىزمەت، كەسپلىرىدىن، ئوقۇغۇچىلىرىدىن ئىزلەيدىغان خانىم: «خىزمىتىمنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن» دەپ، قىزى بېشىغا تەگمەي تۇرۇپ ئانىسىنىڭ يېنىغا ئاپىرىۋېتىلگەنىدى. ئۇنىڭ ئانىسى يەنە بىر يېزىدا تۇرۇپ، قىزىنىڭ شەنبە، يەكشەنبە كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. نەۋرىسىنىڭ يىغلاپ جارقىراشلىرىمۇ قۇلاقلىرىغا سىڭىپ قالغان بۇ موماي، قىزىنىڭ هەپتىدە، ئايدا، ئاندىن بىرنەچچە ئايدا بىرقېتىم كېلىدىغانلىقىغا كۆنۈپمۇ قالدى. بۇ خانىم بىرەر يىلدىن بۇيان ئاشۇ نارەسىدە قىزىنى ۋە ياشانغان ئانىسىنى تۆزۈكرەك يوقلاپ كېلىشكىمۇ ۋاقىت چىقىرالماي ئىشلەۋاتاتتى. چۈنكى ئۇنىۋان باهالاشمۇ يېتىپ كېلەيلا دەپ قالغان، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىمتىهاندىن ئۆتۈش نىسبىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، يۇقىرىدىن كېلىپ تەكشۈرۈش دېگەندەك ئىشلارمۇ يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. بۇنداق بولمىغاندىمۇ ئۇ خىزمەتلىرىنى يەنىلا ئالدىراش ئىشلەيتتى. خىزمەتلىرىگە ساختىپەزلىك قىلغۇسى، بىرەر ئوقۇغۇچىنى تەربىيىلەشكىمۇ سەل قارىغۇسى كەلمەيتتى.

ئۇ بۈگۈن چەت بىر مەهەللە بولۇشقا قارىماي پىيادە يول يۈرۈپ ئىككى ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. چۈنكى ئۇلار ئىلگىرى بىر ـ ئىككى هەپتە كېلىشمىگەن، ئاندىن كېلىپ يەنە يوقاپ كەتكەنىدى. ئۇلارنى ئەكىلىپ تەربىيە ئىشلىمىسە، ئۆتۈلگەن دەرس ۋە مەشقلىرىنى تولدۇرۇپ يېتىشتۈرۈپ ماڭمىسا بولمايتتى ـ دە!يەنە كېلىپ سۆيەت باهالىشى ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ يول بويى ئويلايدى: «بىزمۇ ئوقۇغان ۋاقتىمىزدا قېچىپ باقمىغان ئىكەنمىز، بۈگۈنكى زامانىڭ بۇ ئەركە

بالىلىرى نېمانداق قىلىدىغاندۇ؟ ئۆتمۈشتە شاك - ماتا ئوقۇپ جېنىنى جان ئېيتىدىغانلارمۇ مەكتەپتە ئوقۇۋېتىكەن، ئالىقانلىرىغا، يالىڭاچ دۈمبىلىرىگە تۆپى- تۆپىلەپ يالاق يېسىمۇ چىداپ ئوقۇۋېتىكەن، ئۇلار قانداق ئادەملەر بولغىيدى؟ ھازىرچۇ؟ ئوقۇ دەپ قوغلىرىغا سۆيگۈدەك بولىمىز، يېلىنمىغان ئاتا - ئانا، شوتۇبىجاگىمۇ قالمايدۇ، ئاخىرى دەشنام يەپ قايتىپ كېلىمىز، ئۇلارنى ئېلىپ كېلەلىسەكقۇ ئىشنىڭ ئۆگدىن كەلگىنى شۇ، ئۇنداق بولمىغىنىدا، باھالاشنىمۇ ئارقىدا قالدۇرۇلىمىز. بىر ئوقۇغۇچى ئۈچۈن بىرمۇنچە ئىش ھەققىمىزنى تۇتۇپ قالىدۇ. ئۇنى - بۇنى دەپ يىغىپ كەلسە، قولىمىزغا تۈزۈكرەك بىرنەرسە ئاشمايدۇ، ھېسابتا گەدەنلىۋالىمىز شۇ».

ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مۆكچىيىپ ئىشلەۋاتقان، قوللىرى قاپارغان، ئاپتاپتا كۆيۈپ - پىشىپ قارىداپ كەتكەن دېھقانلار، ئاندىن ئۇلارنىڭ قىر تۆۋىگە چىقىپ، تۈگۈشلىرىدىكى نانلىرىنى لاي، سوغۇق ئۆستەڭ سۇلىرىغا چىلاپ يېيىشكەنلىرى؛ ۋىجىك چىرايلىرى سارغايغان، كۆزلىرى ئىچىگە ئۆيۈلۈپ كىرىپ كەتكەن، قوللىرىغا بور تۇتقان، ئېڭەك سۆڭەكلىرىمۇ پولتىيىپ چىقىپ قالغان مېھنەتكەش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ چۆچۈرىدەك ئۇششاق بالىلارنى يېتىلەپ يۈرگەنلىكى، پۇتلىرىنى سۆرەشتۈرۈپ ئۇياق - بۇياققا كۈچسىز دەسسەپ يۈرگەنلىكى؛ يەنە كىملەرنىڭدۇر ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ، كۆزلىرىگە قوللىرىنى چوقچۇلاۋاتقانلىقى كېلەتتى. ئۇ ئېغىر ئۇھسىنىپ كەتتى. قۇياشنىڭ ئوتتەك تەپتى ئۇنى كۆيدۈرەتتى. ئاشۇ پىغانلارمۇ ھەم ئۇنى كۆيدۈرمەكتە ئىدى. ئۇ خېلىلا ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. ئەمما يەنىلا ماڭماقتا، ئارقىغا بىر تاملىرى ئۆچۈرۈلغان، ئۈجمە، قۇرۇق ئېرىق بويىدىكى سارغىيىپ كەتكەن شالاڭ سۆگەتلەر، قارىياغاچ، جىگدىلەر كۆرۈندى. ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ قانغىچە بېشىنى چىلاپ تۇرۇپ سۇ ئىچىۋالغۇسى كەلدى. شۇنداق بولغاندا ئۇنى ئوتتەك قىزدۇرۇۋاتقان نەرسىمۇ بېسىلىپ قالغان بولاتتى. ئەمما ئۇ لەۋلىرىنى يالىدى، بېرىلىپ شور تەمى چىقىپ تۇرىدىغان لەۋلىرى ئۇنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى تېخىمۇ باسالمايتتى. ئۇ ئېرىقتا قۇم سايلىققا ئوخشاشلا سۇ يوق ئىدى. بۇ مەھەللىدىمۇ ئۆزىنى قاندۇرغۇدەك سۇ تېپىلمايدىغاندەك قىلاتتى. تومۇز ئىسسىقتىن پەيدا بولغان ئالۋۇنلار، مەھەللىنىڭ بېشىدا ۋە ئۇ تەرىپىدە تىنىمسىز مىدىرلاپ تونۇردا كۆيۈۋاتقان ئوتنىڭ ھىدىنى پۇرىتىپ تۇراتتى.

— بالامنى نېمە دەپ ئەكەتمەكچى بولىسەن؟ سەن تۇغۇپ چوڭ قىلغانمۇ يە؟!

— ئۇنداق دېمىسىلە، بالىلىرىڭىز ئوقۇشى ئۆزىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن. ئاخىرقى ھېسابتا پايدىسى ئۆزۈڭلارغا تېگىدۇ.

— بولدى ئەمدى، ئۈچ - تۆت يىل بەرگەندىكىن... قەرزىڭلار بارمىدى؟

زىبىر خانىم بۇ مەھەللىگە قەدەم بېسىپ دەرستە ئارقىدا، ئويۇندا ئالدىدا تۇرىدىغان بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپلا ھۆرمەت تەكەللۇپقا ئېرىشمەي تۇرۇپ دەشنام يېگەنىدى. تاشقىرىقى ئۆيدىن ئېرىنىڭ ئوتتۇنچىدەك ۋارقىراپ كىرىۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، زىبىر خانىم تېخىمۇ جىم بولۇپ قالدى.

— ئۆيۈمگە كىرىپ چالۋاقىغان قايسى ھازازۇل!؟ — ئۇ كىرىپلا خوددى خانىمنى گېلىدىن بوغۇپ كېتىدىغاندەك ھۆرپەيدى، — ھە، سەنما؟ خانىممىش تېخى. ماڭا سەمەت ساڭا ئۆچ ئىكەنلىكىنى دەپ بېرەتتى. سېنى كۆرمەي تۇرۇپلا ئۆچ بولۇپ كەتكەن. سەن ئۇنىڭ نېمىسىگە ئامراق بولۇپ قالدىڭ؟! ئۇ تېخى چوڭ بولسۇن، ئاندىن تالىشارسەن!!

بۇ گەپ خانىمغا بەكلا ھار كەلدى، ئەمما ئۇ چىدايتتى. ھەر خىل گەپلەرنىڭ چىقىدىغانلىقىنى ھەم ئالدىن كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى.

— كايىمىسىلا تاغا، بىز خاتا قىلىپ قويغان جايلىرىمىز بولسا تۈزەتسەك بولىدۇ. بالىلىرىنى ئوقۇتۇپ قويۇش، ئاغزىغا ئىلىم سېلىش ھەرقانچە بولسىمۇ جىنايەت ئەمەستۇ؟

— جىنايەت ئەمەسمىش! ھۆكۈمەت پۇل تاپ، بېيى دەۋاتىدۇ، مەن بالامنىڭ ئالدىغا قوي، پادا سېلىپ بېرىپ ھايداپ باققۇزىمەن! ئۇ پۇل تاپىدۇ، پۇل! مەكتەپتە ئوقۇسا نېمە پايدا كۆرەتتى؟ قېنى، ئۆزۈڭلار ئېيتىپ بېقىڭلار؟ سىلەر ئوقۇتقان قايسى بىرسى ئوقۇپ نېمىنى يېدى؟ ھەممىسى بىزگە ئوخشاش دېھقان بولدىغۇ شۇ! يەر تېرىتىپ، كەتمەن چېپىشتا ئوقۇتمىسا نېمە بوپتۇ؟!!

— ئۆزلىرىگە ھاي بەرسىلە، ھازىر مەجبۇرىي مائارىپ يولغا قويۇلىۋاتىدۇ.

— ئۇھوش، ماڭا دەرس ئۆتمەي كۆزۈمدىن يوقالسىلا نېرى.

ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىسى دادىسىنىڭ ئالدىدا تىرنىقىنى تاتىلاپ گۈشىيىپ تۇراتتى. كۆزلىرىدىن ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

— ماڭا نېرى، ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىدىمۇ مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا

مۇشۇكتەك تۈگۈلۈپ، بىر ئېغىز مۇ دېيەلمەيسىنا؟! يۈر، بېرىپ قوي، كالىلارنى سوغۇر! ــ ئۇنىڭ دادىسى بالىنى پاتىقىغا شاپىلاقلاپ ئىتتىرىپ ماڭغۇزدى.

ــ بالا سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا يەنە ئۇخلىسا، قاق مۇشتۇمدەك تۇرۇپ يۈرىكىدىن ئايرىلغۇدەك. مەكتەپكىلىغا كىرىۋالساڭلا بالىلارغا زومىگەرلىك قىلىپ يەنە بۇ يەردە نېمە دەپ تۇرىسىلە؟ هويلا ــ ئارامنى مەن تاشلاپ چىقىپ كېتەيمۇ يا؟!

قوشنا ــ قولۇملار بىر ــ ئىككىدىن ئولاشتى. ئۇلار يەرنىڭ تېگىدىن خانىمغا قارىشاتتى. ئاغزىدا بىرنېمىلەرنى دەپ غۇدۇڭشىيتتى، زىبىر خانىم يەنە تەسەللى ئېيتىپ بالىنى ئېلىپ كەتمەك بولدى. ۋەزىيەتنى، ئوقۇش تۈزۈمىنى، پىرىنسىپمۇ دېھقانلارنىڭ بالىلىرىنى ئوقۇتۇشقا دەۋەت قىلىدىغانلىقىنى، بۇنداق بولمىسا جەرىمانە تۆلەيدىغانلىقىنى قوشۇپ چۈشەندۈردى. بۇ تەرسا ئادەم، خانىمنى مازاق قىلغاندەك يوتىلىرىغا ئۇرۇپ ئەتەي كۈلەتتى.

ــ ها-ها-ها... نەدە شۇنداق ئىش بار ئۇكامەي، كىمدىن كىم جەرىمانە ئېلىپتۇ. ھەممىسى مال ــ كالىلىرىنى يېتىلەپ يۈرمەمدۇ؟ شودۇيجاڭ بولغان ئادەممۇ قىزىنى مەكتەپكە ئەۋەتمەي ئەجەب يۈرىدىكىنە؟!

ئۇ چۈشەندى. ئوقۇغۇچى قىزنىڭ دادىسى دۈيجاڭ ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ: «مەن شودۈيجاڭ بولدۇم، مەھەللىدىكى ھېچكىمنىڭ گېپى ئۆتمەيدۇ. قىزىمغا باشقىلارنىڭ چىشى پاتمايدۇ» دەپ دۈيجاڭ سايلىمى بىرنەچچە كۈن ئۆتە ــ ئۆتمەيلا ئۇنى تۇتۇپ قالغانلىقىنى، شۇڭا مەكتەپكە بارمىغانلىقىنى قوشنىلار ئاغزىدىن ئاڭلىدى. قاتتىق ئېچىندى. «تىرىشچانلىق ھوقۇقلىرى ئۇچۇنمۇ بالىلىرىنى ئوقۇتماي يوقىرىدىكىلەرنى، ئوقۇتقۇچىلارنى توسۇپ يېتىۋالسا، ئۇ قالتىس چوڭ ھوقۇقكىنە!؟»

ئۇ بىئەلىۋېتىدىغاندەك ئىدى. كۆزلىرى ئەتراپىغا ئاچچىق بىرنەرسە ئولۇشۇۋالدى، گېپى كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلگەن خانىم كۆڭلىدە بىر ئىشنى ئويلىدى ــ دە:

ــ خوش ئەمىسە، ئۆزۈڭلار قوبۇل تاپقاندا ئەۋەتەرسىلەر، ــ دەپ ئۇدۇل شودۈيجاڭنىڭ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى. ئۇ شۇنى ئويلىغانىدى، ئارقىلاپ بېرىپ ئوقۇغۇچىسىنى ئېغىلدىن يېتىلەپ چىققۇسى كەلدىيۇ، ئەمما بۇ تەرسا كىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇغۇچىسىنىڭ كۆز ئالدىدىلا تاياق يېيىشى ئېچىمۇ خالىمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ مەھەللە ئارىلاپ غېيىبىدە ئارقىغا ياندى ــ دە: «ھەي، مەن ئاشۇ نادانلىقتا قالدىغان ياش نوتىنى قۇتقۇزۇۋالسام بولاتتى. ئۇ شۇ تاپتا مېنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقان بولسىچۇ؟» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، سەل كۈلۈمسىرەپ قويدى ــ دە، يۈگۈرگەندەك ئىتتىك يېتىپ كەلدى.

كالىلارنىڭ مۆرىگەن، قويلارنىڭ مەرىشكەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئېغىل ئالدىغا يېقىنلا كەلدى. بالا تېخىچە كۆرۈنمەيتتى. «ئۇ نەگە كەتكەندۇ ــ ھە؟» خانىم كالىلارنىڭ مۆرەپ، قويلارنىڭ مەرىشلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئالدى قۇپقۇرۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ تېخىچە ئۇلاغلىرىغا ئوت ــ سامان سېلىپ سۇغارمىغانلىقىنى پەملىدى. «ئۇ نەگە كەتكەندۇ؟ دادىسى يوتتۇرۇپ قويغانمىدۇ ــ يە؟» ئۇ خىيال بىلەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۆينىڭ ئارقىلىرىنى ئارىلاپ چىقتى. ئۇ كۆرۈنمەيتتى. «ھەي، راستىنلا يوتتۇرۇپ قويۇپتۇ ــ دە!» ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ماڭماقتا ئىدى.

ــ خانىم، خانىم.

ئۇ ئارسالدى بولۇپ ئەتراپقا قارىدى. جىگدە يوپۇرماقلىرى بۇ باغنىڭ ئىچىنى توسۇپ بىرەر نەرسىنى ئىلغا قىلغۇزمايتتى. ئاۋاز يەنە تەكرارلاندى.

ــ زىبىرنىسا خانىم!

ئۇ بۇ ئاۋازنىڭ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلدى ــ دە، يۈرەكلىرى يايراپ كەتتى.

ــ ھە، سەمەت، سەمەتمۇ سەن؟

ئەمما ئۇ كۆرۈنمەيتتى، بىر چاغلاردا جىگدىنىڭ شاخلىرى مىدىرلاپ، ئۇنىڭ ئارىسىدىن بىرسى بويۇن سوزۇپ چىقتى. ئۇ زىبىر خانىم ئىزدەۋاتقان ئوقۇغۇچى ئىدى.

ئۇ بىر ياش نوتا، باياۋان ئېتىكىدە تۇرۇپ تېڭىرقاپ قېلىۋاتقان بىر نوتا ئىدى. ئۇ يۈگۈرۈپ چىقىپ خانىمنىڭ ئالدىدا گەپ قىلالماي تېڭىزىپ تۇراتتى. تىرنىقىنى تاتىلايتتى، پۇتلىرىدا توپىلارنى بوشقىنە سىجىلايتتى. ئۇ خانىمنىڭ كۆزىگە تىك بېقىپ قارىيالماي، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە دەيتتى:

ــ خانىم...

ــ زىبىرنىسا خانىم...

ــ ئەمما ئۇ باشقا سۆزلەرنى، شۇ سۆز ئارقىلىقلا ئىپادىلىيەلىگەندەك دېيەلمەي تۇرۇپ قالاتتى.

ــ سەمەت، بالام سەمەت، سەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىۋاتاتتىڭ؟ يۈر، مېنىڭ بىلەن مەكتەپكە قايتقىن.

ئۇ يەردە تىللايدىغان داداڭمۇ يوق، يىراقتا قالدۇ، ــ دەپ بېشىنى سىلايتتى خانىم سۆزلىرىنى ھېچ بىر تۈگىتەلمەستىن.

ــ ئەمما، يەنە دادامنىڭ يېنىغا بەرىبىر كېلىمەن...

خانىم ھەممىنى چۈشەندى. بۇ تېگىرقاپ قالغان قۇش بالىسىنىڭ بىلىمگە تەشنا ئىكەنلىكىنى، ئەمما تەرسا دادىسىدىن شۇنچە قورقىدىغانلىقىنى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۇنى ئوقۇشتىن توسۇپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدى.

ــ قورقمىغىن بالام، ئوقۇشۇڭ تۈگىگىچە ساڭا دادا ئورنىدا دادا، ئاناڭ ئورنىدا ئانا بولىمەن. مېنىڭ ئۆيۈمدە يېتىپ قوپقىن، تاماقلىرىڭنىمۇ مەن ئېتىپ بېرىمەن. ئۆيۈم مەكتەپنىڭ ئىچىدىلا، ــ دېدى ئۇ بالىنىڭ كۆزلىرىگە چوڭقۇر تىكىلىپ. بۇ بالا ئاتا ـ ئانىسىدىن تاپمىغان مېھرى ـ مۇھەببەتكە بىراقلا ئېرىشكەندەك خانىمغا لاپپىدە قارىدى ـ دە، لۆممىدە يىغلىۋەتتى.

ئۇلار بىرىنىڭ ئارقىدىن بىرى بۇ خىلۋەت مەھەللە، سوغۇق تەلەت تاملاردىن يىراقلىشىپ ماڭماقتا. خانىم شودۇبجاڭنىڭ ئۆيىگە كېلىپ: «ئەمدى نېمە قىلارمەنكىن» دەپ مەڭدەپ تۇرۇپ قالغىنىدا، ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ ساۋاقدىشى مەڭنساخانىمۇ يېتىلەپ ئەپچىقانىدى. ئۇ خانىمنى كۆرۈپ تىللىرىنى يالاپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن:

ــ خانىم، مەنمۇ سىز بىلەن بىرگە مەكتەپكە بارىمەن، سەمەتمۇ مېڭىپتۇ... ــ دېيەلىدى.

ــ توختاڭ قىزىم. بۇنداق قىلساق بولمايدۇ، ئالدى بىلەن سىزنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتا ـ ئانىڭىزنى قايىل قىلىپ ئاندىن ئېلىپ كېتىمەن.

ــ ئۆيدە دادام يوق. ئۇ ئۆستەڭ بويىغا چام سالغىلى چىقىپ كەتكەن.

ــ ھە، شۇنداقمۇ، ھېچ ۋەقەسى يوق. مەن دادىڭىز كەلگىچە ساقلاپ تۇرسام بولىدۇ.

ــ ئۆيگە كىرەيلى خانىم، ئانام تاماق ئېتىپ بېرىدۇ.

قىزچاق خانىمنىڭ قولىنى تارتىپ ماڭدى. ساقلا ـ ساقلا كەچمۇ كىرىپ قالدى. ئۇنىڭ ئانىسى خۇش پېچىم ئايال بولۇپ، خانىمنىڭ دىلىغا ئازار بەرمەيتتى. ئۇنى ئەزىز مېھمىنى قاتارىدا كۈتۈۋالاتتى. ئەمما ئۇ ئېرىدىن بەكلا قورقىدىغان ئايال ئىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، بالىنى دادىسىنى قايىل قىلدۇرۇپ بېرىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى. كېيىن ئېرىنىڭ بۇ قىزنى مەكتەپكە ئەۋەتمىگەنلىكى ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا جاڭجاڭلىشىش تۇغمەي، بۇ قىزمۇ مەكتەپتىن قالغانلىقىنى قوشۇپ قويدى.

تاڭ سەھەر. ئۇلار بۇ مۇئەججەم ئايالنىڭ تەكەللۇپلىرى، شودۇبجاڭنىڭ ئاچچىقلىنىپ چېچىلىشلىرىغا قارىماي ئالدىراپ يولغا چىقتى. ئۇلار پىيادە كېتىۋاتاتتى، يول بارغانچە ئۇزىراپ ئۇلارنى ئېزىقتۇرغان بىر دائىرىگە باشلاپ كىرگەندەك ئىدى. گاھىدا خانىمى ئۇلارنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ يېتىلەپ ماڭسا، گاھىدا بۇ كىچىك بالىلار يېتىشەلمەي سوكىلداپ قالاتتى. ئولتۇرۇپ ـ ئولتۇرۇپ يەنە ماڭاتتى. ئۇلارغا يەنە كۆچ كىرگەندەك بولاتتى. بۇ تەكرارلىنىشلار ئانچە ئۇنۇم بەرمەيدىغان بولۇپ، ئۇلار ھېرىپ قالغىنىدا خانىم يۈدۈپ كۆتۈرۈۋالاتتى. ئىككىسىنى بىراقلا كۆتۈرسە ئەپلەشمەيتتى، ئۇ دەملەشتۇرۇپ كۆتۈرەتتى. قوللىرى تېلىپ، پۇتلىرى سىرقىراپ كېتەتتى. ئاياغلىرى غاجىلاپ ئالقانلىرى قاپىرىپ كېتەتتى. ئاخىرى ئۇلار كېلىدىغان مەكتەپ ئاز قالدى. قويۇقراق كۆرۈنىدىغان بۇ مەھەللە ئۇلارغا ئۇمىد ۋە مادار قوشتى. ئەمما ئارقىدىن بىراۋلارنىڭ تووۋلاپ كېلىۋاتقان ئاۋازى بارغانچە كۈچىيەتتى.

ــ خانىم توختاڭ، دادام كېلىۋاتىدۇ.

سەمەت دەرھاللا دادىسىنىڭ يىراقتىن ئاڭلىنىپ كېلىۋاتقان ئاۋازىنى تونۇۋالغانىدى.

ــ ھە، سېنىڭ داداڭ؟

ــ ھە، ئۇ مېنىڭ دادام شۇ. ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ.

قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇنىڭ يۈرىكى جىددىي سوقۇپ كەتتى. ئۇ بىر ئايال كىشى تۇرسا، بۇ تەرسا قېرى ئالدىنى توسۇپ چالۋاقىسا، يەنە قوللىرىنى شىلتىڭشىپ ئۇنىڭ ياقىلىرىغا ئېسىلسا، ئوغلىنى ئېلىپ قاچسا... بۇ ئوغۇل بىلەن خانىم ئۇشتۇمتۇتلا يولدىن چىقىپ يۈگۈرۈپ كەنت تەرەپكە قېيىپ ماڭدى. بۇ ئىككى كىچىك بالىلارمۇ، ئۈركىگەن قۇشتەك ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ قوللىرىغا، ئېتەكلىرىگە ئېسىلىپ ئۇششاق ـ ئۇششاق قەدەملىرىنى ئۇلگۈرتۈپ بولالماستىن يۈگەرمەكتە ئىدى. سېغىز ۋە پورپاڭ شورلار توزۇپ توپا چىقىراتتى. ئۇلارنىڭ ئىزلىرىنى قارىغا كېچىپ كېلىۋاتقاندەك ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ــ ھەي، توختا دەيمەن، توختا. ئاڭلاۋاتامسەن؟ توختا ئىنىسىنىڭ بالىسى. ھۇ قانجۇق، بالامنى نەگە ئاپىرىسەن؟

بۇ ئاۋازلار ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئارقىدىنلا كۈچەپ ھاڭرىغان ئېشەكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ ئۇ بىزنىڭ شۇ... دادام ئېشەك مىنىپ قوغلاپ

كېلىۋېتىپتۇ.

بۇ گەپنى ئېيتىشتىن ئاۋۋاللا چاڭ تورۇتۇپ، ئېشەك مىنىپ ئۇدۇل كېلىۋاتقان ئادەمنى كۆرگەن زىبىر خانىم باللىنىڭ بېشىنى سىيلاپ، قويىنغا يېقىن تارتىپ ئەكەلدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنە يوگەرمەكتە ئىدى.

ـ توختا دەيمەن! نەگە قاچىسەن؟ ھۇ ئادىمى ئوغرىسى جەددال!

بالا دادىسىدىن تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇ ئۇدۇل كېلىپلا ئۆزىنى ئۇرۇپ يىقىتىۋېتىدىغاندەك، ئاندىن ئېشەككە دەسسىتىپ پېتىقلىۋېتىدىغاندەك قورقۇپ كەتتى. توپىلىقتا يۇگۇرۇۋېرىپ ئۇلارنىڭ ئۇستىۋاش، كىيىم ـ كېچەكلىرى تۇگمەنچىگە ئوخشاپ قېلىۋاتاتتى. خانىمنىڭ چىرايى توپا رەڭگە كىرگەن، كۆڭلەكلىرىمۇ تارتىشىپ يىرتىلغانىدى. قايرىلىپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرى توپا ـ چاڭلاردا قىراۋ باسقاندەك بولۇپ قالدى. چاچلىرىغىمۇ ئاق كىرىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. بۇ تەرسا قېرى ئاخىرى يېتىشىۋالدى ـ دە، خانىمنى ئېشەكنىڭ توگوۋالغان توم ئارغامچىلىرى بىلەن كومشىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدى. باللار يىغلاپ چىرقىرايتتى. گاھ ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىپ ئېشەكنىڭ كۆزىگە قارىتىپ توپا چاچسا، گاھ خانىمنىڭ ئېتەكلىرىگە ئېسىلىپ ئالىتاغىل ۋارقىرىشاتتى. خۇددى ئېغىر بىر بورانغا دۇچ كەلگەندەك ئۇلار توپا ـ چاڭ ئىچىدە قالدى. ئېشەكتىن چۈشمەيلا ئۇرۇشقا باشلىغان بۇ تەرسا ئادەم ئۇنىڭ چېچىنى قامالاپ ئالدى ـ دە، يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ ئۇنى تېپىشقا باستى، خۇددى ئۆزىنىڭ ئايالىنى ئۇرۇۋاتقانغا ئوخشاش ئۇنى ئۇراتتى، دەسسەيتتى. توپا ـ چاڭدا ئۆزىگە نېمە كېلىپ ئۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى ئىلغاقىلىپ بولالمىغان خانىم يىقىلدى ـ دە، ئارقا ـ ئارقىدىن «ۋايجان، ۋايجان» دەپ بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. ئۇ بېشىنىڭ بىر قارا تۇمان قاينىمى ئىچىدە چۆرگىلەۋاتقانلىقىنى، كۆزلىرى يۇمۇق ھالدا چالا ـ بۇلا قىياس قىلالايتتى. ئۇ ئاخىرى يەنە دەسسەلگەن تېپكىلەر دەستىدىن كۆچسىزغىنە يېتىپ قالاتتى.

بۇ خەۋەر مەكتەپكە تېزلا يۇركەتتى. ئۇنىڭ يۇز ـ كۆزلىرى كۆك، نەچچە كۈنگىچە كۆزىنىمۇ ئاچالماي تالا ـ تۈزگىمۇ چىقالماي ياتاتتى. ھەق كۆرمىگەندەك يېقىن ئەتراپتا داۋالىنىدىغان تۈزۈكرەك دوختۇرخانىمۇ يوق ئىدى. بۇنىڭدىن مۇدىر، ئىلمىي مۇدىر ۋە بىرنەچچە ئوقۇتقۇچى ـ خانىملار كۆڭلىدە قەۋەتلا خۇشال بولۇپ يۈرەتتى. مۇدىر، ئىلمىي مۇدىرلار بۇنى ئىچىدىن سىرتقا چىقىرىپ ئاشكارىلاپ قويماسلىققا تىرىشقىنى بىلەن، باشقا ئوقۇتقۇچى ـ خانىملار بۇنى سېزىپ تۇراتتى.

ئۇ ئەتراپتىكى تېۋىپلىق قولىدىن كېلىدىغان كېسەللەرگە داۋالىنىپ باقتى، ئەمما تۈزۈكرەك ئۇنۇمى بولمىدى. بىرلىق دوختۇرخانىغا بېرىش ئۇچۇنمۇ كونلەپ ۋاقىت كېتەتتى. يەنە كېلىپ ئۇنى ئاۋايلاپ يۆلەشتۇرۇپ كىممۇ ئاپارسۇن دەيسىز؟ چوڭچوڭرىدەك ئۇششاق باللار ئۇنىڭ ئەتراپىغا چىقىپ: «خانىم، خانىم بىز چاي ئەكىلىپ بېرەيلى، سۇ ئەكىلىپ بېرەيلى» دېيىشكەنلىرى بىلەن ئۇلارمۇ بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايتتىمۇ؟ پەقەت يىگى توغۇلتان قورىغا ئوخشاش سەبىي، غۇبارسىز كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا ئۇزاققىچە تىكىپ، ياش ئەگىتىش بىلەن چەكلىنەتتى. ئۇنى يوقلاشقا تۈزۈكرەك ئوقۇتقۇچى ـ خانىملار كىرىپ باقمىدى. مۇدىر، ئىلمىي مۇدىر تېخىمۇ شۇنداق ئىدى. خانىم قەلبىدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغان بۇ كىچىك سەبىي قەلبلەر خۇددى ھاشار چۈمۈلىسى يول تارتىپ ماڭغاندەك ئۇنى يوقلاش ئۇچۇن ئايىغى ئۇزۇلمىدى. چوڭراقلىرى ئوتۇن ـ ياغاچ ئەكىرىپ، يېرىپ تەييار قىلىپ بەرسە، يەنە بەزىلىرى ئۇچۇرۇلۇپ كەتكەن كونا قازان بېشىغا چىقىپ ئۇنى ـ بۇنى ئىزدەپ تاماق ئېتىپ بېرىش، چاي قاينىتىپ بېرىش، دورا ئىچۈرۈپ قويۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ھەتتا بەزىلىرى قوللىرىنىمۇ كۆيدۈرۈپ قويۇشتى. ئۇنى چۆرىدەپ ياش تۆكۈپ ئولتۇرغان تېخىمۇ كىچىك ئوقۇغۇچىلار بولسا ئۆزلىرى ئەكىرگەن نەشپۈت، ئالما، ئۈزۈمگە ئوخشاش نەرسىلەرنى ئۇنىڭ ئاغزىغا تەڭلەيتتى. ئەمما ئۇنىڭ كالپۇكلىرى دوردىيىپ ئىششىپ كەتكەن، پېشانىسىمۇ دورا بىلەن تېڭىلغانىدى. تېڭىلغان ئاق داكا ئاستىدىكى كىرپىكلىك كۆزلەر ياش ئىچىدە بۇ ئاققۇدەك كىچىك ھەم پاك مەسۇم باللارغا تەكشى قاراپ ياتاتتى. كۆزلىرىنى چوڭراق ئېچىپ قالسا، تومۇرلىرى كېرىلىپ ئاغرىپ كېتەتتى. ئۇ خۇددى چوڭلاردىن، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن، خىزمەتداشلىرىدىن، ئېرىدىن، قىسقىسى بۇ دۇنيادىكى كىشىلەردىن بارغانچە يىراقلاپ، ئاشۇ سەبىي قەلبلەرگە قوشۇلۇپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى بۇ بەكلا ئۆز ۋە شۇقەدەر يېقىن قېرىنداشلىرىدەك بىلىنىدىغان باللاردىن سۆيۈنسىمۇ، ئەمما يەنە قانداقتۇر كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى غېرىبلىق پاتقىقىغا چىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا ئېرى يىراق جايدىن تىمسىقلاپ كىرىپ، ئالدىدا پېشانىسىنى تۇتۇپ تۇرغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئاندىن ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئانىسى ۋە قىزى كۆرۈندى. ئۇلارمۇ شۇ كىچىك سەبىيلەر ئارىسىغا قوشۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇن ـ تىنسىز كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇرغاندەك ئىدى. ئەنە ئۇنىڭغا

قىزىنىڭ «ئانا! ئانا!» دەپ يىغلاۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ ئانىسىنىڭ بۇ كېلىشمەسلىككە دۇچار بولغانلىقىنى سەزگەندەك بۈگۈن كېچە تۈن يېرىمىدىلا ۋارقىراپ، تېپىچەكلەپ ئويغۇسى قېرىشىپ زادىلا ئۇخلىمىدى. پەقەت «ئانامنى كۆرىمەن! ئانامنى كۆرگۈم كېلىپ كەتتى. ۋاي ئانا! ۋاي ئانا!...» دەپلا يىغلايتتى. بىرنەرسىنى قۇچاقلىۋالمىچى بولغاندەك، بۇدرۇققىنە قوللىرىنى ئېچىپ سوزاتتى. ئۇنىڭ مومىسىمۇ بۈگۈن خېلىلا غەش بولۇپ قالغانىدى. چۈنكى كۆڭلىگە بىرنەرسە يوشۇرۇن سايە تاشلاپ تۇراتتى. نېمىشقىدۇر ئۆزىنىڭمۇ تۈزۈكرەك ئويقۇسى كەلمىدى، تالاغا بىرنەچچە قېتىم چىقىپ باقتىيۇ، بۇ ياققا تەلمۈردى، تىڭشىدى. ئاخىرى يەنە چۈشىن يەۋالغاندەك بولۇپ كىرىپ نەۋرىسىنى پەپىلەش بىلەن ئاۋارە بولاتتى.

«ھەي، ئېرىم ھايات بولغان بولسىمۇ... يۇقىرى - تۆۋەن چېپىپ يۈرۈپ بولسىمۇ ماڭا بىر ئامال قىلاتتى، دوختۇرخانىغا ئاپىراتتى» . ئۇ ئېرىگە قوللىرىنى سوزۇپ ۋارقىراۋاتقاندەك ئۆزىمۇ بىلمىگەن ھالدا يىنىك ئىڭراپ قويدى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يېنىدا قېلىپ قالغان ئىككىلا ئوقۇغۇچى بۇنىڭدىن چۆچۈپ كەتتى.

- نېمە بولدىڭىز خانىم، بىز كۆتۈرۈپ تۇرغۇزايلىمۇ؟- دېدى ئۇلار بېشىنى يۆلىگەنچە. ئاندىن باياتىنقى لۆڭگىلىرىنى يەنە ھۆلدەپ ئەكىلىپ بېشىنىڭ ئۈچۈق دائىرىسىگە قويماقچى بولدى.

- بولدى، ئاۋارە بولماڭلار قىزلىرىم، سىلەرمۇ ساۋاقداشلىرىڭلارغا ئوخشاش دەرسىڭلارغا چىقىڭلار.

ئۇ باشقا ئوقۇغۇچىلارغىمۇ ئانچە ھايال بولغۇزمايلا ئارقىسىغا، دەرسكە قاتنىششقا قايتۇرۇۋەتكەنىدى.

- ياق، خانىم بىز چىقىپ كەتسەك يېنىڭىزدا كىم قالىدۇ؟

- يا يېنىڭىزدا ئانىڭىز بولمىسا.

بۇ چۆچۈك تىللار ئۇنىڭ يۈرىكىنى تېخىمۇ ئېزىۋەتتى، ئانىسىنى تېخىمۇ ئېسىگە سېلىپ قويدى.

- ھېچقىسى يوق قىزلىرىم، دەرسىڭلاردىن قالساڭلار بولمايدۇ،- دەپ چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇيتتى خانىمى. كۆزى ئارقىدا قالغان كىچىك ئوقۇغۇچىلار ئۇششاق - ئۇششاق چامداپ، تارتىنىپ - تارتىنىپ ئىشىك تۈۋىگە كېلىشتى.

- يەنە چىقىپ كەتمىسەڭلار خاتىرجەم بولالمايمەن. كەچ تەرەپتە بىرىڭلار كىرىپ، قالغىنىڭلار كىرمىسەڭلارمۇ بولىدۇ. بولمىسا كېسىلىم قوزغىلىپ قالىدۇ، - دەپ قوشۇپ قويدى. ئۇ: «تەرسا ئانا - ئانىلارنى توسىمەن

دەپ، سىلەرنى كۈن بويى ئوقۇۋالسۇن دەپ مۇشۇ كۈنگە قالدىم» دېگەندەك گەپلەر ئېغىزىغا ئۇيۇشۇپ - ئۇيۇشۇپ توختاپ قالدى. «ئەگەر بۇنداق دېسەم باتنىغاندەك بولىمەن. ئويلىمىغان يەردىن يامان نەتىجە بېرىپ قالمىسۇن يەنە» دېگەنلەرنى ئويلاپ، يەنە جىممىدە بولۇپ قالدى. بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇزاقراق يالغۇز قالدۇرۇلۇشىنى خالاپ قالغانىدى. چۈنكى بۇنداق بولغاندا ئېزىلىپ كەتكەن يۈرىكىنى پىغانلاردىن يەشكەندەك، ئىچىنى تولدۇرۇپ - تولدۇرۇپ يىغلىۋالالايتتى. ئۆزىمۇ شۇ ئارقىلىق ئىچىدىن ئاچچىق ھەسرەتلىرى ياش ئارقىلىق تۆكۈلۈپ، كۆڭلى پىنغانغىنە بولۇپ قالىدىغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى.

«ھەي، كۈنلىرىم مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتەرمۇ؟ بۇ جايدا ئۇرۇق - تۇغقان، يا شەپقەت ياغدۇرغۇدەك ئادەملىرىم بولمىسا، بۇندىن كېيىنكى چاغلىرىمدا قانداق قىلارمەن؟ ئېرىمنىڭ دەردىمۇ يېتىپ ئاشاتتىغۇ؟...» ئۇ كىشلەرنىڭ ياردىمىنى بەكلا خالاپ قالدى. ئىلگىرىكى چاغلاردا كۈلۈپ يۈرىدىغان كىشلەرمۇ بىراقلا قاپىقىنى تۈرۈشتى. ھېچكىم «ھالىڭ قانداق؟ نېمە بولدى؟» دەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. «ئوغۇ مەيلى، يەنە ساقىيىپ قالارمەن، خىزمىتىمنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپ، يول ئېچىپ ماڭسام ئۇلارمۇ مېنى چۈشىنىپ قالار. خىزمەت ئورنى بولغاندىكىن خىزمەتتە پەۋقۇلئاددە بولسامىلا باشقىلارمۇ ماڭا ياخشى مۇئامىلە قىلماي قالاتتىمۇ؟» دەپ ئويلايتتى. ئۇ خىزمەتلىرىنى شۇقەدەر ياخشى ئىشلەپ كەلدى. بىراق ئۇنى مەكتەپتىكىلەر كۆزگە ئىلماس بولۇپ كەتتى. «خەپ، شۇنداق قىلغىنىڭغا ساقىيىپمۇ قالارمەن، كۆزۈڭدىن ئوت چىقىرىپ ئىشلىمەيدىغان بولسام!...» ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن روھى خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئەمما ئۇ كىشىلىك دۇنيادىن ئايرىلىپ يالغۇز، يېتىم قالغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ سادالىرى، پىغانلىرىنى ھېچكىم ئاڭلىمايتتى. ئەمدى ئۇنىڭ دەرد - ئەلىمىنى تىڭشايدىغان، ھالىغا يېتىدىغان بىردىنبىر قەدىردان كىشىسى رەخمىتۇللامۇ يوق...

ئۇنىڭ قېرى ئانىسىمۇ بالىسىنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەلگەنىدى. ئىشلەۋاتقان ئوقۇتقۇچى - خانىملار بۇ مومايىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ھارغىن ۋە جاپاكەش، ئېزىلىپ كەتكەن تۇرقىدىن سەل ئىچى ئاغرىغاندەك بولۇشتىيۇ، ئۇنىڭ ئالدىنى قەلبىدىكى ئۆچمەنلىك ئوتى يەنىلا ئۇستۇن كەلدى:

- ھىم، ئۇ شۇنچىۋالا كۆرەڭلىكىنى بىلەن قاراڭلار ئۇنىڭ ئانىسىغا، جەينەكتەك كۆرۈمسىز

بىرنېمىكەنغۇ؟!

— بۇ تەمبەل بۇقىدەك بىرنېمە نەدىن تۇغۇلۇپ قالغان بولغىيتتى. يىغلاڭغۇ ئانىسىنىڭمۇ ئەسلا تارتمايتۇ، — دېيىشىپ كەتتى.

بۇ گەپنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىپ كەلگەن ئىلمىي مۇدىرلار:

— نېمە دېيىشىۋاتىسلەر، يەنە شۇ زىبىرخانىنىڭ گېپىمۇ؟ بولدى، ئۇنىڭ گېپىنى قىلىۋەرمەڭلار، ئۇنىڭسىزمۇ مەكتەپنىڭ چاقى ئايلىنىۋېرىدۇ، — دېيىشتى.

— بولدى، ئۇنىڭغا دەرس تەقسىم قىلمىساقلا بولمىدىمۇ؟ ئۇنىۋان باھالاشتىمۇ تۇمشۇقىغا يەيدۇ، — دەپ قوياتتى ئىلمىي مۇدىر ئىگىزلىكىدىن دومچىيىپ قالىدىغان مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ.

ئانا قىزىنىڭ يېنىغا كىرىپلا باغرى ئېزىلىپ يىغلاپ كەتتى. چۈنكى: «قىزىم ئالدىمغا يۈگۈرۈپ چىقىدۇ» دەپ ئويلىغان ئانىنىڭ كۆز ئالدىدا قىزى باشلىرى تېڭىق، يۈز - كۆزلىرى كۆكەرگەن، قوللىرىمۇ تېڭىلغان ھالدا ياتاتتى.

— ۋاي بالام، نېمە بولدى ساڭا ئەمدى. قايسى قانخور سېنى مۇشۇ ھالەتكە كەلتۈردى. نېمە قىلغان بولغىيتتىڭ بالام...

ئانا ئۇنىڭ باشلىرىنى قوينىغا ئالسا، ياشلىرى يۈزىگە ئېقىپ چۈشەتتى. بالىسى بولسا كۆيۈۋاتقان مەش ئۈستىگە دەسسىۋالغاندەك ئازابلىق چىرقىراپ ئانىسىغا ئېسىلاتتى. بۇ ئۈچ ئاجىز قەلبلەر بىر - بىرىگە ئەنە شۇنداق ياش تۆكەتتى، ھېقىغداپ يىغلىشىپ قۇچاقلىشاتتى، بىردەمدە ئۆي ئىچى مۇسىبەت بولغاندەك يىغىغا توشۇپ كەتتى. بۇنىڭدىن غەيرىلىك ھېس قىلغان ئوقۇتقۇچى - خانىملار ئالدىراپ يۈگۈرۈپ كېلىشتى-دە، سوۋاقلىرى سويۇلۇپ كەتكەن دېرىزىدىن قاراپ بېقىشتى. تەنەپپۇس ئارىلىقىدا يۈگۈرۈپ كېلىشكەن ئوقۇغۇچىلار بولسا بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ يىغلامسىراپ تۇرۇپ قېلىشتى.

مەكتەپ ئىچى بەكلا جىمىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. جاڭگال قۇشلىرىمۇ، شىلدىرلاۋاتقان دەل - دەرەخلەرمۇ بېسىقىپ قېلىشقاندەك ئىدى. ئارىدىن بىرنەچچە ئايلار ئۆتۈپ كەتتى. بۇ خانىمنىڭ ساقىيىپ قالغانلىقىنى، روھىنىڭمۇ ئېتىك يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن مۇدىر بىلەن ئىلمىي مۇدىر مەكتەپنىڭ ئالىملىق يىغىنىدىن ئىككى قولباغلىقىغا ئالمىنى چىڭگىپ ئەكىرىپ، تەسەللىي ئېيتىپ قويۇپ چىقىپ كەتكەندىن باشقا، ھېچكىم يوقلاپمۇ كىرمىگەنىدى، مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، ئىشقىلىپ ئۇ ساقايغان ھامان ئىگراپ جەينەكدەپ يۈرۈپ ئۆتۈلىدىغان دەرسلىرىنى كونسپېكت قىلىپ تۇرۇۋالغان، يەنە بىرنەچچە پارچە ئىلمىي ماقالىسىنى پۈتتۈرۈپ خېلى نۇرغۇن ھېكايە - رومان ۋە كەسپىي كىتابلارنى ئوقۇۋالغانىدى. بۇ نەرسىلەر ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئەمدىلىكتە ئاشۇ كىشىلەرنىڭ ئۇرىشىنى تولۇق ئىگىلىگەن، ئۆزىگە يۆلەك بولۇپ ئىشەنچىسىنى تېخىمۇ ئاشۇرغانىدى. يەنە تېخى ئەۋەتكەن بىر پارچە ئىلمىي ماقالىسىمۇ مەخسۇس تەھرىر ئىلاۋىسى بىلەن بېسىلغانىدى. ئۇ بۇنى كۆرۈپ كېسەلى تېزلا ساقىيىپ كەتكەندەك بولدى.

— بۇ ماقالىلىرىمنىمۇ ئېلان قىلدۇرالىغان بولسام، ئۆزۈم ئىشلەۋاتقان ھېلىقى كىتابىنىمۇ نەشر قىلدۇرالىغان بولسام، ئۇنىۋان باھالاشتا تېخىمۇ ئەسقاتاتتى، — دەيتتى ئۆز - ئۆزىگە. بۇنداق بولماي تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭ ئېيتىپ كەتكەن دەرس سائىتى، مەكتەپ ۋە يۇقىرى ئورۇنلاردىن ئېلىپ ئاشۇ كونا تاملىرىغا قاتار ئېسىپ توشقۇزۇۋەتكەن شەرەپ گۇۋاھنامىلىرىنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ئىلمىي نەتىجىسىنى كۆرسىتىپ، دەرىجە ئاتلاپ باھالىشىدىن يېتىپ ئاشاتتى. ئۇ مۇشۇ نەرسىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە ئازابلىرى، ھاردۇقلىرى چىقىپ قالغاندەك بولۇپ كۈلۈپ ۋە چاپلاقلىق گۇۋاھنامىلىرىنىڭ ئۇ يەر-بۇ يەرلىرىنى سىيلاشتۇرۇپ قوياتتى. بۈگۈن ئۇ خېلى روھلۇق ھالدا خىزمەتكە چىقتى. خىزمەتداشلىرى بىلەن قىزغىن سالاملاشتى، ئەمما ئۇلار ئۇنىڭدىن بىرنەرسىنى يوشۇرغاندەك كۆزلىرىنى ئەپقاچاتتى. «يەنە بۇلار نېمە بولۇشقاندۇ - ھە؟ مۇدىر، ئىلمىي مۇدىرلىرىم بىلەن كۆرۈشەيچۇ؟ ماڭا يەنە قانداق يېڭى ۋەزىپىلەرنى يۈكلىدىكىن؟» ئۇ گۇس - گۇس قەدەم ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئىشخانىسىغا قاراپ ماڭدى، ئەمما ئۇ شۇ چاغدا پۈتىنىڭ شۇرقىراپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ سول كۆزىمۇ سەل ئاغرىۋاتاتتى. مۇدىر ئىشخانىسىغا كىرىپ كۆزلىرىنى ھەيرانلىقتىن يوغان ئېچىپ تۇرغىنىدا، بۇ كۆزنىڭ قىلدام تومۇرلىرى تارتىشىپ قىزىل تومۇرلار ئېچىلىپ قالغانىدى.

— ... شۇنداقمۇ ئۇزۇن يېتىۋالغان بارمۇ؟ توپتوغرا ئىككى ئاي. بۇ مەكتەپ ئۈچۈن بىر مەۋسۇمغا يېقىنلىشىدىغان ۋاقىت تۇرسا، سىزنىڭ زادى ئىشلىگۈڭىز بارمۇ - يوق؟! — ئۇ خانىم مۇلايىملىق بىلەن سالام قىلىپ كىرگىنىدە سوغۇق تەلەت مۇدىر چىرايىنى ئۆزگەرتمەي بېشىنى سەل لىڭشىتىپ قويۇپ شۇنداق دەۋاتاتتى، — مانا بۇ خانىمنىڭ ئىشلەۋاتقىنىمۇ بىرئاي

بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۇنىڭ مائاشىنى سىزنىڭ مائاشىڭىزنى توختىتىپ بېرىدىغان گەپ.

ـ بۇ قانداق گەپ؟ مەن ئاغرىپ قېلىپ ياتسام، يەنە ھالىنىڭ قانداق دېمەكتە يوق، مېنىڭ مائاشىمنى توختىتالامتىما؟

ـ ئۆيىڭىزنى بېسىۋېلىپ، بۇنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىڭىز تاپقان بالا. خەق بىلەن ئۇرۇشۇپ دەپ كىم ئۆگەتتى، يەنە كېلىپ سىز خىزمەت ئۈستىدە ـ مەكتەپتە پارتىيىدىكىزمۇ؟ جىنايىتىڭىزنى تونۇپ ئاكتىپ ئىشلىشىڭىز كېرەك ئىدى. ئەمدى ئىشلەشنى خالىمىسىڭىز يەنە ئۆيىڭىزگە كىرىپ يېتىۋېرىڭ!

نەۋرە سىڭلىسىنى ئۇنىڭ ئورنىغا ئوقۇتقۇچىلىققا سېلىپ ئىشنى ئەپلەشتۈرۈۋالغان بۇ مۇدىر«زىبىر خانىمنىمۇ ئاسانلا قايىل قىلدىم» دەپ كۆرەڭلەپ گىدىيىپلا كەتتى. زىبىر خانىم تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى شىلتىپ بىرنەرسىلەرنى دېمەكچى بولدىيۇ، باشلىرى قېيىپ دەلدۈگۈنۈپ تامغا يۆلىنىپ قالدى. چىڭقىلىپ ئاچچىقى كەلگەندە باش قىسمى جاراھىتىنىڭ سەللىمازا بولۇپ كەتمىگەنلىكىنى تولۇق ھېس قىلىشقا ئۈلگۈرمەيلا ئۇ تامغا يۆلىنىپ قالغانىدى.

ـ قارىمامدىغان بۇ نېمىنى؟ ئادەمنى سارالڭ تاپقاندەك خالىسا كېلىپ، خالىمىسا كېتىدىغانيەرمىكەن بۇ، ـ دەپ غودۇڭشۇپ قويدى مۇدىر.

ئۇ ئىلمىي مۇدىر ئىشخانىسىغا كىرىشنى ئويلىدىيۇ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كېتەلمىدى. تاملار، پېشىل سىرلاقلىق ئىشىك، دېرىزە، شىرەلەر، مۇدىر، قىز... چۆرگىلەيتتى. ئۇ شۇ تاپتا دەسسەپ تۇرۇۋاتقان يەرمۇ لەپەڭشىپ قالغاندەك يەنە قانداقتۇر نەرسىلەر ئىلەڭگۈچ ئېسىلىپ قالغاندەك بولدى.

ـ ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا ئوقۇتقۇچىلارنى سەپلەپ ئىشلىتەيلى، بۇ ئىسلاھات دەۋرى، كىم ماس كەلسە شۇنى ئىشلىتىدىغان گەپ،ـ دەيتتى ئۇزۇن تۇرا ئىلمىي مۇدىر. مۇدىر ئىشخانىسىغا كىرىپ بىر جەدۋەلنى كۆرسىتىپ.

ئۇنىڭ دەرس ئورۇنلاشتۇرۇش جەدۋىلىمۇ ئۆزگەردى.

زىبىر خانىم ئادەتتىكى دەرس ئۆتۈپ يۈرىدىغان ئوقۇتقۇچىلار تىزىملىكى قاتارىدىنمۇ ئورۇن ئالالمىدى. كېيىنلىكتە قانداق قىلىش توغرىسىدا مۇدىر خېلى ئەستايىدىل باش قاتۇرغانىدى. بىرى، ئوقۇتقۇچى ـ خانىملارنىڭ بۇنىڭغا پىكىرى جىقمايتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ خانىمغا ئۆچ ئىكەنلىكىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى ھەم بۇنىڭدىن سۆيۈنۈپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

«بوغۇ ئانچە قېيىن ئەمەس، ئەمما بۇقىرىدىن تەكشۈرۈپ كېلىپ قالسا قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇ دەۋا قىلىپ قالسىچۇ؟» ئۇ بۇنىڭغا بەكرەك باش قاتۇرغانىدى. شۇڭا ئۇ مائارىپ گەنزىسى، مائارىپ ئىدارىسى دېگەندەك ئورۇنلارغا، ئىلگىرى ئاپىرىپ بەرگەن سوۋغا ـ سالاملىرىغا قاراپ ئولتۇرماي، يەنە باشقىدىن سوۋغا ـ سالام ئېلىشنى ئويلىدى. كېيىن بۇ كەنتنىڭ شارائىتىنى ئەمدىلا بايقاپ يەتكەندەك سۆيۈنۈپ ئۆزىچىلا كۈلۈپ كەتتى. «ئۇ دەۋا قىلالمايدۇ ـ دە، دەۋا قىلسىمۇ نەگە ئاقتۇرالايدۇ؟! سورايدىغانلىرىنىڭمۇ گېپى يوق تۇرسا، يەنە كېلىپ مائارىپتىكىلەر يانتاياق بولىدۇ ـ دە، ئۇ ئېغىر سەكراتتا چۈشۈپ قالغاندىمۇ بىرەر دوختۇرخانا تېپىپ بارالمىغان بۇ ئايالنىڭ ئۇنىڭدىن يۇقىرىراق جاينى تېپىپ بېرىشى مۇمكىن ئەمەس ـ تە!» مۇدىرنىڭ ئەمدى كۆڭلى تىندى. گاھىدا ھۆركىرەپ قورقىتىدىغان يوغان كاناي ئېرىمۇ، بۇ ئايالنى تاشلاپ ئۇ دۇنياغا كېتىپ قالغانىدى. مۇدىر بۇنى ئويلىغىنىدا يۈرەكلىرى جانلىنىپ ئۆزى بىرنەچچە ياش ياشىرىپ قالغاندەك بولۇپ قالاتتى.

بىر نەۋرە سىڭلىسىمۇ بىمالال ئىشقا چۈشۈۋەردى.

ئەمما بۇ قىز تۈزۈكرەك ئوقۇمىغان بولغاچقا،دەرس ئۆتەلمەي ئۇنى ـ بۇنى جىجىلاپ، ئۆچۈرۈپ يۈرىدىغانلا بولۇپ قالدى. ئوقۇغۇچىلارمۇ پات ـ پات دەرسكە كىرمەي قېچىۋالىدىغان، كەلمەي تۇرۇۋالىدىغان بولۇپ قېلىشقانىدى. ئاخىرىدا بۇ سىنىپتا يەتتە ـ سەككىزلا ئوقۇغۇچى قالدى. ئەمدى بۇ قىز كۆڭلى تىنغاندەك بولۇپ خۇددى بىر توپ ئوغۇل دوستلىرىنىڭ ئارىسىدا چاقچاق قىلىپ، ناينىاقشىپ ئىرماش ـ چىرماش جىجىپ قويغان دەپتەر، كىتابلىرىنىمۇ تاشلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ ـ بۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ خىيالەن غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ قوياتتى. گاھىدا يەنە ئالىنىپىملەرنى دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى.

زىبىر خانىم ئېغىر كېسەلگە دۇچار بولغاندىنمۇ بەكرەك ئازاب ئىچىدە قالدى. چۈنكى ئۇ بىردىنبىر كۆڭلى سۆيۈنىدىغان، ئۆز ئەجرىنى شۇلاردىن ئىزدەيدىغان، كۆڭلىگە تەسەللى بېرەلەيدىغان ئەڭ يېقىن ئادىمى ـ سەبىي قەلبلەردىن ئايرىلغانىدى. ئۇ ئاشۇ ئاپئاق قەغەزگە ئوخشاش تاشلىنىپ قالغان قەلبلەرگە كۆڭلىدىكى ئارمانلىرىنى، غايىلىرىنى يازالايتتى. كۆڭلىدىكىنى پىچىرلاپ، قەلب سىرلىرىنى تۆكەلەيتتى. ئېرىدىن، ئانىسىدىن ۋە ئۆزىنىڭ يۈرەك پارىسى ئاشۇ قىزىدىن

ئېرىشەلمىگەن نەرسىلەرگە ئاشۇلاردىن ئېرىشەلىشنى، ئاشۇ مۇنبەت قەلب ئېتىزلىرىغا رەڭدار گۈللەرنى تىكەلەيتتى، ئەڭ ئېسىل ئۇرۇقلاردىن ئېرىپ چوڭقۇر يىلتىز تارتقۇزالايتتى، ئاشۇ ئۇرۇقلاردىن مەڭگۈلۈك قۇرىماس مېۋىلەرنى ئالالايتتى. ئۆزى كۆرەلمىگەن نەرسىلەرنى ئاشۇ قەلبتىن كۆرەلەيتتى، ئاشۇ قەلبلەر ئارقىلىق كەلگۈسنى تاپالايتتى. بۇ ئايرىلىش ئۇنىڭغا ئېرىدىن ئايرىلىشتىنمۇ بەكرەك ئېغىر كەلدى. خۇددى ئۆزىنى ئۇششۇك تەگكەن مايسىغا ئوخشاش سېزىدىغان، بىر بۇلۇڭدا تۈگۈلۈپ ئولتۇرغان ھالىتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدىغان بولۇپ قالدى.

«بىرئوقۇتقۇچى ئۈچۈن سەبىي قەلبلەردىن مەھرۇم قىلىشتىن ئارتۇق ئازابلىق ئىش بولامدىغاندۇ؟ ئۇلار نېمە دەپ مېنى ئوقۇتۇشتىن ئايرىۋېتىدىغاندۇ؟ نېمە دەپ بۇ سەبىي قەلبلەرنى ھەسرەت ۋە نادانلىقتا قالدۇرىدىغاندۇ؟ نېمە دەپ بۇ ياش نوتىلارنى نابۇت قىلماقچى بولۇشىدىغاندۇ؟». ئۇ ئىچىگە يىغا تولۇپ سىغدۇرالماي يىغلىۋەتتى. ئاندىن ياشلىق كۆزلىرىنى مەكتەپكە تىكىپ ئۇزاق قادىلىپ تۇردى. پاپىلاردەك پاكار مۇدىر، دوزاق شوتىسىدەك ئېگىز ئىلمىي مۇدىر ۋە بۇ مۇدىرنى ئارىغا ئېلىپ ئالىلىنىپلەرنى دېيىشىپ تۇرغان ئوقۇتقۇچى - خانىملار توپى كۆرۈندى. ئۇ خىزمەتداشلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلىدىكىنى تۆكۈپ يىغلىۋالغۇسى كەلدى، ئەمما ئۇلار ھېچبىر ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس. يۈگۈرۈپ چىقىپ پاكار مۇدىرنى كىچىك باللارنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇرۇپ دىسسەپ ئاچچىقىنى چىقارغۇسى، ئېگىز ئىلمىي مۇدىرنىڭ ياقىلىرىغا قوللىرىنى سوزۇپ تولاپ - تولاپ ئېسىلغۇسى، نەپەسمۇ ئالدۇرماي گوپپىدە يىقىتقۇسى كەلدى. ئۇنىڭ ئەرلەرگە ئوخشاش كۈچلۈك تۈگۈلۈپ كەتكەن مۇشتلىرى، ئىختىيارسىز ئارقا - ئارقىدىن تامغا ئۇرۇلدى. ئۇ يەنە ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى، «مەن يەنە كىمنى ئۇرالايتتىم، مەن بىر يالغۇز ئادەمغۇ؟ ئۆزۈم بىر «قاشقىلىق بۆرە»، ئۇلار مېنىڭ شۇ بەلگەمنى كۆرۈۋېلىپلا تونۇۋېلىشىدۇ. ئۇرۇپ قوغلاپ يىقىتماقچى بولۇشىدۇ. ھەي، مەن ئەسلى تۇغۇلۇشتىنلا شور پېشانە تۇغۇلغان ئوخشايمەن... ئالدىغا دېۋەيلەپ بارسام مۇدىر دېگەن بىرنېمىلەر يەنە جىنايەت ئارتىشىدۇ، يوق يەردىن توك ئۇيدۇرىدۇ». ئۇ بۇلار ئارىسىغا كىرىشنى ئەپسىز كۆرۈپ كۆزىگە غىلىلدە ياش ئېلىپ ئېرىنى ئەسلەپ قالدى. «شۇ رەھمىتۇللا بولغان بولسىمۇ ياقىسىدىن سىقىپ ئەدىپىنى بېرەتتى. كۆزىگە قولىنى تىقىپ ئەدىپىنى بەرگەچكە،

شۇڭا ئۇچ بولۇپ كەتمىسۇن بولغاي مانا»، بىرچاغدا ئۇنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى:

ـ ھەرقانداق قانچىلىك بىرنېمىلەر، يۈكسەكتەك بىربەرگە كىرىۋېلىپ، جاھان مۇشۇمىكىن دېيىشەمسەن؟ ئۆزۈڭنى خاندەك چاغلىشىپ ئىشىڭغا ئاپلىسى بۆرەك قىلىشىسەن؟!...

ـ يەنە قىسىڭغا كىردىم، كېيىنكى قىسمىدا ئۆزى بىر بىر دېيىشكەنتىك، ئۇن نەچچە قېتىم بولدى، كىچىك بالىنىڭ ئاغزىغا قۇرۇق ئېمىزگە سالغاندەك گۆللەپ كېلىۋاتىلى، مۇشۇ يېرى كەڭ بىر يېزىدىمۇ كىچىك تۆۋىلەردە بوغۇلۇپ ئولتۇرساق «خەتەرلىك ئۆيىنى ئوڭشايمىز» دېيىشىسەن، ئۆزلىرىڭنىڭكىنى ئوڭشاشتىك -زەي تارتمايدىغان قىلىپ خىشتىن ئۆي سېلىشتىك، ئاستى سېمونت تېخى، بىزچۇ؟ ئاتام زاماندىن قالغان كونا تامدا!...

ـ قېنى، قايسىڭنىڭ ئۆيى مېنىڭكىدەك كونا. ھەممەڭنىڭ ئۆيى يېڭى، ئازادە ئۆي. بىز ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ، ئوقۇماي تۇرۇپ ئورۇنلاشقانلارچىلىك بولالمساق...

ـ ھە، بىز قاشقىلىق بۆرە بولۇپ قاپتىمىز. مەخسۇس ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان بولغاچقا سىغماپتىمىز - دە!...

بۇ يورىكىنى تىترىتىپ تۇرىدىغان ئاۋازلار بىرلا ۋاقىتتا ئېيتىلمىسىمۇ، بىرخىل ئاۋاز ئىدى. بىرلا ۋاقىتتا بولمىغان نارازىلىق بولمىسىمۇ، بىرلا قەلبتىن چىقىۋاتقان نارازىلىق- ئېرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ پىغانلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان نارازىلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئېرى رەھمىتۇللا بىلىملىك زىيالىي بولغىنى بىلەن چۈس مىجەزلىك، قورقمايدىغان، گېزى كەلسە دادىسىغىمۇ يۈز - خاتىرە قىلمايدىغان، دېھقاندەكلا قايناۋېرىپ قورساق كۆپىكنى چىقىرىۋالىدىغان بىر ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئىشلەۋاتقان بۇ مەكتىپى يىراقتا قالدۇرۇلۇپ، ئۆزى نارازى بولۇپ مىكىر يېلىنىپ - يالۋۇرۇشلار بىلەن شەھەرگە يېقىنراق بىر باشلانغۇچ مەكتەپكىمۇ كېلەلمەي ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ بىرنەچچە يىل ئارا شۇقەدەر يىراق بولسىمۇ، ئاچ ۋە كېچىگە قېلىشقا قارىماي، ھېرىپ ھالدىن كەتكەندە ئاران بۇ كونا كەپىسگە كېلىپ كېتىپ يۈردى. بەختسىزلىك خانىمغا ئارقا - ئارقىدىن كېلىۋەردى . ئەمدىلىكتە ئۇ ئوقۇغۇچىلىرىدىنمۇ ئايرىۋېتىلدى. ئائىلىنىڭ زەربىسى يۈرىكىنى چېقىپ كەتتى. ئۇنى تۇرمۇش ھاۋايىجىسى ئېزىپ، ئارزۇ - ئارمانلىرىنى تالقاندەك بەربات قىلدى.

خانىمنى بارغانچە ئىچكى ئازابلار قىيناپ، سىرتىغا، جىسمانىغا ئېيىپ چىقىپ رەڭگى - رۇخسارىنى ئۇششۇك

تەگكەن گۈلگە ئوخشىشىپ قويدى. ئاللە - يەتتە يىللىق ئوقۇتۇش ھاياتى كۆڭۈللۈك بولسىمۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئازابلارغا، كېسەللەرگە دۇچار قىلىپ، مىختا ئولتۇرۇۋاتقاندەك تىت - تىتلىق، پەرىشانلىق ئىچىدە ئېزىلىپ ھالىدىن كەتكۈزدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاچچىقى كەلگەنچە، ئۆزىگە - ئۆزى رەللە بولىدىغان، ئۆتتى ئېچىشىپ يۈرەكلىرى تىقىلىپ قالىدىغان بولۇپ قالدى. ھەر بىر ئازابلىق ئىشلار بېشىغا كەلگىنىدە، ئاشۇ كېسەللىرىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن ئۆزىنى ئېلىپ قاچماق بولاتتىيۇ، يەنە شۇ ئازاب ئىچىگە كىرىپ قالاتتى. ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىسمىنى چاقىرىدىغان، چوڭ بولۇپ قالغان توخۇلىرىنىمۇ ئۇلارنىڭ نامىدا چاقىرىپ كېلىپ دەرد تۆكىدىغان بولۇپ قالدى. «كۇرت، كۇرت» قىلىپ قويىدىغان بۇ توخۇلارمۇ ئۇنىڭ دە تالاشلىرىدىن زېرىككەندەك كۆرۈنەتتى.

«ھەي، ئوقۇغۇچىلىرىم، ئەمدى سىلەر خېلىلا چوڭ بولۇپ قاپسىلەر، ھالىڭلارغا ئەمدى كىممۇ يېتەر؟ قېني گۈلنىسا، رابىيە؟ كۆڭلۈڭدىكىنى چىقىرىشالماي تۇرۇشىسەنغۇ؟ ئەي زۆھرە، ماڭا ئېچىن، ئەمما مېنىڭدەك بولۇپ قېلىشما!...» دەپ قوياتتى. ئۇ قېرىمدىكى سەيلىككە كىرىپ ئۇنى - بۇنى چاناپ باقتى. تەرلەپ - پىشىپ پېشانىسىدىن چېپىلداپ تەرلەر ئاقسىمۇ، كۆڭلىدىكى ئاچچىق غەشلىك ئازابلار ئۇنىڭ ھەر بىر پارچە سۆڭەكلىرىگىچە تارىلىپ كەتكەن بولغاچقا، بۇ نەرسىلەرمۇ ئازابلىرىنى باسالمىدى.

ئۇ يەنە ئۆزى دەرس ئۆتىدىغان سىنىپنىڭ ئارقا دېرىزىسى تۈۋىگە ئاۋايلاپ باردى. قۇرۇپ قالغان شاخ - شۇمبىلار، باغدىن چۈشكەن غازاڭلار ئۇنىڭ ئاياغلىرى ئاستىدا شىلدىرلايتتى. سىنىپ قۇپقۇرۇق، ھېچكىم يوقتەك ئىدى. «خانىم» بولسا دەرس مۇنبىرىگە بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغانىدى. ئۇ مۇنبەردە كېچىدىكى كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشنى شېرىن چۈشەۋاتاتتى، ئۇيقۇسىمۇ قانمىغانىدى. ئوقۇغۇچىلار بولسا «خانىم»غا قاراپ، خۇددى ئۇنى دورىغاندەك پارتىلىرى ئۈستىگە باشلىرىنى قويۇشۇپ ئۇخلىۋېلىشقانىدى، ئەمما ئۇلارمۇ ئاز، ئۇ يەر - بۇ يەردە تۆت - بەشىلا قالغانىدى.

ئۇنىڭ قارىغانچە ئىچى سىيرىلىپ، ھەر بىر ئوقۇغۇچىلىرى كۆز ئالدىدا ئۆزىنىڭ جاراڭلىق سۆزلەۋاتقان ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، «خانىم، خانىم! ياخشىمۇ سىز؟ خەيرخوش خانىم!» دېگەندەك ئاۋازلاردا تۈۋلىشىپ، قوللىرىنى پۇلاڭشىتىۋاتقاندەك، يەنە دەستە - دەستە گۈللەرنى ئەكىلىپ، بىر - بىرىگە ئارتىلىپ، قىستىلىپ يۈرۈپ، ئاشۇ دېرىزىدىن ئۆزىگە بەس - بەستە سۇنۇپ بېرىۋاتقان، ئەمما بۇ قوللار سوزۇلۇپ ئۆزىگە زادىلا يەتمەيۋاتقاندەك بىلىنىۋاتاتتى. ئۇ يەنە «زۆھرە، گۈلنىسا، زىمىدەم، ئالماس...» دېگەندەك ئىسىملارنى تەكرارلاپ قويدى، ئەمما بۇ ئوقۇغۇچىلىرى كۆرۈنمەيتتى. ئۇنىڭ نېرۋىلىرىمۇ سۇسلىشىپ، پۇت - قوللىرى بوشاشقانىدى. ئۇ ئاخىرى بىر قولى بىلەن بېشىنى تۇتۇپ، يەنە بىر قولى بىلەن تامغا تايىنىپ دىرىلدەپ تىترەپ تۇرغان پۇتلىرىنى ئاران - ئاران يۆتكەپ، ئۆيى تەرەپكە قايتىپ كېلىۋاتاتتى.

ئوقۇغۇچىلار يەنە دەرستىن چۈشۈشتى. جىرىڭلاپ چېلىنغان قوڭغۇراق ئاۋازى بىلەن تەڭ ئۇلار چۇرقىرىشىپ، گۇررىدە سىرتقا يۈگۈرۈشتى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلى بۇنچىۋالا توپلاشقان ئوقۇغۇچىلارنى كۆرۈپ خېلى سۆيۈندى. ئۇ شۇ جايدا ئۇزاق تۇرۇۋالغۇسى كەلدى. ئۇ ئېرىقنىڭ بۇ قېتىغا يۆلىنىپ يانپاشلاپ، مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنى كۆرگىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى. مەكتەپ دەرۋازىسىمۇ بەكلا كونىرىغان، ياغاچلىرى چىرىپ، شال تاختايلىرى كەپسىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇرۇشىدىنمىكىن ياكى پات - پات ھاراق ئىچىشىپ ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىپ كېلىدىغان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قىزىغان مۇشتى تەگكەنمىكىن، سۇنۇپ كەتكەن، ساڭگىلاپ قالغان ئاشۇ يوغان تۆشۈكلەردىن كەپسىز باللار ئۇيۇن قىلىپ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى سىغدىلىشىپ «ھۇررا» تۈۋلىشىپ ئۆتۈشەتتى.

ئۇ كېلىۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىغا سۆيۈنۈش ئىچىدە قاراپ تۇردى، لېكىن ئۆزىنىڭ بۇ مىسكىن ھالىتىنى كۆرۈپ قېلىشتىن ئۇيۇلۇپ، ئېرىق ئىچىگە ئولتۇرۇپ قالدى. ئېرىق سۇسىز، قۇملىرى قۇرۇپ ئاقىرىپ كەتكەن، بىرنەچچە ئوقۇغۇچىلار كېلىپ ئېنىقلا كۆرۈنىدىغان بۇ دائىرىدە تۇرغان خانىمنى تونۇۋالدى - دە:

- خانىم! خانىم! - دېيىشىپ، ئارقا - ئارقىدىن كېلىشىپ قوللىرىدىن تارتىشتى. بوي تارتقان كەپسىز ئوقۇغۇچىلارمۇ كەپسىزلىكىنى بىراقلا ئۇنتۇپ، گۇررىدە ئولاشتى. زىبىر خانىم يەنە ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا قالدى. ئۇلار خانىمنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ ماڭغاندەك يۆلىمەكتە، ئۇلار ئانىسىنىڭ قولىغا ئېسىلغاندەك ئېسىلماقتا، ئۇلار خۇددى دەرس مۇنبىرىدە بۇ خانىمنى قايتا كۆرۈۋاتقاندەك ھۆرمەت، ئېھتىرام بىلەن تۇرماقتا. ئۇلار خۇددى ئاجىزلەرگە مەدەت تىلەۋاتقان كىچىك ئەۋلىيالاردەك خانىمغا مەدەت تىلىمەكتە. ئەنە ئۇلار تىۋۋلاشماقتا، خانىمنى قانداقتۇر بىر ئېيتقۇسىز سۆزلەر

بىلەن مەدھىيىلەشمەكتە.

ئۇ ئەتراپتىكى يىغىن ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۆيىدە ياتاتتى. ئۇنى ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ئىززىز مېھمىنى قاتارىدا پېتـىلـەپ كېلىشكەن، ئاتا - ئانىلارمۇ بۇ خانىمغا، پـەرزەنتلـىرىـنىڭ ئىپتىپ بېرىشىگە قاراپ ئىچىناتتى. غۇدۇڭشۇپ بىركىملەرنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تىللايتتى.

خانىم ئاخىرى يەنە شۇ غېرىبانە كەپىسنى ئەسلەپ قالدى، چۈنكى ئۇ يەردە ئىرى ئۆزىنى كۆتۈپ تۇرغاندەك، بىرنەچچە كۈن ئۆيىگە كىرەلمەي سىرتتا تۇرۇپ قالغاندەك، ئۆزى ئەتەي مۇشۇ يەرگە كىرىۋالغاندەك بولۇپ قالدى. دە، ئاخىرى يەنە ئۆزىنىڭ غېرىبخانىسىغا قاراپ ماڭدى. يەنە بۇ غېرىبخانىدا ئۆزى جىممىدە تۇرۇپ ئوقۇيدىغان كـىـتـابلىرى، شىرتىلدىتىپ يازىدىغان كونسپېكلىرى، پىكىر يۈرگۈزۈشنى كۆتۈپ تۇرىدىغان يېڭى تېمىلىرى بار ئىدى! ئۇ ھويلىسىغا كەلدى، سىنچىلاپ قارىدى. باشقا كـىشىلەرنىڭ ئاياغ ئىزلىرىنى كۆرگەندەك قىلدى، يەنە قارىدى. ئەمما كۆزلىرى ئاغرىپ يەنە ئاڭقىرالمىدى. ئىچىگە كىرىپ ئۇ يەر - بۇ يەرلەرگە، بۇلۇڭ، تام تۈۋىلىرىگىچە قارىدى، ئەمما ھېچكىم يوق. ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپ ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ قالدى. بوسۇس قاراڭغۇچىلىق چىقىپ تـۇرىدىغان ـ يورۇقلۇق بىلەن قاراڭغۇلۇق قوشۇلۇپ كەتكەن ئەبجەشخانىدا كاڭ ئۈستىگە يېيىپ قويۇلغان كىتاب، قولىيازما، دەرسلىك خاتىرىسى، ژۇرنال، گېزىتتىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى. ئۇ ئاشۇ بىردۆۋە «قەغەزلەر» نـى قـۇچـىقىغا تولدۇرۇپ ئالغۇسى، يەنە «ۋاڭگىدە» يىغلىۋەتكۈسى كەلدى. ئەمما بەك كۆچۈنگىنىدە ئۆت، يۈرەكلىرىنىڭ ئاغرىپ كېتىدىغانلىقى ئېسىگە كەلدى - دە، لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ: «ھەي شۇم تەقدىر، ئاخىرى بىـزنـى ئـايرىـۋەتتىڭ. مۇشۇ ئىپلاس يۇندىپۇرۇشلار ئوبدانىراق ئۆي بېرىپ، ئۇنىڭ ئەتىۋارىنى قىلغان بولسىمۇ قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچراپ ئۆلۈپ كەتمەسمىدىكىن؟» دېـيەلىدى - دە، قاتتىق چىشلىگەن لەۋلىرىنىڭ قاناپ كـەتكـەنلـىكىنى بىلدى. ئۇنىڭ ئەمدى يۈرەكلىرىمۇ بىـغلاۋاتـاتتى. ئۇ قوللىرى بىلەن قانلىرىنى سۈرتۈپ: «نـەپىسى بالا تويمىغۇرلار، مەن ھەرقايىسىڭنى تىقىپ تـويغـۇزمايدىغان بولسام» دەۋەتتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىردىنبىر دەسمايىسى ـ توخۇلىرى كۆز ئالدىغا كەلدى. قولىغا پىچاق ئالدى، چىقىپ توخۇلىرىغا قارىدى. ئەمما تـوخۇلىرى تەرەپ - تەرەپكە تاراپ كېتىشكەنىدى. ئۇ توخۇلىرىنى بىر - بىرلەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نامى بىلەن چاقىردى. توخۇلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. «كۇرۇت - كۇرۇت، كـاك - كـاك»، «نېمە تەلەپلىرىڭىز بار؟ بىز تەييار!» دېـگەندەك قارىشىپ تۇراتتى توخۇلار. «ھەي، مېنىڭ سۆيۈملۈك ئوقۇغۇچىلىرىم، مېنىڭ سۆيۈملۈك باللىرىم...

مەن سىلەرنى نەدىن ئىزلەپ تاپىمەن؟» ئۇ ئۆپكىدەپ يىغلىۋەتتى. چۈنكى بىر نەرسە، ئاشۇ پاكار مۇدىر بىلەن شـادا پاچاق ئىلمىي مۇدىر خۇددى ئىككى ئەزرائىلدەك ئـاغزىنى ئېچىپ: «بىزگە بېرىدىغىنىڭنى بەر، بولمىسا قوغلاپ چىقىرىمىز، بېرىدىغىنىڭنى تولۇق بېرەلىسەڭلا ئىشلەيسەن، ئەرسىمۇ ئۆتەلەيسەن!» دېگەندەك قىلاتتى. ئۇ مۇدىرلىرىنى چاقىرىپ مېھمان قىلماقچى بولدى. ئەمما نېمە دەپ مېھمان قىلىش كېرەك؟ ئاشۇ پىچىقىنى ئەگلەيمۇ؟ ئۇ يەنە ئوقۇغۇچىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۆزىنىڭ ئـۇلارنـى قـانغىچە سىيلىۋالغۇسى، باشلىرىنى تۇتۇپ پـۇرىـۋالغـۇسى كەلدى. ئېغىزلىرى مىدىرلاپ، دەرس مـۇنبىرىگە چىقىپ جاڭىلداپ سۆزلىۋالغۇسى كەلدى. دەرس سـۆزلـەش، ئوقۇغۇچىلىرىنى سىنىپىدا، دەرس ئاڭلاۋاتقان ھالدا كۆرۈش خۇمارى تۇتۇپ كەتتى.

ئۇ توخۇلىرىنى قۇچاقلاپ ئەپچىقىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا تاشلاپ: «ئالىدىغىنىڭنى ئاله، يەيدىغىنىڭنى يە» دېگۈسى كەلدى. توخۇلىرىغا ئىچ ئاغرىتىپ قارىدى. توخۇلىرىمۇ ئىگىسىگە ئىچ ئاغرىتىپ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەندەك، بويۇنلىرىنى ئۇزۇن سوزۇشۇپ بىرنەرسە تىڭشاپ تۇراتتى. ئۇ ئالدىغا كەلگەن بىر توخۇسنى قۇچاقلاپ ئالدى - دە، مـۇدىـر ئىـشخانىسىغا قاراپ يۈگۈردى. توخۇنىڭ كاكىرىغان ئاۋازى يىراقلارغىچە ئاڭلىنىپ كېتەتتى.

مۇدىر بۇنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى. «ئۇ ساراڭ بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، توخۇسنى كۆتۈرۈپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلاپ قالدى. چۈنكى بۇنداق بىرلا توخۇ بىلەن قىلغىلى بولىدىغان «خۇشامەتچىلىك» نـى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى. ئۆزىگە سوۋغا - سالام ئەكىرىپ خۇشامەت تونىنى كىيگۈزىدىغانلار خېلى كۆپ، سوۋغا - سالاملارمۇ، تىرناقتا توختىغۇدەك نەرسىلەر ئىدى. ئۇ مۇشۇ سوۋغا - سالاملار ئارقىلىقمۇ يۇقىرىدىكىلەرنى خۇشال قىلىشقا ئېشىناتتى.

ئـۇنىڭ قولىدا پىچاق ھەم توخۇ. پىچاقنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن مۇدىر:

ـ قۇتقۇزۇڭلار، ئادەم بارمۇ؟ ـ دەپ توۋلىدى. بۇنى ئاڭلىغان دائىم مۇدىرنى ئەگىپ كېتەلمەيدىغان ئىككى ئوقۇتقۇچى يۈگۈرۈپ كەلدى - دە، ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ تۇرۇپ:

ـ ھە، نېمە بولدى مۇدىر؟ مۇدىر سىز قەيەردە؟ ـ دەپ ئالمان - تالمان ئىشخانا ئىچىگە كىرىشتى. مۇدىر شىرە ئاستىغا كىرىۋالغانىدى. ئۇ ھەدەپ توخۇ قۇچاقلاپ كـۆتـۈرۈۋالـغـان زـىـبىر خانىمنى ئىما قىلاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش، قوللىرى بولسا دىرىلدەپ تىترەپ تۇراتتى. تىترەپ تـۇرغان قوللىرىدىن پىچاقمۇ، توخۇمۇ يەرگە چۈشتى. توخۇ ھەدەپ قىقىلايتتى. بۇ ئىككى ئوقۇتقۇچى

زىسىر خانىمنى غوللىرىدىن تۇتۇپ ئىتتىرىشكە ئۈلگۈرمەيلا باشقا ئوقۇتقۇچىلارمۇ يۈگۈرۈپ كېلىشتى.

— تويبە، توي! ھۇ توۋبىمغۇرلار! مېنى مۇشۇ ھالغا كەلتۈرگەن سەن ئەبلەخ. مەن ساڭا نېمە يامانلىق قىلدىم؟ ساڭا خۇشامەتچىلىك قىلمىدىم شۇ، ئاغزىڭنى ماپلاپ زىنىڭنى تونۇشقا رمىدىم شۇ!...

خانىم ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتى. ئوقۇتقۇچىلارمۇ، خانىم - قىزلارمۇ، ئوقۇغۇچىلارمۇ كېلىپ ئىشنىڭ تېگىنى بىلەلمەي ئاغزىنى ئېچىشىپلا تۇرۇشاتتى...

ئىككىنچى كۈنى مۇدىر، ئىلمىي مۇدىرنىڭ ئىشخانىسى ئۆلۈك توخۇ بىلەن قان پۇراپ تۇراتتى. ئۇ دەردىگە چىدىماي ئۆز پەرزەنتلىرىدەك پەرۋىشلەپ كۆيۈنۈپ باققان بۇ جانىۋارنى مۇدىرنىڭ نەپسى بالاسى ئۈچۈن قۇربان قىلغانىدى. ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن مەقسىتىگە يەتمەكچى، ئۇلارنىڭ ئىنتىلىپ تۇرغان نەپسىنى توشقازماقچى بولسىمۇ، ئەكسىچە مەقسىتىگە يېتەلمىدى. بۇ ئىش پۈتۈن مەكتەپكە پۇر كەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ دەرس مۇنبىرىگە چىقىش تىلىكىمۇ، ئۇنىۋان ئېلىش ئارزۇسىمۇ بەربات بولدى. ئۇ يىغلايتتى، كۈلەتتى. بۇ توخۇ ئۇنىڭ چىن ئەجرىسى، يۈرەك پارىسى بولۇپ قالغان ئاشۇ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئاتالانغانىدى. ئۇ نەپسى بالا ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلىرىنى قۇربان قىلدىمۇ؟ ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ يىغلاپ ئەتتىدىن - كەچكىچە ياشلىرى قۇرۇمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىدىغان، ئاشۇ جىممىدە كۆزىنى ئېچىپ بويۇن سوزۇشۇپ تۇرىدىغان توخۇلىرىمۇ، غۇبارسىز تەلپۈنۈۋاتقان قەلبىنى بىلىم تەشنالىقىغا قاندۇرالماي غايىب بولغان سەبىيلەرمۇ، ئاشۇ مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى تىكىپ - تىكىپ يوقالدى، ئاخىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھېچنېمە قالمىدى، تەلپۈنىدىغان نەرسىسىمۇ تۈگىدى.

ئەمدى ئۇ تارتىشىدىغان بىرەر نەرسىسى بۇ جايدا قالمىغاچقا ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى. گاھىدا ئۆزىمۇ نېرۋىلىرىدىن ئادىشىپ قالغاندەك بولاتتى ۋە: «مەن يۇقىرىغا دەۋا قىلىمەن، ئۈستۈڭدىن ئەرز قىلىمەن!» دەپ سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ئاشۇنداق سۆزلىگەن چاغلىرىدا، ئۆتى ئاغرىپ، يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ بېتىپ قالغان چاغلىرىمۇ بولدى. بۇنداق چاغدا ھېلىقى ئۆيىدە ئۆز ئوغلى قاتارىدا بېقىپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان سەمەت بىلەن قىزىغا ئوخشاش ئوقۇغۇچىسى مەگىنسا پات - پات پەيدا بولۇپ قالاتتى - دە، ئۇنى يۆلەشتۈرۈپ باش - كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ھوشىغا كەلتۈرەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئىككى ئوقۇغۇچىسىنىڭ يېنىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرەك ئاغرىقىمۇ قويۇپ بەرگەندەك، ئۆلتىمۇ ئەمدى قورقمايدىغاندەك بولاتتى - دە، ئاستا ئورنىدىن تۇراتتى. ئۇ بىرنەچچە قېتىم مۇدىر ئىشخانىسى ئالدىغا باردى، ئەمما كىرەلمىدى.

— مەن ئۈستۈڭدىن ئەرز قىلىمەن! يۇقىرىغىچە دەۋا قىلىمەن! سەن مېنىڭ يەنە مائاشىمنىمۇ تۇتۇۋېلىپ، ئورنۇمغا سىڭلىڭنى تىقتىڭ. داۋالانغان ئېپىمغىمۇ جەرىمانە دەپ تۇتۇۋالدىڭ، — دەپ قايناپ قوياتتى. بۇنداق چېچىلىپ قايناپ قويۇشلار كۆپ تەكرارلانغاچقىمۇ، مۇدىر، ئىلمىي مۇدىرغا تەسىر قىلماس بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار:

— نېمە قىلساڭ قىلغۇر، سېنىڭ بىلەن چاتىقىمىز نېمە؟ — دېيىشسە، يەنە بىر قېتىم كەلگىنىدە، — ئەمدى سەن ئەقلىڭدىن ئېزىپسەن، ساراڭ ئادەم ئوقۇتقۇچى بولالمايدۇ، — دەپ قويۇپ يەنە ئۆز ئىشى بىلەن بولۇشاتتى.

ئۇ بۈگۈن خېلى ئېغىر يېتىپ قالدى. «مۇشۇ جايدا گېپىمنى ئاقتۇرالماي كېتىپ قالارمەنمۇ؟ مېنىڭ گېپىمنى تىڭشايدىغانلار يوقمىدۇ؟ يۇقىرىغا بارسامغۇ ھەقىقەتنىڭ كۈچىنى كۆرەرمەن» دېيىش بىلەن ئۆزىگە مەدەت بەرسىمۇ، سىرتقى بېسىم، ئىچكى ئازابلار، ئوقۇغۇچىلىرى، توخۇسى ۋە ئېرىدىن ئايرىلىشتەك جۇدالىق ئوتلىرى ئۇنى ئۆرتۈپ ئاچچىق كۆيدۈرەتتى. ئۇ بۈگۈن چىداپ يەنە يۈرىكىنى قايتا - قايتا سىيلاپ مۇجۇپ قويدى - دە، يېزىغا قاراپ يولغا چىقتى.

— نېمە بىلەن بارىسىز خانىم؟ بىزنىمۇ بىرگە ئالغاچ كېتىڭ، بىزمۇ بارىمىز. بىزمۇ سىز بىلەن تەڭ دېيىشىپ بېرىمىز، — دەيتتى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقان سەمەت بىلەن مەگىنسا. ئۇلارمۇ خېلىلا بوي تارتىپ قېلىشقان، ئاۋازلىرىمۇ چۆجە خورازدەك چىقىدىغان بولۇشقانىدى. يول ماڭسىمۇ ھېرىپ قالمايتتى، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ خانىمى ھېرىپ قالاتتى. ئۇلار خۇددى قولتۇق تايىقى بولغاندەك خانىمنى ھېرىپ قالغاندا يۆلەشتۈرۈپ، نەچچە يەردە ئولتۇرۇپ قوپۇپ يېزىغا ئازلا قالدى. خانىم «قول قولنى يۇيسا، قول قوپۇپ يۈزنى يۇيۇپتۇ، دېگەن راست ئىكەن - دە. مەن ئۇلارنى يۆلەشتۈرۈپ مەكتەپكە ئەكەلگەن، كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەن، ئەمدى ئۇلار قايتۇرۇشقا باشلىدى» دەيتتى كۆڭلىدە.

— نوتىلىرىم، غۇنچىلىرىم، ئەنە بىز دەرد ئېيتىدىغان جاي، ئەنە ئاۋۇ بىزنىڭ كۆرۈنگەن يېزا بارىمىز، — دەيتتى خانىم ئۇلارغا.

— بىز ھەممىنى دەيمىز، سىزنى بوزەك قىلغاندىكىن... ھېرىپ قالدىڭىز، دەيدىغان ئادەمنى بىزگە تېپىپ بېرىڭ، — دېيىشتى ئۇلار خانىمغا قارىشىپ.

ئۇلار يېزىغىمۇ كىرىشتى، دەردىنىمۇ ئېيتىشتى. ۋىسچىرلاپ سۆزلىشىپ، باش تۆكۈشلەر تەسەللى بىلەن جاۋابسىز قالدۇرۇلدى. ئۇلار خۇددى بىر ئۆيلۈك ئانا -

بالىلىدەك، مائارىپ گېزىتىسىدىن دەردىنى ئىچىگە يۇتۇشۇپ سۇغۇرۇلۇپ چىقىشتى - دە، ئۇھ تارتىپ مائارىپقا مەسئۇل يېزا باشلىقىنى ئىزدەپ تېپىشتى. ئۇنىڭ گېپىمۇ دانە - دانە، ئوخشمايدىغان تەلەپپۇزدا ئېيتىلىسىمۇ، ئەمەلىي ھېساباتا تەسەللى بېكىتىدە تۇرۇپ قالدى. ئارقىغا قايتىپ كېتىش كېرەكمۇ؟ يەنە شۇ مەكتەپكە بېرىپ يىغلاش، ئۇلارنىڭ پۇتلىرىغا ئېسىلىپ، يېلىنىپ يالۋۇرۇش كېرەكمۇ؟ زىبىر خانىم ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يۇمران قەلبىنى جاراھەتلەندۈرۈپ، ئاچچىق - چۈچۈكنىڭ تەمىنى بىلمەيدىغان يۈرىكىنى ئېزىۋەتمەسلىك ئۈچۈن:

— ھامان گېپىمىزنى ئاقتۇرىمىز، ئىگىسى بار جاھان بۇ. بۇ يەرنى ناھىيە سورايدۇ. مائارىپ ئىدارىسىگە بارايلى، سىلەر قايتىڭلار بالىلىرىم. مەن مەھەللىگە كېتىدىغان بىرەر ھارۋا تېپىپ يولغا سېلىپ قوياي، — دەيتتى. ئەمما ئۇلار ئەگىشىپ زادىلا ئايرىلمايتتى، بىر قەدەممۇ نېرى بولمايتتى، ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك چاپلىشاتتى. بۇ ئۇلارنىڭ يولدا قورقۇشى ئەمەس، بەلكى خانىمغا تېخىمۇ ئىچ ئاغرىتىشى، ئۇنىڭغا تېخىمۇ بەكرەك يۆلەك بولۇش ئۈچۈن ئىدى. ئۇ ئويلىنىپ قالدى، مائارىپ گېزىتىسىدىن: «بىز ئۇلارنى تەكشۈرگىلى ئادەم ئەۋەتتۇق، قايتساڭلار بولىدۇ. ھەممە ئىشنى ھەل قىلىپ قويىمىز» دېگەن ئاۋازلىرىنى قايتا ئاڭلىدى. ئۇ كەتمەكچى بولدى، ئىككى ئوقۇغۇچىسىنى ئويلاپ قالدى، ئاخىرى مەكتىپىگە قايتتى. بۇ قېتىم تەلىيى خېلى ئوڭدىن كەلگەنىدى، بىر دېھقان قايتىشىدا ئۇلارنى مەھەللىسىگە يېقىن بارغۇچە ھارۋىسىغا سېلىۋالدى. ئۇ ئۆيىگىمۇ كىرمەستىن ئۈمىدلىنىپ، خېلى تېتىلگەن ھالدا مۇدىر ئىشخانىسىغا يۈگۈرۈپ كىردى. ھاڭ - تاڭ قالغان مۇدىر نېمە قىلارىنى بىلمەي ئىشكىنىڭ جالاق - جۇلۇق ئېچىلغان ئاۋازىدىن چۆچۈپ، يەنە زىبىر خانىمنى كۆرگەنچە تاتىرىپ تۇرۇپ قالدى. ئەمما ئۇنىڭ قولىدا بۇ قېتىم يا پىچاق، يا توخۇ يوق ئىدى. خانىم ئۇياق-بۇياققا، خۇددى يېڭى بىر ئۆيگە كىرىپ قالغاندەك قارايتتى. ئەمما ھېچكىم يوق، مۇشۇ مۇدىردىن باشقا «تەكشۈرۈپ ھەممە ئىشنى ھەل قىلىپ قويىدىغان كىشىلەر» تېخىمۇ يوق ئىدى. كەيپى سەل پەسكويغا چۈشكەن مۇدىر زىبىر خانىمنىڭ خۇنۇكلەشكەن، بىرنەرسىنى ئاختۇرىۋاتقان ھەسرەتلىك كۆزىگە قاراپ:

— نېمىگە قارايسەن؟ نېمە دەپ بۇيەرگە ئۇسسۇپ كىرىسەن؟ ئەمدى بۇ يەردە نېمەڭ قالدى؟ ئۆلۈك توخاڭنىمۇ ئەچىقىپ ئېتىۋەتكىلى نەۋاق، — دەيتتى ئۇ قاپاقلىرىنى تۈرۈپ. ئۇ جاۋابىمۇ قايتۇرماستىن ئۈن چىقماي ئارقىغا قايتتى. ئۇنىڭ غىل - پال كېلىپ قالغان ئۈمىدىنىڭ ئۈستىنى ئېغىر ھەسرەت بېسىۋالغانىدى. ئۇ ھېچبىر ئۈن چىقارماستىن: «قېنى ئۇلار؟ مېنىڭ دەردىمنى تىڭشايدىغانلار قېنى؟» دەيتتى ئارانلا. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يۈگۈرۈپ كەلگەن ئىككى ئوقۇغۇچىسى ھەيرانلىق ئىچىدە گاھ مۇدىرغا، گاھ خانىمغا قاراپ، ئاندىن خانىمغا ئوخشاش جىممىدە بولۇپ قېلىشتى.

تەبىئەت ئاسمىنى غەزەپلەنگەندەك ئاچچىق نەشتىرىنى زېمىنغا سانجىيتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى يالىڭاچلىنىپ قالغان دەرەخلەردىن بىرخىل نالىلىك ئاۋاز چىقاتتى. بۇ ئاۋازلار يەنە شىۋىرغانلارغا قوشۇلۇپ، يىراق - يىراق جايلاردىكى نالىلىك ئاۋازلارنى تېخىمۇ نالىلىك قىلىپ ئاڭلىتاتتى. يول بويىدىن ئۆتۈۋاتقان كىشىلەر، ماشىنىلار خۇددى بىر يوغان قار دۆۋىسىدىن ئۆتەلمىگەندەك تۇرۇپ قېلىشقانىدى. قېلىن قار قاپلىغان كوچىدىكى كىشىلەر بىر - بىرلەپ بۇ جايغا توپلىنىپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ توپى ئارىسىدا ئىككى بالا كۆرۈنمەي قالدى. ئۇلارنىڭ:

— ئانا! دادا! — دەپ يىغلاشلىرى يەنە، — خانىم، خانىم! — دەپ توۋلاشلىرى ئاشۇ شىۋىرغانلارغا قوشۇلۇپ زېمىننىڭ ھەممە يېرىگە تارقىلىپ كەتتى. ئۇلار بىر قار دۆۋىسىنى تاتىلايتتى، ئاچاتتى. ئۇلارنىڭ خانىمى ئاشۇ قار ئاستىدا جىممىدە ياتاتتى. ئۇ مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ شۇ تاپتا ھېچنېمىنى ئاڭلىيالمايتتى. ئۇلارنىڭ يىغلاشلىرىنى، ئەتراپتىكى كىشىلەر ۋە ماشىنىلارنىڭ جىممىدە سۈكۈت ئىچىدە تۇرغانلىقىنى تېخىمۇ كۆرەلمەيتتى. ئۇنىڭ كىرپىكلىرى مەھكەم گىرەلەشكەن، يۈزلىرى، لەۋلىرىمۇ، ئاشۇ كۆزىدە توختاپ قالغان كۆككە ئوخشاش كۆكىرىپ كەتكەنىدى. ئۈستى - ئۈستىلەپ چۈشۈۋاتقان قار ئۇنىڭ ئۈستىگە قېلىن ئاپئاق بىر تون يايدى. بالىلار شۇنداقتىمۇ ئاشۇ تون ئىچىدىن سۆيۈملۈك خانىمىنىڭ ئىلگىرىكى تەبەسسۇملىرى، ھەر بىر سۆزلىرى، ھەر بىر كۆز ئويناتقانلىرىنى تاپماقچى بولۇشقاندەك يەنىلا قوللىرىنىڭ ئۇششۇپ كېتىشىگە قارىماي ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ئاچاتتى. پۈدەپ ئاغزى بىلەن ھورداتتى.

— خانىم، خانىم! زىبىر خانىم! بىز يېنىڭىزدا!... — دەپ چاقىرىشاتتى.

ئۇنىڭ ئاقماس دەۋالىرى يۈرىكىنى ئەزدىمۇ ياكى قاتمۇ قات ئازاب ئاخىر ئۇنىڭ يۈرەك - ئۆت كېسەللىرىنى قوزغاپ جېنىنى ئالدىمۇ، بۇنى بىر خۇدادىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى.

1998 - يىل 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى

21 - ئەسىر ۋە ئۇيغۇر سودىگەرلىرى

(ئەدەبىي ئاخبارات)

ئويۇشتۇرغۇچى: **پولات ھېۋزۇللا**

ئاپتورلار: **پولات ھېۋزۇللا، ئابلەت ئابدۇرىشىت بەرقى، ۋەلى كېرىم**

20 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىشىپ، 21 - ئەسىر بوسۇغىسىنىڭ كۆز ئالدىمىزدا پەيدا بولۇشى بىز ئۈچۈن يەنە بىر يېڭى بەلگە، يېڭى ئاگاھلاندۇرۇش. بۇ ئاگاھلاندۇرۇشنىڭ تۈپ مەنىسى تەپەككۇرنىڭ يەنە بىر يېڭى دەۋرى يېتىپ كەلگەنلىكىدە، دۇنيانىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدىكى كۈچلەر تەكپۈكلۈكى رەت - تەرتىپ ئۆزگەرتىپ يېڭىدىن شەكىللەنگەنلىكىدە. 20 - ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدىن ئىلگىرىكى ۋاقىتتا بىر دۆلەتنىڭ كۈچلۈكلۈكىنىڭ بەلگىسى ھەربىي كۈچ ئىدى. ئارىدىن ئون يىل ئۆتە - ئۆتمەي دۇنيادىكى ھەربىي كۈچ جەھەتتە ئەڭ ئۈستۈن دۆلەت سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ كەتتى. نېمە ئۈچۈن؟! چۈنكى ئىقتىسادىي ئامىل سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشىدىكى بىر ھەل قىلغۇچ ئېلېمېنتلىق رولىنى ئوينىدى. سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلىششى كۈچ ئۈستۈنلۈكى ھەربىي كۈچ ئارقىلىق ئۆلچىنىلىدىغان دەۋرنىڭ ئاخىرلىشىپ، ئىقتىسادىي كۈچ ئارقىلىق ئۆلچىنىدىغان دەۋرگە قەدەم قويغانلىقىدىن دېرەك بەردى. ئىقتىسادىي تەكپۈكلۈق مېخانىزمىنىڭ دۇنياۋىلىششى دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە تىنچلىققا بولغان ئېھتىياجنى تەخىرسىز تەلەپكە ئايلاندۇردى، بۇ ھەرقايسى مەملىكەت ئەللىرىگە نىسبەتەن ئىقتىسادىي گۈللىنىش جەھەتتىكى كەسكىن رىقابەتنىڭ ئاشكارىلىق دەرىجىسىنى كۈچەيتىۋەتتى.

دېڭىز بويى يىپەك يولىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ گۈللىنىش نۇقتىسىنى غەربتىن شەرققە يۆتكىۋەتكەندىن كېيىن، شەرق سانائەت ئىنقىلابىنىڭ قۇدرىتىنىڭ تىۋشىدىن بىخەۋەر شۇنچە ئۇزاق ئۇخلاپ ياتتى. سانائەت ئىنقىلابىنىڭ يېتىپ كېلىشى دۇنيانىڭ سودا تەرتىپىگە

ئورۇل - كېسەل پەيدا بولۇشقا ئۇلىشىپ كەلگەنىدى، سانائەت ۋە سودىدا مونوپول گۇرۇھلارنىڭ پەيدا بولۇشى، يەنى نەچچە مىڭ كىشى ئىشلەيدىغان، مەھسۇلاتلىرى بىر دۆلەت، ھەتتا بىرنەچچە دۆلەتنى تەمىنلەشكە يېتىدىغان چوڭ تىپتىكى زامانىۋى زاۋۇتلارنىڭ قۇرۇلۇشى، ئۇلار كەلتۈرگەن ئۇزۇلمەس ۋە خەتەرسىز پايدا كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا زىلزىلە پەيدا قىلدى. قارىغاندا سودىنىڭ يەنە بىر شەكلى مەھسۇلات ئىشلەپ سېتىشنى مەركەز قىلغان سودا دەۋرى يېتىپ كەلگەندەك قىلاتتى. زامانىۋى سانائەت غەربىي ياۋروپانى ئاجايىپ زور ماددىي، مەنىۋى كۈچ بىلەن تەمىنلەپ ياۋروپا مەدەنىيىتى پۈتۈن دۇنياغا ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئىستىلاسىنى باشلىدى. مەھسۇلات ئىلغارلىقى بىلەن بىرگە مەھسۇلات ئۇششۇقچىلىقى تەڭلا ۋۇجۇدقا چىقتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئەنگلىيە ۋەكىللىكىدىكى سانائەتتە قۇدرەتلىك دۆلەتلەر يېڭى بازار ئېچىش ئۈچۈن دۇنياۋى بازارغا تۇسقۇنچىلىق قىلىۋاتقان بېكىنمە، ئەمما بوز بازارلارنى يوشۇرۇپ ياتقان فېئوداللىق دۆلەتلەرگە قارىتا تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنى قوزغىدى، سانائەت ئىنقىلابىنىڭ بۆشۈكى ئەنگلىيە دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك، باي، قۇياش پاتماس ئىمپېرىيىگە ئايلاندى. دېمەك، ياۋروپا ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتى ئۇلارنىڭ سانائەتتە ئالدىدا مېڭىۋالغانلىقىدا ئىپادىلەندى.

سانائەت مەدەنىيىتىنى ئاساس قىلمىغان سودا مەدەنىيىتى پۈت دەسسەپ تۇرالمايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ قول ھۈنەرۋەنچىلىك مەدەنىيىتى ئىنتايىن مول، قول ھۈنەرۋەنچىلىك، قول سانائەت، يەككە ئىش مەشغۇلاتى ئاساس قىلىنغان ئائىلىۋى كىچىك سانائەت ئەندىزىسىدىن قۇتۇلۇش يېڭى ئەسىر بوسۇغىسىدىكى تەخىرسىز تەلەپ بولۇپ قالدى. بىزدە مۇسابىيەدەك سودا سەركەردىلىرىمىز بۇندىن يېرىم ئەسىر ئىلگىرىلا ئۆزى زاۋۇت قۇرۇپ خام ئەشيانى پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن مۇلازىمەتنى بىر گەۋدە قىلغان، بازار ئېچىشتا خەلقئارالاشقان ھالدا بىزگە زامانىۋى سودىنىڭ دەسلەپكى ئۈندۈرمىسىنى، ناھايىتى ياخشى ئۈرنەكلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەنىدى. بىز بۇنداق كاتتا بىلىملىك بايلىرىمىزغا ۋارىسلىق قىلىشىمىز كېرەك.

80 - يىللار دادىللارنىڭ زامانى ئىدى، كىمدە جۈرئەت بولسا شۇ بېيىدى. 90 - يىللار مەبلەغ جېڭى ھەل قىلغۇچ ئورۇنغا ئۆتتى، كىمدە مەبلەغ بولسا شۇ بېيىدى، 2000 - يىلىدىن كېيىنچۇ؟ كىمدە بىلىم بولسا شۇ ئۇتىدىغان، ئەقىل جېڭى ئاساسىي ئورۇنغا ئۆتكەن زامان بولىدۇ. پۇرسەت كەڭ، گەپ بىزنىڭ ئۇنىڭدىن قانداق پايدىلىنىشىمىزدا. بۈرغۇن ئۇيغۇر كىشىلىرىنىڭ بېيىغان تىجارەتچىلەرگە ۋە كارخانىچىلارغا ئايلىنىشى 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن ئاپىرىدە بولغان ئاسايىشلىق زامانىنىڭ شاپائىتى، 21 - ئەسىر يېقىنلاشقان ھازىرقى پەيتتىكى يېڭى پۇرسەت نېمە؟ بۇ قېتىمقى پۇرسەت ئۆزى بىلەن بىرگە يەنە قاتتىق تەلەپنىمۇ ئەكەلدى، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى قانۇن ئىگىلىكى تەرىپىگە تەرەققىي قىلماقتا، كىمنىڭ پۇرسىتى بولسا شۇ يول تېپىشنىڭ ئورنىنى، كىمنىڭ قابىلىيىتى بولسا شۇ يول تېپىش باسماقتا، باراۋەرلىك ئاساسىدا رىقابەت ئېلىپ بېرىلىدىغان دەۋر يېتىپ كەلمەكتە، خەلق ئىگىلىكىدىكى كۆپ خىل تەركىب، كۆپ خىل مۇناسىۋەت تەكشۈرۈلۈشىپ بىر - بىرىنى تولۇقلاپ تەرەققىي قىلىدىغان ھالەت شەكىللەنمەكتە. ئەمدىكى پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش كارخانىچىلارنىڭ مۇھىم مەسئۇلىيىتى. ئۈرۈمچى شەھەرلىك سودا - سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇرۇسۇل مۇسابايوپ ئەپەندى بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دېدى:

- ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرىمۇ شۇنىڭغا دىققەت قىلىشى كېرەككى، باش شۇجى جياڭ زېمىن 15 - قۇرۇلتاي دوكلاتىدا «غەيرىي ئومۇمىي مۈلۈكچىلىك ئىگىلىكى - ئېلىمىز سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى» دەپ كۆرسەتتى، ئاپتونوم رايونىمىز 15 - قۇرۇلتاي روھىنى يېتەكچى قىلىپ غەيرىي ئومۇمىي مۈلۈكچىلىك ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان سىياسەت - بەلگىلىمىلەرنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويدى، ئاپتونوم رايونىمىز كەسىپلەر سىياسىتى ئاساسىدا غەيرىي ئومۇمىي مۈلۈكچىلىكىدىكى ئىقتىسادىي گەۋدىلەرگە ئومۇمىي مۈلۈكچىلىكتىكى ئىقتىسادىي گەۋدىلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش، يەككە سودا - سانائەتچىلەر ۋە خۇسۇسىي كارخانىلارنىڭ رايون، ساھە، مۈلۈكچىلىك ھالقىپ بىرلىشىپ تىجارەت قىلىشىغا ۋە بىر - بىرىگە پاي قوشۇپ تىجارەت قىلىشىغا مەدەت بېرىش، ئۇلارنىڭ دۆلەت كارخانىلىرىنى ۋە كوللېكتىپ كارخانىلارنى ئىجارىگە، ھۆددىگە ئېلىشىغا ۋە سېتىۋېلىشىغا رۇخسەت قىلىش، خۇسۇسىي كارخانىلارنىڭ كارخانا گۇرۇھى قۇرۇپ كۆلەملىك ئىگىلىك يولىدا مېڭىشىغا مەدەت بېرىش، يەككە سودا - سانائەتچىلەر ۋە خۇسۇسىي كارخانىلارنىڭ چېگرا سودىسىغا قاتنىشىشىغا ئىلھام بېرىش، بۇلاردىن شارائىتى بارلىرى تاشقى سودا، ئىمپورت - ئېكسپورت تىجارىتى ھوقۇقىغا ئىگە كارخانىلار بىلەن بىرلىشىش ياكى

ۋاكالەتچىلىك شەكلى ئارقىلىق چېگرا سودىسى ياكى خەلقئارا سودىغا قاتنىشىشقا ئىلھام بېرىش كېرەك. شەرت هازىرلىغانلارغا ئىمپورت - ئېكسپورت هوقۇقىنى بېرىش، پۇل مۇئامىلە تارماقلىرى هازىرقى كرېدىت سىياسىتىنى تەڭشەپ يەككە - خۇسۇسىي كارخانىلارغا دۆلەت كارخانىلىرى ۋە كوللېكتىپ كارخانىلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىنى يۆلەشكە مەلۇم نىسبەتتە كرېدىت مەبلىغى ئاجرىتىش، يەككە سودا - سانائەتچىلەر ۋە خۇسۇسىي كارخانىلار يەر، ئېنېرگىيە، ماتېرىيال، قاتناش ۋە خەۋەرلىشىش جەھەتلەردە دۆلەت كارخانىلىرى ۋە كوللېكتىپ كارخانىلىرى بىلەن ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش، كەسىپنى سۆيىدىغان، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان، گەۋدىلىك تۆهپە قوشقان يەككە سودا - سانائەتچىلەر ۋە خۇسۇسىي كارخانىلارنى تەشۋىق قىلىپ كىشىلەرنى ئۇلارنىڭ تۆهپىسى ۋە ئەمگىكىنى چۈشىنىدىغان ۋە هۆرمەتلەيدىغان، جامائەت پىكرىنى شەكىللەندۈرۈش قاتارلىق سىياسەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى.

دېمەك، يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئالدىن بېيىشىغا يول قويغان بولسا، يولداش جياڭ زېمىن خۇسۇسىي ئىگىلىكنىڭ سوتسىيالىستىك ئىگىلىكتىكى رولىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىي سەهنىدە كۆلەم يارىتىشىغا مەدەت بەردى. ئۇيغۇر كارخانىچىلىرى ۋە تىجارەتچىلىرى زامان بەخش ئەتكەن پۇرسەتلەرنى چىڭ تۇتۇش بىلەن بىرگە پىشىپ يېتىلىش هالقىلىرىنى چىڭ تۇتۇشى كېرەك، پىشىپ يېتىلىش ئاجىزلىقىنى يېڭىش دېمەكتۇر.

قانۇن - سىياسەتلەرنى ئۆگىنىش ۋە قانۇندىن پايدىلىنىش، قانۇن ئارقىلىق راۋاجلىنىش ئېڭى ئەقەللىي تەلەپ

پۇرسەت هەرگىزمۇ ئابستراكت نەرسە ئەمەس هەم ئۇ قۇرۇق شوئارمۇ ئەمەس، پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش ئۈچۈن كونكرېت تەدبىر ۋە ئەقىل بولۇشى كېرەك. مۇبادا بىر قىسىم كىشىلەر بېيىسۇن دېگەن بۇ چاقىرىقنىڭ قۇدرىتىنى بىلمىگەن بولسا، نۇرغۇن تىجارەتچىلەر بېيىيالمىغان بولاتتى. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك خۇسۇسىي كارخانىلارغا مەدەت بېرىش سىياسەتلىرىدىن خەۋەر تاپمىغاندا ئۆزىمىزنىڭ تەرەققىيات ئۇسۇلىدىكى پۇرسەتلەرنى تونۇۋالالمايمىز. پارتىيە، هۆكۈمەتنىڭ غەيرىي ئومۇمىي مۈلۈكچىلىك ئىگىلىرى بىلەن ئالاقىلىشىدىغان كۆۋرۈكلۈك رولىنى ئوينايدىغان سودا - سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رولىدىن پايدىلىنىشنى ئېلىپ ئېيتايلى: ئابدۇرۇسۇل ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۈرۈمچى شەهەرلىك سودا - سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىگە ئەزا بولغان ئۇيغۇرلار 18 پىرسەنتكە توشمايدۇ، مەزكۇر جەمئىيەت ئۇيغۇرلاردىن ئەزا قوبۇل قىلىشتا ئەزا بولغۇچىلارنىڭ ئاكتىپلىقىدىن كۆرە بۇ تەشكىلاتنى چۈشەندۈرۈپ قايىل قىلىپ جەمئىيەتكە ئەكىرىشتەك هالەتكە چۈشۈپ قالغان، نۇرغۇن تىجارەتچىلىرىمىز بۇ جەمئىيەتنىڭ خۇسۇسىي كارخانىلارنىڭ هوقۇق - مەنپەئەتىنى قوغداشتىكى رولىنى چۈشەنمەيدىكەن. شىركەتلىشىش، كۆلەملىك سودا پائالىيىتىدىكى ئەقەللىي تەلەپ، شىركەتلەشمەي تۇرۇپ ئىقتىسادىي مۇلازىمەت جەھەتتىكى سالاهىيەتكە، توپۇزغا، ئىشەنچلىك هەمكارلىق مۇناسىۋىتى كاپالىتىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. ئۈرۈمچى شەهەرلىك سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى يەككە، خۇسۇسىي ئىگىلىك بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ياشار هاجىياقۇپ مۇنداق دەيدۇ:

— پەن - تېخنىكا ئۆز مۆجىزىسىنى ئەقىلنى لال قىلغۇدەك دەرىجىدە نامايان قىلىۋاتقان، ئىقتىساد، بازار، ئاڭ ئۈزلۈكسىز يېڭىلىقتا، زامانىۋىلىقتا قاراپ يۈزلىنىۋاتقان بۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدا بىزنىڭ كىشىلىرىمىز كونا ناخشىسىنى توۋلاپ، پەرۋاسىز ياشاپ ئۆزى ئاچقان يايما، دۇكانلاردىن سۆيۈنۈپ ئازغىنە نەتىجە بىلەن قانائەت قىلماقتا، ئۇلار بۇ خىل تىجارەتنىڭ ئۇزۇنغا بارمايدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ قويۇشمايدۇ، خېلى يول تاپقان، پۇل تاپقان سودىگەرلىرىمىز ۋەيران بولماقتا. نېمە ئۈچۈن؟ بىزنىڭ سودىگەرلىرىمىزدە ئىقتىساد، ئۇچۇر، قانۇن ئېڭى تېخى يېتىلگىنى يوق. ئالايلۇق، هازىر ئۈرۈمچى شەهىرىدە بار بولغان خۇسۇسىي شىركەتلەر 5 مىڭدىن ئاشقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرى قۇرغان شىركەتلەر ئەللىككىمۇ يەتمەيدۇ، ئۇزۇن يىللىق سودا هاياتىدا تالاي پۇل تاپقان نۇرغۇن تىجارەتچىلىرىمىز پۇلنى ئۆيىدە، بانكىلاردا تاغدەك دۆۋىلەپ ساقلاشقا رازىكى، بۇ پۇللار ئارقىلىق كۆلەملىشىشنى، يېڭى بازار ئېچىشنى، كارخانا - شىركەت قۇرۇشنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ.

ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرى ئەزەلدىن شېرىكلىشىپ سودا قىلىپ كەلگەن، ئىستىخىيلىك ئىپتىدائىي پاي يىغىش شەكلىدىكى ئىقتىسادىي گەۋدىلەر تىجارەتتىكى ئاساسلىق ۋاسىتە بولۇپ كەلگەن. لېكىن زامانىمىزدا سودا دائىرىمىزنى ئۆزىمىز خالىغانچە بېكىتىپ ئۇنى جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىش - قىلماسلىقى بىلەن كارىمىز بولماي شېرىكلىشىشنى سورۇن شەكلىدىكى

ئۈستىدىكى كېلىشىش بىلەن، پاي قوشۇشنى پايدا پىرسەنتىنى ئاغزاكى كېلىشىش بىلەن ھەل قىلىش كۆلكىلىك ھادىسىدۇر. شىركەتلىشىش قانۇنى سالاھىيەتكە ئىگە بولۇش، خادىملارنىڭ مەجبۇرىيەت ۋە ھوقۇقلىرىنى قانۇنىي نەقلەشتۈرۈشنى مۇكەممەل ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. شىركەتلىشىش ئەسلى غەربىي ياۋروپادىن كىرگەن، 15 ـ ئەسىردىكى ياۋروپا ئىقتىساد ۋە سانائەتتە تازا گۈللەنگەنىدى. سودا ـ سانائەتكە سېلىنغان مەبلەغ كۆلىمى قانداشلىق مۇناسىۋىتىدىكى چوڭ جەمەت ئۆز ئۈستىگە ئالالايدىغان چەكتىن ھالقىپ كەتكەن چاغدا قانداشلىق مۇناسىۋىتى رىشتىسىدىن ھالقىغان بىر ئىقتىسادىي تەشكىلات بارلىققا كېلىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى. شۇنىڭ بىلەن شىركەت ياۋروپادا 15 ـ ئەسىردە بارلىققا كەلدى. جۇڭگودىكى شىركەت ئۇقۇمىنىڭ نورمال ئىستېمال قىلىنىشمۇ يېقىنقى چاغلاردىكى ئىشلار بولۇپ قالدى. شىركەت قانۇنىنىڭ ئىزچىللىششمۇ نۇرغۇن ئەگرى ـ توقايلىقلارنى بېسىپ ئۆتتى. كىشىلەرنىڭ شىركەت ھەققىدىكى ئۇقۇمىنىڭ تېيىزلىقى ۋە شىركەت قانۇنىنىڭ ئىزچىللاشمىغانلىقى سەۋەبىدىن دەسلەپتە ئىقتىدارسىز، دەسمايىسىز، ئورۇنسىز يالغان شىركەتلەر كۆپلەپ قۇرۇلدى، بۇنى جۇڭگولۇقلار سومكىدىكى شىركەت دەپ ئاتىدى. بۇ ئالدامچىلار شىركەتنى سالاھىيەت ئورنىدا پايدىلىنىپ ئالدامچىلىق بىلەن نۇرغۇن پۇل تاپتى. «جۇڭگو خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شىركەت قانۇنى» 1994 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى رەسمىي يولغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن شىركەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتتىكى نورمال رولى جارى قىلىندى، شىركەتنىڭ مۇكەممەل ئىقتىسادىي تەشكىلاتلىق ئورنى ئەمەلگە ئاشتى، شىركەتنى تەستىقلاش جەريانى بۇ ئىقتىسادىي تەشكىلاتنىڭ قانۇنلۇق سالاھىيىتىنى، ئىقتىدارىنى، قۇرۇلمىسىنى تەكشۈرۈپ مۇئەييەنلەشتۈرۈش، بېكىتىش جەريانى بولغاچقا پايچېكلار ئوتتۇرىسىدىكى دەتالاش، خىيانەت، مەبلەغنىڭ ئېقىپ كېتىپ يوقاپ كېتىشى، باشقۇرۇشنىڭ مۇنتىزىملاشماسلىقى قاتارلىق مەسىلىلەر ئالدىنى ئېلىندى. لېكىن بەزى تىجارەتچىلىرىمىز مالىيە باشقۇرۇشنىڭ مۇكەممەل بولۇشىدىكى تەلەپتىن قورقۇپ ئۆزىنىڭ پۇلىنى ئۆزى خەجلىگىلى بولمايدىكەن، دەپ شىركەت قۇرۇشنى رەت قىلماقتا. شۇنىڭ بىلەن شىركەتلىشىش ئارقىلىقلا ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىقتىسادتىكى كۆلەملىشىش يۈرۈشىدىن مەھرۇم بولماقتا.

1. بىزدە تەدبىرگە ئېتىبار بەرمەسلىك سودا ئېڭىمىزدىكى بىر ئىۋەن

ئۇيغۇرلار ئەزەلدىن تەدبىرگە ئېتىبار بېرىپ كەلگەن، مەملىكىتىمىزنىڭ نۇرغۇن سودا يوللىرىنى ئۇيغۇرلار ئېچىپ بەرگەن. يېڭى بازار تېپىش، مەھسۇلاتنىڭ مەنبەسىنى ئېنىقلاش، كىشىلىك مۇناسىۋەتتىن ياخشى پايدىلىنىش جەھەتلەردە نۇرغۇن ئەنئەنىۋى تەدبىر ئۇسۇللىرىمىز بار، تەدبىر جەھەتتە بىزدە كوللېكتىپ ئەقىل ـ پاراسەتتىن پايدىلىنىش ئىقتىدارى يۇقىرى. ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرى ئۆز تىجارىتىنى ئانچە بەك سىر تۇتۇپ كەتمەيدۇ، تەدبىر تۈزۈشتە بار مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىدۇ...

بۇ خىل ئالاھىدىلىك مەلۇم دائىرىدىكى سودىلاردا ئېچىۋېتىلگەن ئۇچۇرلار جۇغلانمىسى ئارقىلىق ياخشى كۆلەم يارىتىشقا سەۋەب بولغان. يېقىندا جۇڭگودا چارە قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلدى. بۇ ئەھۋال مەشھۇر چارىچى خې ياڭ ئەپەندىنىڭ يۇقىرى باھادا چارە سېتىپ كارخانىلارنى قۇتقۇزۇشىدەك ھادىسە ئارقىلىق باشلاندى. زىيالىيلارنىڭ ئىقتىسادىي ئىشلەپچىقىرىشقا ئارىلىششى ئەقلنى تاۋارغا ئايلاندۇرۇشنى ئىلگىرى سۈردى. نۇرغۇن چارە ـ تەدبىر شىركەتلىرى قۇرۇلدى. بۇ قىزغىنلىق باللارچە ساددىلىقنى ۋە خام خىيالنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان ئاجىزلىقنى يېڭىپ، مەخسۇس پىلان ـ لايىھە ئۇچۇر، تەدبىر بويىچە مۇكەممەل، مۇنتىزىم تەربىيىلەنگەن كىشىلەر رەھبەرلىك قىلغان كونكرېت لايىھە قۇرۇلۇش قىزغىنلىقىغا ئورۇن بەردى. بۇ مەملىكىتىمىزدىكى ئىقتىسادىي ساھەنىڭ ئەقلىي كۈچكە بولغان ئېتىبار بېرىشىنى نامايان قىلدى، تەدبىرچىلىك ساھەلىرىدە قىزىقارلىق جەڭ كارتىنىلىرى مەيدانغا چىقتى. ياخشى تەدبىر بىلەن قىسقا مۇددەتتە مەلۇم مەھسۇلاتلارنىڭ بازىرى ئېچىلدىغان، تېخنىكا ئۆتكەللىرى تېز ھەل بولىدىغان ئىشلارنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. كارخانىلار مەھسۇلات، تەمىنلەش، تەشۋىقات جەھەتتىكى تەدبىرلەرگىلا ئېتىبار بېرىپلا قالماستىن، ئۆزىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مەشغۇلاتىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى تەكشەش تەدبىرلىرىگىمۇ ئېتىبار بەردى. نۇرغۇن كارخانىلار داڭلىق تەدبىرشۇناسلارنى تەكلىپ قىلىپ باشقۇرۇش مېخانىزمى قۇرۇلۇشىغا نۇرغۇن دەسمى سېلىپ زامانىۋى باشقۇرۇش ئۇسۇلىغا ئىگە بولدى، بۇ كارخانىنىڭ زورىيىشىغا ئەگىشىپ يوشۇرۇن كېسەلنىمۇ ئېغىرلىشىدىغان ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئالدى.

بۇ مەسىلىنى ئېلىشىمىزدىكى مەقسەت، بەزى ئۇيغۇر كارخانىچىلىرىمىز ئەنئەنىلىك مالىيە باشقۇرۇش ئۇسۇلىغىمۇ ئېتىبار بەرمەيدىغان، تاپقان پۇلى بىلەن چىقىمنى شەخسىي يانچۇقى ئارقىلىقلا بىر تەرەپ قىلىدىغان ئەڭ ئىپتىدائىي باشقۇرۇش ئەندىزىسىدە تۇرماقتا. تەكلىپ قىلىنىدىغان مۇتەخەسسىس تەدبىرلىك كەسپىي باشقۇرۇش خادىملىرىغا بولغان ئېھتىياج گەرچە ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئىپادىلەنسىمۇ، لېكىن سۇبيېكتىپ جەھەتتىن، يەنى كارخانا ئىگىلىرى تەرىپىدىن تېخى ئىپادىلەنمىدى. ھازىر نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ سودا قىزغىنلىقى بار. لېكىن سودا قۇرۇلمىسىدىكى تەدبىر بىلەن ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرەلمەسلىك پۇلى بار مەبلەغ سالغۇچىلار بىلەن ئەقلى بار، مەبلىغى يوقلارنى ئايرىپ تاشلىدى. پۇلى بارلار ئۆز پۇلىنى ئىككى قىلالماي، ھەتتا ساقلاپ قالالماي ئاۋارە، پۇلى يوقلار دىسمى تاپالماي ئىنتايىن ئېسىل سودا پۇرسەتلىرىنى قولدىن بېرىپ قويماقتا. بۇنداق ئىككى خىل قاتلام بىرلەشكەندىلا زامانىۋى سودا ئېڭى شەكىللىنىدۇ. ئۇيغۇر سودىسى يېڭى يولغا ئىگە بولىدۇ.

2. ئادەم كۆچى بىزدىكى يەنە بىر ئېۋەن

بىزنىڭ بۇ يەردە كۆزدە تۇتقىنىمىز ئادەمنىڭ قارا كۈچى ئەمەس، ئەقلىي كۈچىدۇر. يۇقىرى ئەقلىي ساپاغا ئىگە كىشىلەر توپى سودىنى مۇستەھكەم ئاساسقا، يېڭىلەمەس كۈچكە ئىگە قىلىدۇ. لېكىن سودا قۇرۇلمىمىزدىكى نامۇۋاپىقلىق بۇ خىل بازارنىڭ، ئېھتىياج يۆنىلىشىنىڭ بارلىققا كېلىشىگە توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ. مەسىلەن، كارخانا باشقۇرۇش دۇنيادا ھەممە ئېتىراپ قىلىدىغان يۇقىرى تېخنىكا. بىزدىچۇ؟ بەزى تىجارەتچىلىرىمىز ئۆزلىرى قۇرغان كارخانىلاردا ئوغلىنى، قىزىنى، يولدىشىنى مۇھىم ئورۇنلارغا قويۇپ شەخسىي ئىگىلىكتىكى بيۇروكراتلىق، چىرىكلىك ئەندىزىلىرىنى ياراتماقتا. بۇ كارخانىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەجەللىك ئاجىزلىق، باشقۇرۇشتىكى بيۇروكراتلىقنى، تەرەققىياتتىكى تۇرغۇنلۇقنى، مەۋجۇتلۇقىدىكى ھالاكەتنى يوشۇرۇپ ياتماقتا. ئۇلارنىڭ باھانىسى يات ئادەملەر كۆيۈنمەيدۇ، ئىشەنچسىز. ئەمەلىيەتتە تىجارەت مۇناسىۋىتىدىن ئىبارەت بۇرچ مۇناسىۋىتىدە قابىلىيەتسىزلىك ۋە تۇغقانچىلىق سەۋەبىدىن بىر - بىرىگە قاتتىق تەلەپ قويماسلىقتىن كېلىپ چىققان بىر - بىرىنى چەكلىيەلمەسلىك، يۇقىرى سەۋىيىلىك ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماسلىق سەۋەبىدىن كارخانا ۋەيران بولۇشقا يۈزلىنىپ، تۇغقانلىق مۇناسىۋەتمۇ بۇزۇلغان ھادىسىلەر كۆپ ئۇچرايدۇ. شىركەتلىشىشمۇ قابىلىيەتلىكلەرنىڭ ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئېھتىياجىدىن پەيدا بولغان.

تېخنىكا ئۆتكىلى ھەممىدىن مۇھىم. مەن مىليونلاپ پۇل تاپقان تىجارەتچىلەرنى كۆردۈم. ئۇلار دىسلەپ پۇلنى ناھايىتى ئوڭۇشلۇق تاپقان. ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، چېگرا سودىسىنىڭ ئېچىلىشىدىن ئىبارەت بوشلۇق ئۇلارنى ناھايىتى كۆپ پايدا ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان. چۈنكى ئۇ چاغدا بۇ ساھەلەردە رىقابەت ئاساسەن يوق ئىدى. تېز بېيىش بىر پۇرسەت. لېكىن ئىقتىسادىي قانۇنىيەت بويىچە ئېيتقاندا بىر كېچىدە، بىر ھەپتىدە، بىر ئايدىلا غايەت زور دەرىجىدە بېيىپ كېتىش پەقەت بىنورماللىق ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر مەھەللىك پۇرسەت. قانداق ئۇسۇلدا باي بولسا شۇنداق شەكىلدە تەربىيىلىنىپ چىقىش كېيىن بەزى تىجارەتچىلىرىمىزنى ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويمايدىغان قىلىپ قويۇپ، پۇرسەت يېڭىلانسىلا ئۆزىنى يوقىتىپ گاڭگىراپ ھەممە ئىشنى زامانغا دۆڭگەيدىغان قىلىپ قويدى. بەزى تىجارەتچىلىرىمىز بولسا ئەقىل بىلەن ئۆزىنى، تىجارەت ئۇسۇلىنى يېڭىلاپ تىجارەت سەھنىسىدە يۈت دىسسەپ تۇردى. مەشھۇر كارخانىچى كىرىم ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ:

— يىگىرمە نەچچە يىللىق سودا، تىجارەت يولۇمنى خۇلاسىلەپ تەجرىبە - ساۋاقنى يەكۈنلەپ كۆردۈم. مەن ئۆز ۋاقتىدا ئىنتايىن كۆپ پۇل تاپقان، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى

بىر قېتىملىق سودىدا 20 مىليون پايدا ياراتقانىدىم، لېكىن بۇ پۇللار قېنى؟ بىز تىجارەتچىلەر ئۆزىمىزگە قاتتىق تەلەپ قويماسلىقتىن ۋەيران بولىدىكەنمىز. ئۆزىمىزنى ئۆزلۈكسىز تەربىيىلەشنى خالىمايدىكەنمىز. مەن كېيىن سودا جەريانىدىكى كەمچىلىكلەرنى تېپىپ چىقىپ ئىشنى ئۆزۈمگە قاتتىق تەلەپ قويۇشتىن باشلىدىم. دۇنيانى ئايلاندىم، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەردىكى ئىلغار كارخانىلارنىڭ مەشغۇلات ئۇسۇلىنى، باشقۇرۇش ئۇسۇللىرىنى ئۆگەندىم. شۇنىڭ بىلەن ئەنئەنىۋى يېمەكلىكىمىزگە يۈزلەنگەن «ئەنجۈر تورتلىرى» دېگەن زامانىۋى كارخانىنى ناھايىتى ئوڭۇشلۇق قۇرۇپ چىقتىم، ئۆزىمىزدە بار ئۇستىلارنىڭ تۇجۇپىلەپ ئىشلەش تېخنىكىسى بىلەن ئىچكىرىدىكى تېخنىكلارنىڭ ئۈسكۈنە ئارقىلىق كۆپ مىقداردا مەھسۇلات ئىشلەش ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇشتا ئۈنۈملۈك مەنپەئەتلەندۈرۈش، ئىش ھالقىلىرىنى ھۆددىگە بېرىش، ئىشلەش بىلەن ئۆگىنىشنى بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق كارخانامدا ئۆلچەملىك يۇقىرى سەۋىيىلىك خادىملار تۈركۈمىنى تېزلا بەرپا قىلىۋالدىم، ئاندىن ئوراش، قاچىلاش، سېتىش قاتارلىق ھالقىلارنى بويسۇندۇرۇشتىمۇ ھېچقانچە قىينالمىدىم.

كېيىم ئەپەندىدەك ئويغانغان تىجارەتچىلىرىمىز زادى قانچىلىك؟ نۇرغۇن تىجارەتچىلىرىمىز سودا قالمىدى دەپ ۋايسىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە سودا قالمىدى ئەمەس، بازار تېخىمۇ كېڭەيدى. رىقابەت كەسكىنلەشتى. بۇ ئاغرىنىش پەقەت رىقابەتنىڭ كەسكىنلىكىنى چۈشەنمىگەنلىكتىن كېلىپ چىققان، خالاس. يېقىندا بىر سودىگەر ئاغىنەم ھازىر بىر موچەننىڭ بېشىدا ئوتتۇز ئادەم ئايلىنىپ يۈرىدۇ دېدى. بۇ دەل رىقابەت كەسكىنلىكىنىڭ ئىسپاتى. سودا يوق ئەمەس، ناۋادا ئەقلىڭىزنى ئىشلەتسىڭىز باي بولۇش، پايدا ئېلىش پۇرسىتى ئىلگىرىكىدەكلا جىق. مۇنداق بىر قانۇنىيەت بار: سودا دۇكانلىرىنىڭ كۆپلۈكى سودىنىڭ كاساتلىقى ئەمەس، بازارنىڭ كەڭلىكىنى، رىقابەتنىڭ كۈچلۈكلۈكى پۇلنىڭ ئازلىقىنى ئەمەس، پايدىسىنىڭ كۆپلۈكىنى بىلدۈرىدۇ. تىجارەتچىلىرىمىزگە نەزەر سالايلى، ئۇلار يەككە - يېگانە يۈرۈپ پۇل تاپقان. ئۇلار ھازىرغىچە ئادەم ئىشلەتمەي پۇل تاپىدۇ. ئىشلەتكەن تەقدىردىمۇ ھامماللارنى ئىشلىتىدۇ. تەدبىركارلارنى، تېخنىكا ئىگىلىرىنى ئىشلەتمەيدۇ. جاھان تەرەققىياتىنىڭ قىستىشى ئەمدى ئۇلارنى تىجارەت دائىرىسىنى مۇئەييەنلەشتۈرمىسە، باشقۇرۇشنى ئىلمىيلاشتۇرمىسا بولمايدىغان ھالغا ئەكېلىپ قويدى. ئۇلار ھەتتا يۇقىرى تېخنىكىلىق خادىملارغا موھتاج بولدى، لېكىن ئۇلار يۇقىرى تېخنىكىلىق خادىملارنى ئىزلەپ تاپالمىدى. تاپسىمۇ خۇددى ھامماللارنى ئىشلىتىش ئۇسۇلى بويىچە ئىشلىتىپ ئۇلارنى تۇتۇپ قالالمىدى، ياكى ئالدامچىلارنىڭ دامىغا چۈشتى.

ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگەر، بىلىمنىڭ قەدرىنى بىلىملىكلەر بىلىدۇ. ئەقىللىق تىجارەتچىلەر «مەن مەبلەغ سالىمەن، سەن باشقۇرىسەن» دېگەن ئۇسۇلنى قوللىنىۋاتىدۇ. لېكىن تەكلىپ قىلغان ئادەملەردە مۇنتىزىم مۇتەخەسسىسلەر كەم. كارخانىنىڭ قۇرۇلمىسىدا ئىپتىدائىي خىزمەت تەرتىپى بىلىنىپ تۇرىدۇ. زامانىۋى كارخانىدا ۋەزىپە ھەر بىر شەخسكە قەدەر ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەن، ھۆددە بېرىلگەن، ھەر مىنۇت ۋاقىتنىڭ پايدىلىنىش قىممىتى ناھايىتى يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكەن، كارخانا خادىملىرى كارخانىنىڭ خوجايىنلىرىغا ئايلاندۇرۇلۇپ كارخانىنىڭ تەقدىرى بىلەن ئىشچىنىڭ تەقدىرى زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن بولىدۇ. ئۇلارغا مۇنداق بىر ھەقىقەت ناھايىتى ئېنىق: كارخانىنىڭ ۋەيران بولۇشى كارخانا خوجايىنىنىڭ ۋەيران بولۇشىلا ئەمەس، كارخانىغا تايىنىپ تاماق يەيدىغان ھەممە ئادەمنىڭ تاماق قاچىسىدىن ئايرىلىپ قېلىشىغا باراۋەردۇر. كارخانىلىرىمىزنىڭ قۇرۇلمىسى ئاددىي، كارخانا ئىگىسىنىڭ ئېڭىدا كارخانا جەمئىيەتنىڭ بىر ۋىنتىسى ئەمەس، ئۆزى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلسا بولىدىغان شەخسىي ئويۇنچۇق. بۇ يەردە جەمئىيەتكە بولغان مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنىڭ كەملىكى ناھايىتى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ناۋادا سىز غەرب كارخانىلىرىنىڭ باشقۇرۇش قۇرۇلمىسىنى ئۆگىنىپ، تەدبىرلىك باشقۇرغۇچىلارنى تەكلىپ قىلىپ كارخانىنىڭ مۇكەممەل قانۇن - تۈزۈملىرىنى بېكىتىپ، كارخانىڭىزنى ئەقىل ۋە بىلىم بىلەن ئىدارە قىلىپ بېقىڭ، قانداق نەتىجىلەرگە ئېرىشىسىزكىن؟

3. يېڭى سودا يولىنى ئېچىش

بازارلارغا قاراپ باقساق ئۇيغۇرلارنىڭ سودا يولى بارماق بىلەن سانىغىلى بولغۇدەك بىرنەچچە ساھەگە مەركەزلىشىپ قالغان. زاۋۇتلارنىڭ خالىس مال ساتقۇچىلىق رولىدا سودا قىلىش، ئاشخانا ئېچىش، بازارلارنىڭ يانىدا پەرقىدىن پايدىلىنىش بىزدىكى توپ سودا يوللىرى. قىسقىسى، سودىگەرلەرنىڭ ئېڭىدا خەلقنىڭ ئىستېمالدىكى بوشلۇقلارنى قېزىش ئۈچۈن ئىزدىنىش روھى كەمچىل. سوۋېت شىركىتىنىڭ تەرەققىيات

مۇساپىسى يېزىلغان بىر كىتابتا سوني شىركىتىنى قۇرغۇچىلارنىڭ مۇنداق جۈملىلىرىنى ئوقۇغىنىم ئېسىمدە: ئۈنئالغۇ بارلىققا كېلىشتىن بۇرۇن ھېچكىم ئۆزىنىڭ ئۈنئالغۇغا موھتاج ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن. ھازىرچۇ؟ ئۈنئالغۇ تۇرمۇشىمىزدا كەم بولسا بولمايدۇ. بىز سوني شىركىتىدىكىلەر يېڭى ئېستېمالنى ياراتقۇچىلارمىز.

دېمەك، ئېستېمالنى ئېچىش، ئېستېمال بوشلۇقىنى يارىتىش يۈكسەك دەرىجىدىكى ئىجادىي تەپەككۇرنى تەلەپ قىلىدۇ. سوني شىركىتىنىڭ بۇ خىل روھى بىز ئۈچۈن ئۆرنەك قىلىشقا ئەرزىيدۇ. بىز ھەدېسە باشقىلارغا قاراپ ئىش كۆرىمىز. بىرسى رېستوران ئېچىپ بېيىشقا باشلىسا بىزمۇ ئۇنى دوراپ رېستوران ئېچىپ باقىمىز؛ ئەگەر بىرسى VCD پىلاستىنكىسى ئىشلەپ پايدا ئالغان بولسا بىزمۇ دەرھال VCD ئىشلەش نىيىتىگە كېلىمىز؛ بىرسى كىرا ئاپتوموبىلى بىلەن ئاز - تولا پۇل تاپسا بىزمۇ شۇ زامات ئاپتوموبىل سېتىۋالىمىز... باشقىلارنىڭ باسقان يولىغا، تەجرىبىسىگە قاراپ ئاندىن دورامچىلىق بىلەن ئىش كۆرۈش، بەلكىم ئىقتىسادتىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورققانلىقتىن بولىشىمۇ مۇمكىن. ئۇنچىلىك «خەتەر» گە تەۋەككۇل قىلالماي باشقىلارنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ قويۇش ئارقىلىق ئۇلارنى قۇربانلىق ھېسابىدا تەجرىبە ئاملىغا ئايلاندۇرۇۋېلىش، ماھىيەتتە پۇرسەتنى كەتكۈزۈپ قويۇش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ھەر بىر يېڭى سودا دەسلەپتە ياخشى ئاقسىمۇ، ئۇ سودىنى قىلىدىغانلار بىراقلا كۆپەيسە كۈچلۈك رىقابەت دولقۇنى مەيدانغا كېلىدۇ - دە، ئەسلىدىنلا سودا ئاساسى ئاجىز كىشىلەرنى تەبىئىي رەۋىشتە شاللاپ تاشلايدۇ.

ئۈرۈمچى شەھىرى ۋە شىنجاڭدىكى بىر قىسىم شەھەرلەر ئۆز قورۇلمىسىدا مۇنداق سودا بوشلۇقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئۆيلەرنىڭ قىستاڭلىقى، تارلىقى، كىچىكلىكى، مېھماندوست، توي - تۆكۈنگە ئامراق ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشىغا بەكمۇ قولايسىزلىقلارنى ئەكەلگەندى. توي - تۆكۈن ئۆتكۈزگۈچىلەر ئىدارىلەرنىڭ مايلاشقان، ماشىنا ئىسكىلاتىغا ئوخشايدىغان زاللىرىدا مېھمانلىرىنى ئۇزىتىشقا مەجبۇر بولدى. ئېستېمالدىكى بۇ خىل كەمتۈكلۈكنى ھېس قىلغان بىر قىسىم كىشىلەر شەھەرنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بىرنەچچە ئالىي دەرىجىلىك مەرىكە زاللىرى، رېستورانلارنى قۇردى. رېستورانلار ئۆزلىرىنىڭ مىللىي ئۇسلۇبتا ھەشەمەتلىك بېزەلگەنلىكى، توي - تۆكۈن ئۇزىتىشتا ساھىبخانلارنى جاپادىن ئازاد قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن ناھايىتى ئالقىشقا ئېرىشتى. بۇ خىل دولقۇن ناھايىتى تېزلا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا قاراپ تارالدى. بىر مەزگىل رېستوران قىزغىنلىقى قوزغالدى. لېكىن رېستوراننىڭ قۇرۇلمىسى ئۆز ۋۇجۇدىدا قۇرۇلغاندىلا مەلۇم ئاجىزلىقلارغا گىرىپتار بولدى. ۋاراڭ - چۇرۇڭ، ئادەمنىڭ كۆپلۈكى، مۇڭدىشىپ ئولتۇرغۇدەك خاتىرجەملىككە ئېرىشەلمەي، ئۆيگە ھاردۇقنى چىقىرىش ئورنىغا ئۆلگۈدەك چارچاپ قايتىشقا مەجبۇر قىلىش، مەخپىيەتلىك تۇيغۇسىنىڭ كەملىكى، ئۈستەللىرىنىڭ كەڭ - كېلەڭسىزلىكى، ئىككى كىشىلىك ئۈستەللەرنىڭ يوق بولۇشى، پەقەت ۋاقىتنىڭ كەچكە ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقى بۇ خىل كېسەلنىڭ ئىپادىسى ئىدى. لېكىن بازارنىڭ ئېستېمال يۆنىلىشىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ياشلارنىڭ ۋۇجۇدىدا قايناپ تۇرغان روھىي كۈچ، ئۇلاردىكى يېڭىلىققا، ئىلمىلىققا، پاكىزلىققا، خاسلىققا ئىنتىلىدىغان روھ ئۇلارنى رېستوران ئىشىكىدىن تەزدۆرۈشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن مىللەت ئايرىمىسى يوق، ياشلارنىڭ كېچىلىك تۇرمۇشىغا ماس كېلىدىغان، زامانىۋى پۇراق كېلىپ تۇرىدىغان بىر قىسىم مەيخانا، بەزمىخانىلار قۇرۇلدى. ياشلار بۇ يەرلەردە ئامېرىكا پادىچىلىرىنىڭ ناخشىلىرىنى تىڭشاپ، ئۆزلىرىنى پادىچىلارغا تەققاس قىلىشىپ يېڭى بىر قايىنامغا غەرق بولدى. بۇ خىل يۈزلىنىش ناھايىتى كېڭەيمەكتە. كېچىلىك كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىنىڭ بارغانسېرى ئەرزانلىشىپ پۈتۈن كېچە مۇلازىمەت قىلىشى، رىقابەت ئېكىننىڭ يېڭىلىنىپ تۇرۇشى ئۇلارنى ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلدى. ئەجەبا، ئەمدى بىزنىڭ مىللىي ئۇسلۇبتىكى رېستورانلىرىمىز كرىزىس تۇيغۇسى ھېس قىلمىغانمىدۇ؟

دۆڭكۈرۈك ئۈرۈمچى ئۇيغۇرلىرىنىڭ توپلاشقان جايى، ئۈرۈمچىگە كەلگەن ئۇيغۇرلار ھەم بىر كېلىپ كەتمىسە كۆڭلى يېرىم قالىدىغان بازار. بۇ بازاردا ناھايىتى نۇرغۇن ئاشخانىلار بار، بۇ ئاشخانىلاردا بىر - بىرىدىن مەززىلىك يەرلىك تاماقلىرىمىز پىشۇرۇلۇپ ئادەمنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغايدۇ. لېكىن دۆڭكۈرۈكنىڭ ئەجەللىك ئاجىزلىق تازىلىقنىڭ يېتەرلىك ئەمەسلىكى. مەن ھەر قېتىم دۆڭكۈرۈككە بارغىنىمدا تاماق يېگۈم كېلىدۇ، نۇرغۇن ئاشخانىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتىمەن. لېكىن پاكىز، ئازادە ئاشخانىلارنى تاپالمايمەن. ھەر كۈنى قانچە ئادەم مەندەك تۇيغۇغا كېلىدىغاندۇ؟ قانچە ئادەم دۆڭكۈرۈكتىن ئېغىر خۇرسىنىپ قايتىدىغاندۇ؟ ھازىر شەھەرلەرنىڭ تۇرمۇش رىتىمى ناھايىتى تېز، نۇرغۇن كىشىلەر ۋاقتىنى

ئىنتايىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش كويىدا. لېكىن ھەر كۈنى تاماق ئېتىش ئۇلارنىڭ نۇرغۇن ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماقتا. دېمەك، بۇنى ئويلىغىنىمىزدا ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئاجايىپ زور يوشۇرۇن بازار ئامىلى بار. ئاشخانىلار قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىپ، ساپاسىنى يۇقىرىلىتىپ باھانى كىشىلەرنىڭ كىرىم سەۋىيىسىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇش بىلەن بىرگە ئاش - تاماقنى ئۆي ياكى ئىشخانىلارغىچە يەتكۈزۈپ بېرىشكە كاپالەتلىك قىلالايدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرسىلا بۇ بازارنىڭ سىرلىق ئىشىكى ئېچىلىدۇ.

ئۇيغۇرلار تاماق مەدەنىيىتى مول مىللەت. لېكىن ئاشخانىلاردا كۈتكۈچىلەردىن ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈن ئاڭلايدىغىنىمىز - لەغمەن، پولۇ، مانتا، بوسو، سامسا، ئۈگرە، چۆپ، شورپا، كاۋاپ، تاۋا كاۋاپ، زىخ كاۋاپ دېگەندەك بىرنەچچە ئىسىملارلا، خالاس. بىزنىڭ يەيدىغان تاماقىمىز پەقەت شۇلارلىمۇ؟ ئەجەبا، بىزدە ئىقتىساد كەممۇ؟ ئەقىل كەممۇ؟ ياق! ئۇنداقتا، نېمە كەم؟!...

ئۆز ۋاقتىدا خېلى پۇل تاپقان، ئەمدىلىكتە تىجارەتنى توختاپ يېڭى تىجارەت يولى تاپالمايۋاتقان بەزى تىجارەتچىلەر مەندىن مۇۋاپىق تىجارەت تۈرى ھەققىدە مەسلىھەت سورىشىدۇ، لېكىن ئۇلار ھە دېگەندىلا بىر يەردىن ئۈنۈملۈك تىجارەت يولى ھەققىدە يۈزە گەپ ئاڭلىۋالسىلا شۇ ھامان ئۇ تۈرگە مەبلەغ سېلىشقا ئالدىرىشىدۇ.

بەزىلەر ئېقىۋاتقان چوڭ تىجارەتلەرگە كىرىشەي دېسە رىقابەت ئىقتىدارى تۆۋەن، بازار تەكشۈرۈشمۇ يۇقىرى سەۋىيىدە تەلەپ قىلىدىغان ئېغىنكىلىق ئىش. نازۇك ھالقىلارنى خۇددى رازۋېتچىكلاردەك ئىنچىكە، تەپسىلاتلاردىكى چوڭقۇرلۇقنى ئەستايىدىل تەتقىقاتچىلاردەك تەكشۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇڭا ئالدىراپ ھۆكۈم چىقىرىشنىڭ ئۆزى يەڭگىلتەكلىك.

ئىپتىدائىي سودا شەكلىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، نەتىجىسى غۇۋا بولغان مۆلچەرلەشكە تايىنىپلا سودا قىلىش. چەت ئەللەردە مەلۇم سودا بىلەن شۇغۇللىنىشتا ئالدى بىلەن ھەر خىل ئۇچۇر مەسلىھەت شىركەتلىرىگە ھەق تۆلەپ ئېنىقلايدۇ، ھەتتا ئۆز ۋاقتىدا ئامېرىكىدىكى بىر داڭلىق مەسلىھەت ئېنىقلاش شىركىتى مۇبادا ئامېرىكا چاۋشىيەنگە تاجاۋۇز قىلسا جۇڭگو ئامېرىكىغا جەڭ ئېلان قىلامدۇ؟ دېگەن سوئالغا ئالدىن توغرا جاۋاب تېپىپ ئۇنى ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە يۇقىرى باھادا ساتماقچى بولغان. ئەگەر، ئامېرىكا بۇ جاۋابنى سېتىۋېلىپ ئۇنىڭغا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلغان بولسا شۇ ۋاقىتتا ئۈنچىلىك چوڭ بەدەل تۆلىمىگەن بولاتتى. شۇ ئىشتىن كېيىن غەربتە مەسلىھەت شىركەتلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلغان، ھازىر دۇنيادىكى ھەرقانداق چوڭ سودا پائالىيىتى مەسلىھەت شىركەتلىرىنىڭ ئارىلىشىشىسىز ئېلىپ بېرىلمايدۇ. بىزدە بۇ خىل ئېنىقلاشنىڭ مۇمكىنچىلىكى قانچىلىك؟

ئۆزى تاۋار ئىشلەپچىقىرىپ بازار رىقابىتىگە قاتنىشىش ئەڭ ياخشى سودا يولى. تاۋار دېمەك - ماركا دېمەك. ياخشى ماركا ياخشى مەبلەغ دېمەك. لېكىن تاۋارنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشى پەقەت سودا جەريانىدىكى بىر ھالقىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. سېتىش ياكى بازارنى ئىگىلەش ئىككىنچى ھالقا.

ئامېرىكىدىكى فورفىلىن يەرشارى پاي شىركىتى 60 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا «ياۋاش كۈچۈك» ماركىلىق ئاياغنى بازارغا سالماقچى بولغان. بۇ شىركەت دەسلەپتە 100 كىشىلىك ئاياغنى 100 نەپەر خېرىدارغا ھەقسىز سەككىز ھەپتە سىناپ كىيىشكە بەرگەن. سەككىز ھەپتىدىن كېيىن شىركەت خېرىدارلارغا ئاياغنى قايتۇرۇپ بېرىشنى، ئەگەر خېرىدار ئېلىپ قالماقچى بولسا، ھەر بىر كىشىلىك ئاياغقا بەش ئامېرىكا دوللىرى تاپشۇرۇشنى ئۇقتۇرغان. ئەمەلىيەتتە شىركەتنىڭ ئاياغنى قايتۇرۇۋېلىش نىيىتى يوق بولۇپ، بۇ ئاياغنى ئۇلارنىڭ بەش ئامېرىكا دوللىرىغا سېتىۋېلىشنى خالايدىغان ياكى خالىمايدىغانلىقىنى سىناپ باقماقچى ئىكەن. نەتىجىدە مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بۇ ئاياغنى قايتۇرمىغان. شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر ئاياغقا 7.5 دوللار باھا قويۇپ ساتقان، نەچچە ئون مىڭ سېتىلغان. دېمەك، بۇ خىل ئۇسۇل ئارقىلىق بازار ئېنىقلاش ھەم تەشۋىقات قىلىش نەتىجىسىگە ئېرىشكەن.

ياۋروپادىكى بىر شىركەت مەلۇم بىر خىل مېلىنى بازارغا سېلىش ئۈچۈن مالنى ماگىزىنغا سېلىپ قەستەن ئىنتايىن تۆۋەن باھا يېزىپ چاپلاپ قويغان. ئالايلۇق، 100 ئامېرىكا دوللار قىممىتىدىكى نەرسىگە 1 دوللار دەپ يېزىپ قويغان. بۇ خىل قەستەنلىك نۇرغۇن خېرىدارلارنى جەلپ قىلغان. ئاخىرى بىر خېرىدار بۇ مالنى سېتىۋېلىشنى سىناپ كۆرگەن. نەتىجىدە ماگىزىن خاتالىقنى ئۆزىگە قويۇپ مالنى يېزىلغان باھادا خېرىدارغا ئۆتكۈزۈپ قويغان. شۇنداق قىلىپ كارخانا ھەم تەشۋىقات ئۈنۈمىگە ھەم ئىشەنچلىك بولۇش، لەۋزىدە تۇرۇش ئۈنۈمىگە ئېرىشىپ بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوققان.

ئۇيغۇر سودىسىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، يېڭى سودا تۈرلىرىنى تۈزلۈكسىز بارلىققا كەلتۈرۈش ئىنتايىن مۇھىم. ئۇيغۇرلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تەبىئىي ئەۋزەل ئىرسىي گېن يېڭىلىقنى تېز قوبۇل قىلىۋېلىش، قىيىنچىلىق ئىچىدە يول تېپىش، يېڭى تۈرلەرنى ئىجاد قىلىشقا جۈرئەت قىلىش تۈيغۇسى بازارنىڭ بىر مەزگىللىك بۇرۇقتۇرمىلىق ھالىتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئاجايىپ ياخشى يۈزلىنىش بارلىققا كېلىپ جەمئىيەتنىڭ ئىستېمال زەنجىرىدىكى كەم ھالقىلارنى تولۇقلاپ، مىللىي مەدەنىيەت خەزىنىسىدە ئاكتىپلىق بىلەن پايدىلىنىش، خەلقنىڭ ئىستېمال يۈزلىنىشىدىكى نۇقسانلارنى چۈشىنىش بولۇپ ئىپادىلەندى. بازارنى ئېچىش ماھىيەتتە ئىستېمالنى ئېچىش، يېڭى ئىستېمال ئېڭىنى يارىتىشتۇر.

مەسىلەن، يېقىنقى مەزگىللەردىن بۇيان ئارقا - ئارقىدىن گۈل دۇكانلىرى بارلىققا كەلدى. گۈلنى پۇلغا سېتىۋېلىش بىرخىل تەبىئىي نورمال ھالەت بولۇپ شەكىللەنگەندىن كېيىن ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان، ئەمما ھازىر تەلتۆكۈس يوقىلىشقا يۈزلەنگەن گۈل ئارقىلىق كۆڭۈل ئىزھار قىلىش ئادىتىمىز ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. بۇ بىزنىڭ بارغانسېرى مەنىۋى مەنپەئەتتىن كۆرە ماددىي مەنپەئەت ئارقىلىق يېقىنلىق ئىزھارلىنىدىغان ناچار يۈنىلىشنى توسۇشتا قىسمەن رولىنى نامايان قىلدى. دېمىسىمۇ، «ئۇيغۇرنىڭ دوپپىسىدا گۈل، كۆڭلىكىدە گۈل، گىلىمىدە گۈل، ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ئىسمىمۇ گۈل...»

گۈل دۇكانلىرىنى بەرپا قىلىشتىكى تەسىرلىك كارتىنىلارنى ئىزدەپ زىلالە گۈلخانىسىنىڭ خوجايىنى زەينەپ ھاجىمنى زىيارەت قىلدۇق.

ـ مەن 1995 - يىلى شىنجاڭ تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئۇزۇن يىل ئىشلەپ پېنسىيىگە چىقتىم. بۇ چاغدا مېنى ئاپتونوم رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى، مائارىپ تەتقىقات ئورۇنلىرى ئىشتىن سىرتقى خىزمەتلەرگە تەكلىپ قىلدى، لېكىن مەن ئۇزۇن يىل جاپالىق ئىشلەپ چارچىغانلىقىمنى، ئۇ يەرلەرگە بارمىدىم. كېيىن باللىرىم بىلەن مۇنداق مەسلىھەت قىلىشتۇق: ھازىر جەمئىيەت تەرەققىياتى يۈكسەلدى. كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆستى، مەدەنىيەت ساپاسى ۋە مەنىۋىيىتىمۇ تېپىزلىقتىن چوڭقۇرلۇققا قاراپ تەرەققىي قىلدى. ئىدارە - ئورگانلاردا ئويۇن - تاماشا، مەرىكە، ھەر خىل كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى كۆپ ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. بۇنداق سورۇنلاردا كۆڭۈلنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن كونا قائىدە بويىچە پۇل خەجلەپ رەخت، مېۋە - چېۋە ئېلىپ بېرىشنىڭمۇ بەزى ئەيىبسىز تەرەپلىرى چىقىپ قالدى. خېلى

كۆپ ئۇيغۇرلاردا ئەنمىنىڭ بۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ خەنزۇلار ئاچقان گۈل دۇكانلىرىدىن گۈل ئېلىپ باشقىلارغا ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى بىلدۈرىدىغان ھالەت شەكىللىنىپتۇ. ئەنمىنىڭ بۇ تەرىپىدە ئۇيغۇرلار كۆپ ئولتۇراقلاشقان، ئەمما شۇ چاغقىچە بىرمۇ گۈل دۇكىنى ئېچىلماپتۇ. بىز بۇ يەرگە بىر گۈل دۇكىنى ئاچساق تازا مۇۋاپىق بولغۇدەك، بۇ ئىشىمىز بىزگە ئىقتىسادىي ئۈنۈم ئېلىپ كېلىپلا قالماي، ئىجتىمائىي ئۈنۈممۇ ئېلىپ كېلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىز بۇ ئىشنى باشلىدۇق.

بۇ دۇكان ئېچىلىشى بىلەنلا ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەر ھاياجانلانغان ھالدا قوللاپ - قۇۋۋەتلەشتى. يالغۇز ئۇيغۇرلارلا ئەمەس، ھەتتا خەنزۇلارمۇ مۇشۇ ئەتراپقا گۈل دۇكىنى ئېچىشنى خېلىدىن بېرى ئويلاۋاتقان بولسىمۇ ئاچالمىغانلىقى، بىزنىڭ ئاچقىنىمىزدىن تولىمۇ خۇرسەن بولغانلىقىنى ئېيتىپ بىزنى ماختاپ كەتتى. بىز خەلقنىڭ گۈلگە بولغان تەشنالىقىنىڭ بۇنچىلىك يۇقىرى ئىكەنلىكىنى، بۇنداق بىردىنلا ياخشى ئىنكاس كېلىدىغانلىقىنى ۋە بۇنچىلىك دەرىجىدە غۇلغۇلا قوزغاپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغاندۇق. بىز گۈلچىلىكنى يېڭى بىر كەسىپ دەپمۇ تونۇمىغاندۇق. كۆپ پۇل تېپىشنىمۇ كۆزلىمىگەندۇق. پەقەت كۆڭۈل بويى ئۆيدە ئولتۇرۇپ زېرىكىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ۋە بىر ئىش بىلەن ئۆزۈمنى ئەمەك قىلىش ئۈچۈنلا بۇ ئىشنى باشلاپ قويغاندۇق. ئويلىمىغان يەردىن ھەر تەرەپتىن ياخشى ئىنكاسنى ئاڭلىدۇق، روھىمىزغا ئىلھام بولدى، باشقىچە روھلاندۇق، تاكى ھازىرغىچە «مۇشۇ دۇكاننى ئاچقىنىڭلار ناھايىتى ياخشى بولدى» دەيدىغانلار تۈگىمىدى. بىز يۇقىرىقىدەك قىزغىن مەنزىرىنى، خەلقىمىزنىڭ گۈلگە بولغان مەستانىلەرچە تەلپۈنۈشىنى كۆرگەندىن كېيىن، بىز ھەقىقەتەن ياخشى بىر ئىشنى، ساۋاپلىق، مەدەنىي ئىشنى باشلاپتۇق، دەپ ئويلىدۇق. ئادەم بىر ئىشنى قىلىپ كۆرۈپ ئۇنىڭغا چۆككەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ تەسلىكىنى، قىلىشقا تېگىشلىك تەرەپلەردىكى بوشلۇقلارنى ھېس قىلىدىكەن. بىز گۈلچىلىكنىڭمۇ مۇستەقىل قىيىن ئىلىم ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. بىر نوقۇل گۈل سېتىش بىلەنلا شۇغۇللانساق بولمايتتى، گۈل ھەققىدە چوڭقۇر ساۋاتقا ئىگە بولۇش كېرەكلىكىنى بارا - بارا تونۇپ يەتتۇق. بۇ چاغقىچە يەنە باشقا گۈل دۇكانلىرىمۇ قۇرۇلۇشقا باشلىدى، رىقابەتتە ئۇتۇپ چىقىش ئۈچۈن چوقۇم ئۆزىمىزگە قاتتىق تەلەپ قويۇشىمىز كېرەك ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ئوغلۇمنى جۇڭگو - ياپونىيە بىرلىشىپ ئاچقان گۈل تىزىش تەربىيىلەش كۇرسىغا ئەۋەتىپ

ئۇقۇتتۇم. ئۇ ئۇقۇش پۈتتۈرىدىغان چاغدا بادام شەكىللىك گۈل تىزىپ مۇكاپاتلاندى. شۇنىڭ بىلەن گۈل باسلاش، ئىشلىتىش، گۈللەرنىڭ مەنىسى ھەققىدىكى زۇرناللار تەبىئىي ھالدا توپلىنىپ قالدى. دۇكاندا ئىشلەيدىغان قىزلارغىمۇ گۈل تىزىش، ئىشلىتىشنى ئۆگەتتۇق. خەلقىمىز گۈلدىن ئىبارەت بۇ مەنىۋى ۋاستىنى ئۇنتۇپ كەتكىلى ئۇزۇن بولغانىدى. گۈللەرنىڭ نامى ساپلا خەنزۇچە ئىدى. بىز تىل - يېزىق تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خادىملار بىلەن ئالاقە باغلاپ، گۈللەرنىڭ ئۇيغۇرچە ئىسمىنى تېپىپ چىقىپ، كىشىلەرگە تونۇشتۇردۇق. ھازىر خېرىدارلارنىڭ كۆپىنچىسى قانداق گۈل ئالىدىغانلىقىنى، قانداق ئىشقا ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئاساسەن ئېيتىپ بېرەلەيدىغان بولدى. بىز گۈل سودىسى قىلىش جەريانىدا خېرىدارلارنى رازى قىلىشنى، خۇش قىلىشنى ئۆزىمىزگە مەنىۋى كۈچ قىلدۇق. تىنماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىش جەريانىدا، ھازىر خېلى كۆپ كىشىلەر گۈلدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنالايدىغان بولدى.

مال مەنبەسى ھەققىدە ئىزلىنىش ھەر قانداق تىجارەتتە ئىنتايىن مۇھىم. شىنجاڭ ئەسلى گۈل يۇرتى تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن تەننەرخى قىممەت توختايدىغان سىرتنىڭ گۈللىرىگە قاراشلىق بولۇپ قالىمىز؟ بۇ گۈللەرنى ئۆز يۇرتىمىزدا ئۆزىمىز تېرىساق بولارمۇ؟ دېگەن ئويلاردا بولغانىدۇق. بۇ يىل يازدا، ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتىدىكى داڭلىق باغۋەنچىلىك ئالىمى ئۆمەرجان ئابدۇرېھىم بىر قېتىم گۈل دۇكىنىمىزنى ئالاھىدە يوقلاپ كەلدى ۋە:

— قىلغان ئىشىڭلار بەك ياخشى بوپتۇ، ئۇيغۇرلاردىن سىلەر تۇنجى بولۇپ بۇ ئىش بىلەن شۇغۇللاندىڭلار، ئىشىڭلار روناق تاپسۇن. مەن بۇ قېتىم سىلەرنى يوقلىغاچ بىر تەكلىپ بېرەي دەپ كەلدىم. يېڭى گۈلنى ئېچكىرىدىن كىرگۈزسەڭلار تەننەرخى ئۆسۈپ كېتىدۇ، گۈل سودىسىغا تەسىر يېتىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆز يېرىمىزدە گۈل يېتىشتۈرۈپ سېتىشنى ئويلىشىپ باقساڭلار بولاتتى. بىزمۇ قولىمىزدىن كېلىشىچە ياردەم قىلغان بولاتتۇق. مەندە ئامېرىكىنىڭ دۇنياغا داڭلىق گۈللىرىنىڭ ئۇرۇقلىرى بار، ھېچكىمگە بەرمىگەنىدىم، ئۇنىمۇ تېرىپ ئۆستۈرمىلى. بۇ ئىشنىڭ جاپاسىمۇ تولا، ئەمما مۇشۇ ئىشنى قىلىشتا باشقىلارغا بىر يول ئېچىپ بەرگەن بولساڭلار، غەيرەت قىلساڭلار ياخشى بولاتتى، — دېدى.

ئۇنىڭ بۇ پىكرىنى ياللار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ توغرا تاپتۇق. ئۇرۇمچىنىڭ ئەتراپىدىكى تېرىلغۇ يەرلەردىن سورۇشتۇرۇپ يۈرۈپ، بىرمۇ يارنىڭ قورغۇدەك مۇۋاپىق جاي تاپالمىدۇق. ئاخىرى «يېڭى مەيدانى» بىلەن شىنجاڭ كىنو ستۇدىيىسى ئارىلىقىدىن بىر دېھقاننىڭ بىر مو كېلىدىغان خۇسۇسىي ئىگىلىكتىكى يېرىنى ئىجارىگە ئېلىپ، ياز بويى تەنسەتدىن تويا ئەكىلىپ تۇپرىقىنى ياخشىلىدۇق، تەبىئىي ئوغۇت بىلەن ئوغۇتلىدۇق ۋە يارنىڭ ئورنىتىپ نەچچە ئون خىل ئېسىل گۈل ئۇرۇقلىرىنى تېرىدۇق. ھازىر گۈللىرىمىز ئامان - ئېسەن ئۈنۈپ مايسا بولدى، خۇدايىم ئاسانلىق بېرىپ قىشتىن ئامان - ئېسەن چىقىۋالسا، چاغان ۋە روزى ھېيتقا ئۈلگۈرتۈپ ئۆز گۈللىرىمىزنى بازارغا سالالايمىز.

بىز گۈلنىڭ تەننەرخىنى تۆۋەنلىتىش، خېرىدارلارنى تېخىمۇ ئەرزان باھادىكى گۈل بىلەن تەمىنلەش مەقسىتىدە گۈل مەنبەسى ھەققىدە ئىزدەندۇق. بايا ئېيتقىنىمدەك، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆستى دېگەن تەقدىردىمۇ، يەنە كۆپلەپ گۈل سېتىۋېلىشقا قۇربى يەتمەيدۇ. كۇنمىڭدىن كېلىدىغان گۈلنىڭ كىرا ھەققى قوشۇلۇپ بىزگە باھاسى قىممەت توختاپ قېلىۋاتىدۇ. شۇڭا بىز خەلقىمىزنى دېگەندىكىدەك ئەرزان باھادا گۈل بىلەن تەمىنلەشتە بىرئاز تەسىرگە ئۇچرىدۇق. ھازىر گۈل دۇكانلىرىمۇ خېلى كۆپىيىپ قالدى. مۇشۇ كوچىدىلا قوشۇمچە گۈل ساتىدىغان دۇكانلارنى قوشقاندا سەككىز دۇكان گۈل تىجارىتى قىلىۋاتىدۇ. بىز يەنىلا كونا دۇكان بولغاچقا، خېرىدارلىرىمىز يىراقنى يىراق كۆرمەي بىزدىن گۈل ئالغىلى كېلىدۇ. بىزمۇ ئۇلارنىڭ تارتقان جەبىرىگە يارىشا گۈلنى يەنىمۇ ئەرزان باھادا بېرىۋاتىمىز.

گۈلنىڭ باھاسى ھەققەتەن بىر خىل بولمايدىكەن، يازدا بىر خىل، قىشتا بىر خىل، ھېيت - بايرام، شەنبە، يەكشەنبىدە يەنە بىر خىل باھادا چىقىدۇ، ئۆرلەيدۇ. گۈلنىڭ باھاسى ئەنە شۇنداق تۇراقسىز بولۇۋاتقان ئەھۋالدىمۇ، بىز باشقىلارغا قارىغاندا يەنىلا ئەرزان ساتتۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز خېرىدارلار سېتىۋالغان گۈلنىڭ ئوراش، تىزىش ھەققىنى ئالمايمىز.

گۈل تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغانچە، مېنىڭ گۈلگە بولغان تونۇشۇم بارغانسېرى چوڭقۇرلاپ بېرىۋاتىدۇ. ھازىر گۈلچىلىك مېنىڭ ئىككىنچى كەسپىم بولۇپ قالدى. گۈل بىلەن ئەمەك بولسام، گۈل تىجارىتى ئارقىلىق خېرىدارلارنى، خەلقىمىزنى رازى قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ مەنىۋىيىتىنى بېيىتسام مېنىڭمۇ روھىم كۆتۈرۈلۈپ، كۆڭلۈم ئېچىلىپ، كۆڭلىرىم مەنىلىك ئۆتۈۋاتقاندەك تۇيۇلىدىكەن. بۇ ئىش ماڭا نىسبەتەن تولىمۇ ياخشى ئىش ئېلىش بولۇپ قالىدىكەن. ئەمما يالىلىرىم ئالدىراش

بولۇپ قالدى. ئۇلار كۈندۈزى خىزمىتىگە بارىدۇ، كەچلىكى دۇكانىغا كېلىپ ياردەملىشىدۇ. دۇكاننى كېڭەيتىدىغان نۇرغۇن ئىشلار بار ئىدى، ئەمما ھازىرچە بۇنىڭغا جاسىمىز يەتمىدى. ھازىرچە بىر گۈل مەنبەسىنى ھەل قىلىۋالساق، ئاندىن باشقا ئىشلارنى بارا - بارا يولغا قويالايمىز. مەسىلەن، گۈل يېتىشتۈرۈش مۇلازىمىتى. ئۆتكەن يىلى بۇ ئىشنىمۇ قوشۇمچە ئىشلىگەنىدۇق. توي قىلغانلار زاكاز قىلغان گۈللەرنى مۇلازىم قىزلارنىڭ قولىغا بېرىپ، ئەدەپلىك، تېتىملىق سۆزلەرنى ئۆگىنىپ، مەشق قىلدۇرۇپ، زاكاز قىلغان گۈلگە قوشۇپ دۇكىنىمىز نامىدىن توينى تەبرىكلەپ يەنە بىر دەستە گۈل ئەۋەتتۇق. بۇنىڭ ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولدى. قىزلىرىمىز تويغا گۈل كۆتۈرۈپ بارغاندا توي باشقۇرغۇچىلىرى قىزلىرىمىزنىڭ ئەدەپلىك، تاتلىق سۆزلىرىدىن سۆيۈنۈپ، بىزگە كۆپتىن - كۆپ رەھمەت - ھەشقاللا ئېيتتى. بەزى تويلاردا قىزلىرىمىز ئېلىپ كەلگەن گۈلنى سورۇن ئەھلىگە ئاشكارا جاكارلاپ، دۇكىنىمىزغا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتقانلارمۇ بولدى. بىز ئىمكانىيىتىمىز يار بەرسىلا گۈل يەتكۈزۈش مۇلازىمىتىنى ياخشى ئىشلەپ كەلدۇق. ئۆتكەن يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىن بىرنەچچە ئوقۇغۇچىنى تەربىيىلەپ بۇ ئىشقا سالغانىدۇق، ئۇلارمۇ بىزگە بەكمۇ ياخشى ئىشلەپ بەرگەنىدى. نۇرغۇنلىغان خېرىدارلىرىمىزنى ئۇلارنىڭ ئۇسلۇق چىرايى، ئەدەپلىكلىكى، تاتلىق سۆزلىرى، ئەلا مۇلازىمىتىدىن سۆيۈندۇرگەن، ھاياجانلاندۇرغانىدى. كېيىن ئۆزىمىز گۈل يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە پارنىكقا تۇتۇش قىلىپ، ئالدىراشچىلىقتا بۇ ئىشقا تازا يېتىشىپ كېتەلمىدۇق. بىز گۈل مەنبەسىنى ئېچىۋالغاندىن كېيىن، ماشىنا سېتىۋېلىپ، گۈل يەتكۈزۈش مۇلازىمىتىنى ئەتراپلىق، مۇكەممەل يولغا قويماقچى بولۇۋاتىمىز.

ئالدىمىزدا كېلىدىغان قۇربان ھېيتىدا ئۆزىمىز ئۆستۈرگەن گۈلىمىز مەھسۇلات بېرىپ قالسا، شىنجاڭنىڭ يەرلىك گۈلىنى ئەرزان باھادا بازارغا سالىمىز. بىز تېرىغان گۈللەر ئىچىدە يەتتە خىل رەڭدە ئېچىلىدىغان گۈل (چىسېخۇا)، لالە گۈلگە ئوخشاش ئەتىۋارلىق، دۇنياغا داڭلىق گۈللىرىمىز بار. يەتتە خىل رەڭلىك گۈل بىر يىلدا ئۈچ قېتىم ئېچىلىدۇ. بۇ گۈللەرنى تەشتەكى بىلەن ئالىي مېھمانخانىلارغا سۇنۇپ بېرىدىغان بولساق، ناھايىتى تېز سېتىلىپ تۈگەيدۇ. لالە گۈل شىنجاڭنىڭ يەرلىك گۈلى، بۇ گۈلنى بىز خېلى كۆپ تېرىدۇق. ئەگەر بۇ گۈل مەھسۇلات بېرىپ قالسا، پۈتۈن شەھەرنى مۇشۇ گۈل بىلەن بىز تەمىنلىشىمىز مۇمكىن، ھەتتا ئىچكىرى ئۆلكىلەر، چەت ئەللەرگىمۇ چىقىرىشىمىز مۇمكىن.

ھازىر ئابونىمىزدىكى نۇرغۇن شەھەرلەردە، مەسىلەن، تۇرپان، غۇلجا، قەشقەر، خوتەن قاتارلىق شەھەرلەرنىڭ ھېچقايسىسىدا ئۇيغۇرلار گۈل دۇكىنى ئېچىپ باقمىدى. لېكىن خەنزۇلار ئاچقان گۈل دۇكانلىرى بار. ئاڭلىسام، ئۇ يەرلەردىمۇ گۈل سوۋغا قىلىش، گۈل ئارقىلىق كۆڭۈل ئىزھار قىلىش، دوستلۇقنى، مۇھەببەتنى ئىپادىلەش خېلى ئومۇملىشىپ قاپتۇ. مېنىڭچە، ئاشۇ يەرلەردىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ گۈل دۇكىنى ئېچىش ناھايىتى زور ئىستىقبالغا ئىگە. بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى قەشقەر، قارامايدىن بىرنەچچە كىشى كېلىپ:

— ناۋادا بىزمۇ گۈل دۇكىنى ئېچىپ قالساق، سىز بىزنى توپ باھادا گۈل بىلەن تەمىنلەپ بېرەلەمسىز؟ — دېدى. مەن ئۇلارنىڭ بۇ ئىشنى باشلىماقچى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تولىمۇ سۆيۈندۈم ۋە:

— ۋاي بولمامدىغان، ئەگەر سىلەر گۈل دۇكىنى ئاچىدىغانلا بولساڭلار، مەن سىلەرنى ئەڭ ئەرزان باھادا، ۋاقتى - ۋاقتىدا يېڭى گۈل بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشقا ۋەدە بېرىمەن، — دېدىم. ئۇلارمۇ خۇش بولۇشتى. ئۇلار ھازىر گۈل دۇكىنى ئاچتىمۇ، ئاچمىدىمۇ بىلمەيمەن. ئاچقان بولسا مەن بىلەن ئالاقىلاشقان بولاتتى.

گۈل تىجارىتى — چىرايلىق، مەدەنىي سودا، بۇنى قىلالىغان ئادەم قىلالايدۇ. قارىسىغىلا ئۇرۇپ - سوقۇپ پۇل تېپىشقىلا كىرىشىپ كەتسە، ئۇ چاغدا بۇ سودا ئاقماي قالىدۇ. شۇڭا بىز گۈل تىجارىتى قىلىشتا پۇل تېپىشنى ئالدىنقى مەقسەت قىلمىدۇق، ئۇنداق بولىدىغان ئىش بولسا ناھايىتى كۆپ پۇل تاپقانمۇ بولاتتۇق. مەن كۆپ پۇلغا ئېھتىياجلىق ئەمەس، بالىلىرىممۇ شۇنداق. يېتەرلىك ئىقتىسادىمىز بار. مەن پەقەت بىرەر ئىش بىلەن ئەمەك بولۇش ئۈچۈنلا بۇ ئىشنى باشلىغان، لېكىن ھازىر بۇ ئىشنىڭ ناھايىتى زور ئەھمىيىتى بار، ساۋاپلىق، مەدەنىي تىجارەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانچە، بۇ تىجارەتكە مەپتۇن بولۇپ قېلىۋاتىمەن. بىز مەدەنىي سودا قىلىۋاتىمىز، خەلقىمىزگە مەدەنىيەت تارقىتىۋاتىمىز. بىزنىڭ دۇكىنىمىزغىمۇ مەدەنىي زىيالىيلار، تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر، ئوقۇغۇچىلار كۆپ كىرىدۇ. بىزمۇ ئۇلارغا خۇددى ئېچىلىپ جىلۋە قىلىپ تۇرغان يېڭى گۈللەردەك يېقىملىق، ئۇسلۇق مۇئامىلە قىلىمىز.

گۈل يەتكۈزۈش مۇلازىمىتىنى يۇرۇشتۇرۇۋالساق، ئىشىمىز تېخىمۇ ئۇلغايغان بولىدۇ. بىزنىڭ پارنىكتا يېتىشتۈرگەن گۈللىرىمىز چىققاندا، بىر ماشىنا تەييار قىلىمىز - دە، بۇ مۇلازىمەتنى تېخىمۇ ئەلالاشتۇرۇپ ئېلىپ

بارالايمىز. بىر زاكاز قىلىنغان گۈللەرنى ئۆي - ئۆيلەرگە، ئىدارە - جەمئىيەتلەرگە ۋاقتى - ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرەلىسەك، ئۇ چاغدا بىزنىڭ زىلالە گۈلخانىمىز نامىغا تۇشلۇق ئەمەلىي ئىش قىلالىغان بولىمىز.

4 . مەنىۋىيىتىمىز ۋە كەڭ ئىستېمال

ئۇيغۇرلارنىڭ مەنىۋىيىتى ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىگە ئوخشاشلا مول ۋە مۇرەككەپ. مەنىۋى ئېھتىياجىمىزنىڭ چوڭقۇر بولۇشى ھەر دائىم بازارنى پۇرسەت ۋە تەرەققىيات بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا - ئۇسسۇلغا ماھىرلىقى ۋە ناخشا- ئۇسسۇل خۇمارلىقى ئۇيغۇر سودىسىدا ئۆزگىچە خاراكتېرگە ئىگە بىر بازارنى— ناخشا - ئۇسسۇل، مۇزىكا بازىرىنى پەيدا قىلدى. 80 - يىللارنىڭ بېشىدا ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، ئىسلاھات سىياسىتىنىڭ بارلىققا كېلىشى، ئۈنئالغۇ بازىرىنىڭ ئىستېمالىمىزغا قېتىلىشى ئۈنئالغۇ لېنتىسى بازىرىنى بارلىققا كەلتۈردى. ئەڭ ئاۋۋال ئۈرۈمچىدە، ئۇندىن كېيىن قەشقەر، غۇلجا، خوتەن، ئاقسۇلاردا ئۈنئالغۇ ئارقىلىق ئاۋاز ئېلىپ كۆپەيتىپ بازارغا سېلىنغان قارا لېنتا بازىرى بارلىققا كەلدى. دەسلەپتە مۇقاۋىسىز نەشر قىلىنغان نومۇرى بولمىغان ئۈنئالغۇ لېنتىلىرى بازارنى قاپلىدى. شۇ چاغدا ئىچكىرى ئۆلكىدىن كەلگەن بىر تونۇشۇم بازاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ ياخشىراق ئۈنئالغۇ لېنتىلىرىدىن بىر يۈرۈش سېتىۋالماقچى بولغاندا مەن ئاشۇنداق مۇقاۋىسىز لېنتىلارنى ئېلىپ بەرسەم ھەيران قالغانىدى. چۈنكى ئۇ چاغدا مەملىكىتىمىز مەدەنىيەت بازىرى بولۇپمۇ ئۈنئالغۇ لېنتىسى بازىرى ئاللىقاچان شەكىللىنىپ بولغانىدى. «مۇشۇ قولدا كۆچۈرگەن لېنتىلارنىڭ بازىرى بولغانىكەن، سىلەرنى ھەقىقەتەن ناخشا - ئۇسسۇل مىللىتى دېسە ئەرزىيدىكەن» دېدى ئۇ. ئاخىرى بۇ بازار بازار مېخانىزمى ئارقىلىق تەڭشىلىپ مۇكەممەللىككە قاراپ يۈز تۇتتى. مۇنتىزىم لېنتا سودىگەرلىرى، ناخشىچى، كومپوزىتورلار بارلىققا كەلگەن، بازار ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سودا مۇناسىۋىتىنى ئالغا سۈرىدىغان پىشاڭغا ئايلاندى. مەخسۇس ئۈنئالغۇ لېنتىسى چىقىرىپ جان باقىدىغان، ئىسىم چىقارغان سودىگەر، ناخشىچى، كومپوزىتورلار قاتلىمى شەكىللەندى. بۇ بازار ئاۋۋال ئىنتايىن قالايمىقان بولغان بولسا كېيىن بازار ئۇنى شاللىدى، رەتلىدى. خەلقنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىدىكى تەلەپ ئۇلارنىڭ يول كۆرسەتكۈچىگە ئايلاندى. خەلقنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىدىكى كەم نۇقتىلارنى چۈشەنگەنلەر روناق تاپتى، چۈشىنەلمىگەنلەر نەچچە كۈن ئۆتمەي ۋەيران بولۇپ كەتتى.

ساراڭنى بازار ئوڭشايدۇ دېگەندەك بازار ئېھتىياجىنى بازارنىڭ ئۆزى ھەرقانداق دانىشمەندىنمۇ ئارتۇقراق تەڭشەيدۇ. شۇڭىمۇ بازار قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن سودا تەرەققىيات ئىلگىرى سۈرۈلدى. كېيىن بولسا بازار ئاستا- ئاستا تەرەققىي قىلىپ 1997 - 1998 - يىللارغا كەلگەندە VCD بازىرىغا قاراپ تەرەققىي قىلدى. VCD نىڭ ئۇيغۇرلاردا تېز سۈرئەتتە ئومۇملىشىشى ئۈنئالغۇ لېنتىسى بازىرىنى كاساتلاشتۇرۇپ يېڭى سودا يولى VCD ئىشلەش قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلدى. ئەڭ ئاۋۋال ئىشلەنگەن VCD پىلاستىنكىلىرى سۈپەت جەھەتتىن ئۆلچەمگە توشمىغان بولسىمۇ يېڭى شەيئى بولغانلىقى ئۈچۈن زىيان كۆرۈلمىدى. كېيىن بازار ئېھتىياجىنىڭ زىللىشى، كىشىلەرنىڭ VCD پىلاستىنكىلىرىغا بولغان تەلىپىنىڭ ئېشىشى VCD لېنتىلىرىنىڭ ئىشلىنىش سۈپىتىدىن تارتىپ سۈرەتكە ئېلىنىشىغا قەدەر ئىنقىلاب خاراكتېرلىك سۈپەت ئۆزگىرىشى ياسىدى. مۇشۇ خىل تەرەققىياتتىن قارىغاندا بۇ بازار يەنىمۇ كېڭىيىدىغاندەك، ئاخىرى كىنو بازىرى شەكىللىنىپ پۈتۈن مەملىكەتكە يۈزلىنىدىغاندەك قىلىدۇ. پۈتۈن مەملىكەتكە يۈزلىنىشنىڭ ئۆزىمۇ چوڭ غەلىبە. چۈنكى جۇڭگو ئاھالىسى كۆپ بولغاچقا خېرىدارنىڭ كۆپلۈكى يېقىدىن ئېيتقاندا «جەننەت». كىنو، VCD ئىشلەشتە ئۇيغۇرلار جۇڭگوغا نىسبەتەن ئەۋزەللىككە ئىگە. چۈنكى ئۇيغۇرلار چىرايىدىن تارتىپ مىجەزگىچە خەنزۇلاردىن روشەن پەرقلىنىدۇ. ئۇلار خاراكتېر ۋە چىراي - تۇرۇق جەھەتتە غەربىي ياۋروپا ۋە شىمالىي ئامېرىكىلىقلارنىڭ خاراكتېر، چىراي تۇرقىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان. خەنزۇ تاماشىبىنلىرىنىڭ غەربكە ئىنتىلىش خاھىشىدىن پايدىلىنىپ بۇ نۇقتىنى ئورۇنلاپ كېتىش تامامەن مۇمكىن. نۇرغۇن ئۇيغۇر كىنو چولپانلىرىنىڭ خەنزۇلار ئىشلىگەن كىنولاردا رولغا چىقىپ قازانغان مۇۋەپپەقىيىتى بۇنىڭغا ئەڭ ياخشى مىسال. ئۇندىن باشقا پۈتۈن مەملىكەتتە قىزغىنلىق قوزغاپ نۇرغۇن ياشلارنىڭ چوقۇنۇشىغا سازاۋەر بولغان بىر ناخشىچى بار. ئۇنىڭ تەخەللۇسى كۆك بۆرە، ئىسمى ئەسقەر، ئۇنىڭ ناخشىلىرى ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى. ئۇيغۇر ناخشىلىرىنىڭ مېلودىيىسىدە جۇڭگو بۈگۈنكى دەۋر ياشلىرى قوغلىشىپ يۈرگەن مەردانىلىق، قوپاللىق، ھېسسىياتنى ئىپادىلەشتىكى سەممىيلىك، بىۋاستىلىق بار. ئۇنىڭ ئۇسلۇبى ياشلارنىڭ مەلۇم ئېستېتىك قاراشلىرىنى ئىپادىلەيدىغان قوپال، ئەركىلەرچە ياۋايى

تۇرۇق ئەسەرنىڭ ئورقىدا سۈنئىي بوسۇلدا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر بېگىلىرىنىڭ تەبىئىي تۇرۇق ئەۋزەللىكى بىلەن تۇغما ھالدا نامايان بولغان. ئامېرىكىنىڭ غەرب پادىچى مۇزىكىلىرى ۋە تۈرك مۇزىكىلىرى بىلەن ئەسەرنىڭ مۇزىكىلىرىدىكى تومۇرداشلىق ئەسەرنىڭ پەۋقۇلئاددە مۇۋەپپەقىيىتىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئەسەرگە ئوخشاش مىللىي خاسلىقنى زامانىۋى ئورتاقلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرەلىسەك مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئىشىكى ھامان ئوچۇق.

بېيجىڭدا ئەپەندى نامدا بىر ئۇيغۇر رېستورانى بار. ئۇنى ئۇيغۇر رېستورانلىرى ئىچىدە سودىسى ئەڭ ياخشى بولۇۋاتقان رېستوران دېيىش مۇمكىن. مەن بۇ رېستورانغا كىرگىنىمدە بۇ يەردىن ئورۇن ئالماقنىڭ تەسلىكىنى ھېس قىلدىم. ئالدىن تىزىملىتىپ قويمىغاندا ئورۇن تەگمەيتتى. ئۇستەلمۇ - ئۇستەل سىغدىلىشىپ ئولتۇرغانلار ئارىسىدا ئۇسسۇل ئوينىغۇدەك بوشلۇقنى تاپقىلى بولمايتتى. مۇشۇنداق جايدا ئۇيغۇر نەغمە، مەشرەپ كەيپىياتىنىڭ ھەقىقىي قۇدرىتىنى ھېس قىلدىم. رىياسەتچىنىڭ جانلىق، ياخشى باشقۇرۇشى ئاساسىدا كەيپىيات جانلىنىپ ھەتتا رېستوراندىكىلەر ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن ھالدا شىرەدىكى نەرسىلەرنى يىغىشتۇرغۇزۇۋېتىپ شىرە ئۈستىدە ئۇسسۇل، دېسكولارنى ئويناشتى. نەسىردىن ئەپەندى دۇنياۋى شەخس، ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ ۋەكىلى بولغان مىللەت. مۇبادا بۇ رېستوران تىجارىتىنىڭ ياخشىلىنىشىغا سەۋەب بولۇۋاتقان نەرسە نېمە دەپ سورالسا، بۇ رېستوراندىكى ھەقىقىي مەبلەغ ئاساسى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، دەپ جاۋاب بېرىشكە بولىدۇ.

زىخ كاۋاپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ مۇھىم مىللىي تامىقى. ئۇ ئۆزىدىكى مىللىيچە پۇراق ۋە مەدەنىيەت بىلەن پۈتۈن جۇڭگونى بويسۇندۇردى. جۇڭگونىڭ نەرىگىلا بارسا كاۋاپدانلارنى كۆرۈش مۇمكىن. كاۋاپ ئۇيغۇرلارنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە پۈتۈن خەنزۇلارغا تونۇلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇيغۇرنىڭ ئېستېتىك قاراشلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن، قۇياشتەك سارغىيىپ پىشقان، مەڭزىگە گۈل چېكىلگەن مەززىلىك ئۇيغۇر نېنى پۈتۈن جۇڭگوغا قاراپ كېڭىيىشكە باشلىدى.

ئىستېمال جەھەتتىن ئېيتقاندا ئاپتونوم رايونىمىز ناھايىتى چوڭ بازار. ئاز سانلىق مىللەت پسىخىكىسى، مەدەنىيىتىگە چېتىشلىق نۇرغۇن تەرەپلەرگە تېخى كىشىلەر دىققەت قىلىپ ئۈلگۈرمىدى. بىر مەزگىل شەھەر - بازارلىرىمىزدىكى ياغاچچىلىق ھۈنىرىنى ئىچكىرىدىن كەلگەن خەلق ئىشچىلىرى ئۆز قولىغا ئالدى. لېكىن بىر مەزگىل ئۆتۈپ بۇ بازار نىسبەتەن سوۋۇدى. سەۋەب مىللىي پسىخىكا مەسىلىسى نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭ يولىنى توسقان. ئاۋادا ئۇيغۇر ياغاچچىلىرى بۇ ھەقتە ئىزدىنىپ، ئەنئەنىۋى مىللىي شەكىللىرىمىز ئاساسىدا يېڭى شەكىللەرنى تېپىپ چىقسىچۇ؟ بىر قېتىم كورلا شەھىرىدە خوتەندىن كېلىپ ياغاچچىلىق ھۈنىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئۇستا بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ ماڭا «بۇ يەردە ئاساسەن ياغاچ نەققاشلىقى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىمەن. كۈنلۈك كىرىمىم 50 يۈەندىن تۆۋەن ئەمەس. ئىشنىڭ تولىلىقىدىن شەنبە، يەكشەنبىلەرمۇ ئارام ئالالمايمەن. بىر يىل بولدى خوتەنگە قايتىپ باقمىدىم...» دېدى. ھازىر ئۈرۈمچىدە ئۆي زىننەتلەش قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلۈۋاتىدۇ. كىشىلەر يۇقىرىسى بىرمىر - ئىككى يۈز مىڭ يۈەن، تۆۋىنى 10 - 20 مىڭ يۈەن بىلەن ئۆي زىننەتلەۋاتىدۇ. لېكىن نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيىنى شۇنچە پۇل خەجلەپ زىننەتلىتىپ پۇخادىن چىقمىغان. سەۋەب ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مىللىي پسىخىكا ئۆزىنىڭ مەنىۋى تەشنالىقىنى قاندۇرالمىغان. بۇ بىر ئاجايىپ چوڭ بازار، ئەلۋەتتە.

يىپەك يولى پەردىچىلىك ئورنى قۇرۇلغىلى ئۇزۇن بولمىغان، ئېلان تەشۋىقاتىنى چىڭ تۇتمىغان ئەھۋالدىمۇ چوڭ مېھمانخانىلارنىڭ، نۇرغۇن ئىستېمالچىلارنىڭ زاكاس تالونىغا ئېرىشكەن.

شىنجاڭنىڭ مۇكەممەل تۈگمەس خام ئەشيا مەنبەسى بىلەن ئىستېمال جەھەتتىكى كەڭلىكى بىرلەشكەندە مۆجىزىلىك تىجارەتلەر بارلىققا كېلىدۇ.

خەنزۇچە «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1998 - يىللىق 5 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىكى سانىدا شۇنداق خەۋەر بېرىلگەن: نۆۋەتتە نۇرغۇن كارخانىلار مەھسۇلاتىنى ساتالماي ۋايساۋاتقان چاغدا خوتەن ئەترگۈل ئۈزۈم ھاراق زاۋۇتى

ئىشلەپچىقارغان ئانار ھارىقى ئېھتىياجغا يېتىشمەي قالماقتا. مۇخبىر زاۋۇت باشلىقى ئىشخانىسىدا بىر دۇۋە زاكازنى كۆردى، مال سوْيلەپ ئۇرۇلغان تېلېفونلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىۋاتقان، شىنجاڭنىڭ ئىچى - سىرتىدىكى ئوندىن ئارتۇق كارخانا ئالدىن پۇل تاپشۇرۇپ ئۆچىرەت بىلەن مال ئالماقتا. شاڭخەي، گۇاڭجۇ، شېنجېن، ۋۇخەن قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن خېرىدارلار شۇنداق دېدى: «بۇ كارخانا مەملىكەت بويىچە بىردىنبىر ئانار ھارىقى زاۋۇتى، بۇ ھاراق بازارغا چىقىشى بىلەنلا ئىستېمالچىلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. شۇنداق بولغاچقا ئارىلىق يىراق، قاتناش قولايسىز ئەھۋال ئاستىدىمۇ يەنىلا بۇ زاۋۇتتىن مال زاكاز قىلدۇق».

1997 - يىلى 450 توننىدىن ئارتۇق ئانار ھارىقى، ئەتىرگۈل ھارىقى سېتىلىپ تۈگىدى. سېتىلغان ھاراق ئون مىليون يۈەندىن ئارتۇق، پايدا ئىككى مىليون توققۇز يۈز مىڭ يۈەندىن ئارتۇق.

مانا بۇ كۆز ئالدىمىزدا خوتەندىن ئىبارەت خىلۋەت جايدا يۈز بېرىۋاتقان مۆجىزە.

5. ئۇيسكونە ئېڭى ھەققىدە

ئۇيسكونە مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشتىكى ئىلغار قورالنى كۆرسىتىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇيسكونە ئېڭى تېخى خېلى قالاق. ئۇيسكونىدىن پايدىلىنىپ تىجارەت قىلىش، ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتى ئارقىلىق بازارنى ئىگىلەش تېخى ئەمدى بىخلىنىۋاتىدۇ.

بىزدە ئوغۇل بالا ئۈچۈن 72 خىل ھۈنەر ئازلىق قىلىدۇ دېگەن گەپ بار. دېمەك، ئاتا - بوۋىلىرىمىز ئەمەلىي ماھارەتكە، قابىلىيەتكە ئېتىبار بېرىپ كەلگەن. ئىلگىرى بالىسىنى ھۈنەرگە بەرمەيدىغان ئاتا - ئانا ئاز ئىدى، ھازىرچۇ؟ زامانىمىزدا ھۈنەرنىڭ ئورنىنى ئۇيسكونە ئېلىشقا باشلىدى. مەسىلەن، ياغاچچىلىق بىزدە خېلى كۆپ كىشى نان تېپىپ يەيدىغان كەسىپ ئىدى. ھازىر ئۇيغۇرلاردىن ياغاچچىلار ئازىيىپ كەتتى. سەۋەبى ھۈنەرنىڭ ئورنىنى ئۇيسكونە بىلەن ماتېرىيال ئىگىلىدى. ئۆي جاھازىلار ھازىر ئۇيسكونە ۋە تەييار ماتېرىيال ئارقىلىق پۈتىدۇ. سىز پەقەت ئۇيسكونىنى ئىشلىتىشنى بىلسىڭىز، ماتېرىيال سېتىۋېلىشنى بىلسىڭىز ھۈنەر ئۆگىنىشىڭىز ھاجەتسىز. ھازىر كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا تەييار، پاكىز تەييار مەشغۇلات قىزغىنلىقى ئەۋج ئالدى.

ئۇيسكونىنى باشقا بىلىمىنىڭ كونسىرى بېكىتىلمىگەن ھۈنەر - كەسىپلەرنى تېخىمۇ ئىلغارلاتتى. ئۇيسكونىلەرنىڭ ئىلغارلىقى، ئىقتىدارى تېخىمۇ ئىشىپ مۇرەككەپلەشتى.

مانا ھازىر كومپيۇتېرنى مىسالغا ئالساق، نۇرغۇن ساھەنى ئاپتوماتلاشتۇرۇپ كومپيۇتېرنى چۈشىنىدىغان كىشىلەرگە ئاجايىپ قولايلىقلارنى ئېلىپ كەلدى. مەسىلەن، كومپيۇتېردا كاتىپلىق، بوغالتىرلىق قىلىش، كومپيۇتېردا كىيىم تىكىش، كومپيۇتېردا سۈرەت تارتىش... دېگەندەكلەر. كومپيۇتېردا كىيىم تىكىشنى مىسالغا ئالايلى: كىيىم تىكىشتە كىيىم لايىھىسى ۋە ئۇنى پىچىش ئەڭ مۇھىم تېخنىكىلىق ئۆتكەل. لېكىن سىز ئۆمرىڭىزدە كىيىم پىچىپ لايىھىلەپ باقمىسىڭىزمۇ كومپيۇتېرنىڭ كىيىم پىچىش، لايىھىلەش سىستېمىسىنى سېتىۋالسىڭىزلا ئىش پۈتىدۇ. سىز ئەڭ ئۆلچەملىك كىيىم پىچقۇچىغا ئايلىنالايسىز. يەنى كومپيۇتېردا كۆرۈنگەن كىيىم لايىھە ئامبىرىدىن مۇۋاپىق بىر لايىھىنى تاللاپ، رەزمىلىرىنىڭ سانلىرىنى، كونكرېت ئۆلچەملىرىنى كىرگۈزسىڭىزلا خاتاسىز ھالدا رەخت چوڭلۇقىدىكى ئاق قەغەزگە پىچىش سىزىقلىرىنى بېسىپ چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇ قەغەزنى رەختكە قويۇپ قەغەزدىكى سىزىقلار بويىچە رەختنى كەسسىڭىزلا پىچىشتىن ئىبارەت ئۆتكەل ئورۇنلىنىدۇ.

ئالتۇنى بار كىشىلەرگە قارىغاندا ئالتۇننى قېزىشنى بىلىدىغان كىشى بولۇش كېرەك.

ھازىر بىز ئۈچۈن ئۇيسكونە ئىشلىتىش ماھارىتى ئەڭ زۆرۈر بىلىم بولۇپ قالدى. مەسىلەن، يېقىندا بىر تىجارەتچى ئىچكىرىدىن 500 مىڭ يۈەنگە بىر ئۇيسكونە سېتىۋېلىپ ئۇنى ئىشلىتەلمەي بىر يىل بىكار تۇتۇپ تۇرغاندىن كېيىن، مەبلەغنى بىكار تۇتۇپ ياتقانغا چىدىماي ئۇيسكونىنى ئىشلەتكەن زاۋۇتقا يېرىم باھادىنمۇ تۆۋەن باھادا سېتىۋەتكەن. ھازىر تىجارەتچىلەر ئۇيسكونە سېتىۋېلىشقا قارنى ئاغرىمايدۇكى، ئۇيسكونە بىلەن بولىدىغان تېخنىكا ۋە باشقۇرۇش تەننەرخىگە دىسمى سېلىشنى خالىمايدۇ.

ھازىر بەزى ئۇچۇر شىركەتلىرى ئۇيسكونىلەرنى سېتىۋېلىش ۋە ئۇنى ئۆگىنىش مۇلازىمىتى ئارقىلىق پۇل تاپماقتا. ئەڭ ياخشىسى ئۇيسكونىلەرنى شىنجاڭدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورۇنلىرى ئارقىلىق سېتىۋالغان ياخشى، يېقىندىن بۇيان قىزىل بايراق كومپيۇتېر بازىرىنىڭ 4 - قەۋىتىدىكى ئەنقا ئۇيغۇر سوفىت كومپيۇتېر تىجارەت ئورنى كومپيۇتېر سۈرەتخانىسى ۋە كومپيۇتېردا VCD ئىشلەش، كومپيۇتېردا كىيىم لايىھىلەش ئۇيسكونىلىرىنى ئۆگىنىپ قويۇشنى بىر گەۋدە قىلغان ھالدا كومپيۇتېر تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا كومپيۇتېر ئارقىلىق مۇلازىمەت قىلىدىغان يېڭى تىجارەت تۈرلىرىنىڭ كېڭىيىشىگە يول ئاچتى.

(داۋامى كېلەركى ساندا)

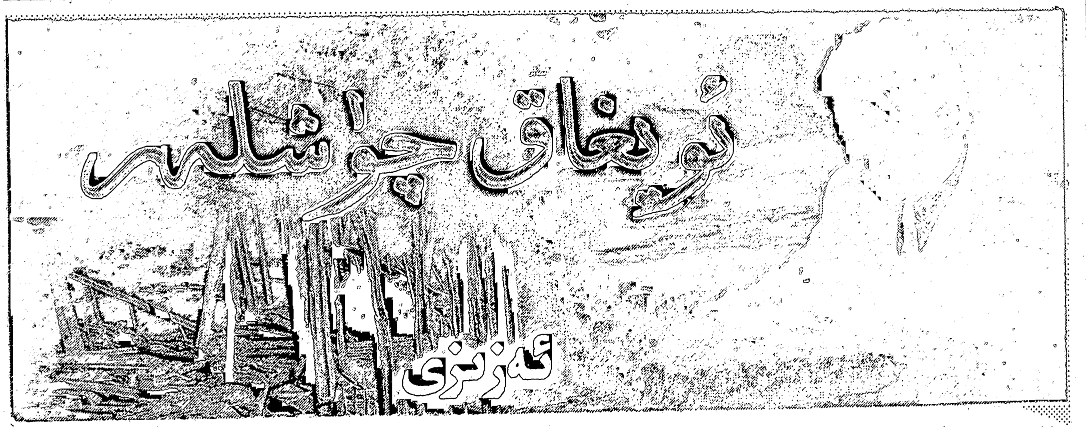

ئاپتوردىن: *ئادەم تەنھالىقتىن باشلىنىپ تەنھالىق بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. ئۇنىڭ قىسمىتى ھەر خىل ئادەم ۋە ھادىسىلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇ ئەنە شۇ ئادەم ۋە ھادىسىلەر قايىنىمىدىن ئۆزىنى ئىزدەيدۇ. مەڭگۈ قانمايدىغان بىر خىل تەشنالىق تۇيغۇسى ئۇنى ئۆزىنىڭ روھى دۇنياسىغا باشلايدۇ. نەتىجىدە، ئۇ ھەممە نەرسىنىڭ پەقەت ئۆزىلا ئىكەنلىكىنى ياكى ھەممە نەرسىنىڭ ھەتتا ئۆزىنىڭمۇ غايەت زور بوشلۇق ئىلكىدىكى مۇمكىنسىزلىك ئىكەنلىكىنى بايقايدۇ.*

ئويلايمەنكى، ھەربىر شېئىر بىر خىل ئىزدىنىشنىڭ مەھسۇلى. شېئىردىكى ماكان ۋە زامان ھالەتلىرىنىڭ مۈزىكىلىق رەڭ قاتلاملىرى شۇ خىل ئىزدىنىشنىڭ سالمىقىغا تون پىچىدۇ. ئەمما بۇ تونىڭ يارىشىملىق ياكى يارىشىملىق ئەمەسلىكى سەممىي ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھوزۇرىغا ھاۋالە.

يۈم كۆزۈڭنى، كۆزگە ئايلانسۇن كۆڭۈل.
ـ جالالىددىن رۇمى

1

ئىزتىراپتا ئېرىگەن ۋاقىت
قۇچاق ئاچار تەنھا خىيالغا.
ئېسەدەيدۇ باھارنىڭ ھىدى
نوتىلارنىڭ بوغۇنلىرىدا.
ئەكس ئېتەر
ئالۋۇن كەبى سەرخۇش بىر چېچەك
پەرىشتىنىڭ تۇغۇملىرىدا.

ھىجران ئارا بىنخلانغان قۇياش،
ھەسرىتىنى دېرەكلەپ كەتكەن.
چاقماق چېقىندىسىغا گىرىپتار ئاسمان،
بۇلۇتلارنىڭ غۇۋا ئېسىدە
سەۋر سىزىقىنىڭ چېكىگە يەتكەن.

2

تۇرنىلار
باشلاپ كېلەر پەرۋازلىرىدا،
پىرچەڭگىنىڭ مۇڭلۇق كۈيىنى.
يالقۇنغا ئوراپ
قىيامەت جىلۋىسىدە تېپىرلىغان ـ
ئاشىق ئۆيىنى.
پىرچەڭگە ـ
چېكىلمىگەن تار
تۆكۈلمەس كۆز ياش
رىۋايەتكە كۆمۈلگەن يۈرەك!

3

سەن تۇغۇلۇش ئالدىدىكى بوۋاقتەك تاقەت بىلەن ئىشىكتىن كۆزۈڭنى ئۈزمەي ئولتۇرىسەن، ئەمما خىيال قۇشلىرىڭ ساڭا باقمايدۇ؛ چۈنكى ۋاقىت تۈگىگەن...
بۇرۇنىسىدا
دەقيانۇسنىڭ زامانىسىدا،
دۇنيا جەننەت ئىدى ـ جەننەت بىر دۇنيا.
ئاقار ئىدى
ئېرىقلاردا بەخت ـ سائادەت،
ئۆستەڭلەردە ھۇزۇر ـ ھالاۋەت،
ھەر قەترىدە قۇياش مۇھەييا.
ئۇندا ياشار ئىدى
تەڭرىنىڭ ئەركىسى،
پەرىشتىنىڭ سەركىسى،
ئادەم ئاتا ھەم ھاۋا ئانا.
سۇرگۇنگاھتا سارغايدى، پېشتى،
ئەقىل ئېلىپ كەلگەچكە گۇناھ.
شۇندىن بېرى
يىلاننىڭ ئىنسانغا سوۋغىسى ـ
بولۇپ قالدى قۇتلۇق پۇشايمان.
تاشلاندۇق ئۆلچىغا ئايلىنىپ دۇنيا،

سۆرەپ كەلمەكتە ھەسرەت يۈكىنى
ھايات ھارۋىسىغا قوشۇلغان زامان.

4

سەن ئىشكتىن كۆزۈڭنى ئۈزمەيسەن، ئۆزۈڭنى بىلگەندىن بېرى ئىشىكىڭنىڭ ئالدىدىن ھېچنەرسە ئۆتۈپ باقمىغان بولسىمۇ، ئۈمىد بىلەن تەلمۈرۈپ ئولتۇرىسەن. سەن ئۈنىڭ ھامان بىر كۈنى ئاشۇ ئىشىكتىن كىرىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىسەنتىڭ. ھازىرمۇ شۇنداق، كىم بىلىدۇ، بەلكىم مەڭگۈ شۇنداق بولار...

ئايلانغاندەك
تەن قويۇنى تىۋىنىپ جاننى،
زېمىن ئۆز ئوقى ئەتراپىدا ئايلىنار ھامان.
قەبرە ياسار
قىيامەت كۈيىنىڭ تۇزانلىرىدىن،
كۈندۈزگە گۈگۈم، گۈگۈمغا كېچە، كېچىگە سۇبھى،
يوقلۇققا بارلىق، بارلىققا زامان.
چەكسىز ئۇزۇن بۇندا دەقىقە
ئۇزۇندۇر يۈرەكتىن يۈرەككە تۇتىشىش ئالدىداتۇرغان

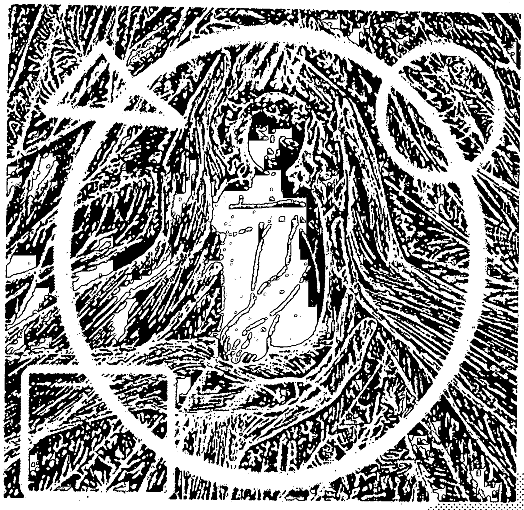

رىشىدىن.
بەلكىم
ۋاقىت ئۆلچەنمىگەندۇر بۇندا ئۇزۇندىن بېرى.
بۇ - ئۈمىد دەقىقىلىرى،
بۇ - كۈتۈش دەقىقىلىرى.
ئەمما
تەڭرىنىڭ پەيغەمبەرنى كۈتۈشكە ئوخشىماس
ئەسلا بۇ كۈتۈش.
بەلكىم
ھايات دېمەكتۇر بۇ كۈتۈش.
بەلكىم
ئۆلۈم دېمەكتۇر بۇ كۈتۈش.
بەلكىم
ھايات - مامات گىرەلىسىدىكى
كۆرۈم دېمەكتۇر بۇ كۈتۈش.

5

تۇساتتىن يەرۇ - ئاسمان لەرزىگە كەلگەندەك بولىدۇ. يىراقتىن دىسلىپىدە تەسەللىگە ئوخشاش ھۆۋا ئىگرائىن، كېيىن قانائەتكە ئوخشاش يارقىن بىغا ئاۋازى كېلىدۇ. دېمەك، كىمنىڭدۇر روھى چېچەكلەپ، ساۋابلىق بىر ۋۇجۇد ئۆزىنىڭ ئىزگۈ گۈناھلىرىنى ئىزدەپ قەدەم تەشرىپ قىلغان.

كىم ئۇ
سۈكۈنات قوموشىدىن نەي ياساپ چالغان؟
كىم ئۇ
ئاسىيلىق تامغىسىنى ساداقەت تاجى دەپ بېشىغا
كىيگەن؟
كىم ئۇ
گۈگۈم قوينىدا تۇرۇپ ئۆزىنىڭ تۈنجى يىغىسىغا
قۇلاق سالغان؟
كىم ئۇ
زېرىكىشتىن ياسالغان ئازاب قونچاقلىرىنى بالام دەپ
يۆرگەن؟
كىم ئۇ
قەبرىسىگە ھەيكەل تۇرغۇزۇپ، ماتىمى ئۈچۈن تۇغ
ياساپ شۆھرەت قازانغان؟
كىم ئۇ
غەپلەت تۇزانلىرىدىن گۈل تىزىپ چۆشلىرىنى
قۇتلۇقلاپ يۈرگەن؟
كىم ئۇ
ئۆز ئەكسىدىن رەنجىپ ئەينەكنى چاققان؟
كىم ئۇ
چەكسىزلىكتىن سائەت ياسىغان؟
كىم ئۇ
يالقۇن رەڭلىك قۇياشقا قاراپ،
كۈلەلمىگەن ئۆمرىدە بىر رەت؟
كىم ئۇ...
كىم ئۇ...
كىم ئۇ...

6

سەن ئىشىكتىن كۆزۈڭنى ئۈزمەيسەن. بېشىڭ قايغاندەك، كۆزۈڭ تالغاندەك، كائىنات بارا - بارا

كىچىكلەپ ۋۇجۇدۇڭ تۇنىڭغا سىغمايۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ...

بىراقتىن سۇس ئاياغ تىۋىشى ئاڭلانغاندەك، ئاياغ تىۋىشى يەنىمۇ يېقىنلاپ كەلگەندەك بولىدۇ. سەن روھلانغان ھالدا تۇنىڭغا سوئاللارنى ياغدۇرۇشقا باشلايسەن:

– سەن كىم؟
– سەن كىم؟
– ئۈمۈچۈكلەر يۈرىكىڭنى يەپ كېتىدۇ.
– ئۈمۈچۈكلەر يۈرىكىڭنى يەپ كېتىدۇ.
– سەن ئالجىپسەن؟
– سەن ئالجىپسەن؟
– تەڭرى سېنى جازالايدۇ؟
– تەڭرى سېنى جازالايدۇ؟
... ...

ئاياغ تىۋىشى ئاستا يىراقلاپ كەتكەندەكبولىدۇ ...

مىڭ يىللىق غۇسسىدىن يارىلار ئادەم،
مىڭ يىللىق تاقەتتە چېچەكلەر كۆتۈش.
ئۇنىڭ جىلۋىسى مىڭ يىللىق ئازاب،
ئازاب سايىسىدە شېرىن بىر كۈيۈش.
دوقمۇشلاردا يۈرەر تەمتىرەپ،
سۆيگۈ شەكلىلىك بىر يۈرەك.
چىرىگەن قەپەسلەردىن ئۈزۈۋېلىپ گۈل –
ئېتەك ۋە ئېتەك.

ئۇچۇپ كەتكەندەك
قۇشقاچ بولۇپ يوپۇرماق
باھار توزىغان.
ئۆكسمەكتە
كىرپىكلىرى نەملەنگەن يوللار
كارۋان ئۇزىغان.
كېتىپ قالار
ھەسرىتىنى قۇملارغا تۆكۈپ،
كېمىسىنى يوقاتقان قىرغاق.
سېھىرلەنگەن بۇلاق بويىدا
ئۆز - ئۆزىنى چاقىرار كاككۇك
ئۇزاقتىن ئۇزاق...
كېتىپ قالار
يامغۇر كەبى ئېرىگەن بۇلۇت.
تام تۈۋىدە كۈيلەر چېكەتكە:
يەتمەك بولساڭ ئەگەر ھەممىگە،
ئۇنۇت، ئۇنۇت ھەممىسى ئۇنۇت!

7

ئىشىكتىن كۆزۈڭنى ئۈزمەي كۈتىسەن، بۇ كۈتۈش ساڭا جان تالىشىۋاتقان ئادەمنىڭ كۆلۈمسىرىشىگە ئوخشاش تاتلىق تۇيۇلىدۇ.

يېقىلىسەن
پەرۋازىڭنى قۇشلارغا بېرىپ،
تامچىلارنىڭ ئېتەكلىرىگە.
بېلىق بولمايسەن
لەھەڭ بولمايسەن
ئۈيۈلارسەن

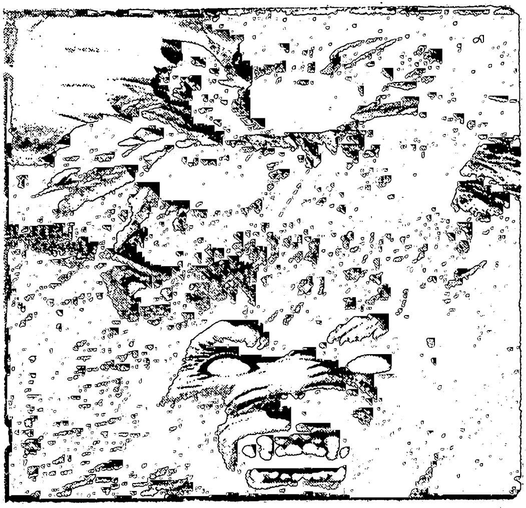

بۇرغۇنلارنىڭ ئۇستەكلىرىگە.
مۈگلۈق تاشلار سىيلىمايدۇ بېشىڭنى،
قۇلۇلىلەر سورىمايدۇ ئېتىڭنى،
قىسمىتىڭنى ئۈزۈڭ بىلسەن،
ئېيتالمايسەن ئەمما بىرىگە.

كائىنات نەي چېلىۋاتقاندەك، شاماللار ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندەك، ئۆزۈڭ مۇزلىغاندەك بولىسەن. كۆزۈڭنى ئىشىكتىن قىيالماسلىق بىلەن ئۆزۈڭ ئەتراپقا قارايسەن. شۇ چاغدىلا ھەممە نەرسىنىڭ، كائىناتنىڭمۇ، شامالLARنىڭمۇ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى، پەقەت ئۆزۈڭگىلا يەر يۈزىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئادەمگە ئوخشاش يەككە-يېگانە قالغانلىقىڭنى بىلىسەن.

تىلسىملىق شەھەر
قەلئەلىرى بالقۇندىن،
قەسىرلىرى ئالتۇندىن پۈتكەن.
سۆيگۈ كوچىسىدا ھىجران تەنتەنە،
جىمجىتلىقنىڭ ئىشىكى پۈتكەن.

بىر قەدىمىي مۇنار ئۈستىدە
ئولتۇردۇ جادۇگەر موماي،
شاتۇتىغا ئىمان ئۆگىنىپ:
– مەن پەيغەمبەر.
– مەن پەيغەمبەر.
– سەن بەندە،
– سەن بەندە.
– ئېسىپ قوياي تىل تۇمار پۇتۇپ،
– ئېسىپ قوياي تىل تۇمار پۇتۇپ.

8

سەن ئۇزۇن مۇددەتلىك ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك، ئويغىنىپلا يەنە ئۇنى سېغىنغاندەك تەرتىپسىز خىياللارغا غەرق بولسەن...

(1)

قۇياش ئاسمانغا ئېسىلدى،
ئاي تاغنى تارتۇقلىدى.
يۇلتۇز دېڭىزغا شۇڭغىدى.

(2)

قۇياش – بىزنىڭ كۆزىمىز.
ئاي – بىزنىڭ دىلىمىز.
يۇلتۇز – بىزنىڭ سۆزىمىز.

خاتىمە

مەن
قاناتلىق كۈيگە ئايلاندىم،
شامال سۆزىدە.
مەن
تەنھا قۇشقا ئايلاندىم،
ئاسمان كۆكسىدە.
مەن سىرلىق چۈشكە ئايلاندىم،
دېڭىز ئەكسىدە.
مەن تاشقا ئايلاندىم،
كۈتۈش تەكتىدە.

قان قوڭغۇرىقى

يالقۇن ئەزىزى

قېنىڭدۇر قوڭغۇراق جىرىڭلاپ ئاققان،
ئاھ! ئادەم قېنىڭنى سۆيسەن قەۋەت.

ئۇ ئالتۇن يۇلتۇزدەك نۇر چېچىپ تال - تال،
تومۇرۇڭ ئىچىنى يورۇتار پەقەت.
روھىڭنى ئايلىنىپ چىقسەن تىمتاس،
چۈلخۇغاچ تېنىڭنى ئازاب، پەرىشان.
بۇلاقنىڭ سۈيىدەك ئاقار شەكىللەر،
قاراڭغۇ سايەڭنىڭ ئىچىدە لەرزان.

چېھرىڭنى يورۇتقان شەپەق يالقۇنى،
سۆيگەندە ئەركىلەپ گۈللەر بەرگىگە.
لۆمۈلدەر ئىچىڭدە كۆمۈش قۇرتلار،
سەن گويا ئوخشايسەن كونا قەبرىگە.

قېنىڭدۇر قوڭغۇراق جىرىڭلاپ ئاققان،
ئاھ! ئادەم قېنىڭنى سۆيسەن قەۋەت.
قۇلىقىڭ تۈۋىدە ئۇنىڭ ئاۋازى،
يارلانغان بۆرىدەك ھۇۋلايدۇ پەقەت.

چۆكۈش

ئەخمەتجان تۇرۇپ

ئېچىرقىغان قۇشتۇر يۈرىكىم،
مۇھەببەتنىڭ باياۋاندا.
چېچىكىمنى كۆرمىدى ھېچكىم،
باھار بولۇپ ئۆتسەممۇ ھەتتا.

ئاشىقلىقتا سۇنۇلغان بىلەن،
ئوت ياققان يوق تېخى كېچىگە.
قانسام ئەگەر، بۈيۈك ئېچىرقاش،
چۆكۈپ كېتەر زۇلمەت ئىچىگە.

ئىككى شېئىر

قەھرىمان روزى

يالغۇزلۇق

بەسى مۇشكۈل تاڭنىڭ ئاتمىقى،
بولدۇم كېچە مازار چاشقىنى.
ئۆيلەر مازار، تەنلەر ئىسكىلىت،
ئايالىمنىڭ ئۆيدىن قاچقىنى.

شىرە، كۆلدان، ئۇستەل چىرىغى،
تاش باللىدەك سوغۇق شۇ قەدەر.
سۇس لەيلىگەن تونۇش مانالار،
ئۇخلاپ قالار، مەن ئۇخلىسام گەر.

ئەسنەك ۋۇجۇد سوبلىماس پەقەت،
ساھىلىمدا ياتار جىمجىتلىق.
ئۇيقۇ، ئۆلۈم، تورىغان بەدەن،
كارىۋىتىمدا سوغۇق لىپمۇلىق.

كۆچمە قوم قوشقى

سارغۇچ، كۆكۈچ دانچىلار،
بوران ئۆزرە يانچىلار.
گاھى تىترەر، گاھى شوخ،
يەر كۆكسىگە سانچىلار.

كۆيەر ئاتەش قوينىدا،
بەك ئېغىر يۈك بوينىدا.
گاھى تىترەر، گاھى شوخ،
جان ھۆزۈرى ئويىدا.

كۆپۈكلەردە لەيلىمەس،
كۆكتە ناۋا ئەيلىمەس.
دېڭىز، زېمىن، باياۋان،
قۇمسىز ئۇسال؛ شاد ئەمەس.

چايقالغاندا باياۋان،
كۆچمىسە قۇم خىرامان؛
كۆلۈپ تۇرار ساھىللار،
بوراندا تىك تاش ئۇرمان.

ئىنتىلىش

ئېزىز نامان

مەن ئۆزۈمنى ياراتتىم ئاخىر،
ھېچكىم سەزمەس گۈزەل تۇيغۇدا.
روھىمدىكى ئاجىزلىقىمنى،
سېزىپ قالدىم سېنىڭ جىسمىڭدا.

ۋۇجۇدۇمغا تولۇپ ئاقتۇمت،
بىرگەندۈردۈك مېنى ئۆزۈڭدىن.
ھېس قىلدۇردۇڭ مېنىڭ قەلبىمدە،
پۇل ۋە ھوقۇق قىممەت ھەممىدىن.

ياشماقنىڭ بىر بوچۇن شەكلى،
چىرىتالماس ھەممە تېنىمنى.
بىر خىل روھىي ئەركىنلىك ئۈچۈن،
چوڭقۇرلۇقتىن تارتتىم ئۆزۈمنى.

ئۈمىد تەزكىرىسى

تۇرسۇننىياز توختى ئوغۇز

1

تەنلىرىمگە يېپىلماقتا خىلۋەت بىر سىماھ،
خىياللىرىم گەردىشىدە سىلكىنەر بىر ئاي...
قاشالانغان قەدەملەردە ئاقىدۇ دەريا،
ياش شەكىللىك چىغىر يولغا ئايلاندى توقاي.
قاسراقلارنىڭ ئارىسىدىن يېرىلماقتا نۇر،
يېرىلماقتا بەلكى بىرەر جامال مەن ئۈچۈن.
سۇسىرىغان يۈرىكىمدىن ئاقىدۇ ئەگىز،
نىقابلانغان بىر ماكان بار سۆيگۈمدە پۈتۈن...

نىقابلانغان قۇياش... ماكان...
ئۈمىدلىنىش، ھەسرەت...
مۆڭ ناخشىلار تىزمىسىدەك ئۆتمەكتە ۋاقىت.
سېنى سۆيۈش ئۈچۈن قېنىم بولماقتا بەدەل،
ئەگەر گۇناھ بولسا مېنى قىلغايسەن ساقىت...!

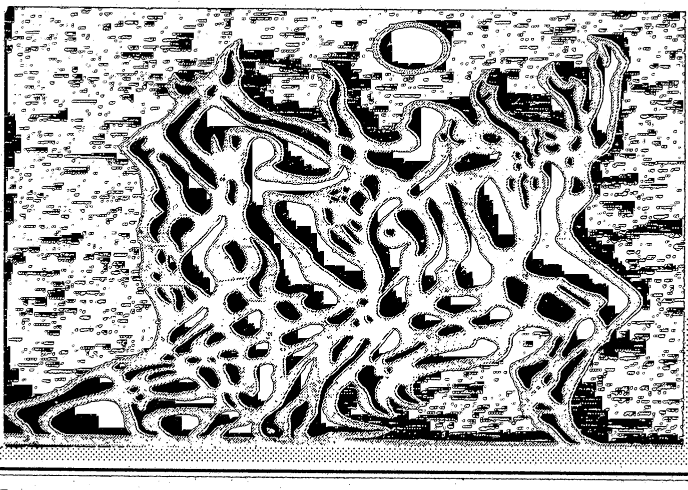

2

كەتتى يانۋار، فېۋرال، يەنە مارتمۇ ھەممىسى،
يېشىم بىلەن سارغىيماقتا يېشىل ئورمانلار.
قاشالايدىغان قەدەملەردىن ئاقىدۇ دەريا،
ئاقىدۇ ۋە تۈرمەكلەنگەن يېشىل ئارمانلار.

نىقابلانغان ماكان... قۇياش...
ئۈمىدلىنىش، ھەسرەت...
كۆزنىكىمنى چوقۇلايدۇ ئاققۇ شەكىلسىز.
گىرەلەشكەن چۈشلىرىمگە گىرەلەشكەن تەن،
تەنلىرىمدىن ئۆركەشلەيدۇ قۇياش تۈنشىسىز...
روھىم ئارا يېپىلماقتا بىر خىلۋەت سىماھ،
يۈرىكىمدىن بىخلانماقتا قايتىلاپ ئۈمىد.
دېڭىزىڭدا كۆيمەكتە بۇ ۋۇجۇد زەررىسى،
ئالتۇن بەتلىك تارىخ بولۇپ يانماقتا سۈكۈت...

ھاراق
رومكىسىدا نارنىڭ بىر قىز
جىلۋە قىلار تاتلىق ئۈمىچىپ.
بىلمەس ھاراقكەش
بىلەلمەس ھەرگىز.

تاماكا،
تۈتۈنلىرىدە سۆيگۈ يۈرىكى
سوقار شۇ دەقىق ئاچچىق يۆتىلىپ.
يۈرەر ئادەملەر،
نامۇ - نىشانسىز.
قايناق ھاياتنىڭ قوينىغا چۆكۈپ،
ھەقىقىي ئۆلۈمگە چەكسىز ئىنتىلىپ.

ئۆلۈم

بىلقىز تاھىر

ئۆلۈم
كۆكتە لەيلىگەن سەرسان ئەقىدە،
سۈپسۈزۈك سۈدەك.

تېرىپ ئۈنىنار زېمىندا سارغايغان ياپراقلارنى.
يېشىم بىر بالا
توپ - توپ ئۆلۈمدەك.

يالغۇز قەبرە، يېگانە يۈرەك

غۇنچەم قادىر

يۈرىكىمگە كىرىۋال ئاستا،
قارا يەرگە قويغۇم يوق سېنى.
سەنسىز تۇرۇپ سېنى سېزىمەن،
سوغۇق ئازاب سۆيىدۇ مېنى.

بىر ئاق كەپتەر تۇرار بۇقۇلداپ،
شۇۋاق باسقان قەبرە بېشىدا.
تۇپراق قوينى جەننەتمۇ ساڭا،
جىلمىيسەن قەبرە ئىچىدا؟

سۇرتۇپ قويماق بولۇپ يېشىمنى،
بىر كىم تۇرار ياغلىقنى تەڭلەپ.
خىيالىمدىن كەتمىگىن قېچىپ،
تەنھالىقتا ماڭدىم ئىچكىرلەپ.

يالغۇز قەبرە يېگانە يۈرەك،
ئۈن - تىنسىز كەتتى يىراقلاپ.
شۇۋاق ھىدى سىڭگەن تېنىمدە،
مۇدھىش ئازاب كۆلدى يورەكلەپ.

ئـەھۋال راستىنلا بوۋاينىڭ ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقتـى. ئـۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان كۈندىن تارتىپلا باشلانغان ئەيىبلەشلەر پەقەتلا تۈگىمىدى. كىشلەرنىڭ ھـەممىسى بوۋاينىڭ ئۆلۈمى بولمىغان بولسا، قىلىشقا تېگىشلىك باشقا سۆزلىرى يوقتەك قەيەرگە بارمىسۇن، بوۋاينى قارغاپلا گەپ قىلىشاتتى. قاق سەھەردە بولۇپ قالىدىغان ئەرزىمەس پاراڭدىن تارتىپ، يېرىم كېچىلەردە بـولـۇپ قـالـىدىغان ئەر - ئايالالار ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەتكىچە بوۋاينىڭ ئۆلۈمى ھەققىدە پاراڭ بولاتتى. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى بىردەك «بوۋاي يەتمىش ياشلارغا كـىرىـپ قالغاندىمۇ نېمىدەپ ئەرزىئىلىنىڭ كېلىشىنى كـۈتمەي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغاندۇ؟» دەپ ئويلىشاتتى. بوۋاي، «ئۇلار مېنىڭ ئۆلۈمىمنى مەڭگۈ چۈشىنەلمەيدۇ» دەپ تەسەۋۋۇر قىلغاندەك، باشقىلار شۇنچە ئويلىنىپمۇ بـوۋاينىـڭ ئـۆزىـنـى ئۆلتۈرۈۋېلىشىدىكى مۇددىئانى چـۈشـىـنـەلـمـەيتتـى. ناۋادا ئىلگىرى مەيلى قەيەردە بـولمىـسـۇن، مـۇشـۇنداق قـاملاشمىـغـان ئۆزىنى ئـۆلتـۈرۈۋېلـىـش ۋەقـەسى (كىشلەرنىڭ ھەممىسى مـۇشۇنداق دەپ ئويلىشاتتى) يۈز بەرگەن بولسىمۇ مـەيلـى، ئەمما مۇنداق ۋەقەنى ئۇلار پەقەتلا ئاڭلاپ باقمىغان، بولۇپمۇ بۇ يۇرتتا بۇرۇن پەقەتلا يۈز بېرىپ بـاقمىغان بولغاچقا، كىشلەرنىڭ ھەممىسى بۇنىڭدىن نـاھـايـتـى ھـەيران قېلىشتى. بوۋاينىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ، دوست - بۇرادەرلىرىمۇ بوۋاينى ئەيىبلىمەي قالمىدى. بوۋاينىڭ بۇ دۇنيالىقتىكى تىكەندەك يالغۇز قـىزـىمۇ ئۆزىنى يۆتۈلەي يوقىتىپ قويغانىدى. قىز كۈتۈلمىگەن بۇ ئىشتىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى، ئـۇ گەرچە ئادەمنىڭ ھامان بىر كۈنى چوقۇم ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشەنسىمۇ، ياشىنىپ قالغان دادىسىنىڭ ئـۆلـۈۋېـلىشىدىكى سەۋەبنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدى. كىشلەر قىزنىڭمۇ بوۋايدەك «ئەخمەقلەرچە» ئىش قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ئۆيگە سولاپ، ئىشىكنى سىرتىدىن قۇلۇپلاپ قويۇشتى. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيـىن، ئـۇلار يـەنـە خـاتىرجەم بولالماي، قىزغا مەھەللىدىكى تەڭتۇش قىزلاردىن بىرنى ھەمراھ قىلىپ، ئـۇنـىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. قىز بـوۋاينى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. قىزغا بۇ دۇنيادا بـوۋايدىنمۇ يېقىن ئادەم يوق ئىدى. بوۋايمۇ شۇنداق ئـىدى. ئـۇمـۇ قىزىنى بىرەر كۈن كۆرمىسە چىداپ تۇرالمايتتى. مانا ئەمدى بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، قـىز ھەرقانچە قىلىپمۇ دادىسىنىڭ ئۆلۈۋېلىشىنى ئۆز تـەسـەۋۋۇرىغا سىغدۇرالمىدى. ئۇنىڭ تورۇسقا قاراپ پىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىدە ھامان بوۋاينىڭ كـۈلۈمسىرەپ تۇرغان چىرايى پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ نەزەرىدە بوۋاي مەڭگۈ ھايات ئىدى.

«... مېنىڭ ئۆلۈمىمنى باشقا كىشلەر چۈشەنمىسە مەيلى، ئۇلارنىڭ مېنى قىرىنغاندا ئالجىپ قاپتۇ، ساراڭ بـولۇپ قاپتۇ، دېيىشى بىلەنمۇ بەرۋايىم يەلەك. بۇنى پەقەت مۇنۇ قىزىملا چۈشەنسە بولاتتى. چۈنكى مەن پەقەت مۇشۇ قىزىمنى دەپلا ئۆلۈم يولىنى تاللىۋالدىم. ناۋادا مېنى ئۇمۇ چۈشەنمىسە، ئۇمۇ مېنى ئالجىپ قاپتۇ دېگـەنگـە چىقارسا، ئۆلۈۋېلىشىمنىڭ نېمە پايدىسى

بولسۇن؟» دەپ ئويلىغانىدى بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشتىن بىرقانچە كۈن ئىلگىرى. ئۇ جىمجىت ئولتۇرۇپ ئۆلۈمنىڭ ئەھمىيىتى ئۈستىدە ئويلىنالتتى، كىشىلەرنىڭ ئۆلۈمنىڭ، بولۇپمۇ مۇشۇنداق ۋاقىتتىكى ئۆلۈمنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلىگۈسى كېلەتتى. ئەمما ئۇ باشقىلارنىڭ ئۆز سۆزىگە ھەرگىزمۇ ئىشەنمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۆز ھەرىكىتى ئارقىلىق بۇ مەڭگۈلۈك ھەقىقەتنى ئىسپاتلاش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ بۇ ئىشتا بىرقانچە كۈن ئىككىلىنىپ دېلىغۇلدا بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئاخىرى مۇشۇنداق بىر ۋاقىتتا بۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق يولنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى ھېس قىلغانىدى. بوۋاي تۇرۇپلا ئۆزى ئۆلگەندىن كېيىنكى ئىشلارنى ئويلىدى: «كىشىلەر چوقۇم مېنى قىرىغاندا نېرۋىسىدىن ئادىشىپ قاپتۇ دەپ ئويلايدۇ، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋېلىشىمنى، بولۇپمۇ ھازىرقىدەك ئەرزانلىقنىڭ قەدىمى يىقىلاشقاندا ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋېلىشىمنى دىنىمىزغا يات دەپ قاراپ ئۆلۈممنى ئۈزاتمايدۇ، ئۆلۈكىمنى ئەخلەت تۆككەن ئازگاللاردىن بىرەرسىگە كۆمۈۋېتىشىمۇ مۇمكىن، بىراق قىزىمچۇ؟ ئۇمۇ مېنى چۈشەنمەسمۇ؟...». بوۋاينىڭ خىيالى چىگىشلىشىپ كەتتى، ئۇ قىزىنىڭ ئۆزىنى چۈشىنىشىنى، قىزىدىن باشقا ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئىچ ئاغرىتماسلىقىنى ئۈمىد قىلاتتى.

بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىپ 7 ـ كۈنى كېچىسى قىز، چۈش كۆردى: چۈشىدە بوۋاينىڭ تۈچەتەك ئاقارغان چاچ ـ ساقاللىرى قىپقىزىل ئوتقا ئايلىنىپ لاۋۇلداپ كۆيۈپ تۇرارمىش، ھېچقانداق كىيىم ئارتمىغان بەدىنىدىمۇ ئوت يالقۇنى تەپچىرەپ تۇرارمىش. قىزنىڭ دادىسىنىڭ يالىڭاچ بەدىنىگە قاراشتىن ئىزا تارتىپ كۆزلىرىنى توسۇۋېلىشقا ئۇرۇنغان قوللىرىمۇ چوغدەك قىزىل تۇرارمىش. بوۋاي ئارقىسىغا چېكىنگەنسېرى قىزنىڭ ئۇنى قوغلىغۇسى كېلەرمىش. قىزنىڭ كىيىملىرى ئوتتا پۇتۇنلەي كۆيۈپ كەتكەنمىش. ھەممەياقنى قاپلىغان ئوت دېڭىزى ئىچىدە قىپيالىڭاچ ھالەتتە يۈيۈنۈۋاتقانمىش. بوۋاي قىزنىڭ كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ قويۇش ئۈچۈن سۇ ئىچىدە ئۇنى قوغلاپ يۈرەرمىش... قىز «ۋايجان!» دەپ قاتتىق ۋارقىراپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ قاتتىق قورقۇپ، سىپاشتۇرۇپ يۈرۈپ چىراغنى ياندۇردى. قىزنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تۈسكە كىرىپ قالغانىدى. بوۋاينىڭ قىزىغا ھەمراھ بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياتقان قىز ئالدىراپ ـ تېنەپ كىيىملىرىنى كىيىپ، ئىشىكنى ئىچىدىن قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى. ئىشىك سىرتىدىن قۇلۇپلانغان بولغاچقا، ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمىدى. ئۇمۇ قورقۇپ يىغلاشقا باشلىدى، بوۋاينىڭ قىزى تېخىچە جۆيلۈپ ياتاتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن: «ئوت كەتتى!» دېگەن سۆزنىلا ئىلغا قىلغىلى بولاتتى. مەھەللە ئىچىدە قىيامەت قايىم بولدى. كېچىنىڭ جىمجىتلىقى بۇزۇلدى، پۈتۈن ئەتراپقا ئوت كەتتى، قىزنىڭ بەدىنىدىن تارقالغان ئوت ھەممە ياققا تۇتاشتى...

ئەتىسى سەھەردە بوۋاينىڭ ئىشىكىنى ئاچقان كىشىلەر ھەيران بولۇپ ئېغىزلىرىنى تۇتۇپ قېلىشتى. ھەممەيلەن بىردەك «تۇۋا خۇدايىم!» دېيىشىپ ياقىلىرىنى چىشلەشتى. بوۋاينىڭ قىزى كىيىملىرىنى پۈتۈنلەي سېلىپ تاشلىۋېتىپ، قىپيالىڭاچ ھالەتتە سۇپا ئۈستىدە يۇمۇلاڭلاپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن: «ئوتنى كۆيگىلى قويۇڭلار! ئۇنى كۆيگىلى قويۇڭلار!» دېگەن سۆزلەرلا ئاڭلىناتتى. بىر توپ كىشىنىڭ ئۆزىگە ھەيرانلىق بىلەن قارىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن قىز ئۆزىنىڭ سۇپا ئۈستىگە قالايمىقان تاشلاپ قويۇلغان كىيىملىرىنى ئۇلارنىڭ بېشىغا ئاتتى. كىشىلەر ئاللاغا تۇۋا ـ ئىستىغپار ئېيتىپ، ئىچىدە بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ، كەينىگە داجىشتى. قىز قاقاقلاپ كۈلگىنىچە، پەگادىكى كىيىملەرنى ئېلىپ ئۇلارنى يىرتىشقا باشلىدى. يەنە بىر قىز ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا قېتىپ قالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆلۈك يا تىرىكلىكىنى بىلىپ بولمايتتى. قىزنىڭ قىپيالىڭاچ ھالەتتە سىرتقا چىقىپ قالايمىقانچىلىق چىقىرىشىدىن ئەنسىرىگەن بىرى، ئالدىراپ ـ تېنەپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى ئاۋۋالقىدەك سىرتىدىن قۇلۇپلاپ قويدى. بۇنى كۆرگەن قىز ئاغزىنى قويۇۋېتىپ، سىرتتىكىلەرنى تىللاشقا باشلىدى:

ـ ھۇ ئىمانسىزلار، ئالدامچىلار، پەسكەش چۈپرەندىلەر، ھەممىڭ كۆزۈمدىن يوقىلىش! ھا ـ ھا ـ ھا!... ئوتنى ئۆچۈرمەڭلار! ئۇنى كۆيگىلى قويۇڭلار! داداممۇ ئوتتا كۆيۈپ كەتسۇن! مۇنۇ قانجۇقنى بوغۇزلايمەن، ئوتتا كۆيدۈرۈۋېتىمەن!

مەھەللە ئىچى ئۆرە ـ تۆپە بولۇپ كەتتى. كىشىلەر بۇ ئىشلارنى چۈشىنىشكە ئامالسىز قالدى. يۇرتنى تاشلاپ چىقىپ كەتمەكچى بولغانلارمۇ بولدى. ئادەم سانى يىگىرمىگىمۇ يەتمەيدىغان بۇ كىچىككىنە مەھەللىدە بىر بوۋاينىڭ ئۆلۈۋېلىشى بىلەن يۈز بەرگەن بۇ ئىشلارنى ئاڭلىغۇچىلارمۇ دەسلەپ پەقەت ئىشەنمىدى. ئەمما ئۇلارمۇ بۇ ئىشلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن، ھەيران بولۇشتى. پارا ـ پارا بۇ ئىش ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ تېخىمۇ سىرلىق تۈس ئالدى، بىر بوۋاي تۇيۇقسىز

ئېسىلىپ ئۆلۈۋاپتۇ. بوۋاينىڭ قىزى دادىسىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىنلا دادىسى ئۆلۈۋالغان ئۆيدىن چىققىلى ئۇنىماپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭمۇ ئۆلۈۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، مەھەللىدىكى بىر قىزنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇپتىكەن، بۇ قىزمۇ ساراڭ بولۇپ قاپتۇ. ئۇنى بوۋاينىڭ قىزى ياتقان ئۆيدىن ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، ئۇ سىرتقا پەقەت چىققىلى ئۇنىماپتۇ. كىشىلەر ئاخىرى ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۇنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ، ئۆيىگە قايتۇرۇپ كېتىپتۇ. بوۋاينىڭ قىزى ھەمىشە «ئوت كەتتى!» دېگەن سۆزنىلا دەيدىكەن، ئۇنىڭ بەدىنىدىن ھەمىشە ئوت ئۇچقۇنداپ تۇرىدىكەن. ئۇ ئۆي ئىچىدە ھېچنەرسە يېمەي ياتقىلى تۆت ئاي بوپتۇ، ئۇ كېچىلىرى تورۇسقا قاراپ كىمدۇر بىرى بىلەن بىز چۈشەنمەيدىغان بىرخىل تىلدا سۆزلىشىپ چىقىدىكەن. ئۇنىڭ گېپىنى پەقەت بىر پادىچى تازلا چۈشىنەلەيدىكەن. ئۇ ھەر كۈنى كېچىسى قىز ياتقان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ، تۈڭلۈكتىن ئۆي ئىچىگە بېشىنى تىقىپ يىغلاپ چىقىدىكەن. بۇ تازنى قىزدىن باشقا ھېچكىم كۆرەلمەيدىكەن. بۇ پادىچى تاز كىشىلەرگە «بۇ يۇرتتا چوقۇم قاتتىق ئوت ئاپىتى يۈز بېرىدۇ» دېگەن بولسىمۇ، باشقىلار ئۇنىمۇ ئالجىپ قالدى دەپ قاراپ، ئۇنىڭ گېپىگە ھېچكىم ئىشەنمەپتۇ. ئەمما بوۋاينىڭ ئۆيىدىن ھەر كېچىسى ئوتنىڭ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان بولغاچقا، بۇنىڭدىن ئەنسىرىگەن بەزى كىشىلەر يۇرتنى تاشلاپ ياقا يۇرتلارغا كۆچۈپ كېتىشكە تەييارلىنىۋېتىپتۇ. تازنىڭ گېپىگە قارىغاندا، بۇ ئوت ئاپىتى بىر يىل ئىچىدە چوقۇم يۈز بېرىدىكەن... بۇلارنى ئاڭلىغان ھەرقانداق بىر كىشى قورقۇنچقا چۈشمەي قالمايتتى، ئەمما چۈمۈلىدەك تىنىمسىز ھەرىكەتلىنىپ يۇرۇشقىلا ئادەتلىنىپ كەتكەن بۇ كىشىلەر بۇنداق مۆجىزىنىڭ يۈز بېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ ئېرىنەتتى.

بوۋاينىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىنكى ئىشنىش قىيىن بولغان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالغان تازنىڭ، قەيەردىن كەلگەنلىكى باشتىن - ئاخىر كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتماي قالغانىدى. بوۋاينىڭ پادىلىرىغا قارىشىپ بېرىپ جېنىنى جان ئېتىدىغان بۇ يېتىم بالىنى مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك «پادىچى تاز» دەپلا چاقىراتتى. بەلكىم ئۇنىڭمۇ دادىسى ئەزانچىلاپ قويغان بىر ئوبدان ئىسمى بولغان بولغىيتتى، ئەمما كىشىلەرنىڭ ئۇنى پادىچى تاز دەپ چاقىرىشى ئۇنىڭغا شۇ بېشىچە ئىسىم بولۇپ سىڭىپ قالدى. پادىچى تازنىڭ بوۋاينىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىنلا بوقاپ كېتىشى كىشىلەرنى سەل گۇمانغا سېلىپ قويغان بولسىمۇ، ئەمما بىرنەچچە كۈندىن كېيىنلا ئۇنىڭ مەھەللە ئىچىدە قايتىدىن پەيدا بولۇشى كىشىلەرنىڭ پادىچى تاز ھەققىدىكى گۇمانلىق خىياللىرىنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەبچى بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالغان كۈنى پادىچى تازنىڭ مەھەللە سىرتىدىكى بىر ئورمانلىقتا سەۋدايىلارچە ھۆكىرەپ ئېتىپ يىغلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن كىشىلەر بار ئىدى. بوۋاينىڭ نامىزى چىقىرىلغان كۈنىمۇ مۇشۇ تازلا بېشىغا تۇمىقىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ، جىنازىنىڭ ئالدى - كەينىدە، توپراق بېشىدا ۋە ئۆيدە ھەممىدىن كۆپ يىغلىغان. جامائەتلەرنى ئۇزىتىش، نەزىر - چىراغ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىمۇ مۇشۇ پادىچى تاز ھەممىدىن كۆپ كۈچ چىقارغان. ھەتتا تولا يىغلاپ ئاۋازلىرىمۇ پۈتۈپ كەتكەنىدى. بوۋاينىڭ قىزىغا ئوخشاشلا پادىچى تازنىڭمۇ بوۋاينىڭ ئۆلۈۋېلىشىغا پەقەتلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. بىر قېتىم جاڭگالدا قوي باققىچە بوۋاي تازغا: «خۇدايىم ئۆمرۈمنى يەنىمۇ ئۇزۇنىراق بەرسە، دۇنيالىقتىكى مۇشۇ يالغۇز قىزىمنىڭ تۇرمۇش ئىشلىرىنى بىرياقلىق قىلىپ بولۇپلا ئۆلۈپ كەتسەم رازى ئىدىم» دېگەنىدى. ئەمما ئىش بۇنداق بولماي قالدى. ئۇمۇ ھەرقانچە ئويلىنىپ بوۋاينىڭ ئۆلۈۋېلىشىدىكى سەۋەبنى تاپالمىدى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇ ئىشلار بىر چۈشتەكلا تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭغا بوۋاي يىراق بىر سەپەرگە چىقىپ كەتكەندەك، ھامان بىر كۈنى قايتىپ كېلىدىغاندەك بىلىنەتتى.

پادىچى تاز ھەمىشە بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالغان، ھەر كېچىسى ئوتنىڭ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ھېلىقى ئۆينى ئايلىنىپ كېتەلمەيتتى. ئۆي ئىچىدىكى كۆلكە بىلەن يىغا ئارىلىشىپ كەتكەن غەلىتە ئاۋازلارنى ئاڭلىغاندا، ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە بىر كىرىپ بېقىشنى ئويلايتتىيۇ، دەرھال بۇ نىيىتىدىن ياناتتى. ئۇنىڭ ئىچىدىمۇ بىر ئوت كۆيەتتى. بۇ ئوت ئۇنى خېلى ئۇزۇندىن بېرى قاتتىق قىيناپ كەلگەنىدى. بوۋاي ھايات ۋاقتىدا تۇتاشقان بۇ ئوت قىزنىڭ جىداپ بولغۇسىز ئېغىر كۈلپەتلەرگە دۇچار بولغانلىقىنى ئويلىغاندا ئۇنى تېخىمۇ ئازابلايتتى. ھەر كېچىسى قۇلىقىنى تۈڭلۈك قېشىدىكى بەرگە يېقىپ، ئۆي ئىچىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ھەربىر تىۋىشقا ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن قۇلاق سالاتتى، ئاللادىن بۇ ئۆيدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئاۋازلارنىڭ مەڭگۈ ئۈزۈلۈپ قالماسلىقىنى تىلەيتتى.

سۇتتەك ئاپئاق ئايدىڭ بولغان بىر كېچىسى، پادىچى تاز ناھايىتى ئاۋايلاپ قىز سولاپ قويۇلغان ئۆينىڭ

ئۆگزىسىگە چىقتى، تۇيۇقسىز ئۇنىڭدا ئۆي ئىچىگە بىر قاراپ بېقىش ئىستىكى تۇغۇلدى. ئۇ تۈڭلۈككە يېپىپ قويۇلغان پارچە كىگىزنى بىر ياققا سۈرۈپ قويۇپ، ئاجايىپ تەشنالىقتا تولغان كۆزلىرىنى ئۆي ئىچىگە تىكتى: ئۇنىڭ كۆزىگە ئوت ئىچىدە ئاجايىپ بىرخىل چاقناپ تۇرغان قىز كۆرۈندى. قىزنىڭ ھېچقانداق كىيىم ئارتىلمىغان بەدىنىدىن ئوت ئۇچقۇنداپ تۇراتتى. سۇپا ئۈستىگە قالايمىقان تاشلانغان يوتقان - كۆرپە، كىيىم-كېچەكلەر ئوت تەپتىدە قىپقىزىل كۆرۈنەتتى. تاز قىزنىڭ تورۇسقا قاراپ قىپيالىڭاچ ياتقاندىكى ھالىتىگە ئىنچىكىلىك بىلەن قاراپ چىقتى. قىزنىڭ ھەربىر ئەزالىرىنى كۆرۈپ، پادىچى تازنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان ئاجايىپ بىرخىل سېزىم پەيدا بولدى. قىزنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان ھەربىر نازۇك ئەزالىرى ئۇنىڭ نېرۋىلىرىنى غىدىقلايتتى. تاز ئىختىيارسىز «بىرەرسى كۆرۈپ قالسا سەت تۇرمىسۇن!» دەپ ئويلاپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئىتتىك ئەتراپقا قارىدى. كېچىنىڭ ھەربىر بۆلۈك - پۇچقاقلىرىدىنمۇ ئوت يورۇقى كۆرۈنەتتى. كۆكتە جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارمۇ ئوتتەك چاقناپ تۇراتتى. تاز ئىككىنچى قېتىم ئۆي ئىچىگە قارىدى. ئۆي ئىچى ئاۋۋالقىدەكلا ئوت دېڭىزى ئىچىدە، قىزنىڭ ھەربىر ئەزايىدىن ئوت ئۇچقۇنداپ تۇراتتى. تاز ئاجايىپ بىرخىل ئۇھ تارتىپ تۈڭلۈكنىڭ يېنىدىلا ئولتۇردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن قىزنىڭ بايىقى ھالىتى كەتمەيتتى. تاز كۆزىنى يۇمدى. تازنىڭ كۆزىگە ئوتتىن باشقا ھېچقانداق نەرسە كۆرۈنمەيتتى... بىرھازادىن كېيىن «ئارقاڭغا قارا!» دېگەندەك بولدى. تاز چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە يوغان بىر ئوتلۇق كالتەكنى كۆتۈرۈپ، ئۆزىنى ئۇرۇش ئۈچۈن تەمشەلگەن بوۋاي كۆرۈندى. بوۋاينىڭ چىرايى غەزەپتىن قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ پادىچى تازنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. تاز قاتتىق قورقۇپ، ئۆزىنى ئۆگزىدىن پەسكە ئاتتى. ئۇ قىز سولاپ قويۇلغان ئۆينىڭ سەل نېرىراقىغا دۆۋىلەپ قويۇلغان ساماندا يامپاشلاپ ئولتۇرۇپ، كۆزىنى يوغان بىر قولۇپ ئېسىلىپ قويۇلغان قىز ياتقان ئۆينىڭ ئىشىكىگە تىكتى. ئىشىك تۈۋىدە يوغان بىر كالتەكنى كۆتۈرۈپ غەزەپلەنگەن بوۋاي تۇراتتى. تاز بايىقىدىنمۇ بەكرەك قورقۇپ كەتتى. ئۇ يەنە قېچىپ كېتىشنى ئويلىدىيۇ، بايا ئۆگزىدىن سەكرىگەندە جىم بولۇپ كەتكەن بېلىنى سىيلاپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. ئاڭغىچە بوۋاينىڭ زەربە بىلەن ئۇرغان كالتىكى تازنىڭ پېشانىسىگە كېلىپ تەگدى. تاز «ۋايجان!» دەپ قاتتىق توۋلۇۋەتتى...

بوۋاي يالغۇز قىزىغا قەۋەتلا ئامراق ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى كونا پاتارغا يېقىن قوي پادىسىنى ھەيدەپ، مەھەللىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى تام ئەتراپىغا قاماپ، جىگدىلەر يارىقسان ئۆسۈپ كەتكەن ئۆيىگە يېقىنلاشقاندا، ئەمدىلا ئون ياشلاردىن ئاشقان قىزى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئۇنى قارشى ئالاتتى. بەلۋېغىغا تۈگۈۋالغان قاتتىق ناندىن باشقا ھېچقانداق يېيدىغان نەرسە تېپىلمايدىغان جاڭگالدىن ھېرىپ - ئېچىپ قايتقان بوۋايغا، قىزنىڭ ئۆز ھويلىسىغا تېرىلغان كوكاتلاردىن سېلىپ ئەتكەن تامىقى بەكلا تاتلىق تۇيۇلاتتى. بوۋاينىڭ ئۆيى چەتتىرەك بولغاچقا، ئادەتتە باشقىلار بىلەن ئانچە ئارىلىشىپ كەتمەيتتى. قىزنىڭ گاھىدا تۇزلۇق، گاھىدا تۇزسىز قىلىپ ئەتكەن تامىقىنى ھوزۇرلىنىپ يەپ ئولتۇرۇپ، قىزنىڭ قولىنىڭ چەۋەرلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇيتتى. قىز بوۋاينىڭ بىمەھەل ئۆلۈپ كەتكەن ئايالىغا بەكمۇ ئوخشايتتى. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بوۋاي بۇنى تېخىمۇ ئېنىق ھېس قىلىپ قالدى. ئۇ قىزىغا قارىسىلا، ئايالىنىڭ چىرايى كۆز ئالدىدا پەيدا بولاتتى. بوۋاي ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ، بىر مەھەل تۇرمۇشتا خېلى قىينالغان بولسىمۇ، كېيىنكى كۈنلەردە ئۆز ئىشىدىن خېلىلا خاتىرجەم بولدى. ئەتىگەندە تاھارەت ئېلىشقا ئىسسىق سۇ تەييار، چۈنكى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بولغۇچە كىچىككىدىن تارتىپلا ئايالىغا ئوخشاش سەھەر تۇرۇشقا ئادەتلەنگەن مۇنۇ ئامراق قىزى ئوچاقتا ئوتنى يېقىپ سۇنى ئىسسىتىپ تەييارلاپ بېرىدۇ. نامازنى ئوقۇپ بولغۇچە، ئەتىگەنلىك ناشتىمۇ تەييار بولىدۇ. قىز يۇمشاق نان بىلەن قېنىق دەملەنگەن چاينى داستىخانغا تەييارلاپ بولىدۇ. بوۋاي چاينى ئىچىپ بولۇپ پادىلىرىنى ھەيدەپ جاڭگالغا كېتىدۇ. قىز دەرۋازىنى ئىچىدىن قۇلۇپلاپ ئۆيدە قالىدۇ. قىز ئۆزىنىڭ كىچىك بولۇشىغا قارىماي، ئۆي ئىشلىرىغىمۇ خېلىلا پىششىق ئىدى. ئۇ دادىسىنى ئۇزىتىپ قويۇپ، ھويلا - ئارامنى پاك - پاكىز سۈپۈرۈپ، سۇ چاچاتتى، چاينى قايىنىتىپ چايدانلارغا ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، ھويلىدىكى سۇپا ئۈستىگە سېلىنغان كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، بىر چاغلاردا ئانىسىدىن ئۆگىنىۋالغان ئۇسۇل بويىچە يوتقان تىكىشكە باشلايتتى. ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ مەرەپكە تىزىلغان يوتقان - كۆرپىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر قاتار يېڭىلاپ چىقتى. قىزى كىيىملىرىنىمۇ يامان ئەمەس تىكەلەيدۇ. بوۋاينىڭ سىرتتا كىيىدىغان كىيىملىرىدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ قىزى تىكىپ بەرگەنىدى. قىز يەنە ئانىسىنى دوراپ،

ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىنى چىرايلىق راسلاپ گۈل تىرىدى، بىرەر سۈيىنىڭ ئورنىچىلىك كېلىدىغان بەرگە تىرىلغان ھەر خىل گۈللەر رەڭگارەڭ ئېچىلىپ، كىچىككىنە بۇ ھويلىغا ئالاھىدە ئۈسكەت بېغىشلىغانىدى. ئاخشاملىرى جاڭگالدىن بالدۇرراق قايتقان بوۋاي چىرايلىق ۋادەككە ئېلىنغان گۈللۈكنىڭ يېنىغا سېلىنغان چەيسىماردا ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇيتتى. بىر كۈنلۈك پائالىيىتى تولۇق ئاياغلاشقاندىن كېيىن، بوۋاي مۇشۇ گۈللۈكنىڭ قېشىغىلا سېلىنغان ئورۇنغا كىرىپ راھەتلىنىپ ئۇخلايتتى. قىزىلگۈللەرنىڭ دىماغنى يارغۇچى خۇش پۇراقلىرىنى پۇراپ يېتىپ كۈندۈزدىكى ھارغىنلىقلىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتەتتى.

بوۋاي بارا - بارا ئايالىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتى. چۈنكى قىزىنىڭ چىرايىدىن تارتىپ، ئىش - ھەرىكەتلىرىگىچە پۈتۈنلەي بوۋاينىڭ ئايالىغا ئوخشايتتى. ھەممىشە چاقناپ تۇرىدىغان جۈپ كۆزى، يۈزىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى كىچىككىنە خال، يۇمشاقسۇت سېلىپ ئېتىلگەن مەززىلىك سۇيۇقئاش، قېلىن پاختا سېلىنىپ ئەپچىللىق بىلەن سىيرىلىپ ئېتىلگەن يۇمشاق يوتقان - كۆرپە، پاكىز يۇيۇلغان كېچىلىك كىيىم... بوۋاي قىزىغا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كەتتى. مەھەللىدىكى ئۆلۈم - يېتىم، توي - تۆكۈن، ھېيت - بايرام دېگەندەك پائالىيەتلەرگە بوۋاي ئاساسەن قاتناشمايتتى. قاتناشقان تەقدىردىمۇ ئۆيىگە بالدۇرلا قايتىپ كېلەتتى. كەچلىرى ھەرگىز باشقا يەرلەردە قونۇپ قالمايتتى. چۈنكى ئۇ قىزىنى يالغۇز تاشلاپ قويۇشنى ھەرگىز خالىمايتتى. بوۋايچە بولغاندا، تىرىكچىلىكنى دېمىسە، كۈندۈزلىرىمۇ يادا باققىلى چىقمىغان بولاتتى. بوۋاي ھەر ۋاقىت نامىزىدا «ئايالىمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى چاندۇرمايۋاتقان ئەقىللىق قىزىمغا ئۇزۇن ئۆمۈر ئاتا قىلغايسەن!» دەپ خۇدادىن تىلەيتتى. بوۋاينىڭ كەچلىرى قويلىرىنى سولاپ قويىدىغان قوتىنىغا يانداش سېلىنغان بىر ئېغىز مېھمانخانا ئۆيى بىلەن بىر ئاشخانا ئۆيىلا بار ئىدى. بوۋاي ئايالى ئۆلۈپ كەتكەندە، ئەل-جامائەتنىڭ ھويلا - ئارامغا پاتماي قالغانلىقىنى كۆرۈپ، «ئاشخانا ئۆيىگە يانداپ بىر - ئىككى ئېغىز ئۆي سالمىسام» دەپ نىيەت قىلدىيۇ، ياشانغانسېرى بۇ نىيىتىدىنمۇ ۋاز كەچتى. ئاشخانا ئۆيدە يا كارىۋات، يا سۇپا بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە قازان - قومۇچلار ئاران سىغىدىغان بولغاچقا، بوۋاي قىزى بىلەن ئادەتتە ئانچە چوڭ بولمىغان مېھمانخانا ئۆيدە يېتىپ قوپاتتى. يەنە كېلىپ قىز دائىم «باشقا ئۆيدە ياتسام قورقىدىكەنمەن!» دەپ يىغلاپ ئورۇۋالدى. كىچىككىنە سۇپىغا يانداشتۇرۇپ سېلىنغان ئىككى ئورۇندا بوۋاي ۋە ئۇنىڭ قىزى ياتاتتى. قىزى ھەممىشە بېشىنى ياستۇققا قويۇپلا ئۇيقۇغا كېتەتتى. بوۋاي قويلىرىنى يوقلاش ئۈچۈن ھەر كېچىسى بىرەر قېتىم سىرتقا چىقاتتى. سىرتتىن قايتىپ كىرگەندە ئۆز ئورنىدا يېتىپ ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمايتتى. بوۋاي ھەر قېتىم ئۆزىدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ياتقان قىزىنى كۆرگەندە كۆز ئالدىغا ھەممىشە ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بىر ئورۇندا يېتىپ كەلگەن ئايالى پەيدا بولاتتى. بوۋاينىڭ ئايالىمۇ دەل قىزى ياتقان ئورۇندا ياتاتتى. بوۋاي ئۆز قېشىدا ياتقان قىزىغا قارىغىنىچە ئۇيقۇغا كېتەتتى، ئۇ ناھايىتى دىققەت قىلدى: قىزىنىڭ يېنىك نەپەس ئېلىپ ئۇخلاشلىرىمۇ ئايالىنىڭكىدىن ھېچقانداق پەرقلەنمەيتتى...

ئايالىنىڭ يوقلۇقىنى ئاماللارنىڭ بارىچە بىلدۈرمەيۋاتقان قىزىنىڭ كۈندىن - كۈنگە چوڭ بولۇشىغا ئەگىشىپ، بوۋايدا چۈشىنىپ بولمايدىغان قانداقتۇر بىر خىل ۋەھىمىلىك تۇيغۇ پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بۇرۇن بوۋاي «يېشىم بارغانسېرى چوكۇيىۋاتىدۇ، قىزىم ھامان مەندىن ئايرىلىپ قالىدۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەن ئۆلۈپ كېتىپ قالسام، ئۇ قانداق قىلار؟» دەپ قىزىدىن ئەنسىرىگەن، ئەمما قىزى ئايالىغا ئوخشاپ قالغانسېرى بوۋاي قىزىدىن ئەمەس، ئۆزىدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى. بۇ ئادەتتىكى «مەن ئۆلۈپ كەتسەم، قىزىم يالغۇز قالسا قانداق قىلار؟» دېگەن تۇيغۇغا ئوخشىمايتتى. ئۇ نېمىدىندۇر تەشۋىشلىنەتتى، قورقاتتى، قانداقتۇر بىرنەرسىنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا پەيدا بولۇپ، قىزىنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەممىشە قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشەتتى. بۇ نەرسىنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدىن پەيدا بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن بوۋاي تېخىمۇ ئازابلىنىشقا باشلىدى. كېيىنچە بوۋاي ئۆزىنىڭ ئۆلۈمگە قىزىقىپ قېلىشىنى ھامان ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىدىن ئىبارەت مۇقەررەرلىكتىن ئەمەس، ئۆزىدە پەيدا بولغان مۇشۇ خىل تۇيغۇدىن تۈزۈلگەنلىكىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ھامان يۈز بېرىدىغان بۇ ئىشلار بوۋاينى قاتتىق ئازابلايتتى.

بوۋاي ماڭغان - تۇرغان يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇ ئىشلارنى ئويلايتتى. قىزىغا تېخىمۇ ئامراق بولغانسېرى ئۇنى ئۆزىدىن تېخىمۇ يىراقلىشىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى، ئەدىرىجى بۇنداق ئازابلىق تۇيغۇنىڭ ئۆيدە قىزى بىلەن بىللە بولغان چاغلاردا تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى

ھېس قىلغان بوۋاي ئەتىگەندە جاڭگالغا تېزرەك مېڭىشقا ئالدىرايدىغان، ئاخشاملىرى بولسا خېلى كەچكىچە ئۆيگە قايتمايدىغان بولۇۋالدى. قىزىنىڭ ھەر كۈنى ئىشىك ئالدىدا تاقەتسىز - تاق بولغان ھالدا كۈتۈپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، بوۋاي تېخىمۇ ئازابلىناتتى. بىر چاغدا يۇرت چوڭلىرى مەسلىھەتلىشىپ، بوۋاينى قايتىدىن ئۆيلەپ قويماقچى بولغاندا، بوۋاي ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپلا رەت قىلغانىدى. ئۇ چاغدا ھەممەيلەن بىردەك بوۋاينى بىچارە دەپ ئەيىبلەشكەنىدى. مانا ئەمدى بوۋاي ئۆزىنى ھەقىقىي بىچارە ھالەتتە تەسەۋۋۇر قىلدى. بوۋايغا چوڭقۇر بىر ھاڭ كۆز ئالدىدا تۇرغاندەك، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ كېتىش ھەرگىز مۇمكىن بولمايدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى.

پادىچى تازنىڭ بوۋايغا يولۇقۇپ قالغانلىقىمۇ تولىمۇ تاسادىپىي بولدى: چىڭقى چۈش مەزگىلىدە، بوۋاي ھەر كۈنلۈك ئادىتى بويىچە ئۆز پادىلىرىنى جاڭگالغا يېقىن بولغان بىر كۆلچەكتە سۇغۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، بىر تۈپ قېرى جىگدىنىڭ تۈۋىدە سايىداشقا ئولتۇردى. قورساقلىرى تويۇپ كەتكەن قويلار بوۋايدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە بوۋاينى چۆرىدەپ باشلىرىنى ئىچىگە تىقىشىپ ئۆرە تۇرۇشاتتى. قۇياش تازا تىكلەشكەن بولۇپ، ئەتراپ تونۇردەك قىزىق ئىدى. پۈتۈن جاڭگالدا بوۋايدىن باشقا ھېچقانداق ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى. ئاسمان بوشلۇقىدا ئالىقانچىلىكمۇ بۇلۇت يوق ئىدى، ھەممەياق شۇنداق جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى. تۇرۇپلا بوۋاينى ئەزەلدىن ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان بىرخىل غېرىبلىق تۇيغۇسى چىرمىۋالدى. خىيالنى ھېچقانداق تەرەپكە بۇرىۋېتىشكە ئامالسىز قالغان بوۋاي كۆزۈمنى سەل يۇمۇۋالساملا، بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتەلىشىم مۇمكىن دەپ ئويلاپ، كۆزىنى ئاستاغىنە يۇمدى. ئاسماندىكى قۇياشمۇ، ئەتراپتىكى قويلارمۇ، جاڭگالدىكى قېرى جىگدىلەرمۇ، يۇمران ئۆسكەن ئوت - چۆپلەرمۇ ئەتراپتىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز ئورنىدا ئىدى. بوۋاي بىر ۋاقىتقىچە ئۇخلىيالمىدى، ئۇنىڭغا ھەممەياقتىن بىر خىل غېرىبلىق تۇيغۇسى كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ ئاخىرى ئۇخلاپ قالدى. بىر چاغدا بوۋاي «مېنى قۇتقۇلدۇرۇۋېلىڭلار!» دەپ قاتتىق ۋارقىراپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ناھايىتى قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرگەنىدى. بوۋاينىڭ ئەنسىز ئاۋازىنى ئاڭلاپ، خېلى يىراقتا تۇرغان قويلارمۇ چۆچۈپ كېتىشتى. غال - غال تىترەپ كۆزىنى ئاچقان بوۋاي كۆز ئالدىدا تۇرغان بىر گەۋدىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەنلىكتىن ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇ ياتقان ئورۇننىڭ سەل نېرىسىدا يوغان - كۆزلىرى قىزىق ئاپتاپ تەپتىدىن قىزىرىپ كەتكەن، بېشىنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن قوماق ئۆرلەپ تۇرىدىغان، ئۇچىسىغا كىيىۋالغان كۆڭلىكىنىڭ بىرقانچە يېرى يىرتىلغان، كۆڭلەكنىڭ ئالدى تەرىپىتىكى بىر پېشى چېكىدىن بوشۇلۇپ كېتىپ يەرگە ساڭگىلاپ تۇرغان، كىيىۋالغان ئىشتىنىنىڭ ھەر ئىككىلا پۇچقىقى دەل تىزىدىن يىرتىلىپ چۈشۈپ قېلىشقا ئازلا قالغان، پۇتىغا ئىككى پېيى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان بىرتىق ئاياغ كىيىۋالغان، قولىدا ئەگرى جىگدە تايىقىنى تۇتۇۋالغان بىر بالا تۇراتتى. بوۋاي ئېسىنى يىققۇچە بولغان ئارىلىقتا، بالا كۆزىگە ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسىنى تارتىۋالغىلى كەلگەن، شۇنداق قورقۇنچلۇق بەتبەشىرە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇ دەسلەپ «بايا چۈشۈمدە كۆرگەن ئادەم يەيدىغان ئالۋاستى كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ قاراپ، ياتقان ئورنىدىن بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. بالا ھېچبىر گەپ - سۆز قىلماي شۇنداق سۆرلۈك بىر قىياپەتتە بوۋاينىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇراتتى. بوۋاي خېلى ۋاقىتتىن كېيىن، ئېسىنى يىغىپ ئاستا ئورنىدىن تۇردى ۋە كىيىملىرىنى قېقىشتۇرغاچ غايىبتىن كەلگەن بۇ بالىغا قايتىدىن نەزەر تاشلىدى. بالىنىڭ تۇرقى ھەقىقەتەن بوۋاينىڭ چۈشىدە تەققى-تۇرقى مۇشۇ بالىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان بىر ئالۋاستى ئۆزى بىلەن بىر يەردە ياتقان قىزىنى بۇلاپ قاچماقچى بولغانمىش. بوۋاينىڭ ئۆلۈك - سۆلى ئۈچكەن ھالدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بالىمۇ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. كېيىن بۇ قولىدىكى تاياقنى بوۋايغا تەڭلىدى. بوۋاي تېخىچە قورقۇپ تۇرغان بولغاچقا، دەسلەپ ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلمىدى. كېيىن بالىنىڭ قولىدىكى ئۆزى يادا باققىلى چىققاندا ھەمىشە يېنىدىن ئايرىمايدىغان تاياقنى تونۇپ، ئاستا قولىنى چىقاردى. ئەتراپ ھازىر تېخىمۇ ئىسسىپ كەتكەنىدى. ئۇلار خېلى ۋاقىتقىچە بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن، بوۋاي بالىنىڭ پىژ - پىژ ئىسسىقتا يوغان - كۆزلىرىدىن چىپىلداپ تەر ئېقىپ تۇرغان ھالەتتە شۈمشىيىپ تۇرغانلىقىغا ئىچى ئاغرىپ قالدىمۇ قانداق، ئۇنى ئۆزى تۇرغان جايدىكى سايىغا چاقىرىپ قالدى. بالا ئۇنىڭ شۇنداق دېيىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، ھېچبىر ئىككىلەنمەي تۇرمايلا بوۋاي كۆرسەتكەن يەرگە بېرىپ ئولتۇردى. بوۋاي بالىنى نېمە سەۋەبتىن چاقىرغانلىقىنى - ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپمۇ ياكى شۇنداق بولۇشى زۆرۈرمۇ پەقەتلا چۈشەنمەيتتى. ھەممە ئىشنى تەقدىردىن

كۆرۈندىغان بوۋايغا نىسبەتەن بەلكىم بۇ ئىشلارنىمۇ تەقدىر شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغاندۇر.

ئۇلار ناھايىتى تېز ـ لا چىقىشىپ كەتتى. بوۋاي بۇ بالىنىڭ قېيەردىن كەلگەنلىكىنىمۇ سورۇشتۇرۇپ ئولتۇرمىدى ھەم بۇنداق قىلىشنى ھەتتا خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىدى. بالا بوۋايغا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىچىكلىكىدىلا ئۆلۈپ كەتكەنلىكى، ئۆزىنىڭ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت يېتىمچىلىك ئىچىدە قىينالغانلىقى ـ سوغۇقتا قالغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇسۇلدا ئېيىتتى. ھازىرغىچە قەيەردە كەچ بولسا شۇ يەردە يېتىپ قوپۇپ كەلگەنلىكىنى، كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى بېشىغا قاراپلا «تاز» دەپلا چاقىرىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن، قانداق بولۇپ كېلىپ قالغانلىقىنى بوۋايغا سۆزلەپ بېرىشنى ئويلىدىيۇ، ئۇ سورىمىغاندىكىن سۆزلەپ نېمە قىلاي، دەپ توختاپ قالدى. بوۋاي بالىنىڭ تەسىرلىك كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ قالدى. چۈنكى ئۇ تا مۇشۇ كەمگىچە رېئاللىقتا مۇشۇنداقمۇ ئىشلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تەسەۋۋۇرىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. بوۋاي ئۆزىنىڭ باياتىنقى غېرىبلىق تۇيغۇسىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتى. ئۇلار قىزىق پاراڭ بىلەن بولۇپ كېتىپ كەچ كىرگەنلىكىنىمۇ تۇيماي قىلىشتى. ئۆزىنىڭمۇ، مۇنۇ بالىنىڭمۇ قورسىقىنىڭ قاتتىق ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ، بوۋاي باشقا كۆنلەردىكىدىن بالدۇرراق ئۆيىگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقتى.

بوۋاي بۇ بالىغىمۇ قىزىغا ئوخشاشلا ئامراق بولۇپ كەتتى. ھازىر ياز مەزگىلى بولغاچقا، بوۋاي بىلەن بالا ھويلىدا يېتىپ، قوپىدىغان بولدى. سوغۇق چۈشكەندە بالىغا ئاشخانا ئۆيدىن بىر كىشىلىك جاي ھازىرلاپ بەرمەكچى بولدى. دادىسىنىڭ غايىبتىن ئۆزى دېمەتلىك بىر بالىنى ئەكەلگەنلىكىنى كۆرۈپ قىزمۇ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتى. بوۋاي ئۇنىمۇ «بالام» دەپلا چاقىراتتى. قىز دەسلەپتە ئۇنى نېمە دەپ چاقىرىشنى بىلەلمەي قالدى. كېيىنچە دادىسىنىڭ زورلىشى بىلەن «ئاكا» دەپ چاقىرىدىغان بولدى. مەھەللىدىكى كىشىلەرمۇ بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن، «يېتىمنىڭ بېشىنى سىيلاش ناھايىتى ساۋابلىق ئىش، بۇ بالىنى بوۋايغا خۇدايىم بېرىپتۇ، ئۇ بۇندىن كېيىن تۇرمۇش ئىشلىرىدا ئانچە قىينالمايدىغان بولدى» دېيىشتى. بوۋاي خېلى ئۇزاق بىر مەزگىل ئارىلاشمىغان مەھەللىداشلىرىغا ئاددىيغىنە چاي بېرىپ بۇ بالىنى ئۆزىنىڭ بېقىۋالغانلىقىنى ئېيتتى. مەھەللىداشلىرىمۇ بوۋاينىڭ بۇ پىكرىگە رازىمەنلىك بىلەن قوشۇلدى. ئۇلار بۇ بالىنى بوۋاينىڭ پادا بېقىش ئىشلىرىغا ياردەملىشىشكە قاراپ «پادىچى تاز» دەپ چاقىرىشاتتى. كېيىنچە بالىمۇ بۇ نامغا كۆنۈپ قالدى. ئۇ ناھايىتى تېزلا مەھەللىدىكىلەر بىلەنمۇ، ئۆيدىكىلەر بىلەنمۇ چىقىشىپ كەتتى. ئۇ ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ، بوۋاي بىلەن جاڭگالغا پادا باققىلى باراتتى. بوۋاي ئۇنىڭ قىزىق ـ قىزىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ۋاقىتنىڭ شۇنداق تېز ئۆتۈۋاتقانلىقىنىمۇ سەزمەي قالاتتى. كېيىنچە پادىچى تازمۇ بوۋايدىن ناماز ئوقۇشنى ئۆگىنىۋالدى.

پادىچى تاز كەلگەندىن كېيىن بوۋاي پادا بېقىش ئىشلىرىدا جاڭگالدىكى يالغۇزچىلىقتىن قۇتۇلغان بولسىمۇ، قىزىنىڭ چوڭ بولۇشىغا ئەگىشىپ ئۆزىدە پەيدا بولۇۋاتقان ئەنسىزچىلىكتىن پەقەتلا قۇتۇلالمىدى، ئەكسىچە بۇ خىل ئەنسىزچىلىك تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. بوۋايغا ئۆزىدە ئەزەلدىن مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ يات ئارىدا يوقاپ كېتىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. ئەمما ئۇ بۇ نەرسىنىڭ نېمىلىكىنى، قاچان يوقىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. بارا ـ بارا بوۋاي بۇ نەرسىنىڭ ھەرقانداق بىر كىشىدە ھامان پەيدا بولىدىغانلىقىغا، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بولسا، بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي سۈكۈت ئىچىدە يۇرۇۋېرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ قالدى. بوۋاينىڭ ئۆزىنىڭ بۇ خىل تۇيغۇسىنى تەڭتۇشلىرىغا دەپ بەرگۈسى، ئۇلار بىلەن بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارە ـ ئاماللىرى ئۈستىدە ئىزدەنگۈسى (بوۋاي ھەرقانداق بىر ئىشنىڭ مەلۇم بىر سەۋەب ـ نەتىجە ئاساسىدا بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى)، كېيىنكىلەرگە بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ساۋاقلىرىنى كۆرسىتىپ قويغۇسى كېلەتتى. بوۋاي ئېنىق چۈشىنىدۇ. ئۇ مەھەللىداشلىرى بىلەن ئانچە كۆپ بېرىش ـ كېلىش

قىلمىغاچقا، ئۇلار بوۋاينى كۆزگە ئىلىپمۇ قويمايدۇ، ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلىشىمۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. بوۋاينىڭ تەكتۈشلىرىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇلارنىڭ ساختىلىق بىلەن ئۆزىنى يوشۇرۇپ كەلگەنلىكىنى ئىچىدە قاتتىق ئەيىبلىدى. بۇنىڭ بىلەن بوۋاي ئۆزىنى تېخىمۇ غېرىب، چۈشكۈن ۋە يېگانە ھېس قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۇ ھەمىشە بۇ خىل تۇيغۇلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ چارە - تەدبىرلىرى ئۈستىدە ئىزدىنەتتى. قىزنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىپ ئۆزىگە تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كېتىشى، ئۆزىنىڭ بارغانسېرى مۇكچىيىپ كۈچىدىن قېلىۋاتقانلىقى بوۋاينى بەكمۇ ئازابلايتتى. ئۇ بۇنىڭ بىر خىل تەبىئىي قانۇنىيەت ئىكەنلىكىنى ئېنىق چۈشىنىپ تۇرسىمۇ، ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق قانۇنىيەتكە بويسۇنماي، ساختىلىق ۋە سۇنئىيلىك ئىچىدە يۈزىگە نىقاب تارتىپ ياشاۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنەتتى. قانۇنىيەتكە، بولۇپمۇ تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە بويسۇنماي مۇمكىن ئەمەس. ئەمما كىشىلەر بۇ نۇقتىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ، نېمە ئۈچۈن ئازابلىنىدىغاندۇ؟ مەن بۇنى چۈشىنىپ تۇرۇپمۇ يەنە نېمىدەپ ئازابلىنىپ ھەسرەت چېكىمەن؟ ئەجەبا، بۇ خىل قانۇنىيەتكە باشقىچە بىرخىل يول بىلەن تاقابىل تۇرغىلى - بوۋاي بۇنىمۇ قانۇنىيەتكە ماسلىشىش دەپ چۈشىنەتتى - بولامسىمۇ؟ بوۋاي ھەمىشە قانداقتۇر بىرنەرسىدىن قۇتۇلۇپ كېتىش ئۈچۈن باش قاتۇراتتى. ئۆزىنى رېئاللىقتىن ئېلىپ قاچقۇسى، مەلۇم بىر مەڭگۈلۈك ھەقىقەتنى كىشىلەرگە ئىزاھلاپ قويغۇسى كېلەتتى.

بوۋاي بارا - بارا تېخىمۇ ياداپ، گۆشلىرىنى شۇلۇۋالغاندەك بىر تېرە - بىر ئۇستىخانلا بولۇپ قالدى. قىز بوۋاينىڭ بۇنداق ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتى، ئۇنىڭ ھالىدىن تېخىمۇ ياخشى خەۋەر ئېلىشنى ئويلايتتى. ھەمىشە ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايپېتەك بولۇپ ئايلىنىپ يۈرەتتى. قىزنىڭ تارتىۋاتقان جاپاسى ئۇلغىيىۋاتقاندىن نەچچە ھەسسە كۆپەيگەن بولسىمۇ، بارا - بارا تېخىمۇ سەمرىپ، گۈزەللىشىپ، ھۆسنىگە تولۇپ باراتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆتكۈر بىر نۇر ھەممە نەرسىنى كۆيدۈرۈپ تاشلاشقا قادىر ئىدى...

بىر كۈنى جاڭگالدىن قايتقۇچە بوۋاي تۇيۇقسىز پادىچى ئارىنىڭ بېشىنى سوراپ قالدى. پادىچى ئار بىرھازا ئويلىنىپ ئۆزىنىڭ ئون تۆت ياشقا كىرگەنلىكىنى ئېيتتى. بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى. شۇ كۈنلۈك ھەممە ئىش تۈگىگەندىن كېيىن، بوۋاي ئۆز ئورنىغا كىرىپ ياتتى. ئۇنىڭ كاللىسى نۇرغۇن

خىياللار بىلەن تولغانىدى، ئۇنىڭ ھەر نەرسىنى قىيىنغۇچى بۇ خىياللار بوۋاغا يەنە ئارام بەرمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياشلىق چاغلىرىنى ئويلىدى: «دادام رەھمەتلىكنىڭ دېمەپ بېرىشىچە، مېنى ئون ئۈچ ياشقا كىرگەندە ئۆيلەپتىكەنمىش. بۇ چاغدا ئاپام رەھمەتلىك (بوۋاي ئۇنىڭ ئىسمىنى ئالدىراپ ئېسىگە ئالالمىدى) ئون بىر ياشقا كىرىپتىكەنمىش. ئەمما قىزىم ئون ئىككى ياشقا كىرىپ سەل ئاشتى. ھازىرغىچە بۇ ياشقا كىرگەنلەرنىڭ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. مەھەللە ئىمامىنىڭ شەرئەت ئەھكاملىرىدىن سۆزلەپ بېرىشىچە، قىز - ئوغۇللار ئاساسەن مۇشۇ ياشتا توي قىلىش يېشىغا يەتكەن بولارمىش. پەيغەمبىرىمىزمۇ بىر ئايالنى توققۇز ياش چېغىدا ئەمرىگە ئاپتىكەنمىش، مەنمۇ توي قىلىشتىن بۇرۇن رەھمەتلىك بىلەن ئۇچرىشىپ قالسام، سىرلىق قاراپ قويۇپ، قىزىرىپ ئۆتۈپ كېتەتتىمغۇ؟ مۇشۇنىڭ ئۆزى ئۇلارغا ھېسسىيات كىرگەن بولماي نېمە؟ رەھمەتلىك بولغان بولسا، مۇنۇ قىزىمنىڭ كەلگۈسى ئۈستىدە بىرنەرسە دېيىشكەن بولامتتۇق؟ ئۇنىڭ ئىچىدىمۇ نېمە شەيتان بار، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ. بۇ ئىشنى يا ئۆزى دېيەلمىسە، يا مەن سورىيالمىسام، ئۇنى بۇ ئىشلارنى ھېس قىلمىدى دەپ كىممۇ ئېيتالايدۇ؟» بوۋاينىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، قىزىدىن ئايرىلىپ قېلىشنىڭ ئۆزىگە بەكمۇ ئېغىر ئازاب ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئاغزىدا شۇۋىرلاپ بىرنېمىلەرنى دەپ قىزىغا ئاللادىن ئىنساپ ۋە تەۋپىق تىلىدى. ھېچبولمىسا مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بىر گەپ بولار، دەپ ئويلىغان بوۋاي ئۆزىنىڭ دادىلىق قەرزىنى ئادا قىلماي ئۆلۈپ كېتىشىنى خالاپ قالغانلىقىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ، ئىچىدە قانداقتۇر بىر ئايەتنى ئوقۇپ، ئالدىراپ ئوڭ - سولغا ھۈرۈپ قويدى. دادىسىنىڭ پەرزەنت ئالدىدا ئاشۇنداق بىرخىل پەرزى ھەم قەرزى بولسىمۇ، بوۋايغا نىسبەتەن قىزىدىن ئايرىلىپ قېلىش بەكمۇ ئازابلىق ئىش ئىدى. بوۋاي ئۇزاق ئويلىنىپ، ئاخىرى بۇ ئىشقا باشقىچەرەك بىر يول تۇتۇش نىيىتىگە كەلدى.

بوۋاينى ئازابلايدىغان ئىشلار كېيىن - كېيىندىن يۈز بېرىشكە باشلىدى. ھەرقانداق ئېغىرچىلىققا چىداپ كەلگەن بوۋاي بۇ ئىشلارغا چىداشقا ئامالسىز قالدى. قارشى تۇرۇش مۇمكىن بولمايدىغان بۇ ئىشلارغا بوۋاي ئۈن - تىنسىز سۈكۈت بىلەن جاۋاب بېرەتتى. پادىچى ئار كەلگەن دەسلەپكى كۈنلەردە ياز پەسلى بولغاچقا، بوۋاي ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى گۈللۈكنىڭ چەللە بار بىر

تەرىپىنى پاكىز ئادالاپ، كېچىسى ئۇنى شۇ پەردە يېنىشقا ئورۇنلاشتۇردى. تازمۇ شۇ ياققا كەلگۈچە مۇشۇنداق پاكىز جايدا ۋە يۇمشاق ئورۇن - كۆرپىدە يېتىپ باقمىغان بولغاچقا، بوۋاينىڭ تەكلىپىنى ئاڭلاپلا قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پادىچى تازنىڭ مەن بۇ پەردە ياتماي، ئۇ پەردە ياتىمەن دېيىشكە ھېچقانداق مەقسىپ يوق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن قىز ئۆزلىرى ياتقان ئۆينىڭ بىر تەرىپىدىكى كىگىزنى ئەپچىقىپ، ئۇنى پاكىز سۈپۈرۈپ، تازىلانغان يەرگە سېلىپ، پادىچى تازغا ياتىدىغان ئورۇن راسلاپ بەردى. بوۋاي ئاۋۋالقىدەكلا ئاشخانا ئۆيگە يانداپ سېلىنغان كىچىككىنە مېھمانخانىدا قىزى بىلەن بىر ئۆيدە ياتاتتى. بارا - بارا ئەھۋال بوۋاينىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى. بىر قېتىملىق چىلەكتەك قۇيۇلغان قاتتىق يامغۇردا تاز ھويلىدا يېتىشقا ئامالسىز قالدى. ئۇ يوتقان-كۆرپىلەرنى كۆتۈرۈپ بوۋايلار ياتقان ئۆيگە كىرىشكە ئاران ئۈلگۈردى. شۇ كېچىسى ئۈچەيلەن تاڭ ئاتقىچە كۆز يۇممای، جىنچىراقنىڭ يورۇقىدا بىر - بىرىگە قارىشىپ، گەپ - سۆز قىلماي تاڭ ئاتقۇزۇشتى. پادىچى تازنى بالا قىلىپ بېقىۋالغىنىغا بوۋاينىڭ تۇنجى قېتىم ئاچچىقى كەلدى. لەنتى يامغۇرمۇ بوۋاينى «مانا كۆر» دېگەندەك ساق ئىككى كۈن ياغدى. قاپقارا ئىگىز ئاسماندىن گۈلدۈرمامىنىڭ دەھشەتلىك گۈلدۈرلىشى ۋە چاقماقنىڭ ۋەھىملىك چېقىشى كېلىپ تۇراتتى. بوۋاي كۆز يۇمماي ئىككى كېچىنى ئۆتكۈزدى. قويلارغۇ ھايۋان، مەيلى. بېقىۋالغان بولسىمۇ، پادىچى تازنى سىرتتا قويۇشقا بولمايدۇ - دە، شۇ ئىشتىن كېيىن بوۋاي قاتتىق ئويلاندى، ئاخىرى قىزى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئاشخانا ئۆيگە بىر ئادەم پاتقۇدەك بىر سۇپا ياسىدى. دوپپىدەك بىر ئۆيگە مۇنچىلىك سۇپىنىڭ چىقىشىمۇ چوڭ گەپ ئىدى. بۇنداق بولغاندا پادىچى تاز قىش كۈنلىرىمۇ قىينىلىپ قالمايتتى. ھېلىقى قاتتىق يامغۇر ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، پادىچى تاز ئاۋۋالقىدەكلا ھويلىغا سېلىنغان ئورۇندا يېتىۋەردى. پادىچى تاز ھاۋادا ئۆزگىرىش بولۇپ قالسىلا ئاشخانا ئۆيدىن چىقىرىلغان سۇپىغا كىرىپ ياتاتتى. «ئەمدى قىش كېلىپ قالغان تەقدىردىمۇ قىينىلىپ قالمايدىغان بولدۇق» دەپ ئويلىدى بوۋاي. ئۇنىڭچە بولغاندا، سوغۇق پەسىللەر كېلىپ قالغاندا، پادىچى تاز ئاشخانا ئۆيدە قىينالسىمۇ، سوغۇق پەسلىدىن چىقىپ كېتەلەيتتى. ئىشلار بوۋاينىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى. يېرىم يىل بولا-بولمايلا مەھەللىدە بوۋاينى ئەيىبلەيدىغان گەپ - سۆزلەر تارقىلىشقا باشلىدى. يوغانلا بولغاندا قىزى بىلەن بىر ئۆيدە ياتسا قانداق بولىدۇ؟ يا قىزىمۇ كىچىك بولمىسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە بېقىۋالغان بولسىمۇ، ئېگىنگە ئىشتىنى يوق، نىمە ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتەك بولۇشىغان بولسىمۇ، يېگىنگە تاپالماسلىقىدەك بىر ئوغلى تۇرسا... دېگەندەك گەپلەر بوۋاينىڭ ئوغىسىنى قايناتتى. دەسلەپتە بوۋاي: «مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ ئىشىنى قىلغاندىكىن، باشقىلارنىڭمۇ مەن بىلەن نېمە كارى! ئۆزۈم ئويلىغاندەك قىلىۋەرمەيمۇ!» دەپ ئويلىغان بولسىمۇ، كېيىنچە ئۇلارنىڭ گېپىنىڭمۇ مەلۇم ئاساسىنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. چۈنكى بۇ كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئەخلاق ئۆلچەملىرىگە ماس كەلمەيتتى. گۆدەك چاغلىرىدىن تارتىپلا ئەخلاق چەمبىرىكى ئىچىدە تىنىمسىز ھەرىكەت قىلىپ كەلگەن بوۋاي ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىشكە ئامالسىز قالدى. شۇنىڭ بىلەن قىزىنىڭ «يالغۇز قالسام قورقىدىكەنمەن» دېگەن ناللىرىگە پەرۋامۇ قىلماي، ئۇنى ئاشخانا ئۆيگە كۆچۈردى. قىزى بىرقانچە كۈن يىغلاپ خۇيلىنىپمۇ باقتى. بۇ ئىشتىن بوۋاينىڭ كۆڭلىمۇ قاتتىق يېرىم بولدى. پادىچى تازنى بالا قىلىپ بېقىۋالغىنىغا يەنە بىر قېتىم پۇشايمان قىلدى. «ھۇ! جۇۋاينىمەك تاز! ئاخىرى مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدىغان بولدۇڭ- دە!» دەپ ئىچىدە قاتتىق غۇدۇڭشۇيتتى بوۋاي. بۇ ئىش بوۋايغا بەكمۇ ئېغىر كەلدى. ئەمدى ئۇنىڭ قېشىدا يۈرۈش - تۇرۇشى، سۆز - ھەرىكىتى ۋە ھەتتا كىيىم - كېچەكلىرىگىچە ئايالىغا قويۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان قىزى يوق، ئۇنىڭ ئەكسىچە، پۈتۈن ئەزايىدىن تەمرەتكىنىڭ سېسىق پۇرىقى كېلىپ تۇرىدىغان، باش - كۆزلىرىنى قوماق باسقان، خورەك تارتىشنى باشلىسا دۇنيانىمۇ بېسىپ چۈشىدىغان بىر تاز ياتىدۇ. بۇ ئىشتىن كېيىنلا بوۋاي تېخىمۇ كەمسۆز بولۇپ كەتتى، ئۇ سىرتتىكىلەرگە ئەمەس، ئۆز قىزىغىمۇ كەمدىن - كەم سۆزلەيتتى. قىزىمۇ بوۋايغا ئۇدۇل كەلمىسە گەپ قىلمايدۇ، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۇنىڭغا قوپال تېگىدىغان سۆزلەرنى قىلىدۇ. پادىچى تاز بوۋاينىڭ يېنىدا بولمىغان ۋاقىتلىرىدا، بوۋاينى ئەيىبلەپ ئىچ سىرلىرىنى دەۋالىدۇ. پادىچى تاز بار ۋاقىتتا بولسا، يالغاندىن دادىسىغا سىلىق گەپ قىلغان بولىۋالىدۇ. بوۋاي بارا - بارا پادىچى تازغا، قىزىغا، باشقا كىشىلەرگە ئۆچ بولۇپ كەتتى. ئۇنى چۈشىنىپ بولمايدىغان بىرخىل تۇيغۇ قاتتىق ئازابلايتتى. ئۇ ئۆزىنى مۇشۇنداق پەرىشانلىققا، قايغۇ - ھەسرەتكە گىرىپتار قىلغان ئەخلاق ئۆلچەملىرىنى ئىچىدە مىڭنى تىللايتتى. بوۋاي ئۆزىنى قانداقتۇر بىر نەرسىدىن بىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلغانسېرى، ھاياتتىن بىزار بولۇشقا باشلىدى.

پادىچى تاز كەلگەندىن بۇيان، قىزى بىلەن ئۆزى

ئۇتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە كەسكىن ئۆزگىرىش بولدى. قىزنىڭ مۇئامىلىسى باشتىكىگە ھەرگىز ئوخشىمايتتى. قىزى ئۆزىگە پادىچى تاز بىلەن تۇرغاندا بىرخىل، يالغۇز تۇرغاندا بىرخىل مۇئامىلە قىلىدۇ. قىزى ئۇنىڭغا تاھارەت ئالسۇن دەپ تەييارلاپ قويغان سۇمۇ، خىلمۇخىل خۇرۇچلار سېلىنىپ تەييارلانغان تاماقمۇ، قىزنىڭ «دادام ياشىنىپ قالدى، ھازىر تېخىمۇ يۇمشاقراق ياتمىسا بولمايدۇ» دەپ قوشلاپ كۆرپە سېلىنىپ تەييارلاپ قويۇلغان ئورۇنمۇ، قىزى ئاتايىن بوۋايىنى دەپ ياققان نانمۇ، قىزى يۇغان كىيىممۇ... ئىشقىلىپ ھەممە نەرسە بوۋايغا سوغۇق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بوۋاي بۇنداق ئۆزگىرىشنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق ھېس قىلالايدۇ: ناۋادا ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە پادىچى تاز ئارىلاشمىغان بولسا، ھامان يۈز بەرگۈسى بۇنداق ئۆزگىرىش بۇنچىۋالا بالدۇر ھەم تېز بولمىغان بولاتتى. ئەمما بوۋاي بۇنداق كەسكىن ئۆزگىرىشنى يالغۇز پادىچى تازدىنلا كۆرمەيدۇ، چۈنكى قىزى تۇغۇلغاندا بوۋايدا مۇشۇنىڭغا ئوخشايدىغان بىرخىل ۋەھىمە پەيدا بولغان. ئەمما بۇ خىل تۇيغۇ دەسلەپتە قىزىغا بولغان ئامراقلىقنىڭ ئۇنچىۋالا كۈچلۈك بولماسلىقى سەۋەبلىك ئېنىق ئىپادىلەنمەي قالغان، كېيىنچە قىزىغا بولغان ئامراقلىقنىڭ كۈچىيىشى، قىزنىڭ چوڭ بولۇشىغا ئەگىشىپ روشەن ئىپادىلىنىشكە باشلىغان. تازنىڭ پەيدا بولۇشى بۇ خىل تۇيغۇنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتكەن، خالاس. بوۋاي بىمەھەل يۈز بېرىپ قالغان بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى ئىزدەشكە كىرىشتى، بارا-بارا ئۇ مۇنداق بىرخىل تونۇشقا كەلدى: «مېنىڭ پادىچى تازنى ئەيىبلىشىممۇ توغرا ئەمەس، قىزىمنى ياتلىق قىلمىسام بولمايدىغان بولغاچقا، ھامان يات جىنىستىن بىرسى پەيدا بولۇپ، قىزىمنى مەندىن تارتىپ ئەكېتىدۇ. مەن ھامان ئازابلانماي قالمايمەن. ھەرھالدا ھازىر قىزىم ئۆز يېنىمدا بار. كۆڭلۈم كېيىنكى چاغلاردا يۈز بېرىدىغان ئىشلارنى ئويلىغاندىكىدەك پەرىشان ئەمەس، ھازىرقى پېشىمغا كەلگۈچە نۇرغۇن ياخشى - يامان ئىشلارنى بېشىمدىن كەچۈرۈپ، نى - نى چىدىغۇسىز كۆلپەتلەرگە بەرداشلىق بېرىپ كەپتىمەن. ئۇلار ئالدىدا ۋايساپمۇ قويماپتىمەن. ئەمما ھازىر مېنى ئازابلاۋاتقان، ھامان ئازابلايدىغان بۇ ئىشلارغا چىدىيالمايدىغاندەك تۇرىمەن. ئەجىبا، مېنى بىھېساب پەرىشانلىققا، چىدىغۇسىز ئازاب-ئوقۇبەتكە گىرىپتار قىلغۇچى بۇ ئىش ھېچبىر سەۋەبسىز بىيۇز بەرگەندىمۇ؟! بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسى بوقمىدۇ؟!» ئويلاۋېرىپ بوۋاي تېخىمۇ ئاجىزلاپ كەتتى.

بوۋاي ئاخىرى ئېنىراپ قىلغان جۇشەنچە بويىچە قارىغاندا، ئۇلارنىڭ سەۋەبىنى كىشىلىك ھاياتتىن ئىزدەش تولىمۇ بىمەنە، كۆلكىلىك بولۇپ ھېسابلىناتتى. بوۋاي بارغانسېرى ئۆزىنى قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن بولمايدىغان چوڭقۇر بىر ھاڭنىڭ ئاغزىغا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىشقا باشلىدى. بوۋايغا ئىنسان يەكۈنلىگەن تەجرىبە بويىچە، بۇنداق بوزلىنىشتىن قېچىپ قۇتۇلغىلى، ئۇنى ئىنكار قىلغىلى، ياخشى - يامان دېگەندەك سۆپەتلەر بىلەن سۈپەتلەش مۇمكىن بولمايدىغاندەك تۇيۇلاتتى...

بوۋايغا ئالەمدىكى ھەممە نەرسە يىرگىنىشلىك، بەتبەشىرە، ساختا نىقاب بىلەن قاپلانغان، مەززىسىز، بىمەنە، ئەھمىيەتسىز بولۇپ تۇيۇلۇشقا باشلىدى. بۇنى ئويلىغانسېرى ئۆزى ئەزەلدىن ئامراق بولۇپ كەلگەن قىزنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىمۇ ئۇنى بىزار قىلىشقا باشلىدى. بۇ ئاز كەلگەندەك، قىزنىڭ پادىچى تاز بىلەن يېقىنلىشىپ قېلىشچۇ تېخى؟! پادىچى تاز كۈندۈزلىرى جاڭگالدا بوۋاي بىلەن پادا باقسا، جاڭگالدىن قايتىپ كېلىپ بوۋاي سۇپىدا يانپاشلاپ ياتقان چاغلىرىدا، هويلىدا قىز بىلەن ئۇنى - بۇنى قىلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. بىر قېتىم ئۇنىڭ قىزنىڭ دۈمبىسىدىكى توپىنى قېقىپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ بوۋاي ئولتۇرالماي قالدى، قىزنىڭ قولىنى پىچاق كېسىۋەتكەندە، پادىچى تاز قىزنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۇنى تېڭىپ قويدى، پادىچى تاز بوۋاي بىلەن ئېغىلنىڭ قىغىنى يۆتكەۋاتقاندا، ئېھتىياتسىزلىقتىن قوماق بېسىپ كەتكەن بېشى ئېگىزرەك قويمۇ ئېڭىشمىسە چىقالمايدىغان ئىشىك بېشىغا قاتتىق تېگىپ ئاغرىپ كەتكەندە، قىز ئۇنىڭ يىرىك بىلەن قان ئارىلىشىپ كەتكەن بېشىنى ئىسسىق سۇدا يۇيۇپ، تازىلاپ قويدى. قىزى بىلەن پادىچى تاز ھەمىشە هويلىدا قوغلاشماق ئوينايدۇ، يەنە... يەنە... پادىچى تاز بىلەن قىزنىڭ قىقاس - سۈرەن كۆتۈرۈپ چىپىپ يۈرۈشلىرى، ئامراق قىزنىڭ ئۆزى بىلەن كارى بولماي، تازغا ئېچەكىشىپ كېتىشى، پادىچى تازنىڭ قىزى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۇزاقتىن - ئۇزاق ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كېتىشى، ئۆزى ئېيتقان قىزى ھەققىدىكى گەپلەرنى پادىچى تازنىڭ ئېڭىكىنى يۆلەپ، دىققەت بىلەن ئولتۇرۇپ ئاڭلاپ كېتىشلىرى بوۋاينىڭ غەزىپىنى قوزغايتتى. قىزى ئاغرىپ قېلىپ، ئۆزى شەھەردىن دورا ئېلىپ چىققىلى كىرىپ كەتكەندە تازنى قىزىغا قاراشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان بوۋاي ئۆيگە ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپلا قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنلىكتىن، داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. پادىچى تاز قىزنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ، ئۇنىڭغا چاي

ئۈچكۈرۈۋاتاتتى، بوۋاي يۆتىلىپ بەلگە بەرمىگىچە (ئەسلىدە ئۇنچىلىك ئىش ئەمەس ئىدى) ئۇلار قىزغىن سۆھبەتتە ئۆز ئىشىنى قىلىۋېرىشتى... ئەتىگەندە قىزى ۋاقتىدا ئورنىدىن تۇرالماي، ئەتىگەنلىك ناشتىنى قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن بوۋاي ھاۋا قىزىغانسېرى قورسىقى ئېچىپ، تۇچەيلىرى تارتىشىپ چىدىيالماي قالدى. ئۇ پادىچى تازنى تۆپىگە قايتىپ نان ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇماقچى بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئازابلايدىغان ئىشلارنى قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، شۇ كۈنى قاتتىق ئىسسىقتا ئاچلىقتىن ئۆتكۈزگەچكە، ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ ئۈچ كۈن يېتىپ قالدى. مۇشۇنداق ھالەتتە، قىز بوۋاينىڭ ھالىدىن يامان ئەمەس خەۋەر ئالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆزىنى كۈتۈش ئىشىنى پادىچى تاز بىلەن بىللە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كېسىلى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتتى. بوۋاينىڭ تېخىمۇ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەن يېرى، بىرىنچى كۈنى دادىسىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ ھالىدىن خەۋەر ئالغان قىز ئىككىنچى كۈنى زېرىكىپ كېتىپ، «قوي باققىلى جاڭگالغا مەنمۇ بارىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. قىزنىڭ بۇ تەلىپى بوۋاينىڭ قاتتىق ئاچچىقىنى كەلتۈرگەن بولسىمۇ، تونۇردەك قىزىپ ياتقاندا قىزىغا نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟ بوۋاينى «قانداق ئويناپمىز، كۆر» دېگەندەك، پادىچى تاز بىلەن ئىككىسى ھەر كۈندىكىدىن خېلىلا كەچ بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ قايتىپ كەلمىدى. بوۋاي ناھايىتى ئازابلاندى، قايتىپ كەلگەندە ھەر ئىككىسىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى لاي بولۇپ كەتكەندى. بوۋاي ئاچچىقىدىن يېرىلغۇدەك بولدى. مەجبۇرلاپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قىزى شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا، جاڭگالدا پادىچى تاز بىلەن «ئۆي تۇتۇش» ئويۇنى ئوينىغانلىقىنى، ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ كەتكەندە، جاڭگالنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى كۆلچەككە بېرىپ سۇغا چۈشۈپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. قىزنىڭ ھېچبىر مەقسەتسىز، شوخلۇق بىلەن ئېيتقان بۇ گېپى بوۋاينىڭ تېخىمۇ جېنىغا تەگدى. شۇ كېچىسى بوۋاي قالايمىقان چۈش كۆرۈپ، قىزىپ چىقتى. بىر چاغدا قىزىنىڭ پادىچى تاز بىلەن ئۆز بېشىدا ئۆمچىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قاتتىق ئۇھ تارتىپ، كۆزلىرىنى يۇمدى...

بوۋاينىڭ تاقىتى - تاق بولدى. قىزنى قانچىكى چىڭ تۇتقانسېرى، پادىچى تازنى قىزدىن قاچۇرغانسېرى ئۇنىڭغا ئۇ ئىككىسى تېخىمۇ يېقىنلىشىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا گەپلىشىشى، چاقچاقلىشىشى، ياردەملىشىشى، ئىنىقلىشىپ بىر - بىرىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ھەرقانداق پائالىيىتى بوۋاينى ئازابلىماي قالمايتتى. بوۋاي بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدەشكە كىرىشتى. پادىچى تازنى ھەيدەپ چىقارسۇنمۇ؟ قىزنى ئۆلتۈرۈۋەتسۇنمۇ؟ ئۇلارنى ئۇچكە قالدۇرۇپ چىقىپ كەتسۇنمۇ؟... بوۋاي بۇ ئۇسۇللارنىڭ ھېچقايسىسىنى ئۆزىنى قاتتىق ئازابلاۋاتقان تۇيغۇدىن قۇتۇلۇشنىڭ مۇۋاپىق يولى ئەمەس، دەپ قارايتتى. سەۋەبى بۇ خىل ئۇسۇللاردا بوۋاي يەنىلا ئازابتىن قۇتۇلالمايتتى. بوۋايچە بولغاندا، ئۇنىڭ تاللىغان ئۇسۇلى ئۆزىنى بۇ خىل تۇيغۇدىن پۈتۈنلەي قۇتۇلدۇرالىشى كېرەك ئىدى. ئۇ قاتتىق ئويلاندى. ئۆيدە، جاڭگالدا، يولدا، نامازدا ئولتۇرۇپمۇ ئويلاندى. ئاخىرى ئۇ ئۆزىگە بۇ خىل ۋەھىمىلىك تۇيغۇدىن قۇتۇلۇشتىكى ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇلنى تېپىۋالدى. ئۇ، بۇ ئۇسۇلنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ قاتتىق قورقۇپ كەتتى. يەنە بىرقانچە كۈن ئويلاندى. نۇرغۇن ئويلىنىشلار ئارقىلىق، بوۋاي مۇشۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق يولنىڭ ئۆزىنى بۇ خىل تۇيغۇدىن قۇتۇلدۇرالمايدىغانلىقىنى بىلىۋالدى!

بوۋاي ئاخىرى ئۆلۈم يولىنى تاللىۋالدى. ئۇنىڭچە بىمەنە، مەززىسىز، قىممەتسىز، ئازابلىق دۇنيادىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى مۇشۇ ئىدى. ئۇ ئۆزى ئۆلگەندىن كېيىنكى قىزنىڭ تۇرمۇشىنىمۇ ئويلاپ كۆردى. قىزى چوقۇم قاتتىق قايغۇرىدۇ، ئازابلىنىدۇ، ھەتتا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشىمۇ مۇمكىن. بوۋاي قىزنىڭ «بۇ قېرى ئۆلۈپ ئەجەبمۇ ئوبدان بولدى» دەپ خۇش بولامدۇ، بۇنىمۇ خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ، دېگەنلەرنىمۇ كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن بولدى. قىزنىڭ ئۇنچىۋالا ۋاپاسىز ئەمەسلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، قىزىغا ئىچ ئاغرىتىپ بۇ نىيىتىدىن يېنىپمۇ قالدى. «ئۇ دېگەن بەربىر قىز بالا. ئۇمۇ مۇنۇ تازدەك سەرگەردان بولۇپ، خەقنىڭ ئىشىكىگە تەلمۈرۈپ بويۇن قىسىپ يۈرسە!» بوۋاي خىلمۇخىل ئېھتىماللىقلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باقتى. بۇنداق ئىنچىكە سىلىشتۇرۇشلارمۇ بوۋاينىڭ قارارىنى ئۆزگەرتەلمىدى. «مەن ئەڭ ياخشى كۆرگەن ئادەممۇ، مەندىن بارا - بارا ئۆزىنى تارتىپ كېتىۋاتسا، بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى، قىممىتى بولسۇن؟!» بوۋاينىڭ ئاخىرقى قارارى مۇشۇ ئىدى.

ئۇ ئۆلۈۋېلىشنىڭ خىلمۇخىل ئۇسۇللىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باقتى: توكقا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالاي دېسە، توك دېمىدىغان نەرسە بۇ يەرگە تېخى يېتىپ كەلمىگەن. DDV ئىچىپ ئۆلۈۋالاي دېسە، ئۆيدىكى دورىنى قوينىڭ دۈمبىسىدىكى پىتنى ئۆلتۈرىمەن دەپ ئىشلىتىپ بولغان.

هازىر بۇ خىلدىكى دورىلارنى سېتىش دورا ماگىزىنلىرىدا مەنئىي قىلىندى. سۇغا سەكرەپ ئۆلۈۋالاي دېسە، بۇ يەردە ئۆزىنى ئۆلتۈرەلىگۈدەك چوڭراق دەريا يوق. دەريا ئىزدەپ چىقىپ كەتسە، قىزى بىلىپ قېلىشى مۇمكىن، تامغا بېشىنى ئۇرۇپ، يۈرىكىگە پىچاق سېلىپ ئۆلۈۋالسىچۇ؟ بۇ خىل ئۇسۇللاردا ئۇنىڭ ئۆلمەي قېلىشى، ئۆلگەن تەقدىردىمۇ ئۆزى قۇتۇلماقچى بولغان ئازابتىنمۇ بەكرەك ئازابلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. شۇنداق ئويلىنىشلار ئارقىلىق ئۇ ئۆينىڭ تورۇسىغا ئېسىلىپ ئۆلۈۋېلىش نىيىتىگە كەلدى. ئارغامچىغا بوينىنى سېلىپ، ئورۇندۇقنى بىر پۇتى بىلەن تېپىۋەتسىلا ئىش تۈگەيدۇ. ئەمما جان ھەممىگە تاتلىق بولغاچقىمۇ بوۋاي «ئەتە چوقۇم ئۆلۈۋالىمەن، ئۆگۈن چوقۇم ئۆلۈۋالىمەن» دەپ يۈرۈپ بىرنەچچە ھەپتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ قانچىلىق ئازاب تارتقانلىقىنى ئۆزىمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. بوۋاي ئاخىرى قەتئىي نىيەتكە كەلدى، ھەتتا شۇ كۈنلۈك خۇپتەن نامىزىدا ئاللانى شېپى كەلتۈرۈپ قەسەم قىلدى.

بىر كېچىلىك ئەقىل بىلەن ھېسسىياتنىڭ تۇقۇنۇشىدىن كېيىن، بوۋاي ئۇزاق ۋاقىت زارىقىپ كۈتكەن كۈنلەر ئاخىرى يېتىپ كەلدى. ئەتىگەندە باشقا كۈنلەردىكىدىنمۇ بالدۇرراق تۇرۇپ، تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇشقا تۇتۇندى. نامىزىدا ئاللادىن ئۆزىگە ئاسان ئۆلۈم، قىزىغا خاتىرجەملىك تىلەپ ئۇزاق دۇئا قىلدى. ۋاقىت ئۆتمەكتە. ئەزرائىلنىڭ قەدىمى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بوۋاي بۇ نىيىتىدىن يېنىۋېلىشنىمۇ خىيال قىلىپ باقتى. ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ قارىغان ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشى ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن بىرى ھېسابلانسىمۇ، ئاللانى شېپى كەلتۈرۈپ قىلىنغان قەسەمدىن يېنىۋېلىش تېخىمۇ چوڭ گۇناھ ھېسابلىناتتى. ئاڭغىچە پادىچى تازمۇ نامىزىنى ئوقۇپ بولدى. بوۋاي قىزى ۋە پادىچى تاز بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ چاي ئىچتى. مۇشۇنداق بىر يولنى تاللىۋېلىشىغا سەۋەبچى بولغان قىزىغا بىرھازاغىچە قاراپ چىقتى. دادىسىنىڭ بۇنداق قارىشىدىن قىزىمۇ قاتتىق ھەيران بولدى. قىز بىرنېمىلەرنىدۇر ئويلاپ بېشىنى كۆتۈرمەي داستىخانغا قاراپ ئولتۇراتتى. «مېنىڭ تېزرەك يوقىلىشىمنى تىلەۋاتسەنغۇ تايىنلىق؟!» دەپ ئويلىدى بوۋاي. ھەممە گەپنى دەۋەتسە پىلانىنىڭ بەربات بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، قىزىغا بۈگۈن ئۆزىنىڭ ئۆيدە قېلىپ قىلىدىغان جىددىي بىر ئىشنىڭ چىقىپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ جاڭگالغا قوي باققىلى بارالمايدىغانلىقىنى، شۇڭا ئاكىسى بىلەن (بوۋاي پادىچى تازنى ئاخىرقى قېتىم شۇنداق دەپ ئاتاشنى لايىق دەپ قارىدى) جاڭگالغا بېرىپ قوي بېقىپ كېلىشكە بۇيرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قىز سەل تۇرۇۋېلىپ، ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ بېشىنى لىڭشىتتى. «يالغاندىن ئويلىغان بولۇۋالدىڭمۇ، ھەقىچان؟» دەپ ئويلىدى بوۋاي. بوۋاي قىزى بىلەن پادىچى تازنى دەرۋازا ئالدىغا ئۇزىتىپ چىقتى. پادىچى تاز خىيالىدا يوق ئورمانلىققا قېچىپ كىرىپ كەتكەن قويلارنى توسۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. قىزى بولسا ئاللىنېمىلەرنىدۇر ئويلاپ ئالدىدا ئويان - بۇيان قېچىپ يۈرگەن قويلارغا قاراپ تۇراتتى. قىزى تويۇپ قالغانمىدۇ؟! بوۋاي قىزنى چاقىرىپ قالدى. قىز ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ، بوۋايغا قارىدى. بوۋاينىڭ چىرايىدا قورقۇنچلۇق بىرخىل ھالەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

قىزنىڭ قارىسى يوتكىچە قاراپ تۇرغان بوۋاي، ئالدىراپ ئۆيگە كىردى. قىزى بىلەن پادىچى تاز بولغاچقا، ئۇزاققىچە يۇيۇنالمىغان بەدىنىنى پاك - پاكىز يۇيدى. يېپيېڭى كىيىملىرىنى كىيىپ، يەنە ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇدى. ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق بۇ نامىزىدىمۇ ئاللادىن ئۆزىنىڭ ئۆلۈمگە ئاسانلىق ۋە قىزىغا ئامانلىق تىلىدى. بوۋاي ھاياتىدا تۇنجى قېتىم ۋاقىتنىڭ مۇنچىۋالا تېز ئۆتىدىغانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئاندىن ئۆي ئىچىدىكى ھەممە نەرسىگە بىرمۇبىر ئەستايىدىل قاراپ چىقتى. ئۇ ھارغىن قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەپ، ئۆزى بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدا تەييارلاپ قويغان ئۇزۇن ئارغامچا بىلەن كىچىككىنە ئورۇندۇقنى كۆتۈرۈپ، ئىلگىرى قىزى بىلەن ياتقان ئۆيگە كىردى. ئالدىرىماي سۇپىغا چىقتى. ئۇ قاتتىق قورقۇپ كېتىۋاتاتتى. ئەمما نىيىتىدىن يېنىۋالالمايتتى. ئۇزۇن ئارغامچىنى نەچچە قات قىلىپ تورۇستىكى ياغاچلاردىن ئۆتكۈزۈپ چىڭ باغلاپ بولغىچىمۇ نەچچە ئۆلۈپ، نەچچە تىرىلدى. ئورۇندۇقنى سۇپىدىكى ئارغامچا ساڭگىلاپ تۇرغان يەرنىڭ ئۇدۇلىغا ئەكىلىپ قويدى. ئورۇندۇققا چىقىشتىن بۇرۇن، تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئارغامچىغا ئېسىلىپ ئورۇندۇققا پۇتىنى ئالدى. پۇتىمۇ لاغىلداپ تىترەپ تۇراتتى. ئۇ ئالدىرىماي بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزى ياتقان ئورۇنغا قارىدى، ئۇ يەردە بوۋاينىڭ قىزى بىلەن بەتبەشىرە بىر ئەر قۇچاقلىشىپ ياتاتتى. بوۋاينىڭ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى...

قىز ئۈچ كۈندە ئاران ھوشىغا كەلدى. ئۇ قېشىغا ھېچقانداق ئەر زاتىنى يېقىن كەلتۈرمەيتتى. ئاياللار

كېلىپ قالغۇدەك بولسىمۇ، ئۇلارنى ئېغىزغا ئالغۇسىز سەت گەپلەر بىلەن تىللاپ بىر قىلىۋېتەتتى. قىز كۆرۈنۈشتە ساراڭغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ تەسەۋۋۇرى بويىچە قىزنىڭمۇ بوۋايدەك ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى دادىسى ياتقان ئۆيگە سولاپ ئىشىكنى سىرتىدىن قۇلۇپلاپ قويۇشتى. قىز تىرناقلىرى بىلەن تاملارنى تاتىلاپ، بېشىنى تاملارغا ئۇرۇپ، ئالتاغىل ۋارقىراپ بۇرنۇەرگەندىن كېيىن كىشىلەر يەنە خاتىرجەم بولالماي، مەھەللىدىكى بىر قىزنى ئۇنىڭغا قاراشقا قويدى. بوۋاينىڭ قىزى كىشىلەرنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقى بىلەن كارى بولماي، تورۇسقا قاراپ كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ يېتىشىلا بىلەتتى. ئۇنىڭ تولا يىغلاپ كەتكەن كۆزلىرىدە ئۆزىدىن بىر قەدەم نېرىراقتا ياتقان دادىسى كۆرۈنەتتى. بوۋاي ئۆلۈپ كېتىپ 7 ـ كۈنى يۈز بەرگەن ھېلىقى ئەنسىز چۈش كۆرۈش ۋەقەسىدىن كېيىن، بوۋاينىڭ قىزى ھەمىشە «ئۇتنى كۆيگىلى قويۇڭلار!» دېگەن گەپنىلا تەكرارلايدىغان بولۇپ قالدى. بوۋاي ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان ئۆيدىن كۆتۈرۈلگەن ئوت ئاجايىپ قۇدرەتلىك بىلەن يۇقىرىغا كۆتۈرۈلەتتى. قانداقتۇر بىرخىل سىرتقى كۈچ ئۇنى ئۆچۈرمەكچى بولاتتى.

بۇ ئىشلار پادىچى تازغىمۇ ئېغىر كەلدى. تەبىئەتكە، دۇنياغا، كىشىلەرگە ئەمدىلەتىن مۇھەببەتلىك كۆز بىلەن قاراشقا ئادەتلەنگەن تاز بوۋاينىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن تېخىمۇ ياۋاش، بىچارە بولۇپ كەتتى. ئۇ كىشىلەرگە كۆرۈنۈشتىن ئۆزىنى قاچۇراتتى. شۇ سەۋەبتىن، پادىچى تاز ھەمىشە كىشىلەرنىڭ ھەممىسى تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن جىمجىت كېچىدىلا مەھەللىدە پەيدا بولاتتى. ئۇ جانسىز پۇتلىرىنى ئاۋايلاپ يۆتكەپ، ئالدىرىماي قىز سولاپ قويۇلغان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە چىقاتتى. بېشىنى تۈڭلۈك تۈۋىگە ئەكىلىپ، قۇلىقىنى ئۆي ئىچىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ئالتاغىل ئاۋازلارغا تىكەتتى. قىزنىڭ ئېچىنىشلىق داد ـ پەريادلىرىنى كۆرۈپ، يۈرىكى قاتتىق پۇچۇلىناتتى. ئۇ قانداقتۇر بىر ئىشلارنى قىلىشنى ئويلىسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىدىن ئۆكۈنەتتى. ئۇ قاچان كۆزىنى ئۆي ئىچىگە ئۇزاقراق تىكسىلا، شۇ ھامان كۆز ئالدىدا بوۋاينىڭ ئوتلۇق كالتىكى پەيدا بولۇپ، ئۇنى قاتتىق تەشۋىشلەرگە سالاتتى. بوۋاي ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. تاز بۇ خىل تۇيغۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن ئۆز ئىرادىسىگە بويسۇنمايۋاتقانلىقىنى ھەرگىز چۈشەنمەيتتى. تاز ئازابلانغانسېرى بۇ ئۆيدىن كېتىش نىيىتىگە كەلسىمۇ، قانداقتۇر بىر خىل كۈچ ئۇنى بۇ يەردىن كەتكۈزمەيتتى.

كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ھەيران بولۇشتى، ئۇلار ھەرقانچە ئويلىسىمۇ بوۋاينىڭ ئۆلۈۋېلىشىدىكى سەۋەبنى تاپالمىدى. ئۇلارغا بوۋاي مەڭگۈ يەشكىلى بولمايدىغان قانداقتۇر بىر سىرلىق تېپىشماقنى قالدۇرۇپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى. بولۇپمۇ پادىچى تازنىڭ «بۇ يەردە چوقۇم قاتتىق ئوت ئاپتى يۈز بېرىدۇ» دېگەن سۆزلىرى كىشىلەرنى سەل ئەندىشىگە سېلىپ قويدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، كىشىلەر قانداقتۇر بىر خىل ۋەھىمە ئىلكىدە ياشايدىغان بولۇپ قالدى. «بوۋايمۇ چوقۇم مۇشۇ ئوت ئاپىتىدىن قورقۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان بولۇشى مۇمكىن» كېلىشمەسلىك چوقۇم يۈز بېرىدىغاندەكلا قىلاتتى.

بوۋاينىڭ قىزى تورۇسقا قاراپ ياتقىلى تۆت ئاي بولدى. ئالەمدە يۈز بەرگەن ھەرقانداق چوڭ ئۆزگىرىشمۇ ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالمايتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا دادىسىلا مەۋجۇت ئىدى. ئۇ ھەمىشە دادىسىنىڭ ئۆزىنى ئەركىلىتىپ پەپىلەشلىرىنى، يېنىك قۇچاقلاشلىرىنى، ئۆزىنى قۇچىقىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ چۆچەك ئېيتىپ بېرىشلىرىنى، ئۆزىنىڭ دادىسىنىڭ يىرىك ساقاللىرىغا يۇمران يۈزلىرىنى يېقىشلىرىنى... ئويلايتتى. چوڭ بولغانچە ئۆزىنىڭ دادىسىغا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كەتكەنلىكىنىمۇ خىيالىغا كەلتۈرەتتى. «مېنى شۇنچىۋالا ياخشى كۆرگەن ئادەم نېمىدەپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدۇ؟» دېگەن سوئال ئۇنى ئازابلايتتى. ھەرقانچە ئويلىنىپمۇ بۇ سوئالغا جاۋاب تاپالمايتتى. ئۇمۇ دادىسىنىڭ نېمە سەۋەبتىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىقىنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدى. پەقەتلا دادام ھەرگىز ئۆلۈپ كەتمىدى، ئۇ ھامان مەن بىلەن بىللە دەپ قارايتتى.

بىر كۈنى بىرەيلەن مەھەللىگە تۇيۇقسىز بوۋاينىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. كىشىلەر پەقەتلا ئىشەنمىگەنىدى، ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ ھەرقانداق قەسەمگە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ئەمما بۇ گەپنى پادىچى تازدىن ئاڭلىۋالغانلىقىنى ئېيتمىدى. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى «خۇدايا توۋا!» دېيىشىپ ئاللانىڭ كارامىتىگە ئاپىرىن ئوقۇشتى. ئاخىرى ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بوۋاينىڭ نېمە سەۋەبتىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىقىنى ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرمىلى، دېگەن بىرگە كېلىشتى. مۇشۇنداق ئاقىلانە چارىنى ئاپقانلىقىدىن ئۆزلىرىنى ئاجايىپ ئەقىللىق دەپ ھېسابلاشقان بۇ كىشىلەر، شۇئان بوۋاينىڭ ئۆيى تەرىپكە قاراپ مېڭىشتى...

1

ئىشلىرىنى تولۇق ئورۇندىغان ئادەم ئۆزى ئىز قالدۇرغان ھەر بىر تۈگۈننى خۇشاللىق بىلەن ئۇزىتىپ قويالايدۇ، شۇنىڭدەك ھەربىر ئەتىنى كۆڭلى توق، ئىشەنچلىك ھالدا قارشى ئالالايدۇ. بىراق ئىشلىرى چala قالغان ئادەم ياكى ئىنسانىي ھاياتتىكى ئەڭ ئىپتىدائىي ھاجەتلەرگە باغلىنىپ، ئۇنىڭدىن ئاشالمىغان ئادەم نېمە قىلىشى مۇمكىن؟ ئۇنىڭدا ۋاقىتنىڭ ئۆتۈپ، ئۆمرىنىڭ ئەھمىيەتسىز ھالدا ئاخىرلىشىۋاتقانلىقى ھەققىدە بىرەر سېزىمنىڭ بولۇشى تەس گەپ، ھەرقانچە بولغاندا، ئۇنىڭدا سۇس بىر غەمكىنلىك بولار. بۇ دۇنياغا تۆرۈلۈپ تۇزۇك ياشىمىغان ئادەم، روھىي، ماددىي بېيىتىلىشنىڭ ئۆزىگە خاس نېسۋىسىنى تېتىماي، ئۇنى گۇناھلىق ئىچىدە تەرك قىلغان ئادەم. دېمەك، سەن راھەت كۆرمىگەنىكەنسەن، بۇنىڭ سەۋەبىنىڭ يىپ ئۇچى ئالدى بىلەن ئۆزۈڭدە بولىدۇ. بىراۋلار ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ئۆزگەرتمىسە، يات بىراۋلار ئۇنى ئۆزگەرتىپ قوياتتىمۇ!؟

دۇنيا تارىخىنى تەكشۈرسەك، قوشنىدارچىلىقنىڭ پرىنسىپى مۇنداق بوپتۇ: ئۆزىنى ئۆزى سۆيمىگەنلەرنى ھېچكىم سۆيمەيدۇ. ئۆزىگە ئۆزى ياردەم قىلمىغانلارغا قوشنىسىمۇ ياردەم قىلمايدۇ.

2

بىز 21 ـ ئەسىرگە كىرىۋاتىمىز. كىشلەر ئەقىل ـ پاراسەت ۋە گۈللىنىشنىڭ يېڭى سەھىپىلىرىنى ئېچىۋاتقاندا، بىز ئۆتمۈش ۋە ئەتە ھەققىدە ئويلىنىشنىڭ قەرزلىرىگە بوغۇلۇپ كەتتۇق. بىز يېڭى زاماننىڭ سىناق مەيدانىغا قەرز دەپتەرلىرىنى ئۆشنىمىزگە ئارتقان ھالدا كىرىپ كېلىۋاتىمىز، بۇ دەپتەرلەر بىزنىڭ ئەسلىدىكى ۋۇجۇدىمىزنى بېسىپ يېگىلىتىش بىلەن بىرگە روھىمىزنى سىقىپ تۇنجۇقتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. چۈنكى، يانىي دۇنيانىڭ قەرزىنى ئادا قىلمىغان ئادەم باقىي دۇنيانىڭ جەننىتىگىمۇ ئېرىشەلمەيدىغۇ!

بىز خوشلىشىۋاتقان 20 ـ ئەسىردە ئىنسانىيەت كاتتا ئۆزگىرىشلەرگە قەدەم قويدى. رادىئو، تېلېۋىزور،

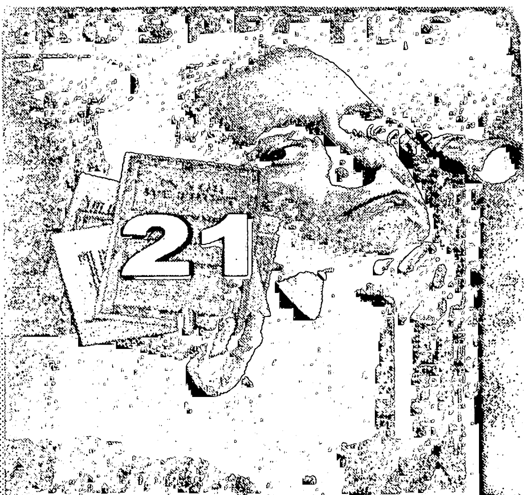

كومپيۇتېرلار بارلىققا كەلدى. بۇلار يەر شارىدىكى ئېقىنلارنى، تاغىم ئارالارنى، ئىقتىساد جەھەتتە بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان دۆلەت، مىللەت ۋە گورۇھلارنى بىر - بىرىگە باغلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاتوم بومبىسى، باشقۇرۇلىدىغان بومبا، ئاۋىئاماتىكا، خىمىيىلىك قورال بارلىققا كېلىپ، بۇلار ئىنسانلارنى بوشۇرۇن خەۋپ ئىچىدىكى دىپلوماتىيە ئويۇنلىرى، تەبرەنگۈلەر، كۆلۈپ تۇرۇپ خىرىس قىلىدىغان تىنچسىز، مۇقىمسىز ۋەزىيەتكە ئېلىپ كىردى. دېمەك بۇ ئەسىردە پەن - تېخنىكا جەھەتتە مۆجىزە خاراكتېرلىك بايقاش ۋە كەشپىياتلار بولدى، بۇلار ئىنسانلارنىڭ ماددىي قىممەتكە ئىنتىلىش تەبىئىتىنى چەكتىن ئاشقان ھالدا نامايان قىلدى. ئەمما ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەككى، تارىختا يۈز بېرىپ باقمىغان قاباھەتلەر، ئادالەتسىزلىكلەر، تەڭسىزلىكلەر مۇشۇ ئەسىردە يۈز بەردى. ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشى پارتلاپ، 100 مىليوندەك ئادەم ئۆلدى، 100 مىليونلاپ ئادەم مېيىپ بولدى، 100 مىليونلاپ ئادەم نامراتلىق ۋە سەرسانلىق ئىچىدە قالدى. ئىنسانلار بولۇپمۇ غەربلىكلەر ئۆزى ئەخلاقىي قىممىتىنىڭ كىشىلىك دۇنياسىدىكى ئورنىدىن گۇمانلىنىپ، ئۇنىڭ رولىغا ئىشەنمەيدىغان بولدى. بىرقانچە دۆلەت رەھبەرلىرى بىر يەرگە كېلىپ، نۇرغۇن دۆلەت ۋە مىللەتلەرنىڭ تەقدىرىنى ئويان - بۇيان قىلدى. دۇنياۋى تەرتىپ ئۆزگەردى. خەرىتىلەردىكى سىزىقلار ۋە رەڭلەر ئادالەتسىز رەۋىشتە ئۆزگەرتىلدى. ئارقىدىنلا كوممۇنىزم، كاپىتالىزم لاگېرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى باشلىنىپ ئۇزۇن داۋام قىلدى. قورال - ياراقلار ئىسكىلاتلاردا، مەخپىي بازىلاردا كۆنسېرى كۆپەيدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاچ - يالىڭاچلارمۇ كۆپىيىپ، مىليونلاپ كىشىلەر ئۇزۇقلۇق يېتىشمەي ئۆلدى. تۇغۇتتىن ساقلىنىش كوملىچى ۋە قاپچۇقلىرى ياسالدى. زەھەرلىك چېكىملىك سودىسىغا ساقچىلارمۇ ئارا تۇرالمايدىغان ھالەتكە يەتتى. ئەيدىز كېسىلى يامراپ، راك كېسەللىكلىرى بىلەن بىرگە ئىنسانىيەت ئۈچۈن ۋەھشىي خەۋپكە ئايلاندى. سۇ، تۇپراق، ھاۋانىڭ بۇلغىنىشلىرى تۆپەيلىدىن كېلىپ چىققاتقان تۈرلۈك ئاپەتلەرنىڭ ئىنسانلارغا كەلتۈرگەن زىيانلىرى ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدىنمۇ قەبىھ تۈس ئالدى.

روشەنكى، 20 - ئەسىردە ئىنسانلار پەن - تېخنىكا ۋە ماددىي جەھەتتە مىسلىسىز تەرەققىي قىلدى، لېكىن ئىنساننىڭ بەختىسىزلىكى تارىختىكى ھەرقانداق دەۋردىكىدىن ھالقىپ كەتتى. گۈللەنگەن پەن - تېخنىكا، كىشىلىك ھوقۇق ۋە ئىنساپپەرۋەرلىككە دائىر تۈزۈلگەن تالاي خىتابنامىلەر، قانۇنلار ۋە مەجلىسلەر يەنىلا باراۋەرسىزلىككە خاتىمە بېرەلمىدى. خىلۋەت بۇلۇڭلاردىكى يوشۇرۇن كۆز ياشلارنى توختىتالمىدى. كۈچلۈكلەر ۋە ئاجىزلار ئوتتۇرىسىدا بولىدىغان بېقىندۇرۇش ۋە بېقىنىش خاراكتېرلىك تىنچلىق كەلگۈسىدىكى زور بالايىئاپەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا تىنچلىق كاتېگورىيىسىگە كىرگۈزۈلدى. ھەقىقىي تىنچلىق بىلەن زوراۋانلارنىڭ كۈچ ئۈستۈنلۈكى تۆپەيلىدىن كېلىپ چىققان ساختا تىنچلىقنىڭ پەرقى تولىمۇ ئىنچىكە غەرق بولۇپ كەتتى.

ئامېرىكىلىق ئىقتىسادشۇناس پائۇل A ساموئېلسېن بىلەن ۋىلليام D نودخوسلار بىرلىشىپ يازغان «ئىقتىساد ئىلمى» دېگەن زور ھەجىملىك كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىدە ئەنگلىيىلىك پەيلاسوپ ئېدموند بۇركىينىڭ مۇنداق بىر سۆزى نەقىل كەلتۈرۈلگەن:

«رىتسارلىق (چەۋەندازلىق) دەۋرى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى، ئەمدى سەپسەتىچىلەر، ئىقتىسادشۇناسلار ۋە كومپيۇتېر دەۋرى يېتىپ كېلىدۇ».

بۇركىي 18 - ئەسىردە ئۆتكەن پەيلاسوپ سۈپىتىدە ئۆزىدىن كېيىنكى 200 يىللىق رېئاللىقتىن ئالدىن بېشارەت بەرگەن. دېمەك بۈگۈنكى غەربلىكلەر دۇنياۋى تەرتىپ ۋە سىياسەتتە شۇنىڭ ئۈچۈن تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرىدىكى، ئۇلاردا ئىلمىي پەرەزچىلەر ھەر ساھە بويىچە تۈركۈم - تۈركۈملەپ چىقىپ تۇرغان. پەيلاسوپلار جاھاننىڭ قىياپەتلىرى ئۈستىدە پىكىر قىلىپ تۇرغان. ئالىملار ماددىي قانۇنىيەتلەر ھەققىدىكى پەرەزلىرى ۋە گاھ - گاھ دەلىللىرى ئارقىلىق پەيلاسوپلارنىڭ پىكىرلىرىگە ئاساس يارىتىپ بەرگەن. ئىقتىسادشۇناسلار بۇ قانۇنىيەتلەرنى جەمئىيەت قانۇنىيەتلىرىگە تەدبىقلاپ داھىلار ۋە سىياسىئونلارغا ئىلمىي تەكلىپ بەرگەن، شۇنىڭ بىلەن دۇنيانىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدە تەسىرى مۇتلەق بولغان غەرب سىستېمىسى بەرپا بولغان. 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە غەربنىڭ قىممەت قارىشى، ئەخلاق سىستېمىسى دۇنيا مىقياسىدا ئومۇمىيۈزلۈك غەلىبە قىلغان بولدى. ئوسمان ئىمپېرىيىسىنىڭ غەربلىكلەر تەرىپىدىن ئاغدۇرۇلۇشى دەل ئوتتۇرا شەرق، پارس قولتۇقى، ئەرەب، تۈرك، پارسلار دۇنياسىغا غەربنىڭ ئارىلىشىشىنىڭ باشلانغانلىقىدىن دېرەك بەردى. نەتىجىدە ئەسلىدىكى ئوسمان ئىمپېرىيىسى قارىمىقىدىكى رايونلاردا غەربنىڭ قىممەت قارىشى ئۈستىگە قۇرۇلغان پادىشاھلىقلار،

جۇمھۇرىيەتلەر پەيدا بولدى، بۇلار پەجايىكى غەربنىڭ ئىبارەت ماگنىت تاپالىقچىسىنىڭ ھەرىكىتىگە ئاساسەن قىمىرلايدىغان تۆمۈر ئۇۋاقچىلىرىغا ئوخشاپ قالدى.

نەتىجىدە ئەھۋال قانداق بولدى؟ مەنپەئەتنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان ئىقتىسادىي قىممەت ھەممىنى بەلگىلەيدىغان نەرسە بولدى. ئىنسان بىلەن ئىنساننىڭ مۇناسىۋىتى مەنپەئەت قانۇنى بويىچە چۈشەندۈرۈلدى. مەنپەئەت، پۇلغا ئېرىشىش ئۈچۈن جىددىي كۈرەشلەر باشلاندى. ئىنسان تەبىئىيتىدە بولىدىغان روھىي قىممەتلەر (ئېتىقاد)، ئەخلاقىي قىممەتلەر (ۋاپادارلىق، سەمىمىيلىك، دىيانەت)، ئىنسانىي قىممەتلەر (ئىنسانپەرۋەرلىك مەزمۇنىدىكى قۇتقۇزۇشلار، ئىرق، مىللەتتىن ھالقىغان رىشتىلەر ۋە ياردەملەر) يۇقىرىدىكى ئىقتىسادىي قىممەتنىڭ قوشۇمچە نەرسىلىرىگە ئايلىنىپ قالدى ياكى ئەرزىمەس ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى. چېركاۋلار قىممىتى ۋەيران بولغان كىشىلەر ئىزدەيدىغان ئايرىم نەرسىگە، پوپلار ئۆلۈك ساندۇقى ئالدىدا نۇتۇق سۆزلەيدىغان كىشىلەرگە ئايلاندى. سەنئەتكارلار كىشىلەرنىڭ ماددىي مەنپەئەتدارلىق تۇيغۇسىغا ماسلاشماي، سەنئەتنىڭ ئىچكى تەلەپلىرىنى قازىمەن دېسە، جان باقالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئوڭ مېڭىسىدە سەنئەت، سول مېڭىسىدە تىجارەت بولمىسا بولمايدىغان ئەھۋال شەكىللەندى. جۇڭگو تاكى 70 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىغا قەدەر ئاق فورمىسى ئۈچۈن ياشىدى. مىليونلاپ ئىنسان ئاق فورمىسى ئۈچۈن بولغان كۈرەشتە ئۆلدى. مىليونلاپ ئىنسان ئاق فورمىسى ئۈچۈن ياماق چاپان، ياماق ئىشتان كىيگەن ھالدا «قەھرىمان» بولدى. مىليونلاپ ئىنسان ئىجاد قىلىش - بايلىق يارىتىشقا تېگىشلىك مېڭىسىنى ئاق فورمىسى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشنىڭ جابدۇقلىرىغا ئايلاندۇرۇپ، ئادەمىيلىككە ياتىدىغان تەبىئەتتىن مەھرۇم بولدى. سىرتقى دۇنيانىڭ يۈكسەك گۈللەنگەن ھالىتى 1840 - يىلىدىكى ئەنگلىيە زەمبىرەكلىرىدەك جۇڭگولۇقلارنىڭ تەپەككۇر دەرۋازىسىنى سىلكىدى. ئاق فورمىسىنىڭ خۇمارى ئەپيۇننىڭ خۇمارىدىنمۇ دەھشەتلىك بولۇپ، بۇ خۇمار تا بۈگۈنگىچە جۇڭگولۇقلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن خالاس تاپمىدى. ئىراق قانداقلا بولمىسۇن 70 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلانغان ئىسلاھات جۇڭگو ئۈچۈن بۇرۇن كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدىكى ماددىي مەئىشەتنى يارىتىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، 20 - ئەسىرنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ئىقتىسادىي قىممەت ئورۇشى پۈتكۈل دۇنيانى تەلتۆكۈس قاپلىدى، روھىي قىممەتلەر كىشىلىك جەمئىيىتىدىن سىققىپ چىقىرىلدى. ئالىيجاناب ئەخلاقىي قىممەتلەر مۇرەككەپ ماھىيەتلىك دىپلوماتىيە ھەرىكەتلىرىنىڭ ئەۋرەت لاتىسىغا ئايلاندى. تالاش - تارتىش، كۈرەش، تاجاۋۇز، ئالدامچىلىق قورۇلۇشلىرى جىرايلىق ھەل بېرىلگەن ھالدا كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى بەنت قىلىدىغان ئومۇمىي يۈزلىنىش بولۇپ قالدى. ئەينى دەۋرلەردە ھەربىي ئىشلارغا تەدبىقلانغان ھىيلە - مىكىر دەستۇرلىرى زامانغا يارىشا قايتىدىن ئىشلىنىپ، پۈتكۈل سودا ۋە ئىنسانىي ئالاقىلارغا تەدبىقلاندى (مەسىلەن، ماكىياۋېللىنىڭ «ھۆكۈمدارلار دەستۇرى»، كلاسسىۋىتىزنىڭ «ئۇرۇش نەزەرىيىسى»، جۇڭگودىكى «ئۈچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە»، «36 تەدبىر»، «سۇنزى ھەربىي ئىشلار دەستۇرى»).

پەن - تېخنىكىنىڭ كۈچىنى توغرا چۈشىنىش كېرەك، مۇبادا پەن - تېخنىكىنىڭ كۈچىگە بولغان ئىشىنىش چوقۇنۇش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتسە، بۇ پەن خۇراپاتلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. چېكىدىن ئاشقان مەنپەئەتدارلىق ئېنېرگىيە مەنبەلىرىنى قېزىش تۈپەيلى، ئېغىر تەبىئەت كرىزىسىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇ كرىزىس ئەمەلىيەتتە ئىجتىمائىي كرىزىس (مىللەتلەرنىڭ بۆلۈنۈشى، ئائىلىنىڭ يىمىرىلىشى، مائارىپنىڭ دوگمىلىشىشى، قانۇننىڭ كۈچتىن قېلىشى... قاتارلىقلار) ۋە روھىي كرىزىس (ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك، ئەقىدىسىزلىك، روھىي كېسەللىك...) نىڭ نەقەدەر زور ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

20 - ئەسىر شۇقەدەر ئەسەبىي قىلىقلار بىلەن تولغان ئەسىر بولدىكى، كىشىلەر مۇقەددەس كىتابلاردىكى قىيامەت تەسۋىرلىرىنىڭ ئالامەتلىرىنى ئۆزىنىڭ ئەتراپىدىكى رېئال تۇرمۇشتىن يەتكۈدەك ئۇچرىتىشتى. ئىجادىيەت بىلەن بۇزغۇنچىلىق بالانىس رەۋىشتە روياپقا چىقتى.

غەرب مۇتەپەككۇرلىرى بۈگۈنكى روھىي كرىزىستىن ئاللىقاچان بېشارەت بېرىشكەنىدى. 19 - ئەسىر دىنىي جەمئىيەت دەۋرى بولدى. ئاللانىڭ ئىنسانىيەت ئۈچۈن ھەدىيە قىلغان ئېتىقاد ھوقۇقى، قانۇن ھوقۇقى ۋە باشقا ھوقۇقلىرى ئېپىسكوپلار، پوپلار ۋە مىسسىونېرلار تەرىپىدىن مونوپول قىلىندى. ئېتىقادتىكى ئىندىۋىدۇئال ئالاھىدىلىك ئەمەلدە يوق قىلىندى. شەخسنىڭ خۇدانى چۈشىنىش ۋە سېغىنىشتىكى ھوقۇقى تالان - تاراجغا ئۇچرىدى. شۇڭلاشقا گېرمانىيە پەيلاسوپى نېتزى: «خۇدا ئۆلدى!» دەپ جاكارلىغانىدى. بۇ ئۆلگەن خۇدا شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، خۇدانىڭ بارلىق بەندىلەرگە

بولغان ئورتاقلىقى يوقىلىپ، ئىجتىمائىي قالالام ۋە دەرىجىلەرنىڭ غايىب شاھىدى بولۇپ قالدى. خرىستىيان دىندارلىرى بەئەينى ئۆلۈك خۇدانىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، كىشىلەرگە ھەيۋە قىلىشقانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خرىستىيان دىنىنىڭ پات ئارىدا ھاكىمىيەتتىن سىقىپ چىقىرىلىشىدەك رېئاللىقنىڭ سايىسى بىراقتىن ئايان بولۇپ تۇراتتى.

رىتسارلار دەۋرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقى شائىرلارغا خاس رومانتىك دۇنيانىڭ زەربىگە يولۇقۇشىدىن دېرەك بېرەتتى. رىتسارلىقنىڭ تۈگىشى ئىنساندىكى قىشلاققا خاس تەبىئەتنىڭ تەھدىتكە ئۇچرىشىدۇر. بۇنداق چاغدا جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ ھەرىكىتى مۇتەپەككۇرلار ۋە سەنئەتكارلارنىڭ تەسىر دائىرىسىدىن قاڭقىپ چىقىپ كېتىدۇ - دە، نوقۇل ئەقىل ئۈستىگە قۇرۇلغان سىياسىئونلۇق سەھنىگە چىقىدۇ. شۇڭا 19- ئەسىر ئىنسانلارنىڭ سەنئەتكە مايىل تەبىئىيتى بىلەن دىن، ھوقۇققا مايىل تەبىئىيتى ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەشنىڭ مەنزىرىسى بىلەن خاراكتېرلەندى. 19 - ئەسىر چەت ئەل ئەدەبىياتى ۋەيران بولۇۋاتقان ئىنسانىي قىممەتكە ئوقۇلغان ھەسرەتلىك ناخشىدۇر. 20 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئادۋوكات (قانۇنچى)لار ئاساسىي ئورۇندا تۇرۇپ، ھاكىمىيەتنىڭ بېشىدىكى ئىشەنچلىك مەسلىھەتچىلەرگە ئايلاندى. سىياسىي رەڭۋازلىق دۆلەت باشقۇرۇش سەنئىتىنىڭ كۆزنى چاقنىتىدىغان ۋاسىتىلىرىغا ئايلاندى. سانائەت بىلەن ماشىنا ئىنساندىكى مۇنەۋۋەرلىك ۋە ئىجادىي كۈچنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالدى. شائىرلارنىڭ لىرىك سادالىرى ماشىنىلارنىڭ تاراق - تۇرۇقلىرى ئىچىدە دىمىقىپ، بوغۇق ئاڭلىنىدىغان، ھەتتا ئەسەبىي چىرقىراشقا ئايلىنىپ قۇلاقنى يارىدىغان بولدى. مودېرنىزمچىلار ئىنسانلاردىكى روھىي بىمارلىقنى ماس شەكىللەر، غەيرىي ئۇسلۇبلار بىلەن ئەينەن كۆرسەتتى. روشەنكى، مودېرنىزممۇ بىر خىل رېئالىزم بولۇپ، ئۇ، بۇرمىلانغان ئىنسانىي چىنلىقنى بۇرمىلانغان تەپەككۇر شەكلىدە ئەينەن ئىپادىلىدى . بۇ دەۋردىكى ئەدەبىيات روھىي ئازابنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نالىسىنى چىڭقىلىپ توۋلىدى- دە، ئەدىبلەر ئۆلدى - ئەدىبلەرنىڭ تەرەققىي تاپقان ئەللەردىكى پەۋقۇلئاددە ئوبرازى خىرەلەشتى. 20 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا، دۆلەت سىياسىتى ئىقتىسادنى مەركەز قىلىدىغان بولدى. ئەمدىلىكتە ئىقتىساد ئالىملىرى زۇڭتۇڭلار، زۇڭلىلار، پادىشاھلار، ۋەزىرلەر ۋە شۇجىلارنىڭ يېقىن مەسلىھەتچىلىرىگە ئايلاندى. ئىنسان قىممىتىنىڭ مەركەزلىك ئورنى شەكلەن مەسىلە بولۇپ قالدى. ئىنسانىيەت روھى، تەبىئىي مۇھىت، ئىجتىمائىي كاپالەت جەھەتتىن تولۇق تەنھالىققا يەتتى. ھەل قىلىش قىيىن بولغان تۈرلۈك زىددىيەتلەر ئىنسانلارنى خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدىغان، تۈزۈك نەپەس ئالالمايدىغان ھالەتكە كەلتۈردى. دېمەك، بۇ دەۋردە ئىنسان ئۆلدى. غەرب مۇتەپەككۇرلىرى يوقىرىقى ئۈچ ئۆلۈمنى ئايرىم - ئايرىم توۋلىغاندا، خەۋپ ۋە شاۋقۇن - سۈرەن قاپلىغان تىنچسىز دۇنيا ئۇلارنىڭ ئاشۇ سەممىي ئاۋازىنى پەرۋاسىزلىق بىلەن يۇتتۇۋەتتى.

20 - ئەسىردىكى پەن ۋە دېموكراتىيىگە يۈزلىنىشنىڭ تىنىمسىز دولقۇنلىرى جۇڭگو زېمىنىگە ئۇرۇلۇپ تۇردى. بۇ 100 يىل ئىچىدە جۇڭگونى ئاساسەن ئىدېئولوگىيە كۈرىشى ئېلىپ باردى، دېسە بولىدۇ. بۇ جەرياندا سانسىزلىغان زىيالىيلار (ئەلۋەتتە غەربپەرەس زىيالىيلارمۇ) ۋەيران بولدى. ئاۋئاماتىكىغا بېلىقچى كېمىسى بىلەن تاقابىل تۇرۇشتەك مەمەدانلىق جۇڭگونى خەلقئارا تەسىر ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتتە يېتىم قالدۇردى. جۇڭگو بۇنى ئاخىرى چۈشىنىپ يېتىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتىن بەزى ئىسلاھاتلارنى يۈرگۈزدى. بۇ جەھەتتىكى نەتىجىلەر زور بولغان بولسىمۇ، بىراق جۇڭگولۇقلارنىڭ تەپەككۇر قۇرۇلمىسى، قىممەت قارىشى ۋە بىر پۈتۈن ساپاسىدا ماھىيەتلىك ئۆزگىرىش ياسىيالمىدى.

يىغىشتۇرۇپ ئېيتقاندا، غەربتىمۇ ئادەم كرىزىسى مەۋجۇت، بىراق بۇ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى تەرەققىياتنىڭ ۋايىغا يېتىشى، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە مۇھىتىدىكى ئىجادىي روھنىڭ ئۇرغۇشىدىن كېيىنكى كرىزىس بولۇپ، تەبىئەت، جەمئىيەت ساھەلىرىدىكى ئەقىلنىڭ تويۇنۇشىدىن كەلگەن. دېمەك، غەربتىكى كرىزىس مۇكەممەل توقلۇقتىن كەلگەن. جۇڭگودىكى كرىزىسچۇ؟ جۇڭگودا ئادەم كۆپ بولۇشىغا قارىماي، ئۇلاردىكى ئەقلىي قابىلىيەت ياخشى جارى قىلدۇرۇلمىغان، بەلكى بوغۇلغان. ئەقىلنىڭ بوغۇلۇشى پۇتنىڭ بوغۇلۇشىدىنمۇ يامان. نەتىجىدە كىشىلەر ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىق يارىتىشتىكى رولىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئاماق يەيدىغانلار جەمئىيىتىدىن ئىبارەت بولۇپ قالغان. لى مىڭ ئەپەندى جۇڭگودىكى بۇ خىل كرىزىسنى مۇنداق چۈشەندۈرگەن: «جۇڭگولۇقلارنىڭ كرىزىسى تارىختىن بۇيانقى ئەقلىي تەرەققىياتنىڭ يېتەرلىك بولماسلىقىدىن كەلگەن. بۈگۈنكى جۇڭگولۇقلار تەبىئىي پەندىكى

ئەقلىيلىقنا كەمتۈك بولۇپلا قالماي، بەلكى جەمئىيەت دېموكراتىيىسى جەھەتتىكى ئەقلىيلىقنمۇ كەمتۈك. جۇڭگو دۇنياۋى ئىلىم - پەن ۋە دېموكراتىيىنىڭ دولقۇنلىرىغا ئارقا - ئارقىدىن ئۇچراپ تۇرۇپمۇ ئاخىرقى بىر پارچە قاقشال زېمىن بولۇپ تۇرۇۋەردى»(«جۇڭگو كرىزىسى»كىرىش سۆز قىسمىدىن ئېلىندى. ئىسلاھات نەشرىياتى 1998 - يىل 12 - ئاي نەشرى). دېمەك، جۇڭگودىكى كرىزىس روھىي ۋە ماددىي جەھەتتىكى گاداىلىقتىن كەلگەن. نەچچە ئەسىرلىك يېغىلىق ۋە موھتاجلىق جۇڭگولۇقلاردىكى روھىي ساپانىڭ يېتىلىشىگە زادى ئىمكان بەرمىگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ بىر مەزگىللىك تالان - تاراجى، فېئودال ئىچكى كۈچلەرنىڭ زۇلۇمكارلىقى بۇ خەلقنى ئۆزىنىڭ كىملىكى ھەققىدە توزۇك ئويلاش پۇرسىتىگە ئىگە قىلمىغان. ئەنگلىيە تارىخچىسى ئارنولد تويىنبى ئىنسانىيەت تارىخىدا يوقاپ كەتكەن 24 مەدەنىيەت (ئەلۋەتتە، 24 مىللەت - دۆلەت)نى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ يوقاپ كېتىشىدىكى ئاساسىي سەۋەب - ناھايىتى بالدۇر گۈللىنىپ كەتكەنلىكىدە، دەپ چۈشەندۈرىدۇ. جۇڭگونىڭ كۆكزى ئەقىدىسىنى ئومۇرتقا قىلغان مەدەنىيىتى گەرچە يوقاپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىر خىل رىتىمدىكى ئۇزۇن تارىخىي ئەرزىمەس روھىي غالىبىيەتچىلىكنى پەيدا قىلغان - دە، ئەمەلىي ئاساسىدىن ئايرىلىپ قالغان مەغرۇرلۇق ساقىت بولۇش قىيىن بولغان ئىرسىيەتنى شەكىللەندۈرگەن. بۇ ئىرسىيەت دۇنيانىڭ «قاپ ئوتتۇرىسى»دا تۇرغان 中国 نى ئەجدادلىرىغا نېسىپ بولغان مەئىشەتتىن ئايرىۋەتكەن.

كۆكزىنىڭ: «ئەجدادىڭنى ئۈرنەك قىل» دېگەن سۆزى جۇڭگونىڭ نەچچە مىڭ يىللىق مەدەنىيەت تارىخىنىڭ روشەن ئەينىكىدۇر. دەرۋەقە، جۇڭگودىكى ئىلىم تەھسىل قىلىش كۆكزىنىڭ قائىدە - يوسۇن دەستۇرى، پاساھەتلىك شېئىر - نەزمىلەرنى پىششىق يادقا ئېلىش، خۇشخەت قىلىپ كۆچۈرۈشتىن ئىبارەت بولدى. سۆز قىلغاندا كونا كىتابلاردا ئىشلىتىلگەن ماقال - تەمسىللەر ۋە ئىدىيوملارنى ئىشلىتىش تەربىيە كۆرگەنلىكنىڭ بەلگىسى بولدى.

كۆكزى يەنە مۇنداق دېگەنىدى:

«بەگلەر خۇلقى شامالدۇر،
پۇقرا خۇلقى گىياھدۇر.
شامال ئۇچسا قايانغا،
گىياھ شۇ يان ياتادۇر»

جۇ گېبلىڭ فېئودال جۇڭگودىكى ئېيىك ئۆلىما (زىيالىي دېگەن گەپ بىلەن ئوخشاش بولامدۇ، يوق؟ مۇھاكىمە قىلىپ بېقىش كېرەك) . لېكىن ئۇ شۇنچە مول بىلىمى ۋە ئەقىل - پاراسىتى بىلەن زاۋال تېپىۋاتقان خانىدانلىقنى تىرىلدۈرۈشنىڭ كويىدا يۈرۈپ، ئارمان بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ. بۇمۇ «ئەجدادىڭنى ئۈرنەك قىلىش»نىڭ نامايەندىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، سۈن ۋۇكۇڭ بىرلا چەمبىرەك بىلەن ئۆزىگە قارىغاندا قابىلىيەتسىز، ھاماقەت تاڭ سىڭغا باغلىنىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولىدۇ. ھەتتا كۆكزىنىڭ ئۆزىمۇ ئوردا ئىچىگە تەلمۈرۈپ، ھەسرەت بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ. روشەنكى، جۇڭگو تارىخىدىكى ئۆلىمالار ئۆزلىرىنىڭ رېھنى كۈچىنى كوننى تىرىلدۈرۈش، ھاكىمىيەتنى بېزەش ئۈچۈن سەرپ قىلىشىپ، دىلىدىكى ئارمانلىرىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئۆتۈپ كېتىشكەن. ئۇلار بۇ خىل ئوبرازى بىلەن پرومېتېدەك ئۆزىنى خەلققە بېغىشلايدىغان قەھرىمانلاردىن تولىمۇ يىراقتا تۇرىدۇ.

غەرب زىيالىيلىرى ئۆز دەۋرى سىغدۇرالمايدىغان ئىلمىي قىياس ۋە ھۆكۈملەرنى ئوتتۇرىغا ئېتىپ، بالاغا قىلىشقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار بەربىر ئۆز دەۋرىنىڭ بىباھا گۆھەرلىرىگە ئايلىنالىغان. تارىخ ھەرقانچە بەدنىيەت بولسىمۇ، تەبىئەت بىلەن ئىنساندىكى پىترەت (تەبىئەت)كە بېقىنىدۇ. قانداقتۇر بىر مۇقەررەر قانۇنىيەتتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. شۇڭا تارىخ ئۆزى قۇربان قىلىۋەتكەن ھەقىقەتچىلەرنىڭ قەبرىسىگە باش ئۇرۇپ، ئۆزىگە ئاشۇ قەبرىنىڭ توپىسى بىلەن ئۇل سالىدۇ.

ۋاھالەنكى، پاكىز قەبرە تاپقىلى بولمىسا قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇمۇ بىر مەسىلە.

لى مىڭ ئەپەندى «زىيالىيلارنىڭ بۇرچى ۋە تەقدىرى» دېگەن ماقالىسىدە يۈز - خاتىرە قىلمىغان ھالدا جۇڭگودا زىيالىيلارنىڭ پەيدا بولۇشى «4 - ماي» دىن كېيىنكى ئىش، دەپ ھۆكۈم قىلىدۇ ۋە لۇشۇننى نادانلىق، كونىلىققا قارشى ئىسيانكارلارنىڭ ۋەكىلى قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئارقىدىنلا ئۇ ئەپسۇسلانغان ھالدا نەچچە ئون يىللاردىن بۇيانقى زىيالىيلار پاجىئەسىنى قەيت قىلىپ ئۆتىدۇ.

زىيالىيلار جەمئىيەتنىڭ سەرخىللىرىدۇر. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»نىڭ ئالدى - كەينىدىكى مۇقىمسىز ئىجتىمائىي ۋەزىيەت دۆلەتنى روناق تاپقۇزۇشتا رول ئوينايدىغان كەسپىي سەرخىللارنى ئارقا - ئارقىدىن قورۇتۇپ تاشلىدى.

مانا ھازىر جۇڭگو جەمئىيىتىدە شەھەرلىشىش

تېزلەشتى. شەھەرلەردە كۆككە تاقاشقان بىنالار، سېتىرېئولۇق كۈۋرۈكلەر زامانغا بارىشا ھەشەمەتلىك كۆرۈنۈش ھاسىل قىلدى. خۇسۇسىي ماشىنىلار كۆپەيدى، كاستۇم - بۇرۇلكا، شىلىت كىيىش ئومۇملاشتى. قوللىرىغا يانفون ئېلىۋالغان دىرېكتور ئەپەندىلەرنىڭ سالاپەتلىك تۇرقى ھەممىلا يەردە ئۇچرايدۇ. بىراق بۇلار يامغۇردىن كېيىنكى ھەسەن - ھۈسەنگە ئوخشايدۇ. ئۇلار گۈزەل بولغىنى بىلەن كۆۋرۈك قىلىپ ماڭغىلى بولمايدۇ. قۇرغاق ھاۋا ئەسلىگە كەلسىلا، بۇ رەڭگارەڭ ھەسەن - ھۈسەن كۆرۈنمەي قالىدۇ. بۈگۈنكى گۈللىنىۋاتقان جۇڭگودا ئىككى قۇتۇپلىشىش روشەنلەشتى. ئەمەلدارلار بىلەن پۇقرالارنىڭ نىسبىتى تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن سەۋىيىنى ياراتتى. («7 - قېتىملىق ئىنقىلاب» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى. ئىقتىساد گېزىتى نەشرىياتى 1998 - يىل 4 - ئايدىكى نەشرى).

ئىقتىسادىي ئىسلاھات يولغا قويۇلۇپ، بىر قىسىملارنىڭ ئالدىن بېيىشى تەشەببۇس قىلىنىۋىدى، باي - كەمبەغەللىك پەرقى زىيادە چوڭ بولۇپ كەتتى. ماتېرىياللاردىن مەلۇم بولۇشىچە، جۇڭگو نوپۇسىنىڭ %3 گە يەتمىگەن كىشىلەرنىڭ قولىدىكى پۇلى پۈتۈن مەملىكەتتىكى بېزا - بازار ئامانىتىنىڭ %28 نى ئىگىلەيدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ پۇللارنىڭ كۆپ قىسمى تېپىلغان.

كۆز ئالدىمىزدىكى ئەھۋاللارنى ئالساق، ئۈرۈمچىنىڭ مەلۇم بىر مېھمانخانىسىدىكى بىر قېتىملىق زىياپەت خوتەن يېزىلىرىدىكى بەزى دېھقانىنىڭ نەچچە يىللىق كىرىمىدىن چوڭ. ئادەتتىكى بىر شىرە زىياپەت بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئاساسلىق مائاشىنىڭ بىر يېرىم ياكى ئىككى ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا، ئىش سۈپىتى، تاۋار سۈپىتى، ئادەم سۈپىتى، ئىشسىزلىق قاتارلىق بىرقاتار ئامىللار يېڭىۋاشتىن ئۆزىنى كۆرسەتمەكتە.

زامانىمىز كرىزىس تۇيغۇسىغا ئىگە زىيالىيلارنى يېتىشتۈرمەكتە. بۇ پات ئارىدىكى كرىزىس تۇيغۇسىغا ئىگە رەھبەرلەردىن بېشارەت بېرىدۇ. ئۇلار ئويلانماقتا، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ مەسلىھەتچىلىرى سۈپىتىدە ئىلغار تەكلىپ - لايىھەلەرنى سۇنماقتا.

3

بىزمۇ كرىزىستا تۇرۇۋاتىمىز. بىراق بىزنىڭ ھازىرقى كرىزىسىمىز ھېچكىمنىڭ كرىزىسىغا ئوخشىمايدۇ، بۇ كرىزىسنىڭ كرىزىس يېتى ئۇزاق مۇددەت داۋام قىلىشىدىن ئىبارەت.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئۆزىگە خاس يەرلىك ئالاھىدىلىك، مىللىي ئالاھىدىلىك، تارىخىي كەچۈرمىش، ئىگىلىك سىستېمىسى ۋە جەمئىيەت قۇرۇلمىسى ئارقىلىق باشقا رايونلاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ رايون بىز خوشلىشىۋاتقان 20 - ئەسىردە مۇرەككەپ تارىخنى باشتىن كەچۈردى. بۇ رايون ئوخشىمىغان چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ مەنپەئەت تالىشىش كۈرىشىنىڭ بىۋاسىتە سەھنىسى ۋە ئوبيېكتى بولدى. بۆلگۈنچى مىللەتچىلار بۇ رايوننىڭ ئىقتىسادىنى خالىغانچە بۇلاڭ - تالاڭ قىلدى. مائارىپ، مەدەنىيەت ساھەلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىشىنى توستى. زىيالىيلار قوشۇنىنى خەلققە تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغان دەرىجىدە چەكلىدى. ئۇرۇش، قىرغىنچىلىق، سۇيىقەست قاتارلىق سىياسىي ۋاستىلار توپىلىدىن ھالسىرىغان بۇ زېمىن يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ يېڭى قىياپەتتىكى تۇرمۇشىنى باشلىدى. ئەلۋەتتە، 50 يىلدىن بۇيان پۈتۈن مەملىكەتتە بولۇپ ئۆتكەن ئىسسىق - سوغۇقلار بۇ يەردىمۇ بولدى، گۈللىنىش ۋە تەرەققىي قىلىشلار بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ئىچكى - تاشقى قىياپەتلىرىنى يېڭى تۈسكە كىرگۈزدى. بىز بۇ ئالامەتلەرنى تۆۋەندىكى نۇقتىلاردىن كۆرۈۋالالايمىز:

1. قانتاش تەرەققىي قىلىپ، بۇرۇنقى تۆگە كارۋانلىرىنىڭ ئورنىنى ئايروپىلان، پويىزلار؛ ئات - خېچىرلارنىڭ ئورنىنى ماشىنا، ئاپتوبۇسلار ئىگىلىدى. دىيارىمىزدىكى تاشيول ئۇزۇنلۇق جەھەتتە دۇنيادا ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ. بۇ تاشيوللارنىڭ ئەڭ يىراق مۇساپىسىنى ئىككى كۈندە، كېچىككەندە ئۈچ كۈندە بېسىپ بولغىلى بولىدۇ. بۇ ئەھۋال رايونىمىزدىكى سودا - سېتىق، مەدەنىي - مائارىپ ئالاقىسىنى راۋانلاشتۇردى، شۇنداقلا ۋىلايەتلەر ئارا كۆرۈلىدىغان ئۆرپ - ئادەت، خۇلق - مىجەز، تەپەككۇر پەرقىنى ئازايتتى. يەرلىك پىسخىكىنىڭ ئورتاقلىق تەرىپى ئاساسلىق ئورۇنغا ئۆتتى.

ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ ئېھتىياج قانۇنى بويىچە يۆتكىلىشى بىر قەدەر ئەۋزەل كاپالەتكە ئىگە بولغاچقا، ئىگىلىكنىڭ گۈللىنىشىگە زۆرۈر بولىدىغان ئەمگەك كۈچلىرى ئۆز رولىنى نىسبەتەن جارى قىلدۇردى، شۇنداقلا ئۇلار يېڭى ساھە، يېڭى ئېھتىياج ئالدىدا ئېگىلىپ، سەۋىيىسىنى يۇكسەلدۈرۈشكە توغرا كېلىپ، قالاق، قاتمال قارىشىنى مەلۇم مەنىدە ئۆزگەرتتى. گەرچە ئۇلارنىڭ قىممەت قارىشى

ئىستىخىيىلىك ھالدا توختاپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بەربىر بۇرۇنقىغا سېلىشتۇرغاندا، كۆپ يۈكسىلىش ھېسابلىنىدۇ. ئۆز يېرىنىغا مەھكۇم بولۇپ، نوقۇل دېھقانچىلىقتا يۆلىنىپ قالغان بىر دېھقانغا قارىغاندا، لەنجۇ، گۇاڭجۇلارغا كىرىپ كاۋاپچىلىق قىلغان دېھقانىنىڭ ئېڭى بىر قەدەر يۈكسەلگەن بولىدۇ. لېكىن بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىر دېھقانىنىڭ تىجارەت قىلىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ يەر-مۈلۈكلىرىنى ئۆز-ئۆل - كېسىل تاشلىۋېتىشىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ھەرقانداق زور بايلىق زېمىن بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ، زېمىندىن ئايرىلغان ھالدىكى بايلىق ئۆز كۈچىدىن مەھرۇم قالىدۇ. ۋەتەننى ئارقا كۆرۈنۈش قىلمىغان بايلىق بەرىكەت تاپمايدۇ. خەلقىمىز تىجارەت قىلىدىم دېمەك - ھالال ئەقىدىسىدىن ئايرىلىپ قالغان ۋە ئاخىرى ئۆز-ئۆل - كېسىل بەربات بولغان پەرزەنتلەرنى ئاز كۆرمىدى. ئۇلار ئۆز خەلقى ۋە ئاتا-ئانىسىغا ئەسقېتىش تۇگۇل، ئۇلارنىڭ باغرىنى خۇن قىلدى.

ھېكمەت:

«ئەقىدە بىلمىگەن شەيتانغا ئەلدۇر،

ئەگەر مىڭ يىل ئىبادەت قىلسا يەلدۇر.»

بىر ئىشنى قىلىشتا مۇددىئا ئايدىڭ بولۇشى كېرەك، شۇنداقلا ھالال، توغرا بولۇشى كېرەك. ھايۋاندا ئەقىدە بولمىغاچقا، ئۇنىڭ چاكارلىقىدىن ئۆز ئەۋلادى ئۈچۈن ھېچبىر نىشان قالمىدى. ئېشەكنى ھەجگە ئېلىپ بارسا، ئېشەك يېتى قايتىپ كېلىدۇ، چۈنكى ئۇ ئۆزى بارغان ئەمەس، بەلكى ئاپىرىلغان. ئادىمي ھايۋان ئۈچۈن ئەقىدىدىن گەپ ئاچقىلى بولمايدۇ، ئەقىدە پەقەت ئۆزىنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىنى تونۇغان، نەدىن كېلىپ نەگە كېتىدىغانلىقىنى تونۇغان، ئىش-ھەرىكىتىنىڭ نېمە ئۈچۈنلىكىنى بىلگەن ئادەمگە قارىتا ئېيتىلىدۇ.

2. يېزا ئىگىلىكىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ۋە ئۇسۇلىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى. ئالدى بىلەن ئەنئەنىۋى خۇسۇسىي ئىگىلىك كوللېكتىۋىزمچە ئۇسۇلغا ئۆتتى، ئاخىرىدا ھۆددىگەرلىك شەكلىدىكى پىلانلىق ئىگىلىككە كۆچتى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا پىلانلىق ئىگىلىك ھازىرغىچە كۈچكە ئىگە. قارىغاندا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولىدۇ. ۋاستە جەھەتتە ئەسلىدىكى كالا، ئات، ئېشەكلەرنىڭ ئورنىنى قىسمەن ھالدا تراكتور ئىگىلىدى، ئەسلىدىكى جۇۋازنىڭ ئورنىنى ماي زاۋۇتى ياكى كېلىشىم باھالىق ئاشلىق، ماي دۇكانلىرى ئىگىلىدى، ئەسلىدىكى تۈگمەننىڭ ئورنىنى ئۇن زاۋۇتلىرى ئىگىلىدى. بەزى يېزىلارغا ئېلېكتر چىراغلىرى، ئائىلە ئېلېكتر ئۈسكۈنىلىرى يېتىپ باردى. ئىشلەپچىقىرىش جەريانلىرى بۇرۇنقىغا نىسبەتەن بىر قەدەر قۇلايلاشتى، ئۈنۈمىمۇ يامان ئەمەس بولدى. خىمىيىۋى ئوغۇت، سۇلياۋ يوپۇق قاتارلىقلار مەھسۇلات مىقدارىنىڭ ئېشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن يېزىلارغا كەڭ تارقىتىلدى. بىراق بۇ ئۆز نۆۋىتىدە تۇپراقنىڭ بۇلغىنىشى، دېھقانچىلىق ئەسلىھەلىرىگە كېتىدىغان چىقىمنىڭ زورىيىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

يەرلىك دېھقانلار ھايۋان كۈچىدىن پايدىلىنىشتىن ماشىنا ئىشلىتىشكە، ھەتتا بىر قىسمىلىرى ئىلمىي باغۋەنچىلىك، ئىلمىي دېھقانچىلىققا يۈزلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ سەۋىيىنىڭ قاپلىنىش دائىرىسى يەنىلا كىچىكىپ كېتەلمىدى. دېھقانچىلىق ۋاستىلىرى ۋە ئۈسكۈنىلىرى بىز قەدەر تەرەققىي قىلغان بولسىمۇ، ئەمما يېزا ئىگىلىككە كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ كېلىپ چىقتى. ئەگەر دېھقانىنىڭ ۋاقتى بىلەن جىسمانىي كۈچىنى سېلىنما قاتارىدا ھېسابلاشقا توغرا كەلسە، ئۇ چاغدا دېھقان ئۆز مېھنىتىدىن ھېچقانچە نەپكە ئېرىشمىگەن بولىدۇ.

ئادەتتە ئىقتىسادشۇناسلار تاپقان كىرىمنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى يېمەكلىك ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان ئائىلىنى نامرات ھېسابلايدۇ. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭدا 360 كۈن دېگۈدەك قورساق ئۈچۈنلا ئىشلەيدىغان دېھقانلار قانچىلىك نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ؟ بۇنى بىز ئىقتىساد خادىملىرىنىڭ جاۋاب بېرىشىگە قالدۇرىمىز.

يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىدا مەلۇم دەرىجىدە ماشىنىلىشىش بولدى. بىراق بۇ ھايۋان كۈچىگە تايىنىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان رېئال ھالەتنىڭ تۈگىگەنلىكىدىن دېرەك بەرمەيدۇ، ئەكسىچە ئۇ بۈگۈنكى يېزا قىياپىتىدىن يەنىلا ئېنىق كۆزگە چېلىقىدۇ. ئىقتىسادى بىر قەدەر ياخشى ئائىلىلەر بىر قىسىم ماشىنا - سايمانغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، يېزا ئىگىلىكى ماھىيەت جەھەتتىن ئەنئەنىۋى تۈستە تۇرۇۋەردى. ھۆل - يېغىن، تەبىئىي دەريا - ئېقىنلارغا تايىنىپ سۇغۇرۇش ئېلىپ بېرىش، بەرگە باغلىنىش، ئىگىلىك شەكىللىرىنىڭ كۆپەيمەسلىكى ئەنە شۇ ئەنئەنىۋى ئىگىلىكنىڭ ئاساسلىق

تەسۋىرىدۇر، يەرلىك ئورۇننىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسلانغاندا ئادەتتىكى سانائەتلەرمۇ بولمىغاچقا، ئەسلىدە بار بولغان قول - ھۈنەرۋەنچىلىك زامانىنىڭ شاللىنىشىغا دۇچ كەلدى. نەتىجىدە، دېھقانلار تۇرلۇك ئۆي سايمانلىرى، كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىغا ئېرىشىش جەھەتتە نوقۇل ئىستېمالچى ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. نوقۇل يەرگە باغلىنىش، بىر تۇتاش پىلانلانغان مەھسۇلات ئۈچۈن ئىشلەش بوگۈنكى يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئاساسلىق قۇنكسىيىسى. بۇنداق ھالەت ئۇزاق ئۆتمۈشتىن بۇيانقى ئادەت كۈچلىرىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىپ تاشلىيالمىدى. ئادەتتە، ئادەت كۈچىنىڭ ئىككى خىل رولى بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، ئەنئەنىنىڭ يوقىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛ يەنى بىرى، جانلىق، ئىجادىي ماسلىشىشقا توسالغۇ بولۇش. بىز بۇ يەردە تىلغا ئېلىۋاتقان ئادەت كۈچى يېكىنمە رايون كىشىلىرىدە بولىدىغان خاراكتېر جاھاللىقى، كاللا ئىشلىتىش جەھەتتىكى قاتماللىق، تەۋەككۇلچىلىك روھىنىڭ يوق بولۇشى، تەشكىللىنىش، تەدبىقلاش ئىقتىدارىنىڭ ئاجىز بولۇشى، ياقا يۇرتلارغا ئىنتىلىشنىڭ سۇس بولۇشى قاتارلىق ئالامەتلەرنى كۆرسىتىدۇ.

ئىجادكار خەلق ئېچىۋېتىلگەن جەمئىيەت، ئېچىۋېتىلگەن سىستېمىنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن ئىبارەتكى، ئادەم ئۆزىدىكى قابىلىيەتنى ئىجتىمائىي مۇھىتقا يارىشا جارى قىلدۇرىدۇ.

ئامېرىكا ئىقتىسادشۇناسى سامولېن ۋە نودخوسلار مۇنداق قارايدۇ: «نۇرغۇن نامرات كىشىلەر تەربىيە كۆرمىگەن بولىدۇ، ئۇلار ئىقتىسادى توختاپ قالغان دېھقانچىلىق رايونلىرىدا ياشايدۇ ياكى شەھەرلەردىكى نامراتلار رايونىدا يېگانە ھالدا تۇرۇپ قالغان» («ئىقتىساد ئىلمى» ناملىق كىتاب، جۇڭگو تەرەققىيات نەشرىياتى، 12 - نەشرى).

نامراتلىق كىشىنىڭ مائارىپتىكى سۈپىتىنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ، مائارىپ جەھەتتىكى سۈپەتسىزلىك نامراتلىقنى نەچچە ھەسسە قاتلايدۇ، بۇ ئاخىرى بېرىپ، جەمئىيەتتىكى ئىشسىزلىق ۋە ئىجتىمائىي تەڭسىزلىكنىڭ مەنبەسىگە ئايلىنىدۇ.

3. سودا - سېتىق بۇرۇنقىغا نىسبەتەن كۆپ جانلاندى. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، ھۆكۈمەت شەخسكە نېمە يېيىش، نېمە ئويلاش، نەدە تۇرۇشنى ئېيتىپ بېرىدىغان ۋەزىيەت. شەخسلەر ناھىيىلەر ئارا، ۋىلايەت، ئوبلاستلار ئارا سودا قىلىدىغان، ھەتتا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى دۆلەتلەرگە بېرىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانسىمۇ بولىدىغان ۋەزىيەتكە ئۆزگەردى. يېڭى جۇڭگو تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان بۇ ئەۋزەل ۋەزىيەت 80 - يىللار ۋە 90 - يىللارنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا خېلى ئوبدانلا جانلاندى. 70 - يىللاردا بىر قاپ سەرەڭگە تېپىشمۇ بەسىي مۇشكۇل ئىدى، كىشىلەر ھازىر زۆرۈر بولغان تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئىشىكى ئالدىدىكى بوتكا ياكى ماگىزىنلاردىن بىمالال سېتىۋالالايدىغان بولدى.

يەرلىك خەلق باغ - ۋارانلىرى ۋە ئېتىزلىرىدىن چىققان بىر قىسىم مەھسۇلاتلارنى ساتمايتتى. تارىختىكى يىپەك يوللىرىنى ئېچىپ ھىندىستان، چاكئەن، ئىران، ئىراق، يۇنانلارغا بېرىپ سودا قىلغان. جاھاندا سودىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۆزگە ئەللەرگە تونۇتقان بۇ خەلق بىر مەزگىللىك يېكىنمە تارىختىن كېيىن گاڭگىراش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى. چۈنكى بۇ خەلق بازارغا بىرنەرسە ئېلىپ چىقىپ سېتىش جىنايەت ھېسابلىنىدىغان غەلىتە دەۋرلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى، بۇ ھەقتە بېھساب ئاچچىق ساۋاقلارنى باشتىن كەچۈردى. تەئەججۈپكى، ئاشۇ رېئاللىقنى ھازىرقى رېئاللىق بىلەن سېلىشتۇرغاندا، زامان ئەلپازىنىڭ ئۆزگىرىشىنىڭ نەقەدەر مەنتىقىسىز بولىدىغانلىقى مەلۇم بولدى. مانا ھازىر بازار دېگەن ئۇقۇم كىشىلەرنىڭ ئېڭىدا ئەسەبىيلىك دەرىجىسىگە يەتتى، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك «سودىگەر» بولدى. كىشىلەر ئۆز ئەتراپىدىكى نەرسىلەرنى تاۋارغا ئايلاندۇرۇش بىلەن بىرگە، ئىنساننىڭ ئىززىتى دائىرىسىگە كىرىدىغان ۋۇجۇد بايلىقلىرىنىمۇ بازارغا يۈزلەندۈردى. كېلىشكەن بەدەن، دىلرابا كۆز، ئوتقاشتەك لەۋلەر

مۇلازىمەتچىلىكنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۈلگىسىنى ئايلاندى.

بۇ جەرياندا شۇنداق بىر ئاقىۋەت يۈز بەردىكى، بازارنىڭ تەرەققىيات يۈزلىنىشى بىلەن ئەنئەنىۋى ئەخلاق ئوتتۇرىسىدا زور بىر ھاڭ پەيدا بولدى. جۈملىدىن، ھازىرقى بازار يەرلىك مىللەتلەرنىڭ قىممەت قارىشى بىلەن يىراق بىر ئارىلىقنى شەكىللەندۈردىكى، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى روشەن ھالدا ئىلگىرى سۈردى.

شۇنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىق كېرەككى، بۇ يەردىكى سودا بىر بولسا خام ئەشيا سودىسى، بىر بولسا تەييار مەھسۇلاتلارنى يۆتكەپ سېتىش سودىسىدىن ئىبارەت بولغاچقا، كىشىلەرگە قويۇلىدىغان مەدەنىيەت، كەسپ جەھەتلەردىكى سەۋىيە تەلەپى چوڭ بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، كىشىلىرىمىزنىڭ ئىلكىدە پۇل كۆپەيسىمۇ، ئۇلارنىڭ سودا ھەققىدە ھاسىل قىلغان بىلىملىرى تەسىراتلار يىغىندىسىدىن ئىبارەت بولدى. ئۇلاردا سودا ۋەزىيىتىنىڭ ئىچكى - تاشقى ئامىللىرىنى بىلىشكە قىزىقىشتەك ئىستىخىيىلىك ئاڭ مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى تەھلىل قىلىپ، ئۆز پايدىسى ئۈچۈن پايدىلىق پۇرسەتنى ئاڭلىق ھالدا يارىتىش، قولىدىكى پۇللارنى كاپىتالغا ئايلاندۇرۇپ مۇلازىمەت، كەسپ، تىجارەتنىڭ يېڭى، زامانىۋى تۈرلىرىنى بەرپا قىلىش، سالمىقى چوڭ بولغان كارخانا، زاۋۇتلارنى قۇرۇپ، ئىلمىي باشقۇرۇش سىستېمىسىغا كىرگەن سۈپەتلىك ئادەملەرنى تەربىيىلەش، ئۆز يۇرتىغا مەدەنىيەت، بىلىم كىرگۈزۈش، ئىلغار تېپىكى تېخنىكا ۋە ئۇسكۇنىلەرنى كىرگۈزۈش قاتارلىق تەلەپلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى. ئەلۋەتتە، بۇنىڭدىكى تۈپ سەۋەب بولمىغاندىمۇ ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى، ئۇلارنىڭ ياخشى تەربىيە كۆرمىگەنلىكى، يەنە بىرى، ئۇلارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى تەربىيىلەپ، بىلىم سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكىدىن ئىبارەت.

كىشىلەر يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇشتىن بۇرۇنقى موسابايوفلار جەمەتىنى ئەسلىسە شۇنى بايقايدۇكى، ئۇلار ھەم سودا قىلغان، ھەم بىلىملىك مۇتەخەسسىسلەرنى يۇرتقا تەكلىپ قىلغان ھەم ئىلغار ئۇسكۇنىلەرنى كىرگۈزۈپ، زاۋۇت قۇرۇپ، كېرەكلىك بۇيۇملارنى بىۋاسىتە ئۆزى ئىشلەپچىقارغان، بىر تۈركۈم ئادەملەرنى شۇ ساھەلەر بويىچە تەربىيىلىگەن. مانا بۇ قۇرۇق نەزەرىيىلەر، ۋەز-نەسىھەتلەردىن تۈزۈلگەن دەرسلەرگە قارىغاندا ئەڭ ئەمەلىي، ھاياتىي كۈچى ئەڭ زور بولغان ھەقىقىي مائارىپ. يەنە شۇنى ئەسلەش كېرەككى، ئۇلار يۇقىرىقىلارنى ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرگە يېڭى مەكتەپلەرنى ئېچىپ سۈپەتلىك كىشىلەرنى ئوقۇتۇپ چىقىشقا تەكلىپ قىلغان، ھەتتا دەرسلىك قۇرۇلمىسى ۋە مەزمۇنىنىمۇ زامانغا لايىق ئورۇنلاشتۇرغان. مانا بۇ مەكتەپ، جەمئىيەت ۋە زامان بىر گەۋدىلەشكەن تىرىك مائارىپ. بۇ ئەھۋاللار ئۆز زامانىسىدىكى كىشىلەرنىڭ روھىغا ۋە ساپاسىغا مۆلچەرلىگۈسىز ئاكتىپ تەسىرلەرنى بەرگەنكى، ئاشۇ خىل ئىلغارلىق تەسىرىدىكى ياراملىق ئادەملەر بىزنىڭ دەۋرىمىزگە قەدەر كۈچ بېرىپ كەلگەن.

كىشىلەر يەھۇدىيلارنىڭ بايلىق يارىتىش ئىقتىدارىغا شۇنچە قايىل. بىزدە يەھۇدىيلارنىڭ سودا سەنئىتى، سۆھبەت سەنئىتىگە دائىر بەزى كىتابلارمۇ نەشر قىلىندى. ئۇلار سودىدا نېمە ئۈچۈن شۇنچە زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قازاندى؟ بۇ يەردە ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ مۇلاھىزىغا ئەگىشىپ چارچاپ كەتكەن مېڭىسىگە كىچىككىنە ئارام بېرىش ئۈچۈن يەھۇدىيلاردىكى بىر رىۋايەتنى ئېيتىپ بېرىشنى لايىق تاپتىم. لېكىن ئوقۇرمەنلىرىمىزدە ئاز - تولا تەھلىل بولۇشى كېرەك، شۇندىلا ھېكمەت تاپالايدۇ. يەھۇدىيلاردىن ئۆگىنىش يەھۇدىي بولۇپ كېتىشتىن دېرەك بەرمەيدۇ. كىشىدە ئۆز ۋەتىنىگە، ئۆز خەلقىگە لايىق توغرا ئەقىدە بولغاندىلا ئاندىن يات ئەقىدىلەرگە ئەگىشىپ كەتمەيدۇ، بەلكى يات ئەقىدىلەردىن تېگىشلىك ۋاستە ۋە تاكتىكا قوبۇل قىلالايدۇ.

مەزكۇر رىۋايەت مۇنداق:

«بىر ئېسىلزادە يىراق بىر ئەلنى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇ، يولغا چىقىشتىن بۇرۇن ئۇن نەپەر خىزمەتكارىنى ئالدىغا چاقىرىپ ھەر بىرىگە بىردىن يامبۇ بېرىپ مۇنداق تاپىلاپتۇ:

– سىلەر بېرىپ سودا قىلىڭلار، مەن قايتقاندىن كېيىن ئاندىن كېلىڭلار.

بۇ ئېسىلزادە تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بوپتۇ، دەرۋەقە، ئۇ ھېلىقى ئەلگە ئىگە بوپتۇ. غەلىبە - نۇسرەت بىلەن قايتىپتۇ. ئۇ، يامبۇ تارقىتىپ بېرىلگەن ھېلىقى ئون خىزمەتكارىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇلاردىن سودىدا قانچىلىك پۇل تاپقانلىقىنى سوراپتۇ.

بىرىنچىسى كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

– ئى خوجايىن، سىز ماڭا بەرگەن بىر يامبۇنى ئون

قىلدىم.

– ياخشى، ئاق كۆڭۈل خىزمەتچىم، – دېپ ئۇنى ماختاپتۇ خوجايىن، – ئەڭ كىچىك ئىشىمۇ سادافەتمەنلىك كۆرسەتكەچكە، مەن ساڭا ئۇن شەھەرلى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى بەردىم.

ئىككىنچىسى كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

– ئى خوجايىن، سىز ماڭا تاپشۇرغان بىر يامبۇنى بەش قىلدىم.

– بۇمۇ ياخشى، – دەپتۇ خوجايىن، – سەن بەش شەھەرلى باشقۇرساڭ بولىدۇ.

ئۈچىنچىسى كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

– ئى خوجايىن، مانا قاراڭ، سىز بەرگەن بىر يامبۇ مەيەردە، تېخى تەگمىدىم! قورقۇپ سىرتقا ئېلىپ چىقالماي، ياغلىقىمغا تۈگۈپ ساقلاپ كەلدىم. مەن سىزدىن قورقاتتىم. چۈنكى سىز قالتىس يامان ئادەم، قويمىغان نەرسىنىمۇ ئالىسىز، تېرىمىغاننىمۇ يىغىسىز...

خوجايىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئۆكۈپ – تاترىپ ئۇنى ئەيىبلەپ كېتىپتۇ:

– ھوي ئەسكى مالاي، ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە، ھېلى بىكار ئەدىپىڭنى بېرىمەن! سەن مېنىڭ قالتىس يامان ئادەم ئىكەنلىكىمنى، قويمىغان نەرسىنىمۇ ئالىدىغان، تېرىمىغان نەرسىنىمۇ يىغىدىغانلىقىمنى بىلگەندىكەن، نېمىشقا يامبۇنى بانكىغا قويۇپ، مەن قايتىپ كەلگەن چاغدا ئۆزىنى ۋە ئۆسۈمنى ئەكەلمەيسەن؟

ئۇ، شۇ گەپلەرنى قىلىپ، يېنىدا تۇرغان بىرەيلەنگە دەپتۇ:

– ئۇنىڭدىن بىر يامبۇنى ئېلىپ، ئون قىلغان خىزمەتكارغا بەرگىن.

– خوجايىن، – دەپتۇ يېنىدا تۇرغان ئادەم، – ئۇ، ئون يامبۇ پايدا تاپتىغۇ؟

– مەن سىلەرگە شۇنى ئېيتايكى، – دەپتۇ خوجايىن – پايدا ئالالمىغانلارنىڭكىنى ئۇنىڭغا بارلىرى بىلەن قوشۇپ تارتىۋېلىش كېرەك. پايدا تاپقانلارغا بولسا قوشۇپ بېرىش ۋە ئۇنى ساخاۋەت ئىشلىرى بىلەن كۆپرەك شۇغۇللاندۇرۇش كېرەك.»

بۇ بىر ھېكايە. بىراق ئۇنىڭدىن بىر دۆلەتنىڭ مالىيە لوگىكىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. دۇنيادا پۇلدىنمۇ مۇھىم نەرسىلەرنىڭ بارلىقىنى ئەستە تۇتقان ھالدا تىجارەت قىلىش كىشىنى پۇلنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇرمايدۇ، بەلكى پۇلنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندۇرىدۇ. چۈنكى ھاياتتا پۇل كېرەككە كەلمەيدىغان چاغلار كېرەككە كېلىدىغان چاغلاردىنمۇ كۆپ بولۇشى مۇمكىن. پۇل تېپىشتىكى غايە ۋە مەقسەتنى توغرا ھەل قىلالمىغان ئادەم مەڭگۈلۈك نامراتلىقتا مىخلانغان بولىدۇ. ھېكايىدىن مەلۇمكى، ھاكىمىيەت پۇل تېپىشنىڭ ئېپى بىلەن ساخاۋەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى چۈشەنگەنلەرگە، شۇنداقلا قانداق تەشكىللەشنى بىلگەنلەرگە مەنسۇپ. بۇ يەرگە كەلگەندە كىشلەرنىڭ سەمىگە مۇھەممەد باھاۋىددىن نەقشبەندى (1388 – يىلى ۋاپات بولغان) نىڭ: «دىلىڭ ئىماندا بولسۇن، قولۇڭ ئىشتا (بولسۇن)» دېگەن سۆزىنى سېلىپ ئۆتۈش ئارتۇقچە بولماس.

4. تېلېۋىزور بۇ يەرنىڭ كىشلىرىگە سىرتقى دۇنيانىڭ ماددىي كۆرۈنۈشلىرى، شەكىل – فورمىلىرى، ياشاش تەرزىلىرىنى ھېسسىي رەۋىشتە تونۇشتۇردى، بولۇپمۇ سىملىق تېلېۋىزىيىسىنىڭ پەيدا بولۇشى چەت ئەل تۇرمۇشىنىڭ رېژىسسورلار نەزەرىدىكى ئۆزگەرتىلگەن، پىششىقلانغان ياكى بۇرمىلانغان ۋارىيانتىنى كۆپلەپ يۈز كۆرۈشتۈردى. ئارقىدىنلا سىنقويغۇ، سىنئالغۇ ئاپپاراتلىرىنىڭ تارقىلىشى، LD, VCD, CD پىلاستىنكىلىرىنىڭ شىددەت بىلەن ئومۇملىشىشى كىشلەرنىڭ رەسىۋۋۇرىنى غەربچە مۇھەببەت شەكلى، تۇرمۇش شەكلى، غەربچە مۇناسىۋەت شەكلى، غەربچە قائىدە – يوسۇنلارغا تولدۇرۇۋەتتى. ئېچكى ئۆلكىلەردىكى تەييار كىيىم – كېچەكلەرنى ساتىدىغان توپ تارقىتىش بازارلىرىنىڭ چەت ناھىيىلەرگە قەدەر يېتىپ بېرىشى يەرلىك ھۈنەر – سودىنى شاللاپ تاشلاش بىلەن بىرگە يۇقىرىقىدەك ئېكران ھادىسىلىرى بىلەن بىرلىشىپ، ياشلارنىڭ ئېڭى ۋە قىممەت قارىشىنى تېز ئۆزگەرتىپ تاشلىدى. نەتىجىدە، بىر ئائىلىدە ئاتا – ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئەخلاقىي نىزامدا سۈركىلىش پەيدا بولۇپ، ئاتا – ئانا ۋە بالا ھەمجەھەتلىكى ئۈستىگە قۇرۇلغان مىللىي ئەخلاق ئەنئەنىسى قاتتىق خىرىسقا دۇچ كەلدى. ئائىلە تەربىيىسى (شەھەردىكى مىللىي ئائىلىلەردە ئائىلە تەربىيىسى دېگەن بارغانسېرى يوقنىڭ ئورنىغا چۈشۈپ قالدى)، مەكتەپ تەربىيىسى قاتارلىقلار جەمئىيەتتىكى چېرىكلىكلەرنىڭ تەسىرى ئالدىدا ئۈنۈم بەرمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئەنئەنىۋى ئائىلە قۇرۇلمىسى دەۋرنىڭ قارا دولقۇنلىرى ئىچىدە قالدى. يىگىتلەر نىكاھقا كەلگەندە قىزلىق ئىپپەتكە قاتتىق دىققەت قىلىشىنى سەل قاراشقا ئۆتتى. ئۇلىنىڭ ئۈستىگە قىزلىق ئىپپىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئوپېراتسىيىسىنىڭ تىجارەت شەكلى سۈپىتىدە ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقىشى ئىپپەتكە قويۇلىدىغان نازۇك تەلەپنى مۇجمەللەشتۈرۈۋەتتى.

خىرۇش بىلەن ئەيدىز كېسەلى ئائىلىلەرنىڭ نورمال تۇرمۇشى ۋە مۈلكى ئاساسىنى بىتچىت قىلىپ تاشلىدى. ھاراق كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادى، ۋاقتى ۋە سالامەتلىكىنى خورىتىدىغان ئاستا خاراكتېرلىك چىرىتكۈچكە ئايلاندى.

بىز ھازىر كىيىم - كېچەك فورمىلىرى جەھەتتە دۇنياغا يۈزلەندۇق. غەربچە تۇرمۇشقا ياتىدىغان يېڭى يىل بايرىمى، تۇغۇلغان كۈن خاتىرىسى شەھەرلىك كىشىلىرىمىزگە ئۆزلەشتى. چاچلىرىنى ئالتۇن رەڭگىدە بوياتقان، مادونانىڭ سىياقىدا كىيىنىۋالغان قىزلار، KENT، HILTON قاتارلىق سىگارتلارنى چېكىپ، ۋىسكى، براندىلارنى ئىچىپ يۈرىدىغان يىگىتلەرمۇ بىزدە كۆرۈنمەك. ئەلۋەتتە، ياغلىق-روماللارغا چۆمكۈلۈپ يۈرىدىغان قىز - ئاياللىرىمىزمۇ بار. رەستىلەردە غەربچە مۇلازىمەت قىلىدىغان رېستورانلار بىلەن كىچىك ئاشپۇزۇللار گىرەلىشىپ كەتكەن، رېستورانلاردا ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل بىلەن تانسا، دىسكولار بىرلىشىپ كەتكەن. ناخشا - ئۇسسۇللىرىمىزدىمۇ نۇرغۇن ئىقلىملارنى دوراپ، مىللىي مېلودىيىمىزنى ئەبجەش بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويدۇق.

قارىغاندا، بىز خەۋەر تاپقانلىقى دائىرىدە باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىنى ئىمپورت قىلىپتۇق. بىز ھازىر يەر شارىدىكى ھەرقانداق مۇراسىم قائىدىلىرى، يەپ - ئىچىش ئۇسۇللىرىنى ئۆزىمىزگە مۇجەسسەم قىلىپ، شەنبە، يەكشەنبىلىرىمىزدە ھەتتا ھەپتە ئارىلىقلىرىدىكى ئاخشاملاردىمۇ خالىغانچە سورۇن تۈزىدىغان، توي ۋە چايغا ئالدىراپ مېڭىشقان كىشىلەر كوچىلاردا بىر - بىرىمىزگە تەكرار دوقۇرۇشۇپ قالىدىغان بولدۇق. كەچلەردە باللار بىلەن بىللە بولۇپ ئاتا - ئانىسىنىڭ تەربىيىسىنى سىڭدۈرۈشتىن ئىبارەت ئەۋلاد قوغداش ئىشىغا سەل قارايمىزكى، بىرەر قېتىملىق ئولتۇرۇشتىن قېلىشقا كۆڭلىمىز ئۇنىمايدۇ. شۇنداق قىلىپ، بۈگۈنكى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ قەلبى دۇنيادىكى ئۆرپ - ئادەتلەر ۋە مۇراسىملارنىڭ مۇزېيىغا ياكى ئەخلەتخانىسىغا ئايلاندى. بىز ھاراق ئىچتۇق، ھاراق ئىشلەيدىغان تېخنىكىغا قىزىقمىدۇق، تېلېۋىزور، ئۈنئالغۇلارنى ئىستېمال قىلدۇق، ئەمما ئۇنىڭ تېخنىكىسىنى ئۆگەنمىدۇق، غەربچە كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، قائىدە - يوسۇنلارنى ئەكىردۇق، بىراق ئۇلارنىڭ ئىجادچان روھىنى ئەكىرمىدۇق. خىرۇش ۋە ئەيدىز كېسىلىنى ئەكىردۇق، بەدەن ۋە روھنى تاۋلاپ غالىبلار قوشۇنىنى تۈزىدىغان رىقابەت ۋە ۋىجدانىنى

ئەكسىرمىدۇق. دېمەك بىر مەدەنىيەتنىڭ شەكلەن ھادىسىلىرىگە قىزىقىپ، ئۇنىڭ مېغىزى ۋە ماھىيىتىگە يەتمىدۇق. شۇڭلاشقا، بىزدە غەربچە ئىستىمالغا ئادەتلەنگەن بولسىمۇ، ئىجتى تۈرلۈك ئادەملەر سامانداك كۆپ. بىردىكى نۇرغۇن ھاللىق كىشىلەر چاچلىرىنى 20 - ئەسىرنىڭ زامانىۋى پاسونىدا ياسىتىپ يۈرسىمۇ، كاللىسىدا ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ ئىدىيىسى بار. زامانىۋى چاچ پوسۇن، كونا زامانغا مەنسۇپ پىكىر شەكلى. مانا بۇلارنىڭ بىرلىكى بىردىكى ئاچچىق كومېدىيىلىك قىسمەتنىڭ ماددىي تەسۋىرى.

5. پۇتكۇل 20 - ئەسىر بۇ ئىقلىمنىڭ زىيالىيلىرى ئۈچۈن پەۋقۇلئاددە سۆيەتتىكى يىللار بولدى. بۇ سۆيەتتىنى قانداق يورۇتۇپ بېرىش ناھايىتى تەس. «زىيالىيلارنىڭ بۇرچى ئىنسانىيەت ئۈچۈن يول ئېچىش، نادانلىق ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش، خەۋپ - خەتەردىن ئاگاھلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ روھ ئارقىلىق تىنىمسىز كۆرەش قىلىشتۇر. جۇڭگونىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخىدا بۇنداق زىيالىيلارنى چىقمىدى دېگىلى بولمايدۇ، بىراق ئۇلارنىڭ كۆپ كەچۈرىشى تولىمۇ قىيىن بولغان». لى مېڭ ئەپەندىنىڭ بۇ سۆزى بىزنىڭ 20 - ئەسىردىكى مۇھىتىمىزغىمۇ تازا ماس كېلىدۇ.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ، پەن - مەدەنىيەتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان تىنچلىقنىڭ مۇساپىسى باشلاندى. بىراق جۇڭگودا تاكى 3 - ئومۇمىي يىغىنغا قەدەر مۇقىم تىنچلىق بولمىدى. بۇ ئارىدا تۈرلۈك ئىنقىلابلار ئۈزۈلمەي بولۇپ تۇردى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» يۈز بەردى. نەتىجىدە، جۇڭگو خەلقى مىللىي تەرەققىياتقا كېرەكلىك نۇرغۇن مۇنەۋۋەر زىيالىيلاردىن ئايرىلىپ قالدى. رايونىمىزنى ئالساق، ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى يىللار يول ئېچىش تالانتىغا ئىگە پىكىرلىك ئەزىمەتلەرنى دەپنە قىلىش يىللىرىدىن ئىبارەت بولدى.

3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىنكى 20 يىل ئىچىدە مائارىپ جانلىنىش باسقۇچىغا كىردى. مەدەنىيەت، مائارىپ، تەنتەربىيە، ئەدەبىيات - سەنئەت، نەشرىيات ئىشلىرى يېقىنقى زامان تارىخىدىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىدە گۈللەپ ياشنىدى. زىيالىيلار قوشۇنىنىڭ سالمىقى زامان ئېھتىياجىغا يارىشا تەدرىجىي ئاشتى، بۇ مەنزىرە، ئەلۋەتتە، بۇرۇن تۈزۈك خاتىرجەملىك كۆرۈپ باقمىغان خەلقنى كۆپ خۇرسەن قىلدى. بۇ قېتىملىق گۈللىنىشتە ئەدىبلەر ۋە سەنئەتچىلەر قوشۇنىنىڭ سالمىقى ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. مۇئەييەن بىر تارىخىي دەۋرنى يورۇتۇپ بېرەلەيدىغان زور ھەجىملىك رومانلار بارلىققا

كەلدى. ئالىي مەكتەپلەردە، ئاكادېمىيىلەردە ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تەتقىقاتچىلار قوشۇنى بوقلۇقتىن بارلىققا كەلدى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قاتارلىق ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا تىل ـ ئەدەبىيات كەسپلىرى بويىچە دوكتور تەربىيىلەش ئورنى ۋۇجۇدقا كېلىپ ئىش باشلىدى. بىر كىشىنى خۇشاللاندۇرىدىغان ئاشۇ يۇرلىنىشلەر بىلەن تۇمىدكە تولغان ھالدا 21 ـ ئەسىرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قالدۇق. ۋاھالەنكى، 21 ـ ئەسىر قانداق ئەسىر بولىدۇ؟ ئىنسانلار 21 ـ ئەسىردە نېمە ئىشلارنى قىلىدۇ؟ قانداق ياشايدۇ؟ دۆلەت ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرتىپ يۆنىلىشىدە قانداق ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ؟ خەلقئارا قۇرۇلمىنىڭ ئىسلاھاتى قايسى. خىل قىممەت قارىشىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ؟ ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتى قانداق خاراكتېر ئالىدۇ؟ ئىنسانىيەت نېمىلەرگە دۇچ كېلىدۇ؟ نۆۋەتتىكى تەرەققىياتتا بىز قايسى خىل ئورۇنغا ئېرىشىمىز؟ مانا بۇ مەسىلىلەر بىزنىڭ ئاشۇ ئۈمىدۋار زىيالىيلىرىمىزنى كۈتۈپ تۇرماقتا. غەربنىڭ تۇيغۇن زىيالىيلىرى ئۇ مەسىلىلەرنى خەلقئارا سەۋىيىدە قىياس قىلىپ بولدى، بىزگە پەقەت ئاشۇ مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىشنىڭ ئۆزىلا قالدى.

4

رېئاللىق ـ پاكىت دېمەكتۇر. بىز ئالدىمىزدا تۇرغان كومپيۇتېرنىڭ كونۇپكا تاختىسىنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلسەكلا، دۇنيانىڭ ئەڭ يىراق يەرلىرىمۇ بىزگە يېڭى نەرسىلەرنى سۆزلەپ بېرىدىغان بولدى. بەلكىم ئالتە ـ يەتتە يىل ئىلگىرى بولسا كېرەك، ئامېرىكا كېلەچەكشۇناسى يوھان نەسبىتنىڭ «بۈيۈك يۈزلىنىش» دېگەن كىتابى ئۇيغۇرچە نەشر قىلىنىپ، كىشىلەردە ھېچقانداق ئىنكاس بولمىدى. ئۇ چاغلاردا قىزىق لەتىپىلەرگە، نەپىس ئۇسۇللارغا خۇمار خەلقىمىز ئۇنداق نەرسىلەرگە دىققەت قىلمايتتى. ئويغىنىشنىڭ ئەقلىي تىرەنلىكىگە يەتمىگەن خەلق ھامان ئۆزىنىڭ ئاقىل كىشىلىرىنى نامرات، ئېتىبارسىز ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدۇ ـ دە، پۇرسەتپەرەسلەرنى سەمرىتىپ كۆرەڭلىتىۋېتىدۇ. يۇقىرىقى ئەسەرنىڭ ئارىمىزدا ئىنكاس پەيدا قىلماسلىقى ئالدى بىلەن ئۇنى تەرجىمە قىلىشقا جۈرئەت قىلغان كىشىنىڭ ئەمگىكىنى سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچرىتىدۇ. شۇڭلاشقا ئەمەلىيلىكى ئۈستۈن، خەلقنىڭ ئەقلىي بايلىقىنى ئاشۇرىدىغان ئەسەرلەرنى تونۇشتۇرغان ياكى ئىجاد قىلغان كىشىلەر ھېلىھەم بازار تاپمىدى. بىز ئەسلىتىۋاتقان ئاپتور يوھان نەسبىت ئەڭ تەرەققىي

قىلغان دۆلەت ئامېرىكىنىڭ ھازىرى ۋە كەلگۈسىنى تونۇشتۇرۇپ، 21 ـ ئەسىرنىكى قىياپەتلەردىن بەزى بېشارەتلەرنى بەرگەنىدى. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا بېشارەتچىلەردىن خەۋەر تاپقان ئۇچۇرلىشىش، يەر ئارىلىشىش دولقۇنى بۈگۈن ھەقىقەتەن يېتىپ كەلدى.

بىر كېچىدىلا شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنىڭ پۇل مۇئامىلە ساھەسىنى مۇنقەرز ھالەتكە چۈشۈرۈپ كرىزىس كەلتۈرۈپ چىقارغان جورجى سوروسنى بەزى ئوقۇمۇشلۇق كىشىلىرىمىز ئازدۇر ـ كۆپتۇر بىلىدۇ. ماتېرىياللاردىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۇنىڭ بايلىقى 42 دۆلەتنىڭ بايلىقىدىن زور بولۇپ، دۇنيا پۇل مۇئامىلە تۈزۈلمىسىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى.

«قەيەردە شالتاق بولسا، شۇ يەردە چۈشىن بار،
قەيەردە بالا ـ قازا بولسا، شۇ يەردە جورجى بار.»

مانا بۇ، دۇنيادىكى كىشىلەرنىڭ سوروس ھەققىدىكى ئىخچام تەسۋىرى. مۇشۇ بىر مىسالنىڭ ئۆزىلا ئىقتىساد ۋە سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ دۇنياۋى بىر گەۋدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مەلۇمكى، بۈگۈنكى دۇنيانى چۈشەنمىگەن ئادەم ئۆزىنى تولۇق چۈشىنەلمەيتتى.

1980 ـ يىلى ئامېرىكا كېلەچەكشۇناس ئالۋىن توفلېر «ئۈچىنچى دولقۇن» ناملىق ئەسىرىنى نەشر قىلدۇرۇپ، «ئىنسانىيەت يېزا ئىگىلىكلىشىش، سانائەتلىشىش دولقۇنىنى تاماملاپ بولدى، ئەمدى ئۈچىنچى دولقۇن ـ ئۇچۇرلىشىش دولقۇنى يېتىپ كېلىدۇ» دېگەنىدى. ئۇ يەنە 1990 ـ يىلى «ھوقۇقنىڭ كۆچۈشى» ناملىق ئەسىرىدە، جەمئىيەتنىڭ ھۆكۈمران كۈچى پۇلدىن بىلىمگە يۈزلەندى، دەپ ھۆكۈم قىلدى.

1973 ـ يىلى ئامېرىكا خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جەمئىيەتشۇناسى دانىل بېل: «كېيىنكى سانائەت جەمئىيىتىنىڭ يېتىپ كېلىشى» دېگەن ئەسىرىنى ئېلان قىلىپ قالتىس غۇلغۇلا قوزغىغان. ئۇ سانائەت دەۋرىنى مۇنداق ئۈچكە بۆلگەن: «ئالدىنقى سانائەت جەمئىيىتى ئىپتىدائىي ئەمگەك كۈچىگە تايىنىپ، تەبىئەتتىن دەسلەپكى بايلىقلارنى ئېلىش بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. سانائەت جەمئىيىتى بولسا يۇقىرىقىلارنى مەركەز قىلىپ، ماۋار ئىشلەشكە تەشكىللىنىش بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. كېيىنكى سانائەت جەمئىيىتى بولسا بىلىمنى جۇرىدەپ مەيدانغا چىقىدۇ» («بىلىم ئىگىلىكى دولقۇنى» دېگەن كىتابقا قارالسۇن. تاۋ دېيەن تۈزگەن. جۇڭگو شەھەر نەشرىياتى 1998 ـ يىل 7 ـ ئاي نەشرى) دېمەك، 21

- ئەسىر «بىلىم ئىگىلىكى دەۋرى» (" onomy KnowledgeEc") دەپ ئاتالماقتا. 11 - ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر يۈسۈپ خاس هاجىپنىڭ «بىلىم - بەخت دېمەكتۇر» دېگەن هۆكۈمىنىڭ كۈچى نۆۋەتتە تېخىمۇ روشەن ئىسپاتلىنىش ئالدىدا تۇرىدۇ. بىراق يۈسۈپ خاس هاجىپ تەرىپىدىن سىستېمىغا كەلتۈرۈلگەن دۆلەت ۋە بەخت - سائادەت قاراشلىرى كېيىنچە نەگە كەتكەن بولغىيدى؟ ئەڭ بالدۇر باشلانغان ئەنئەنە كېيىن نېمە ئۈچۈن يىگىلەپ قالدى؟ بىز بۇنىڭ جاۋابىنى تارىخچىلارنىڭ تېپىشىغا قالدۇرىمىز.

كۆرۈپ يېتىش تەس ئەمەسكى، مىللىتىمىز تېخىمۇ ئېغىر سىناقلارغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. تەكەللۇپ قىلماي ئېيتقاندا، بىز هازىرقى سۈپىتىمىز بىلەن، هازىرقى زىيالىي قاتلىمىمىز بىلەن كەلگۈسىدىكى مۈشكۈل سىناقلارنىڭ هۆددىسىدىن چىقالمايمىز. ئەمدىكى سىناق هايات - ماماتلىق خاراكتېرى كەسكىن بولغان شەپقەتسىز سىناق بولۇپ، بۇنىڭدا شاللانغانلار يېڭى تارىخىي مۇنبەردىكى غالىبلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يېڭى قانغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، خەلقنى باياشات قىلىدىغان هەقىقىي ئامىل شۇ خەلق ياشاپ كەلگەن زېمىندىكى كان بايلىقلىرى ياكى خام ئەشيالار ئەمەس، باشقىلارنىڭ تاسادىپىي ياردىمىمۇ ئەمەس، هەتتا نوقۇل ئىلىم - پەننىڭ ئۆزىمۇ ئەمەس. ئۇنداق بولسا بۇ ئامىل نېمە؟ بۇ ئىلىم - پەننى قورال قىلغان توغرا ئەقىدە، ئىلىم - پەن ئېپىستېمىنىڭ ئىزاھلىشى بويىچە ئېيتقاندا: «كىشىلەرنى سەۋەب - نەتىجە مۇناسىۋىتى بويىچە ئويلاندۇرىدۇ ۋە شەيئىلەرنى تەكشۈرىدۇ». دېمەك ئۇ تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىنى ئىزدەيدۇ، مەلۇم بىر هۆكۈمنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ، بۇ هۆكۈم يېڭى بايقالغان ئۆزگە بىر قانۇنىيەت تەرىپىدىن ئىنكارغا ئۇچرايدۇ. بايقاش، هۆكۈم، ئىنكار، ئىنكارنى ئىنكار قاتارلىقلار ئىلىم - پەن تەرەققىياتىنىڭ يولىدۇر. مەلۇمكى، بۇ جەرياندا نەچچە ئون يىل، هەتتا ئەسىرلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. هەرقانداق قانۇنىيەت ئۆزى رول ئويناۋاتقان دائىرىدە كۈچكە ئىگە. ئۇ يەنە بىر دائىرىدىن قانۇنىيەتنىڭ چەكلىشىگە ئۇچرايدۇ.

روشەنكى، بارلىق قانۇنىيەتلەرنىڭ ئورتاقلىقىدىن كېلىپ چىققان بىر مۇتلەق قانۇنىيەت بار، ئۇ چوڭقۇر ئىنسانىي هېسنى شەكىللەندۈرۈپ، بۇ هېسنى ئاستا - ئاستا پەرۋىشلەپ مۇكەممەل ئەقىلگە ئايلاندۇرىدۇ. بۇ ئەقىل پەننى توغرا يۈزلىنىشكە، ئىنساننىڭ هالال بەختى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا يېتەكلەيدۇ.

مۇھەببەت ئادەمنىڭ بىرقەدەر ئالىي ئېهتىياجىدۇر، ئېتىقاد مەنىۋى ئېهتىياجلارنىڭ ئەڭ ئالىيسىدۇر. ئەقىدە ئېتىقاد بولىدىكى هەرىكەتتۇر ۋە بۇ هەرىكەت جەريانىدا تونۇلغان هەممە ئەقىل، قابىلىيەت، ئىنسانىي تەبىئەت تەرىپىدىن تەستىقلانغان ساپ هەقىقەت مەجمۇئەسىدۇر. ئۇ بىر كامالەتتۇركى، ئىنسان ئۇنىڭغا هەيران قېلىش بىلەن سىغىنىدۇ، لەززەت تاپىدۇ. مەنىۋى دۇنياسىدىكى كەمتۈكلۈكنى تولۇقلايدۇ. ئىنسان چەكسىز داۋام قىلىدىغان ئەنە شۇ روھ سەپىرىدە ئىلهاملىنىدۇ، ئۆزىدىكى مۆۋاپىق كۈچ - قۇدرەتنى، ئىجاد هەۋىسىنى جارى قىلدۇرىدۇ. ئۇ ئۆزى مەدەت ئېلىۋاتقان ۋە سۆيۈنۈۋاتقان ئەنە شۇ روھ مەركەزگە يېقىنلاشقانسېرى ئۆزىدە سادىر بولغان بەدۋىيلىك ۋە قانخورلۇقلاردىن ئىبرەت ئالىدۇ، يىرگىنىدۇ، ئىنسانلار ئارا بولىدىغان، ئىرق، مىللەتتىن هالقىغان قېرىنداشلىق مېهرىنى روشەن تونۇشقا باشلايدۇ.

لېكىن، پەن - تېخنىكا ئاجايىپ گۈللەنگەن، مەئىشەتچىلىك ئەۋج ئالغان 20 - ئەسىردىمۇ كىشىلەر ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغاندەك ئەخلاقىي تاكاموللۇقنى تاپالمىدى، ئەكسىچە، ئېغىر ئەخلاقىي كرىزىسكە يولۇقتى. شۇڭلاشقا فرانسىس فۇسان: «تارىخنى ئىقتىساد نۇقتىسىدىن شەرھلەش مۇكەممەل ئىش ئەمەس، ئۇ كىشىنى قايىل قىلمايدۇ، چۈنكى ئىنسان نوقۇل ئىقتىسادىي هايۋان ئەمەس» دەيدۇ ئۆزىنىڭ «تارىخنىڭ ئاخىرى» دېگەن كىتابىدا. ئامېرىكىنىڭ سابىق زۇڭتۇڭى نىكسونمۇ «1999 - يىل: ئۇرۇشسىز غەلىبە»ناملىق ئەسىرىدە: «تېخنىكا ماددىي جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى هەل قىلالايدۇ، لېكىن سىياسىي مەسىلىلەرنى هەل قىلالمايدۇ» دېگەنىدى. بىز ماقالىمىزنىڭ ئىككىنچى بۆلىكىدە غەرب دۇنياسىدىكى كرىزىسلىك ۋەزىيەتنى تېز سىزما ئۇسۇلدا ئىشارە قىلىپ ئۆتتۇق.

بىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، پەن - تېخنىكا ئارقىلىق روناق تېپىش ئىنتايىن مۇهىم مەسىلە، بىراق ئۇنى توغرا، گۈزەل غايە بىلەن تەمىنلەش تېخىمۇ مۇهىم. خەلقىمىزدە «ئەقىدىسىز ئالىم كىتاب ئارتىلغان ئېشەك» دېگەن گەپ بار.

بىلىملىك ئادەمنىڭ چوقۇم ياخشى ئادەم بولۇپ كېتىشى ناتايىن. فاشىستلارنىڭ سىياسىي هەۋىسى ئۈچۈن ۋەهشىي قوراللارنى تەتقىق قىلىپ بەرگەن كىشىلەرمۇ قالتىس بىلىملىك. ئۆزىدىكى مول تېخنىكا بىلىملىرىنى ئىنسانىيەتكە خىلاپ مەنىدە ئىشلىتىۋاتقان

69

ئىسلاملاردىن يوقۇنمۇ تالايلاپ تېپىلىدۇ. ئارىمىزدا ئاز - تولا بىلىملىك ئادەملەرمۇ بار، بىراق ئۇلارنىڭ بىلىمى ئۆزىنىڭ كۈنىنى ئاران ئۆتكۈزۈشتىن ئاشمايدۇ. خۇددى ئەم ئارتىپ قىيىپ قالغان ئۇقىپا نىشانغا ئەگمىگەندەك، بىلىم ئېلىشتىكى توغرا غەرەزنى تىكلىيەلمىگەن زىيالىي ئۆز خەلقىغە مەنپەئەت يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەكسىچە زىيانلىق رول ئوينايدۇ.

بىزگە ئىلىم - پەن، تېخنىكا ساھەسىدىكى ئۆتكۈر زىيالىيلار تولىمۇ زۆرۈر. چۈنكى بىزدە يوق بولۇۋاتقىنى ئەنە شۇلار. ئۇلار نېمە ئۈچۈن بىزدە يوق؟ بۇنىڭغا جاۋاب تېپىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر مەسىلە. بىز دانىل بىلىنىڭ سانائەت تەرەققىياتىنى ئۈچ باسقۇچقا بۆلگەنلىكىنى نەقىل كەلتۈرۈپ ئۆتتۇق. ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىغا سېلىشتۇرساق، بىز ھەتتا سانائەتنىڭ 1 - باسقۇچى دەۋرىگىمۇ

كىرمەيدىكەنمىز. مۇشۇ ھالىتىمىز بىلەن بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىگە كۆچىدىكەنمىز. ئەجەبا 21 - ئەسىردىكى ئاۋات شەھەرلەرنىڭ خالتا كوچىلىرىدا كاۋاپدانلىرىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرۈش يېڭى ئەسىرلىك رىزقىمىزمىدۇ؟ شۇ چاغدا يېڭى ئېچىلغان ماگىزىنلارنىڭ ئالدىدا ناغرا چېلىپ بېرىپ پۇل تاپقىلى بولارمۇ؟ ھازىرقى ھالىتىمىزدىن قارىغاندا، جەننەتكىمۇ كاۋاپدان كۆتۈرۈپ كىرسەك كېرەك.

بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە بىلىم كېرەك بولىدۇ، زىيالىيلار جەمئىيەت چاقىنىڭ ئوقىغا ئايلىنىدۇ. بۇنداق دېسەك «زىيالىي» دېگەن ئۇقۇم «سىنىپ» ئۇقۇمى بىلەن ئوخشاشتەك كۆرۈنىدۇ. بىراق جەمئىيەت پۇقرالىرىغا بىلىم تەلىپى قويۇلۇۋاتقان شارائىتتا «زىيالىي» دېگەن ئۇقۇم خەلقنىڭ گەۋدىسى بىلەن بىر تۇتاش بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا سىنىپ شەكلىگە كىرىپ قالغان زىيالىيلارنى ئەسەۋۋۇر قىلىش ئارتۇقچە بولىدۇ. كۆز ئالدىمىزدىكى بۇ خىل رېئاللىقنى مىللىتىمىزگە تەدبىقلىساق، بىزدىكى مەسىلىمۇ زىيالىيلاردىكى سۈپەت مەسىلىسىگە بېرىپ تاقىلىدۇ.

بىزدىكى زىيالىيلارنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

5

20 - ئەسىر ئۇيغۇر تارىخى ئىلغار زىيالىيلارنىڭ بوھرانغا ئۇچراش تارىخى. بۇنىڭ سەۋەبلىرى مۇرەككەپ بولۇپ، كۆپ خىل ئامىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. زىيالىيلار قۇرۇلمىسىنىڭ مۇرەككەپلىكى، تەلىم - تەربىيە ۋە ئىدېئولوگىيە قوبۇل قىلىشتىكى مەنبەنىڭ ئوخشىماسلىقى، خەلقنىڭ ئۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا چۈشەنمەسلىكى... مانا بۇلار كونكرېت مەسىلىلەر بولۇپ، ئۇلارنى بىرمۇ بىر يېشىپ چۈشەندۈرۈشنىڭ ئۆزىمۇ بىر تېما. بۇ تېما يېتەرلىك ئەمەلىي ماتېرىيال، كۆپ قىرلىق مۇلاھىزە مېتودىنى تەلەپ قىلىدۇ. بىز پەقەت يۇقىرىقى تارىخىي سەۋەبلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان بەزى ئاجىزلىقلار ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزىمىز.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشتىن بۇرۇنقى زىيالىيلار پاجىئەسى بىرقىسىم تارىخىي رومان، قىسسە ۋە تەرجىمىھاللىرىمىزدا مەلۇم دەرىجىدە ئەكس ئەتتى. ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان يېغىلىقلار، قوزغىلاڭلار ۋە سىياسىي ئۆزگىرىشلەر زىيالىيلارنى يېتىشتۈرىدىغان مۇھىتنىڭ مەۋجۇت بولۇشىغا يول قويمىدى، شۇنداقلا بار بولغان ئازغىنا زىيالىيلارنى ئامان قويمىدى. ئابدۇقادىر داموللا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرى، مەمتىلى ئەپەندى، قۇتلۇق شەۋقى، لۇتپۇللا مۇتەللىپ، ئابدۇللا روزىباقىيېۋ قاتارلىق باھادىر ئوغلانلار ئەينى دەۋردىكى خەلقنىڭ جاھالەتتىن قۇتۇلۇش كۈرىشىنىڭ يارقىن سىمۋوللىرىدۇر. بۇ سىمۋوللار يەنە ئۆزىگە ئوخشاش سانسىز ئەزىمەتلەر پەيدا قىلغان جەڭگىۋار مۇھىتنىڭ ۋاكالەتچىلىرى بولۇپ، بەئەينى ھەربىر جۈملىسىدىن ئىسسىق قاننىڭ تەپتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان، ئۇسلۇبى جۇشقۇن، ھەيۋەتلىك نۇتۇقنىڭ ياش ماۋزۇلىرىغا ئوخشايدۇ.

مەردلىك جۇشقۇن ۋە ئېگىلمەس بولىدۇ. نامەردلىك ئەۋرىشىم ۋە يېپىشقاق بولىدۇ. سىياسەت مەردلىكنى ئەمەس، نامەردلىكنى ماھىيەت قىلىدۇ. بۇ ماھىيەت سان - ساناقسىز ئاچچىق ساۋاق، تەجرىبە، نەپرەتكە ۋارلىقنى كەسىپ قىلغان ئەقلنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. سىياسەت

ئېلىنغا ئوخشايدۇكى، ئۇ ئىنسان تەبىئىتىگە مۇرەسسە قىلىش ۋە ئۇنى ئاستا - ئاستا ئۆزىگە مايىل قىلىش يولى بىلەن كىشىلەرنى رام قىلىدۇ. ئۇلارنى ئۆزى كۆزلىگەن مەنزىلگە تۇيدۇرماي باشلايدۇ. ھەقىقەتكە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئىنقىلاب ئىبادەتكە ئوخشايدۇكى، ئىبلىسنىڭ ھۈنىرىدىن خەۋىرى بولمىغان ئادەم، شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، نەتىجىدە ئىبادىتى ئىبادەت بولمايدۇ، نۇسرەت تاپالمايدۇ. خوجىنىياز ھاجى، تۆمۈر خەلىپىلەر ئالغان تاھارەتلىرى ھالال بولسىمۇ، شەيتاننىڭ ھۈنىرىدىن تولۇق خەۋەردار بولمىغاچقا، تاھارەت ئۇزۇنغا بارماي سىنىپ كېتىپ قالغان. بىزنىڭ تارىخىمىز بۇنداق مىساللارغا تولىمۇ باي. شۇڭلاشقا، «قەھرىمانلار ئوق يېگەن، ئەۋلادلىرى پوق يېگەن».

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، باشتا ئېيتىلغاندەك گۇللىنىشنىڭ تىنچلىقتىن ئىبارەت ئاساسى تىكلەندى. بىراق «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» يەنە بىر قوشۇن زىيالىيلارنى خەلقتىن ئايرىۋەتتى. بۇنىڭ تۈپەيلى كېلىپ چىققان ئۈزۈكچىلىك بىز بېسىپ ئۆتكەن شانلىق 20 يىل ئىچىدە ئۆزىنى كۆرسەتمەي قالمىدى.

50 - يىللىرىنىڭ ئالدى - كەينىدە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىلىم تەھسىل قىلغان زىيالىيلارنىڭ ناھايىتى كۆپ قىسمى ئارىمىزدا يوق، بارلىرى ياشىنىپ قالدى. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ تۈركۈمدىكى زىيالىيلارنىڭ پائالىيەتچانلىق رولى ئاخىرلاشتى. ھازىرقى نۇقتىلىق ئىجتىمائىي قاتلاملاردا رول ئويناۋاتقانلارنىڭ كۆپ قىسمى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قولىدا تەربىيىلەنگەن. ئۇلار ئۆگەنگەن دەرسلىكلەر رۇسچە ئىدى ياكى رۇسلار ئەندىزىسىدىكى مىللىيچە كىتابلار ئىدى. ئەمما، يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى كوممۇنىزم مەپكۇرىسىنى بىۋاسىتە سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇستقۇرۇلمىسىنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا قوبۇل قىلىشقان. يەن - تېخنىكىنىڭ سۈنئىي ھەمرا ۋە ئاتوم بومبىسى كەبى مۆجىزىلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشىدىن كەلگەن قابىلىيەتلىك ئارقىسىدا سىڭگەن ئاتېزم روھى ئۇلارنىڭ ئوبيېكتىپ خىزمەتلەرنى بېجىرىشىدىكى يېتەكچى ئىدى. ئەمما ئۇلار خىزمەت ئىشلىگەن مۇھىت مەنىۋى جەھەتتىن قانداق ئىدى؟

ئۇلار شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پەرزەنتلىرى بولۇپ، ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئۇلارنىڭ چوڭ بولغان مۇھىتى مۇسۇلمانلار مۇھىتى، ئۇلاردا بۇ خىل مۇھىتنىڭ مەلۇم تەسىرى بار. ئۇلار ئالىي مائارىپ ھاياتىنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئۆز خەلقى ئارىسىغا قايتىپ خىزمەت قىلدى. ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پرىنسىپى بويىچە ئېيتقاندا، بۇ كادىرلار قوبۇل قىلغان ئىدىيە، پەرلىك خەلقنىڭ ئەنئەنىۋى ئىدىيىسىگە نىسبەتەن يېڭى ۋە ئۆزگىچە بولغاچقا، كادىر بىلەن خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدا بەزى پەرقلەر مەۋجۇت بولدى - دە، كادىرلار بىلەن خەلق ئاممىسى گويا ئىككى سىنىپ كىشىلىرىدەك بولۇپ قېلىشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ كادىرلار ماددىي تۇرمۇش شەكلى جەھەتتىن رۇسلاردىكى ياۋروپاچە يوسۇننى مەلۇم دەرىجىدە ئۆزلەشتۈرگەن بولۇپ، مىللىي تۇرمۇشنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىسىگە ئالاھىدە بىلىنىدىغان بىر قىسىم رەڭلەرنى قوشتى (بۇ چېكىش، ئىچىش، كىيىش، ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتلىرىدە كۆرۈلدى). بۇنداق ئەھۋاللار يالغۇز بىزدىلا كۆرۈلگەن ئەھۋال ئەمەس. تارىخىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا، بۇنداق ئەھۋاللار پېتىر دەۋرىدىكى رۇسىيىدىمۇ كۆرۈلگەنىكەن. پېتىر غەربىي ياۋروپالىششىنى يولغا قويغاندىن كېيىن، رۇسىيىنى ياۋروپا ئەندىزىسىگە ئۇندەيدىغان زىيالىيلار قوشۇنى بارلىققا كەلگەن. بۇ زىيالىيلار 19 - ئەسىردە غەربىي ياۋروپاغا ئۆزلىرى خالاپ كۆچمەن بولغان ياكى سىياسىي پاناھلىق ئىزدەپ چىقىپ كەتكەن بىر تۈركۈم كىشىلەر ئىدى ياكى ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ئىدى. ئۇلار غەربىي ياۋروپا ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغانلار بولۇپ، غەربىي ياۋروپا ئاڭ فورمىسى ئارقىلىق رۇسىيىنى قۇتقۇزۇشنى ئويلاشقان. بىراق بۇ خەلق بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ بىر ئارىلىقنى شەكىللەندۈرۈپ قويغان. «خەلقنى يىلتىز دېسەك، زىيالىيلار ئاشۇ يىلتىزدىن ئېچىلغان چېچەك. زىيالىيلاردا شۇنداق بىر كېسەل باركى، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئادەتتىكى خەلققە ئوخشىمايمىز، دەپ قاراپ ئەتەي پەرق كەلتۈرۈپ چىقىرىشىدۇ» (ياپونىيىنىڭ خەلقئارا جامائەت ئەربابى چىتيەن دازونىڭ سۆزى). بۇنداق ئەھۋال ئەلۋەتتە ساغلام بولمىغان ئەھۋالدۇر. ئۇنداق بولغاندا خەلق ئۆزىگە راستىن نەپ كەلتۈرىدىغان تەربىيىدىن مەھرۇم قالىدۇ. زىيالىي ئۆزى بىلەن خەلققە ئورتاق ۋە ئومۇمىي بولغان مەسىلىلەرگە جاۋاب تاپالمايدۇ.

ماركسىزم مىللىي مەسىلىلەرنى ئالاھىدە دىققەت بىلەن تەتقىق قىلىدۇ. چۈنكى مىللەت دېگەن ئۇقۇم ئابستراكىت بولغان بىلەن، مىللەتنىڭ ئۆزى كونكرېت بولىدۇ. ئۇنىڭدىكى كونكرېتلىق زېمىن، تىل، دىن، مەدەنىيەت، ئىقتىساد، ھوقۇق قاتارلىق بىر تالاي

مەزمۇنلاردىن تەركىب تاپىدۇ، ئوبيېكتىپزىملىق ئۈستىگە قۇرۇلغان بىلىش ئۇسۇلى ئوبيېكتتىكى ئەڭ چوڭ مەسىلىلەردىن تارتىپ ئەڭ كىچىك مەسىلىلەرگە قەدەر ھەممە نەرسىنى سەممىي نەزەرگە ئالىدۇ. شۇڭلاشقا، جۇڭگو خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا مىللەتنىڭ بۇقىرى ئالاھىدىلىكلەر ئېنىق ئەكس ئەتكەن ۋە ھۆرمەت قىلىنغان. قانۇن ئاساسىي خىزمەتلەردىكى ئىلمىيلىك ۋە ئۈنۈمنىڭ كاپالىتى، زىيالىيلار ۋە كادىرلار (ئەسلىدە بۇ ئىككىسى ئۇقۇم بىر گەۋدە) ئەمەلىي خىزمەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئىلمىيلىكتىن كەلگەن مۇشۇ پرىنسىپنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى زىيالىيلار كوممۇنىزم ئىدىيىسى بىلەن تەربىيىلەنگەن، بىراق بۇلارنىڭ ئىلگىرىكىسى بىلەن ئوخشىمايدىغان يېرى، بۇلار كوممۇنىزم تەربىيىسىنى پروفېسسور ئەپەندىلەرنىڭ دەرسلىكلىرىدىن ئالغان، ماركسىزم كلاسسىكلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى بىۋاستە ئوقۇغانلار يوق دېيەرلىك. ماركس، ئېنگېلسلارنىڭ ئەسەرلىرى 50 تومدىن ئاشىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ كېتىش مۇمكىن بولمىغاندىمۇ، ماركسىزمنىڭ ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى تولۇق ئۆگىنىش ماركسىزمنى يېتەكچى قىلغان دۆلەتنىڭ كادىرلىرىغا نىسبەتەن ئىنتايىن مۇھىم. دېمەك، بۇلار يا ماركسىزمنى بىلمەيدۇ، يا ئۆز خەلقىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى، ئۆرپ ـ ئادىتىنى تولۇق بىلمەيدۇ. ماركسنىڭ ئالدىغا بارسا ماركسقا يارىمايدىغان، خەلقىنىڭ ئالدىغا بارسا خەلققە يارىمايدىغان بىر قىسىم زىيالىيلار پارتىيە سىياسىتىنىڭ ئىجرا بولۇشىدىكى توسالغۇلاردۇر. دۇنيادا بىرەر نەرسىگە پۈتۈن بولالماي، ھەممە نەرسىدە چالا بولۇپ قېلىشتىنمۇ ئارتۇق خەۋپ يوق.

مەدەنىيەت ماددىي ۋە مەنىۋى بولىدۇ. بۇلاردىن بىرسى راۋاج تاپماي قالىدىكەن، مەدەنىيەت پالەچ نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بىزدىكى مەدەنىيەتنىڭ مەنىۋىلىكى دۇنيا قاراش ياكى ئاڭ فورمىسى شەكلىدە باش كۆتۈردىيۇ، ئەمما تەبىئەت دۇنياسىدىكى قانۇنىيەتلەرنى بىلىش ئاساسىدىكى يېڭىلاشتىن قۇرۇق قالغاچقا، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىدىغان رولى ئىشقا ئاشمىدى. بىزدىكى زىيالىيلارنىڭ قاتلىمى يالاڭ قاتلام، زىيالىيلار ئاساسەن ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىن ئورۇن ئالغان. پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئەتىگە ئويغۇن بولغان، ئىچكى ـ تاشقى ئالەمنىڭ قانۇنىيىتىنى ئاچىدىغان، بۇ ئارقىلىق ماددىي گۈللىنىشنى بارىتىدىغان پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى بىزدە يوق، بار بولغاندىمۇ يەرلىك مەنىۋى

ئاتموسفېرانىڭ شاللىنىشىغا ئۇچراپ تەرەققىي قىلالمىدى ياكى باشقا رايونلارغا ئېقىپ كەتتى. دۇنيا قاراش ياكى ئاڭ فورمىسى ئىجتىمائىي بولىدۇ. ئۇ بىر خىل تۈزۈمدىكى جەمئىيەتكە ماس كەلگەن بىلەن يەنە بىر خىل تۈزۈمدىكى جەمئىيەتكە ماس كەلمەيدۇ. دېمەك، دۇنيا قاراش مەلۇم بىر جەمئىيەتكە خۇسۇسىي بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئەدەبىي ئەسەرلەر، ھەيكەللەر، كەبىي مەدەنىي شەكىللەر ئەنە شۇ جەمئىيەتكە رول ئويناش بىلەن چەكلىنىدۇ. بۇ مەدەنىي شەكىللەرنىڭ ياراتقۇچىلىرىمۇ تەبىئەتنىڭ قانۇنىنى ئىستىخىيىلىك رەۋىشتە قايرىپ قويۇپ، دۇنيا قاراشقا بېقىنىدۇ. ئادەم ئۆز دۇنيا قارىشىنىڭ خوجايىنى بولۇشى كېرەكمۇ ياكى قۇلى بولۇشى كېرەكمۇ؟ كىشىلەر قۇلى بولۇشى كېرەك، دەپ جاۋاب بەرمىسە كېرەك. بىراق ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى قۇللار ئۆزىنىڭ قۇل ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمىگەن بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدا قۇل ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىش مەۋجۇت بولمايدۇ. مۇئەييەن دۇنيا قاراشنىڭ قۇلى بولۇپ قالغان ئادەمدىن ئىنسانىيەتنىڭ ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىدىغان مەدەنىيەت بارلىققا كېلەمدۇ؟

ماركسىزم قائىدىلىرى بويىچە ئېيتقاندا، ئاڭ فورمىسى ئۈستقۇرۇلمىغا كىرىدۇ. گەرچە ئۇ بازىسقا قارىتا پائالىيەتچانلىق رولىنى ئوينىسىمۇ، بەربىر بازىسنىڭ چەكلىشىگە ئۇچرايدۇ. بۇ چەكلىمە دۇنيا قاراشنى بارا ـ بارا بازىسقا پاسسىپ ئىنكاس قايتۇرىدىغان زەئىپ نەرسىگە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ.

ئەدەبىيات ـ سەنئەتچۇ؟ ماركسىزم ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى بازىس بىلەن ئۈستقۇرۇلما ئوتتۇرىسىدا تۇرىدىغان ئارىچى ۋاستە دەپ چۈشەندۈرىدۇ. مەلۇمكى، بۇ يەردە ئەدەبىيات ـ سەنئەت پەقەت ۋاستىدىنلا ئىبارەت ئىدى. ئەگەر ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئاڭ شەكلىگە ئوخشاش مۇتلەق بېقىنما بولۇپ قالغان بولسا ياكى قانۇنىيىتى ئېنىق نەرسە بولۇپ قالغان بولسا، مۇقەررەر ھالدا ئۈستقۇرۇلما ھېسابلانغان بولاتتى. ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇنداق زىددىيەتكە ئىگە؛ ئەگەر ئۇ ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە زىيادە ئارىلىشىپ كەتسە، ئۆزىنىڭ ئېستېتىك ئالاھىدىلىكىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ساپ ئېستېتىك دۇنياسىنى ھەددىن زىيادە قوغلىشىپ جەمئىيەت ھاياتىدىن مۇتلەق قول ئۈزسە، ئىنساننىڭ رېئال تەقدىرىدىن يىراقلىشىپ كېتىدۇ. ئەدەبىيات ـ سەنئەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى كونكرېت جەمئىيەتتە ۋە ئىنسانلاردىن ئىبارەت بولغاچقا، ئىنسانىيەتكە دائىر بىرەر مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالماي قالمايدۇ. بۇ خىل

روھ دوستويېۋىسكىينىڭ مۇنۇ سۆزىدە يارقىن ئەكس ئەتكەن: «ئەي ئىنسان، ساڭا تەزىم قىلىۋاتقىنىم يوق، بەلكى ئىنسانىيەت تارتىۋاتقان بارلىق ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە تەزىم قىلىۋاتىمەن».

بىزدە زىيالىيلار دەپ ئاتاسەن ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى خادىملار ھېسابلىنىدۇ. دەرۋەقە، بۇلار خەلقىمىزنىڭ بايلىقلىرى، ئۇلارنىڭ مەھسۇلاتلىرى خەلقىمىزنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ، ئىمكانىيىتى يەتكەن دائىرىدە تەربىيىلەپ كەلدى. ئۇلارنى ياخشى ئىشقا، ئىجاد ۋە مېھنەت بىلەن مەغرۇر ياشاشقا ئۈندەپ كەلدى. بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ۋە مائارىپ سېپىمىزدىكى بەزى كىشىلەر شۇ قەدەر ساددىكى، ئۇلار ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرى خەلقنى، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتەلەيدۇ، دەپ ئىشىنىدۇ. بۇ خىل ئىشەنچ نورماللىق دائىرىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ، نۇرغۇن كىشىلەرنى تۇيۇق يولغا باشلاپ قويىدى. تالاپەتكە ئۇچراتتى. ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئىنسانىيەت بىلەن بولغان بۇرچكارلىق ئالاقىسىنى چۈشىنىش بىلەن ئۇنىڭغا ئىشىنىش ئوتتۇرىسىدا زور پەرق بار. چۈشىنىش نورماللىققا ياتىدۇ. تەشەببۇسكارلىقنى يوقىتىپ قويۇش بەدىلىگە كەلگەن ئىشىنىش بولسا، ئاپتورنىڭ سۇبيېكتىپ ئەركىنلىكىدە بەرق ئۇرىدىغان ئىنسانىي چىنلىقنى يوقىتىدۇ.

ئەدەبىيات - سەنئەت ئىنساننىڭ گۈزەللىككە مايىل ئىنتىلىشلىرىنىڭ سىرتلىنىشى ياكى كونكرېت بەلگىلەر بىلەن ماددىلىشىشى، گۈزەللىك ھېسسىي ۋە خۇسۇسىي بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئىنساننىڭ ئەڭ پىنھان ئىستەكلىرىگە تۇتىشىپ كېتىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇ

ھېسسىياتنى مەنبە قىلىپ، ھېسسىياتقا تەسىر قىلىدۇ. ھېسسىيات كۈچلۈك روھىي ئىنېرگىيە سۈپىتىدە پالەت قىلىپ چاقنايدۇ - دە، ئۇتتۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق چاقناش دىتى نازۇك كىشىلەرگە كۆپرەك مەنسۇپ بولىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرى ئېلىپ كەلگەن ئويغىنىش ھاياجاننى ئالامەت قىلغان ھېسسىي ئويغىنىش بولۇپ، ئۇ ئەقلىي ئويغىنىشتەك تۇرغۇن، مۇقىم ۋە ئەمەلىي بولمايدۇ. گەرچە ئۇ خىل ئويغىنىش ئىنساندىكى سېزىمنىڭ ئۆتكۈرلىكىنى يۇكسەك دەرىجىدە نامايان قىلسىمۇ، بەربىر جەمئىيەت ھاياتىدىكى رېئال مەسىلىلەرگە قويۇلغان ئىلمىي دىئاگنوز بولالمايدۇ.

ئەدەبىيات - سەنئەتنى ياخشى كۆرۈش ئىنساندىكى تۇغما ئىقتىدار. ئىنسانىيەتنىڭ يىراق ئۆتمۈش دەۋرلىرىدىمۇ بىزنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرغان ئەسەرلەر يارىتىلغان. ھەتتا شۇنداق دېيىشكىمۇ بولىدۇكى، بۈگۈنكى ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرى يىراق ئۆتمۈشتىكى ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىدەك تەسىر كۈچىگە ئىگە بولغىنى يوق. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىدىكى سۈپەت ئۆلچىمى خېلى بۇرۇنلا بېكىتىلىپ بولغان. ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ راۋاجىنى ئۆلچەيدىغان ئەمدىكى ئۆلچەم ئەنە شۇ سۈپەتنىڭ كەڭ كۆلەمدە قانات يېيىپ، پۇقرالارنىڭ مەنىۋى ئىستېمال ئادىتىگە ئايلىنىشىدۇر. سۈپەت يۇقىرى سان ۋە كۆلەم ھالىتىگە كۆچتىمۇ - يوق، دېگەن مەسىلە ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيىتىدىكى ئەركىنلىك مۇھىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىنسانىيەتتىكى قىشلاقلا خاس تەبىئەتتىن تۇغۇلىدۇ. شۇڭلاشقا، چارۋىچى ۋە دېھقان مىللەتلەرنىڭ مىجەزى سەنئەتكە مايىل كېلىدۇ. يايلاقلاردا داستان ئېيتىش ئەنئەنىسى ئۈزۈلۈپ قالمىغان بولىدۇ. مىللىي ئۆرپ - ئادەت ئاشۇ مىللەتنىڭ ھاياتىدا تۈزۈم شەكلىدە رول ئوينايدۇ. يېزىلاردا بولسا توي - تۆكۈن، بەزمە - مەشرەپلەر مىللەت ھاياتىنىڭ تىپىك ئىجتىمائىي كۆرۈنۈشلىرى سۈپىتىدە كۆزگە تاشلىنىدۇ. قائىدە - يوسۇنلار پۈتۈن بىر مىللەتنىڭ جەمئىيەت پۈتۈنلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان چېتىقلاردىن ئىبارەت بولىدۇ. ھەيران قېلىشقا تېگىشلىك مەسىلە شۇكى، دېھقان مىللەتنىڭ رىياللىقىمۇ ئالدىراشلىق ۋە مۇرەككەپ زىددىيەت بىلەن تولغان شەھەر تۇرمۇشىدا تۇرۇپمۇ ئەنە شۇ ئېتنوگرافىيىلىك چەمبىرىگە مەھكۇم بولىدىكەن.

ئەمەلىيەتتە، بۇ پەقەتلا ئىجتىمائىي تەۋرىنىشلەردىن خالىي هالدىكى سەنئەت تىپلىق پىسخىكا. لېكىن بۇ پىسخىكا شەھەردە بولىدىغان مەككارلىق ئادەتلىرى بىلەن چاگلىشىپ سۇزۇكلىكىنى يوقاتقان بولىدۇ. شائىر مىللەتنىڭ ياتلاشقان شائىر پەرزەنتلىرى بەئەينى ئۇرۇقى بۇزۇلغان قوغۇندەك ئەجدادلىرىغا تۇرۇك ئوخشىمايدىغان ياكى يېڭى سورتقا ئايلانغانلىقىدىن دېرەك بېرەلمەيدىغان ئەلىنە قىياپەتتە بولىدۇ.

مانا هازىر دەبدەبىلىك قەسىرلەر، مۇڭلۇق لىرىكىلار، دىيانەت، يادامەت ئىدىيىلىرى بىلەن تولغان پروزىلار، بىر - بىرىگە تاپا قىلىشىدىغان ماقالىلەر يېزىلىپ تۇرىدۇ. ئېكرانلاردا نەپىس ئۇسسۇللار، يەتتە ئىقلىمنىڭ ئارىلاشما ناخشىلىرى دىققەتنى مالىمان قىلىپ تۇرىدۇ. خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى ئىستېمالى يوقىرىقىلارنىڭ ئىچىدە پەندىنامە سۆزلەيدىغان ناخشىلارنى، ئەۋرىشىم ئۇسسۇللارنى ئالاھىدە بازارغا ئىگە قىلغانكى، لوپا ئەينەك بىلەن قەدىمكى يېزىقلارنى مىڭبىر جاپادا ئوقۇپ، تەقدىرنىڭ رايىغا يېزىم ئىزدەۋاتقان ئالىملار ماددىي، مەنىۋى قەرزدارلىقنىڭ كوچىسىدا يۈرمەكتە. ئالىملارنىڭ ئەقلى، نوتۇقلىرى، يازغان كىتابلىرى ئەنە شۇ ئالىملارنى نورمال ياشىغۇدەك ماددىي شارائىتقا ئىگە قىلالمىدى. بايرام ۋە ئاپەملەردىكى لاتاپەتلىك ئاشۇ قىستۇرمىلار بۈگۈنكى ئەقىل - پاراسەت دەرىجىمىزنىڭ رېئال ئورنىغا ۋەكىللىك قىلدى. بىزنىڭ ئىجادكار روھىمىز پەقەت ئەنە شۇ تەرىزدىلا ئەكس ئەتتى ۋە جارى بولدى. سەنئەتچىلىرىمىزنىڭ بۈگۈنكى تاپاۋىتى مەدەنىيەتنىڭ باشقا قاتلاملىرىدىكى ئەمگەكچىلەرنىڭ كىرىمىدىن ئۈستۈن بولسىمۇ، بىراق ئۇ تەرەققىي قىلغان باشقا رايونلارغا سېلىشتۇرغاندا يەنىلا كۆپ تۆۋەن. پەن - تېخنىكىدىكى تۆۋەن ساپا تۆۋەن ئىقتىسادىي مۇھىتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. بۇ ئاخىرى بېرىپ يەنە ئەقلىي ئەمگەكنىڭ بازارلىشالماسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

خەلقىمىز ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە تۈرلىرىگە ئىنتايىن باي خەلق، چەۋەندازلىق، نەيزىۋازلىق، كاماندازلىق، ئاتقا مىنىپ تۇرۇپ ئوينايدىغان چەۋگەن ئويۇنى، بۇقا بىلەن چېلىشىش، چېلىشىش، ئوغلاق تارتىشىش، جانبازلىق، قوشقار سوقۇشتۇرۇش، خوراز سوقۇشتۇرۇش... كەبىي خاراكتېر تاۋلايدىغان، جاسارەت، رىقابەت، تەشكىلچانلىق، تەرتىپ، ئىنتىزام، ئويۇشقاقلىق كەلتۈرىدىغان مەدەنىي شەكىللەر يوقاپ كەتتى. ئۇنىڭ ئورنىنى كىشىنىڭ خاراكتېرىنى يۇمشىتىدىغان، نازۇك، رايىش قىلىپ قويىدىغان، تەقدىرنىڭ سوئاللىرىغا پەرىشان مۇڭ بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشنى ئۆگىتىدىغان مەدەنىي شەكىللەر ئىگىلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ شۇنچەر غورۇرسىز سەنئەتكى، ئۇ، بوشتەك ئولتۇرۇپ كۆرىدىغان، ھاياجانلىنىش، چاۋاك چېلىش، ئىنكاس دېگەن نېمىلەرنى بىلمەيدىغان، خۇددى يوق تاماشىبىنلار ئالدىدىمۇ غەمزە قىلىشقا تەييار. بۇ هالەت ئوردا مەھرەملىرىنىڭ سالاپەتلىك، كىبىرلىك هالىتىنى ئەسلىتىدۇ. بىزنىڭ سەنئەتكارلىرىمىزدا غورۇر بولۇشى، ئۆز خەلقىنىڭ سەنئەت تارىخىغا ئەقىدە بولۇشى، سەنئەتنى خورلىماسلىقى كېرەك. ئۇلاردا ئابروي - ئىناۋەت كۆزقارىشى بولۇشى كېرەك. مىڭىنچە، غورۇرى يوق سەنئەت ئىگىلىرىنىڭ سانى بىر مىليونغا يېتىپ، كۆڭۈلگە نەچچە قېتىم ئويۇن كۆرسەتسىمۇ، خەلقىمىزنىڭ ساپاسى هازىرقىدەك تۇرۇۋېرىدۇ.

ئەدەبىياتىمىزنى ئالساق، بىزدە مەلۇم مىقداردىكى ئىجادىيەتچىلەر قوشۇنى بار، بىراق ئۇلارنىڭ ئىجادىيىتىنى يېتەرلىك ئىجتىمائىي سەزگۈرلۈك، مول مەدەنىي قاتلام، يۈكسەك نەزەرىيىۋى پەللە نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىدىغان، تەتقىق قىلىدىغان قوشۇن يېتىلمىدى، بۇ پەقەت بىر نەچچە ئادەمنىڭ ئىشى بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىر قانچە ئادەمدىكى نەزەرىيىۋى رامكا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى زېمىنىمىزدا يېتىلگەن رامكا بولماستىن، 19 - ۋە 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى رۇس ئەدەبىياتى، جۇڭگونىڭ «4 - ماي» دەۋرىدىن كېيىنكى ئەدەبىياتى ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن نەزەرىيە. بۇ نەزەرىيە ئەنئەنە، ئېتىقاد، ئېستېتىك دىت جەھەتتە تامامەن ئۆزگىچە بولغان مىللەتنىڭ ئەدەبىياتىنى باھالايدىغان ئۆلچەمگە ئايلاندى. دېمەك، بىز ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۇيغۇرنىڭ كۆزى بىلەن ئەمەس، بەلكى رۇسلارنىڭ كۆزى بىلەن كۆزەتتۇق، بۇ پەقەت بىزدىلا ئەمەس، پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيا ئەدەبىيات زېمىنىدا ئومۇميۈزلۈك سادىر بولدى. بىر مىللەتتە مۇستەقىل نەزەرىيىۋى سىستېمىنىڭ بارلىققا كېلىشى شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەتتىكى هاياتىي كۈچىنى ئاشكارىلايدۇ، بۇ سىستېما تەبىئىي پەن ۋە ئىجتىمائىي پەننىڭ ماس قەدەملىك گۈللىنىشىدىن كېلىپ چىققان ئۇنىۋېرسال قىممەت قارىشىدىن هايات تاپىدۇ. ۋاهالەنكى، پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيا مىللەتلىرىنىڭ زىيالىيلىرى تەقىپاتچى بولماستىن، پەقەت ئۇستىقۇرۇلما قورالىغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇلار يېڭى تارىخىي دەۋردە يېڭى ئۇستقۇرۇلمىسىنى بەرلىك خەلققە بەتكۈزىدىغان ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

زىيالىيلار قاتلىمىمىزنىڭ ئىچىدە تارىخچىلارمۇ سالماق ئورۇن تۇتىدۇ. قايسىدۇر بىر يازغۇچىنىڭ «تارىخ ئايدىڭلاشتۇرۇلغان تەجرىبىلەر مەجمۇئەسى» دېگىنى يادىمدا تۇرۇپتۇ. بۇ تەجرىبە ئەۋلادلارغا توغرا هايات

پروگراممىسى تۈزۈش، توغرا يۆنىلىش بەلگىلەش جەھەتتە مۇھىم رولىنى ئوينايدۇ. بىراق تارىخ ئاختۇرۇش، تارىخ يېزىش تولىمۇ زىل مەسىلە. تارىخچىلار ھامان فېئودال خانلارنىڭ رايى بويىچە بۇرمىلانغان دۆۋە - دۆۋە ماتېرىياللار ئىچىدىن ھەقىقەتنىڭ پارچە - پارچە سۆڭەكلىرىنى ئىزدەيدۇ ۋە بۇ سۆڭەكلەرنى بىر يەرگە كەلتۈرۈپ، ھەقىقەتنىڭ ئوبرازىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولىدۇ. بىراق بەزى سۆڭەكلەر چىرىپ يوقاپ كەتكەن بولىدۇ، تارىخچى مانا مۇشۇ تراگېدىيىنىڭ ئىچىدە ئۇزۇن ۋاقىت تۈنەيدۇ. بەلكىم فرانسىيە مۇتەپەككۇرى ۋولتېرنىڭ: «تارىخ خاتا يېزىلغان بولىدۇ، شۇڭا ئۇ تەكرار قايتا يېزىلىدۇ» دېگەن سۆزى مۇشۇ مەنىدە ئېيتىلغان بولسا كېرەك.

بۈگۈنگە ئىگە بولالمىغان خەلق ئۆتمۈشتىن تەسەللى ئىزدەيدۇ، بۇنداق خەلقنىڭ تارىخچىلىرىمۇ كەلگۈسىنى يېزىشنىڭمۇ تارىخ بولىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە ئۈلگۈرمەيدۇ. فرىدرىخ نېتزى تارىخنىڭ تىرىكلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى مۇنداق چۈشەندۈرگەن: تارىخ تىرىشىپ كۈرەش قىلىۋاتقانلار ئۈچۈن قوغداش، ئازابلىنىۋاتقانلار ئۈچۈن تەنقىد (نېتزى: «تارىخنىڭ پايدا - زىيىنى» سودا نەشرىياتى 1998 - يىل 10 - ئاي نەشرى).

دۆلىتىمىزدە زىيالىي كادىر ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، ئۇلار ئىمتىھانلاردا كەسپىي سىناقلارغا دۇچ كېلىش بىلەن بىرگە سىياسىي سىناقلارغىمۇ دۇچ كېلىدۇ، بەلكى سىياسىي سىناقمۇ ھەممىدىن مۇھىم ئۆتكەل ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا بىز زىيالىي كەسپىي ساپا ئىگىسى بولۇشتىن ئاۋۋال سىياسىينى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان ئاڭ فورمىلىرىنى بىلىش، ھۆكۈمەتنىڭ بۇ ھەقتىكى ئۆتكەللىرىدىن ئۆتۈش

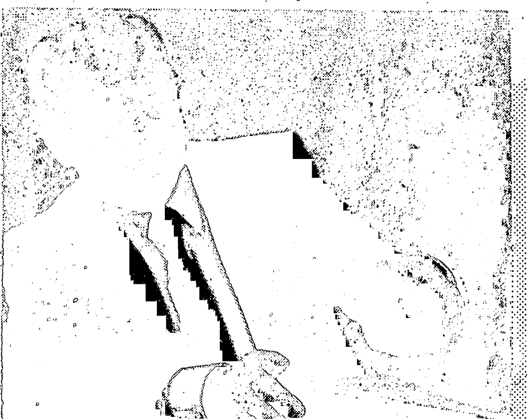

كېرەك. ئىسلاھاتنىڭ قەدىمىگە ئەگىشىپ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات رايونلىرىدا مۇتەخەسسىسلىشىش دولقۇنى پەيدا بولدى. ئەمما مۇقىملىق تەلىپى كۈچلۈك رايونلاردا ياشىنىكى تەلەپ بەنىلا كۈچكە ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە قاتتىق تەكىتلىنىدۇ. تۇراقلىق ماددىي تۇرمۇش يوقىرىقىلار بىلەن بىرلەشكەن ھالدا زىيالىيلارنىڭ مەنىۋەتدارلىق تۇيغۇسىنى بىر يۇقىنغا مەركەزلەشتۈرۈپ قويدى، ئۇلارنىڭ پىكىر - خىيالى ماتاشا، ماتاشى زىيان - زەخمەتكە ئۇچراتماسلىقتا بولدى. يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە ماتاشقا قاتتىق يېپىشتۇرۇلغان كونترول سىستېمىسى كىشىلەردە باشقۇرۇپ تۇرمىسا بولمايدىغان خىزمەت ئۇسۇلىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇلاردىكى ئاڭ ئاشۇ خىل يېپىق، تار مۇھىتنىڭ مەھسۇلى بولغاچقا، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا تاپشۇرۇلغان ئىشخانا ۋە ئىدارىلەر ياشاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلاندى. ياشاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش بارلىق جانلىقلارغا خاس پائالىيەت بولۇپ، ھەرگىزمۇ ئادەمگە خاس بىردىنبىر ئىقتىدار ئەمەس. ئەمما بۇ ئىقتىدار نەزەر دائىرىسى تار ئادەمنىڭ قەلبىدە خۇشامەتچىلىك، ناتوغرا زىددىيەت ئۆسمىلىرىنى پەيدا قىلىپ، ئەتراپقا تېزلا يۇقىدۇ. ئىنسان ئۆزىنىڭ ياشاش تەرزىنى ھايات ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىگە قاراپ بەلگىلەيدۇ.

ئاڭ ناھايىتى كەڭ ساھەلەرگە چېتىلىدۇ. ھايات، بارلىق، ئىنسان ھەققىدىكى چۈشەنچىلەر، دۇنيانىڭ ھاياتلىقتىن ئىلگىرىكى ھالىتى، ئۇنىڭ ھاياتلىق بىلەن بولغان ئالاقىلىرى، بۇ ئالاقىلارنىڭ كەلگۈسىدىكى ئۆزگىرىشلىرىگە ئائىت ئىزدىنىشلەر ئاڭنى تەشكىل قىلىدۇ. ئەمما پەننىڭ تەرەققىياتى ئۇنىڭ بۆلۈنۈشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، ئىنسانلارنىڭ ئىزدىنىشلىرى ئىنچىكىلەشتى. بۇ ھال ئىجتىمائىي پەن ساھەلىرىدىمۇ كۆرۈلدى. نەتىجىدە، قۇرتنى تەتقىق قىلغۇچىلار قۇرتقا ئايلىنىپ كېتىدىغان، ماشىنىنى تەتقىق قىلغۇچىلار ماشىنىغا ئايلىنىپ كېتىدىغان، جەمئىيەتنى تەتقىق قىلىدىغانلار قەغەز دۆۋىلىرى ھەسەن شېرىككە ئىچىدە ئايلىنىپ كېتىدىغان ئاقىۋەت كېلىپ چىقتى. زىيالىي بىلەن ئاددىي قاتلاملاردىكى خەلقنىڭ ئارىلىقى يىراقلاپ كەتتى. كۆپلىگەن زىيالىيلار پەقەت كوندىلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن ياش قاتۇرۇپ يۈرەكزادە بولۇپ كېتىدىغان، ئۆزى ئۈچۈن ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىدىغان، ئۆزى ئۈچۈن ئىمتىھان بېرىدىغان، ئۆزى ئۈچۈن كىتاب يېزىپ، ئۆزى ئۈچۈن ئۇنۋان ئالىدىغان، ياڭلىسى قىزىپ قالسا يېرىم كېچىدە دوختۇرخانىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ئاسما ئوكۇل

75

ئۇنۇۋان ئالدىغان، بالىسى قىزىپ قالسا بىرىم كېچىدە دوختۇرخانىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ئاسما ئوكۇل ئۇردۇرىدىغان، باشقىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ يۈتۈپ كەتكەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەرلى كۆرىنى مىت قىلماي تۇرۇپ كۆرىدىغان شەخسىيەتچىلەرگە ئايلىنىپ كەتتى.

زىيالىي دېگەن نىمە؟ بۇنىڭغا فرانسىيىنىڭ بۈگۈنكى زامان مۇتەپەككۇرى لىيوتارد مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: «زىيالىيلار ئۆزىنى، ئىنسان، ئىنسانىيەت، مىللەت، خەلق، پرولېتارىيات، جانلىقلار ۋە باشقا مەۋجۇدىيەتنىڭ ئۆزىنى قويۇپ تۇرۇپ پىكىر قىلىدىغان مۇتەپەككۇرلارغا ئوخشايدۇ» (لىيوتارد: «كېيىنكى زامانىۋىلىق ۋە گۇۋاھلىق ئويۇنى» شاڭخەي خەلق نەشرىياتى 1997 - يىل 1 - ئاي نەشرى). بۇ جاۋاب ھەر خىل تۈزۈمدىكى جەمئىيەتلەرنى تەڭ كۆزدە تۇتۇپ بېرىلگەن بولۇپ، زىيالىي دېگەن گەپ ئۆزىنى باشقىلار بىلەن تەقدىرداش دەپ تونۇغۇچى دېگەن مەنىدىن دېرەك بېرىدۇ. ماددىي ۋە مەنىۋى پاراۋانلىقتا ياشاۋاتقان بىر ئەرباب يەنىلا زىيالىيلارغا قويۇق ئادەمگەرچىلىك يۇراپ تۇرىدىغان تەلەپنى قويۇۋاتىدۇ. بۇنىڭغا باققاندا، بىز قانداق تەلەپنى قويۇشىمىز كېرەك؟

يىلان ئادەملەر ۋىژىلداپ كۆيۈۋاتقان دوزاخ ئوتىغا تەمەچ توشۇپ، تەمەچ تاشلايدىكەن، قارلىغاچ شىددەتلىك دوزاخ ئوتىنى ئۆچۈرىمەن دەپ ئاغزىدا سۇ توشۇپ چاچىدىكەن. «ئەي، قارلىغاچ، تامچە ــ تامچە سۇ بىلەن بۇ ئوتنى قانداقمۇ ئۆچۈرەلەيسەن؟» دەپ سورالغاندا، قارلىغاچ: «ئىنساننىڭ ئازابىنى چۈشىنىش مېنىڭ ئەقىدەم، قانداق بولمىسۇن ئۆز ئەقىدەم يولىدىكى ھەرىكىتىمدىن زىيادە لەززەت تاپىمەن» دەپ جاۋاب بەرگەن.

جەمئىيەت نۇقتىسىدىن كۆزەتكەندە، يىلان بىلەن قارلىغاچنىڭ كۈرىشى ھېلىمۇ مەۋجۇت. تەبىئەت نۇقتىسىدىن كۆزەتكەندە، يىلان بىلەن قارلىغاچ ھەر ئىككىسىلا يارالمىش مەخلۇق. ئەخلاق نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئادالەت ئەنە شۇنداق پاجىئەلىك دەقىقىلەردە تۇغۇلۇپ ئۆسىدۇ. دەسلەپتە بۇ بىگانە بولىدۇ ۋە ئاشۇ بىگانىلىق ئىچىدە باشقىلارغا نىسبەتەن بولمىغان گۈزەللىك ھەم باتۇرلۇقتىن دەرس ئالىدۇ.

توغرا نىشانغا يۈزلەنمىگەن ئىلىم ئۆز ئىگىسىنى شەرمەندە قىلىدۇ، قارا نىيەت كۆشەندىگە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. ئالۋاستى بىلىملىك ئەمەس، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ لېكىن ئالۋاستىنىڭ بىلىمى ئىبلىس ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

6

قالاق بىرا ئىگىلىكىدە تۇرۇۋاتقان بىر مىللەت بىلىم ئىگىلىكىنى مەزمۇن قىلغان 3 - قېتىملىق سانائەت دولقۇنىغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. ساۋاتسىزلىق پاتقىقىدىن چىقىپ بولالمىغان بىر مىللەت كومپيۇتېر دەۋرىدىكى يەنە بىر ساۋاتسىزلىققا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. تارىخنى ياخشى تونۇمىغان بىر مىللەت ئۆزىگە نىسبەتەن تامامەن ناتونۇش بولغان يېڭى ئەسىرگە كىرىۋاتىدۇ. ئالدىمىزدىكى دۇنيا ئىنسانىي ھەمكارلىقنىڭ تورلىرى كېڭىيىدىغان، مەدەنىيەت تىپلىرى ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت كەسكىنلىشىدىغان، ئەقىلنىڭ قىممىتى بىۋاسىتە ئايان بولىدىغان بىر پۈتۈن دۇنيا. ئۇ، تەرەققىيات سۈرئىتىنىڭ ئالاھىدە تېزلىكى ۋە رىقابەت جەھەتتىكى رەھىمسىزلىكى بىلەن بىزنى كۈتمەكتە.

ئامېرىكىلىقلار: «21 - ئەسىر ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئەسىرى بولىدۇ» دېيىشىدۇ. ياۋروپالىقلار: «21 - ئەسىر ياۋروپالىقلارنىڭ ئەسىرى بولىدۇ» دېيىشىدۇ. مۇسۇلمانلار: «21 - ئەسىر ئىسلام گۈللىنىش دەۋرى بولىدۇ» دېيىشىدۇ. جۇڭگولۇقلار: «21 - ئەسىر شەرقىي ئاسىيالىقلار دەۋرى بولىدۇ» دېيىشىدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ھەركىم يەنىلا ئۆزىگە پايدىلىق پۇرسەتلەرنى ئىزدىمەكتە ۋە ياراتماقتا.

پۇرسەت ــ ئىزدەش بىلەن يارىتىشنىڭ بىرلىكى.

مىلادىدىن ئىلگىرى ئۆتكەن يۇنان ئالىمى تالېس ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى كۆزىتىپ كېتىۋېتىپ، دىققەتسىزلىكتىن ئالدىدىكى بىر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

بىر سودىگەر ئۇنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، مۇنداق دەپتۇ:

ــ سىز ئاسماندىكى نەرسىلەرنى بىلمەن دەۋاتاتتىڭىز، پۇتىڭىزنىڭ ئاستىدا نېمىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلمەي قاپسىزغۇ. ئىلمىي تەتقىقاتتىن راستىنلا چوڭ نەپ ئاپسىز، ئازگالغا چۈشۈپ كېتىشىڭىزمۇ بىلىمىنىڭ سىزگە كەلتۈرگەن پايدىسى.

تالېس ئازگالدىن چىقىپ تەمكىن ھالدا ئۇنىڭغا:

ــ ئېگىز دە تۇرالىغان ئادەمدىلا ئېگىزدىن ئازگالغا چۈشۈش ھوقۇقى ۋە ئەركىنلىكى بولىدۇ. بىلىمسىز ئادەملەرنىڭ ئىشى ئەۋرەزدە ماكان تۇتۇش تۇرسا، ئۇنىڭ ئەركىن بېقىلىپ، قويۇشىدىن قانداقمۇ گەپ ئاچقىلى بولسۇن، ــ دەپتۇ.

ئۆزى يېقىلغان ئادەمدە قوبۇش ئەركىنلىكى بولغاچقا، مەنزىلگە يېتىپ بارالايدۇ.

بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا، نامسىز، جاپاكەش قەھرىمان دەپ تەرىپلىنىدىغان سۆيۈملۈك مۇھەررىرلەردىن بىرى مەن بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، مېنىڭ خىيالىمغا كەلمىگەن بىر ئىلتىماسنى قىلدى:

ـ يانچۇق دەپتەرلىرىڭىزنى بىر ئاختۇرۇپ باقسىڭىز، ھەر خىل تەسىراتلارنىڭ تۈرتكىسى بىلەن يېزىلىپ قالغان شېئىرلىرىڭىز بولسا، يېزىلىش سەۋەبلىرى بىلەن رەتلەپ، ژۇرنىلىمىزغا تەييارلاپ بەرسىڭىز ئىكەن، ـ دېدى.

مەن يانچۇق دەپتەرلىرىمنى ئاختۇرۇپ كۆرسەم، ئاچچىق ـ چۈچۈك، قاتتىق ـ قۇرۇق نەرسىلەر خېلى بار ئىكەن. ئامما، رەڭگارەڭ سەھىپىلىرى بىلەن مېنىمۇ مۇشتىرى قىلىۋالغان مۇشۇ ژۇرنالغا يانچۇق دەپتەرلىرىمدىكى ئېلان قىلىنمىغان شېئىرلىرىمنى ئەسلىمە ۋە ئىزاھاتلىرى بىلەن تۆكتۈم. تۇرمۇشتىكى ھەر خىل ھادىسىلەر ۋە مۇناسىۋەتلەرنىڭ تەبىئىي ئىلھامى بىلەن يېزىلىپ قالغان بۇ شېئىرلىرىمنىڭ ھەممىسى ياخشى بولۇپ كېتىشى ناتايىن، چۈنكى ئادەمنىڭ ھەمىشە بىر خىل تۇرمايدىغان روھىي كەيپىياتى بەزىدە قەلەمنىڭ بۇرنىدىن يېتىلەيدىغان ۋاقىتلىرىمۇ بولۇپ قالىدۇ.

1973 ـ يىلى 9 ـ ئايدا پەتتارجان مۇھەممەدى بىلەن ئىككىمىز باياندايدىكى ھور ئارىشاڭغا باردۇق. پەتتارجان داۋالىنىش ئۈچۈن، مەن ھەمراھ بولۇپ باردىم. داۋالىنىۋاتقانلارنىڭ ئىچىدە بىر قازاق چارۋىچى بولۇپ، ئون سەككىز ياشلىق ئاجايىپ چىرايلىق قىزى بىلەن كەلگەنىكەن. ياش ـ قېرى ھەممىمىزنىڭ كۆزى شۇ قىزدا بولدى. لېكىن ئۇ قىز ھېچكىمگە نەزەر سالمىدى ۋە كۈلۈپمۇ قويمىدى. قىزنىڭ دادىسى گەپچى ۋە چاقچاقچى ئادەم بولغاچقا، پەتتارجان ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇۋالدى.

پەتتارجان ئىككىمىز يالغۇز قالساقلا پارىڭىمىز شۇ قىزغا يۆتكىلەتتى.

ـ ئەگەر ماقۇل كۆرسە، مەن شۇ قىزنى ئالاتتىم ـ دېدى پەتتارجان.

ـ بويى بىلەن تەڭ ئالتۇن بەرسىڭىزمۇ سىزگە تەگمەيدۇ.

ـ سىزگە تېگەرمۇ؟

ـ ماڭىمۇ تەگمەيدۇ. ئۆزىنى تۇتۇۋالغان، غۇرۇرى ئۈستۈن قىز ئىكەن. بۇنى ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىسىڭىز دەپ بەرمىگەنلىكىدىن بىلىۋېلىڭ، ـ دېدىم مەن.

بىز ئۇنىڭ ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق گۈلجامال ئىكەنلىكىنى دادىسىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىن بىلدۇق. گۈلجامال توغرىسىدىكى پاراڭلىرىمىز، ئوي ـ پىكىرلىرىمىز بىزنىڭ ئارىشاڭدىكى توققۇز كۈنلۈك تۇرمۇشىمىزنىڭ كۆڭۈللۈك تېمىسى بولۇپ قالغانىدى. بىز مۇشۇ پاراڭنىڭ تۈرتكىسىدە شۇ قىزغا بېغىشلاپ شېئىر يازماقچى بولدۇق. پەتتارجان خېلى تىرىشىپ باققان بولسىمۇ تۈزۈك بىر شېئىر يازالمىدى. مەن بۇ قىزنىڭ بىزگە نىسبەتەن بىپەرۋا رايىغا قاراپ شېئىر يازغۇم كەلمىدى. بىراق شېئىرىيەتتە پەتتارجاندىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىمنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈنلا بۇ شېئىرنى يازدىم.

گۈلجامال

قازاق قىزى گۈلجامال،
ئايلىناي، بىر قارىساڭ.
مەشۇقۇڭغا ئۇخشايسەن
چاچلىرىڭنى تارىساڭ.

«بىر يۈرەككە ئىككى يار
سىغماس» دېگەن ماقال بار،
سۆيمەي نېمە ئامال يار
تۇتىقۇشتەك سايرىساڭ.

كۆيمەيمەن دەپ بۆلەككە،
كۆيدۈم بىر قىز جىيەككە.
سىغماس ئىدىڭ يۈرەككە
سارت ئىكەن دەپ ئايرىساڭ.

سەن بىلەن يۇرت - ئىلىم بىر،
تىلىم يېقىن، دىنىم بىر.
ئەقىدەم چىڭ، گېپىم بىر،
يۈرىكىمدە يايرىساڭ.

بۇ ئەقىدە كىم ئۈچۈن،
سەندەك ئۇماق قىز ئۈچۈن.
باغچا بولدى بىز ئۈچۈن
بۇ كەڭ دالا ئارىشاڭ.

1973 - يىل 15 - سېنتەبىر، باياندايى ئارىشاڭ.

ئىككى خەت

ۋاللىبولچى چىۋەر قىز،
شۇنداق ئاتايى ئېتىڭنى.
كىملەر يېزىپ قويغاندۇ
مەيدەڭدىكى خېتىڭنى.

كۆزلۈم ئۆزمەي قاراپمۇ
بىلەلمىدىم مەن پەقەت.
ئەجەب مېنى قىينىدى
بۆرتۈپ چىققان ئىككى خەت.

1975 - يىل ماي.

70 - يىللارنىڭ باشلىرىدا كادىرلارنىڭ تۇرمۇشمۇ ئـانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. شۇ يىللاردا مېنىڭ بىر ياسانچۇق خىزمەتدىشىم بار ئىدى. ئۇ ئۆزى ساغلام ۋە پىششىق بولسىمۇ، بىلىكىگە تاقىۋالغان سائىتى ئۇنىڭ ئـەكسىـچـە كېسەلمەن ئىدى. شۇڭلاشقا بۇ ئاغىنىم سـائىـتىنى ھەر كۈنى ئىككى - ئۈچ قېتىم توغرىلاپ ئۇراتتى. بەزىدە ئۆزى باشقىلاردىن: «سائىتىڭىز نەچچە بولدى؟» دەپ سورايتتى. بىر شاگىتو قىلىپ:

- مۇنداق توغرا ماڭمايدىغان سائەتنى تاقىۋالغۇچە، ئۇكاڭغا بېرىۋەت، ئۇچكە چېقىپ بېسۇن، - دەيتتۇق.

- بىلـەر بىلمەيسىلەر، بۇ ئېسىل سائەت. ئۆزلۈم بۇراشنى ئۇنتۇپ قالىدىكەنمەن، - دەپ قويۇپ، تاقاپ يۈرۈۋېرەتتى.

قاپاق سائەت

ئاغىنەمنىڭ سائىتى
ھەر مۇقامدا ماڭاتتى.
بىردەم قاراپ تۇرسىڭىز،
مېڭىشلىرى چاناتتى.

بۇ سائەتنىڭ بىر خۇيى
توغرا ماڭماس كۆپ بويى.
قانچە زاڭلىق قىلسىمۇ،
تەۋرىمەس بىر تال مويى.

ئىككىنچىسى، مىنۇتنىڭ
سائەت بىلەن كارى يوق.
ئۇچرىشىپ قالسا ئۇلار،
ئەھۋاللىشىپ ھالى يوق.

ئۈچىنچىسى، سېكۇنتى
دىم ئېلىشقا بەك ئۇستا.
ھاپاش بولۇپ مىنۇتقا،
ئۇخلايدۇ ھەر دوقمۇشتا.

تۆتىنچىسى، بۇ سائەت
دوختۇرخانىنى بىلمەيدۇ.
تۇتقاقلىقى تۇتقاندا،
مۇشتلاپ قويسا يۈگرەيدۇ.

بەشىنچىسى، دەل چۈشتە
كۆرسىتىدۇ ئاتنىنى.
چېقىۋەتكۈم كېلىدۇ،
قولغا ئېلىپ ياتنىنى.

بىلمەڭ بولسا ۋاقىتنى
ئەتراپىڭغا قارايدۇ.

— سائەت نەچچە بولدى؟ — دەپ،
باشقىلاردىن سورايدۇ.

كەم ئىدى بۇ سائەتنىڭ
بىر - ئىككى تال ۋىنتىسى.
شۇنداقتىمۇ قولىدىن
يەشمەيدۇ ھەر كېچىسى.

قاپاق سائەت توختىدى
پۇرژىنىسى ئۈزۈلۈپ.
قۇرۇق سۆلەت ئاغىنەم،
قالار ئەمدى تۈزۈلۈپ.

1975 - يىل فېۋرال.

1956 - يىلدىن 1961 - يىلغىچە ئىدارىمىزنىڭ ئىشچىسى ئابدۇراخمان پازىل بىلەن بىر ھويلىدا قوشنا بولۇپ ئولتۇردۇق. ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇرۇق - تۇغقاندەك ئىزدىشىپ تۇردۇق. مېنىڭ باللىرىم ئوغۇل، ئۇلارنىڭ قىز ئىدى. بىز ئاغزىمىز قىچىشىپ قۇدا بولۇشقا ۋەدىلەشتۇق. شۇنىڭ بىلەن بىر - بىرىمىزنى «قۇدام» دەپ ئاتايدىغان بولۇۋالدۇق. بىراق مېنىڭ ئوغۇللىرىم چوڭ بولغۇچە، ئۇلار قىزلىرىنى ياتلىق قىلىپ بولدى.

ئىككىنچىسى، مەن 1974 - يىلدىن بۇيان بويتاق ئۆتۈۋاتقان كۈنلىرىمدە ئابدۇراخماننىڭ ئايالى مېنىڭ بېشىمنى ئوڭلاپ قويۇش ئۈچۈن كۆپ يول ماڭدى. بىز ئەڭ ئاخىرقى لايىقنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتكىلى تاسلا قالدۇق. ئاقىۋەت بۇ ئاۋارىچىلىقىمىزدىن ھېچ نەتىجە چىقمىغانىدى. مەن مۇشۇ مۇناسىۋەتىمىزنىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن تۆۋەندىكى شېئىرنى يېزىپ قويغانىدىم.

قۇدامغا

ئەي قۇدام، ئوڭلۇق قۇدام، كۆڭلى يېقىن ئۇيدان قۇدام،
بولسىمۇ گەرچە قۇمۇللۇق، مېھرىبان تۇغقان قۇدام.
بىر قورۇدا بىللە ئولتۇرغان قەدىناس قوشنا بىز،
قوشنىلار بىزدەك ئۆتۈشسە قالمىغاي ئارمان، قۇدام.
بىر زامان بىز ۋەدىلەشكەنتۇق قۇدا بولماق ئۈچۈن،
ئەسلىرىدە بارمىدۇ، گەپ قىلسىلا چاپسان، قۇدام.
ئەمدى گەپ كىمدە، قېنى، باللاردىمۇ يا بىزدىمۇ؟
ۋەدىنى ئۇنتۇپ، قورساقفا كىردىمۇ شەيتان، قۇدام؟
ۋەدىمىزنىڭ تۈنجىسى ئۇ، بار تېخى ئىككىنچىسى،
يول مېڭىپلا دەردىمىزگە تاپقىلى دەرمان، قۇدام.
نەچچە لايىقنى تېپىپلا، كۆرمىدۇق ھېچقايسىنى،
نەچچىسىگە قويدىلا قۇمدىن تولا ئۇقسان، قۇدام.
«گۈل ئىكەن ئۇن بارمىقى» دەپ ماختىغان لايىق قېنى؟
ئۇن گېپىنىڭ ئىككىسى راست، قالغىنى يالغان، قۇدام.
ئالدىنىپ خەقنىڭ سۆزىگە، ھەممە لايىقتىن كېچىپ،
«كۆرپە - يوتقان يىغدى»غا ئۇچراشتۇرۇپ قويغان قۇدام.
ياخشى لايىقتىن ئۈمىد يوق، قۇدىلىقتىن نە ئۈمىد،
ئۆزلىرىنى ھەم مېنى قاتتىق خىجىل قىلغان قۇدام.

1976 - يىل نويابىر.

1976 - يىلى 11 - ئايدا مەن شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى ئەدەبىيات - سەنئەت بۆلۈمىگە بىر ئىش بىلەن بېرىپ، پاختىلىق، قارا چىبەرقۇت چاپىنىمنى بۆلۈگدىكى ئۈستەل ئۈستىگە تاشلاپ قويدۇم. ئىشنى تۈگىتىپ، چاپىنىمنى كىيىپ قايتتىم. ئۆيگە كېلىپ يانچۇقۇمغا قولۇمنى سالسام، موخۇركا قۇتىسى چىقتى. بىركىم مېنى: «ئاۋۋال تاماكا چېكىشنى ئۆگەنسۇن، ئاندىن ھاراق ئىچىشنى ئۆگىتەيلى دېگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدىم. قويۇن يانچۇقىغا قول سالسام، خاتىرە دەپتىرىم يوق. چاپاننى سىلىپ ئۆرۈپ - چۆرۈپ قارىسام، بۇ چاپان مېنىڭ ئەمەس. بىرنەچچە يېرىدە يىرتىقىمۇ بار ئىكەن. چاپاننى ئالماشتۇرۇپ قويغانلىقىم مەلۇم بولدى. ئۆز چاپىنىمنى تېپىۋېلىش ئۈچۈن ئەتىسى رادىئو ئىستانسىسىغا باردىم. تاسادىپ چاپان ئالماشتۇرۇۋالغان ئىككى ئەخمەق كۈلكە - چاقچاقلار ئىچىدە ئۆز چاپىنىمىزنى كىيىپ خەيرلەشتۇق.

بىلمەيتمەن

بارغىنىمدا ئالدىراپ ئىش ۋاقتىدىن غەم يەپتمەن،
يانغىنىمدا چاپىنىمنى ئايرىۋاشلاپ كەپتمەن.
بىلمىدىم، بۇ ھەقتە سىزگە نېمە گەپلەر بولدىكىن،
باللىرىمغا: «مەن بۇگۈن بولدۇم ھەسەنجان» دەپتىمەن.

بۇ چاپانىڭ بار ئىكەن بىرنەچچە يىرتىق يەلگىسى،
يانچۇقىدا موخۇرەكلەر تۇرسىمۇ سەزمەپتىمەن،
مەن چاپان قويغان شۇ يەردە بار ئىكەن غەپلەت لىبى،
ھاڭۋېقىپ قالدىممىكىن، كۆپكۆندۈزى كۆرمەپتىمەن.
ئېشىكنى تونۇماي قالغانىكەن ئەيەلدىمۇ،
شۇقەدەر ئەخمەقلىقىمنى تېخىچە بىلمەپتىمەن.

1976 - يىل 26 - نويابىر.

ئۆكۈم ۋە چۈشۈم

چىرايلىق قىز، ئوماق قىز،
كۆزلىرى شوخ بۇلاق قىز.
ئەتىرگۈلمۇ بويىڭىز
پۇرىسام خۇش پۇراق قىز.

لەۋلىرىڭىز گىلاستەك،
چىشلىرىڭىز مەرۋايىت.
سىياقىڭىز كۆڭلۈمنى
تارتتۇالدى ئاجايىپ.

خۇددى كۈمۈش قوڭغۇراق –
ئاۋازىدەك كۈلكىڭىز.
قىرىق قىزغا بەرگۈسىز
بار ئىكەن ناز - خۇلقىڭىز.

كېچە - كۈندۈز خىيالىم،
ھەمنەپەسدۇر سىز بىلەن.
دوست بولۇشنى ئويلايمەن
سىزدەك لېۋەن قىز بىلەن.

تاڭ سەھەردە چۈشۈمدە،
كىرىۋاپسىز قوينۇمغا.
ئەركىلەپسىز، سۆيۈپسىز
گىرە سېلىپ بوينۇمغا.

بىزگە نېسىپ بولۇپتۇ،
بۇ دۇنيانىڭ راھىتى.
ئاخىرلاشتى كۆپ ئۆتمەي
ئىككىمىزنىڭ ئامتى...

نەپەسلىرىم تېزلىشىپ،
بىر سىلكىنىپ ئويغاندىم.
تۇرۇپ كەتتىم ئورنۇمدىن،
ھەسرەت چېكىپ تولغاندىم.

بەندىم دېسە خۇدايىم،
شۇ چۈشۈمنى ئوڭ قىلسۇن.
مېنى ئازراق ياشارتىپ،
سىزنى تېزرەك چوڭ قىلسۇن.

1987 - يىل 15 - ماي.

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر ئەلشىر ناۋائى ئۆزىنىڭ ھېكمەتلىك نەزمىلىرىنىڭ بىرىدە: «ئادەمى ئېرسە دېمەگىل ئادەمى، ئانىكىم يوقدۇر خەلق غەمىدىن غەمى» دېگەنىكەن. بۇ: «خەلقنىڭ غېمىنى يېمىگەن ئادەمنى ئادەم دېمە» دېگەنلىكدۇر. كىم خەلقنىڭ غېمىنى يېدى، كىم يېمىدى، بۇنى خەلق ئوبدان بىلىدىكەن. بەش يىل ئارىلىقىدا كۆز يۇمغان ئىككى دوستۇمنىڭ ئۆلۈم مەرىكىسى بۇ ھەقىقەتنى ئىسپاتلىدى.

رەھمەتلىك ئىككى دوستۇم

بەش يىلنىڭ مابەينىدە ئىككى دوستۇم
كۆز يۇمدى ئارىمىزنى بوش قالدۇرۇپ.

بەندىلىك قىلدى ئۇلار شىپا تاپماي،
قالدۇق بىز ھەيران بولۇپ ھەم قايغۇرۇپ.

بىرىنىڭ غېرىبسىنغان تاۋۇتىنى
كۆتۈرۈپ ماڭدى جىمجىت ئون بەش ئادەم.
ئىككىنچى تاۋۇت چىقتى بەش يىل كېيىن،
تەڭرىتاغ ھەسرەت چېكىپ تۇتتى ماتەم.

تەك ئىدى، تەڭتۇش ئىدى ھەر ئىككىسى
بۇ تەڭلىك تۈگەيدىكەن يۇمغاندا كۆز.
ئەسلەيمىز ھەرقاچان بۇ ئىككى دوستنى،
ھەسەتتىن، پەزىلەتتىن ئاچقاندا سۆز.

1989 ـ يىل 11 ـ مارت.

بىر كۈنى يولدا تەڭتۇش بىر دوستۇم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ بېشىمغا قاراپ:

ـ سىز بۇ شەپكىنى قاچانغىچە كىيىسىز؟ ياش ۋاقتىڭىزدا كىشلەرنى دوراپ كىيگەن بولسىڭىز، ئەمدى قېرىدىڭىز، شەپكە ياراشمايدۇ. يازدا دوپپا، قىشتا قۇلاقچا كىيىڭ، ـ دېدى.

مەن ئۇنىڭ بۇ سۆزى بىلەن شەپكىنى تاشلىۋەتمەكچى بولدۇم. بىراق شەپكەم بەزىبىر ئازغۇن شېئىرلىرىمنىڭ تۆرەلمىسىنى كۆرگەن ۋە مۇردىسىنى ئۇزاتقان گۇۋاھچىم بولغاچقا تاشلىۋەتكۈم كەلمىدى.

شەپكەمگە

تۇمىقىمنى كونىلىق دېدىڭ،
دوپپامنىمۇ كىيدۈرمىدىڭ سەن.
ياراشتىڭمۇ، ياراشمىدىڭمۇ،
ئىپادەڭنى بىلدۈرمىدىڭ سەن.

ياراشساڭمۇ، ياراشمىساڭمۇ،
بىرىم ئەسىر كىيدىم مەن سىنى.
پەرىشتىدەك بېشىمدا تۇرۇپ،
ساقلىمىدىڭ گۇناھتىن مېنى.

ئەسىرەيمەن گۇناھلىرىمدىن،
چۈنكى تارىخ رەھىمسىز قازى.
ئادۇۋكاتىم بولساڭ بىر كۈنى،
شۇ چاغ سەندىن بولىمەن رازى.

1993 ـ يىل 8 ـ ئاۋغۇست.

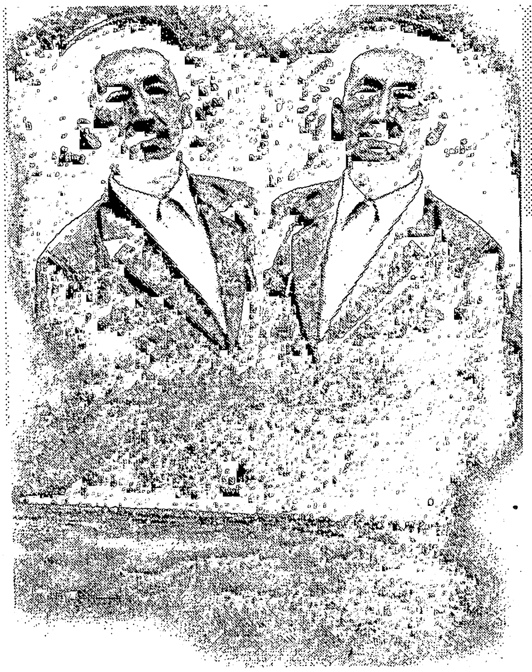

گەپ

قەلەندەرنىڭ ئاغزىدا ساۋابنىڭ گېپى،
تۇل خوتۇننىڭ ئاغزىدا تاۋاپنىڭ گېپى.
هاراقكەشنىڭ ئاغزىدا شارابنىڭ گېپى،
ئىلپەتلەرنىڭ ئاغزىدا كاۋاپنىڭ گېپى.
بوغالتىرنىڭ ئاغزىدا ھېسابنىڭ گېپى،
مۇئەللىمنىڭ ئاغزىدا كىتابنىڭ گېپى.
دوختۇرلارنىڭ ئاغزىدا بىتابنىڭ گېپى،
بىتابلارنىڭ ئاغزىدا ئازابنىڭ گېپى.
يالاقچىنىڭ ئاغزىدا ئەربابنىڭ گېپى،
ئەربابلارنىڭ ئاغزىدا پىكاپنىڭ گېپى.

1994 ـ يىل 3 ـ مارت.

تىلىم ۋە دىلىم

بۈيۈك تاغقا قاراپ كۆزلىرىم،
نوقۇپ قويدى غەمكىن دىلىمنى.
سەن نېمىشقا ئۈندىمەيسەن دەپ،
چىمدىۋالدى گالۋاڭ تىلىمنى.

تىلىم دېدى: شۇ تاغ شەنىگە،
تاقاپ قويدۇم نەزمەمنى يېزىپ.

بىلىم دېدى: بىزار قىلدىڭ سەن
سەزمەگدىمۇ ئەزمەگنى ئېزىپ.

1995 - يىل 22 - فېۋرال.

1995 - يىلى 5 - ئايدا ئۈرۈمچى قىزىلتاغ ئۈستىدە تۈردى ئىلىنىڭ ئويۇشتۇرۇشى ۋە رىياسەتچىلىكىدە كۆچا ئەلنەغمىلىرى سورۇنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ سورۇندا بىرنەچچىمىز قادىر بولاق بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. ئۇ ماڭا بولغان ھۆرمىتىنى ئىزھار قىلىپ:

- ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن مەن سىلىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ، تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ مۇڭدىشىپ كېلىمەن، - دەپ ۋەدە بەردى.

- بۇ نىيەتلىرىگە كۆپ رەھمەت! قولۇم كۆكسۈمدە- دېدىم مەن.

بىراق، ئۇ ئىككى - ئۈچ ھەپتىگىچىمۇ كەلمىدى. ئايلارمۇ ئۆتۈپ كەتتى. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، بۇنداق ۋەدىلەر ئۇنىڭ ئادەتتىكى يالغانچىلىقلىرىدىن ھېسابلىنىدىكەن.

دوستانە پىكىر

دوستىمىز قادىر بولاق سەممىيەتنى باشلىسۇن،
ۋەدىگە قىلماي ۋاپا، ئۇنتۇپ قېلىشنى تاشلىسۇن،
چىن خىجىللىق تۇيغۇسىدىن كۆزلىرىنى ياشلىسۇن،
ئامىتى كەلگەندە قوش يىلتۇق قويۇپ ياماشلىسۇن،
كەلمىسە ئامەت، تاپاۋەت گەجگىسىنى قاشلىسۇن.

بىزمۇ بىر چاغ ياش ئىدۇق، ملىتقنى ئويناتقان ئىدۇق،
تۈلكىنى ئاتماق بولۇپ، پۇرسەت كۈتۈپ ياتقان ئىدۇق،
ساي، ئېدىردا ئۇچرىغان توشقاننىمۇ ئاتقان ئىدۇق،
قولغا كەلگەن ئولجىمىزنى ناخشىغا قاتقان ئىدۇق،
ئەمدى ھېچ ئىش قولدىن كەلمەيدۇ دەپ ئويلاشمىسۇن.

ئۆتتى يىللار چاچ، ساقالغا ياغدۇرۇپ قار دەمبەدەم،
ئىزىمىزنى باستى ياشلار، بىزمۇ بولدۇق پېشقەدەم،
مۇرىمىزدىن چۈشتى مىلتىق، چۈشمىدى قولدىن قەلەم،
بۇ قەلەمدىن قەترە تۆكتۇق، گاھىدا چەكتۇق ئەلەم،
بۇ قەلەم تاپسۇن كامال، ئەل بەختىنى باغاشلىسۇن.

خەيرىيەت، بۇ يىل قىزىلتاغ ئۈستىدە تۈزدۇق سورۇن،
شوخ بولاقتەك دوستىمىزمۇ ئالدى سورۇندىن ئورۇن،
ئۆيىگىزگە بارىمەن دەپ بەردى سۆز مەندىن بۇرۇن،
ئۆتتى كۈنلەر، كەلمىدى كۈتسەممۇ كۈندۈز، كەچقۇرۇن،
ۋەدە - ئىمان لەۋزىنى چاقچاق بىلىپ ئويناشمىسۇن.

شېئىرىيەتتە پېشقەدەم شائىر ئېرۇر قادىر بولاق،
ئۇ ئەمەس غايە، تەپەككۇر بابىدا يۇمشاق قۇلاق،
ئۇ ئەمەس ئەمما ئىجادتا كەمچىلىكلەردىن يىراق،
جايىغا چۈشمەيدۇ گاھى قاپىيە بىرلە تۇراق،
ئۈمىدىم بۇندىن كېيىن كۆكلەم - باھاردەك ياشنىسۇن.

1995 - يىل سېنتەبىر.

سەييياھ

ئەكبەر داۋۇت تەنها

تېنىم ماكانىغا روھىم زامانىدىن چۈشكەن سەييياھمەن. كىچىككىنە بۇ دۇنيادىن ساڭا ياققان قۇياشمىغا رەڭ ئىزدەيمەن.

كۆكۈل ئىزھارىمنى ئاشۇ كونا ئىبارىلەر بىلەن بېزىمىش بەكمۇ بىمەنە. مەنە توغرىسىدا ئىزدىنىۋاتقان چېغىمدا «بىمەنە» ئاتالغۇسى سوئاللار بىلەن ئالدىمنى توسۇيدۇ.

بەخت ــ بىر قىزمىدۇ؟

بەخت ــ بىر ئائىلىمىدۇ؟

بەخت ــ ئىككىنچى قىزمىدۇ؟

بەخت ــ ھاياتنىڭ ئازابلىرىدىن لەززەتلىنىپ ياشاشمىدۇ؟

ھاياتنى بەخت ئۈچۈنلا ياشاش كېرەكمۇ؟

ئەي ئۇماق پەرىشتە ئۆزۈڭنىڭ ساددا، پاك قاراشلىرىڭ بىلەن جاۋاب بەرگىنە ماڭا؟...

* * *

يۈرىكىم ــ تەگسىز خىيال دېڭىزىدىكى ئىگىسىز قولۋاق. سېنى ياشلىغۇم كېلىدۇ ئاڭا... سېنىڭ بەختىڭنى تولدۇرغۇم كېلىدۇ ئاڭا...

ھايات دولقۇنلىرى ئۇنى دەھشەتلىك چايقىسا، رېئاللىقىم تۇز رەڭگىدە ئاقىرىپ يارىدۇ.

كۆڭلىرىم ــ مۇھەببەت ۋە مەسئۇلىيەت ئوتتۇرىسىدىكى چېقىن بولۇپ، گاھ نىشانەمنى يورۇتسا، گاھى ئەركىنلىك يەلكىنىمنى يىرتىدۇ...

يەتكىلى بولمايدىغان ئارزۇلىرىمدىن، كۆزلىرىڭگە ئوخشايدىغان سۇبھىدىن، بىئىختىيار ئەسەبىيلىشىۋاتقان سېغىنىچىمدىن، ئېيتقىلى بولمايدىغان سىرلىرىمدىن سېنى ئىزدەيمەن.

يۈرىكىم ئارزۇلار دېڭىزىدىكى ئىگىسىز قولۋاق! سېنى ياشلىغۇم كېلىدۇ ئاڭا...

* * *

ئاختۇرىمەن قەلبىمدىكى خاتىرىلىرىڭنى، خۇددى كەچ كۈزدىن باھارغا تىۋىنغان كەبى.

ئاختۇرىمەن ھېچنېمىلەردىن نۇرلۇق ماھىڭنى، خۇددى ۋىساللىق پەيتلەردە كۆزلىرىڭگە ئۈنسىز تىكىلگەن كەبى.

ئاختۇرىمەن كېچىلەردىن خۇش بۇي ھىدىڭنى، خۇددى سەن سۆيگۈگنى يوشۇرغان كەبى.

ئاختۇرىمەن ۋۇجۇدىڭدىن كەپسىز چېغىمنى، چۈنكى پەرۋىشىڭ ياشىنىتار مېنى.

ئاختۇرىمەن يىللار ئارا بەختلىك چاغنى، خۇددى ئۈيلىرىڭ تەقدىر ئۈستىدە ئىزدەنگەن كەبى...

ئاختۇرىمەن...

* * *

كۆزلىرىم ياشلاندى، تۇرمۇشنىڭ چاقلىرى ئاستىدا سارغايغان ياپراقتەك يانچىلدىم. يۈرىكىم غىرىسلاپ، روھىم كۆكۈم - تالقان بولغىنىدا ئەي ئىلاھ بىرلا تىلىكىم بار:

ـ مېنى ئازابلاردىن ئۆلتۈرسەڭمۇ، بەختلەرنىڭ شاھى قىلساڭمۇ، ئەركىمنى، بەندىلىك قۇدرىتىمنى قولۇمغا

---

① سىۋا ـ ئۇيغۇر رىۋايەتلىرىدىكى سۆيگۈ تەڭرىسى.

بەر، ھەرگىزمۇ مىخانىڭ ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويما.

ئەنە سېنىڭ كۆزلىرىڭ كۈز كۈنىدىكى خۇمارلاشقان قۇياش بولۇپ، سالقىن كەچ - تۈندىكى ئاق سۈكۈتلۈك تولۇن ئاي بولۇپ ماڭا تىكىلمەكتە...

- جاۋاب بەرگىنە جېنىم، سېنىڭ ئاۋازىڭ، غايىۋى تىنىشىڭ ماڭا نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟

*　　*　　*

قۇياش ياز بەرقىنىڭ ئاخىرقى ئۇللىقلىقىنى كۆچمەن قۇشلارنىڭ پەيلىرىگە تۆكمەكتە... كەتتىڭ ئەنە، ئەي گۈزەل قۇش يىراققا...

كەتتىڭ ئەنە، جىمجىت بويان... ئۇنسىز ناۋالىرىڭ قۇلىقىمدا جانان، سۈكۈتكە چۆمگەن ئاخىرقى چېچەكلەرنى تېنىڭ، جىلۋىگەر كۆلكەڭلا ئېچىلدۇردۇ...

قۇشلار كەتتى... توزغان پەيلەر يېگانىلىقىمنى ئاۋۇندۇرماقتا... ئاۋات رەستىلەر ئارا مېنىڭ غېرىبانە دۇنيارىم سېنىڭ تىنىقلىرىڭغا ئېچىرقىماقتا...

كەلسەڭچۇ جېنىم، قوللىرىڭنى بەر... باغرىم سېنىڭ پەسلىسىز ماكانىڭ!

*　　*　　*

قۇياش ئۆز رېئاللىقىنى ئېلىپ ئالىبۇرۇنلا مېنىڭ سۈكۈتۈمگە باش قويدى. روھىمدىكىلا غۇۋا كوچا چىرىغى مەندىنمۇ غېرىبلىقتا ياتتى. ئەنە ئەڭ ئاخىرقى ھۆپپەگەرمۇ ھارۋىسىنى ئۈتتىرىپ ئۆز راھەتخانىسىغا يول ئالدى.

ئۆيۈمدا: سەھرايىمنىڭ مېھرىبان قوينى ۋە ئۇندىكى سوغۇرۇلغان كارىزنى چۈشكۈنگاھ ئەتكەن ئاق تۇرنىمۇ مېنى سېغىندى بەلكىم.

سېنىڭ چارچاشتىن ئاللىقاچان شېرىن ئۇيقۇغا پاتقىنىڭنى بىلمەن جېنىم.

لېكىن مۇشۇ مىسكىن تۇرقۇمنى سېنىڭ بىلىشىڭنى، كۆز چاناقلىرىڭنىڭ سېغىنىش ياشلىرى بىلەن تولۇشىنى ئەسلا خالىمايمەن!

*　　*　　*

ھېچكىم ئاڭلىيالمايدىغان بىر ناخشىنى ئاڭلىغىنىم راست!

كۈندۈزنىڭ سۈرەن - چۇقانلىرى ئارىسىدىن، كېچىنىڭ ساختا شاد - ناۋالىرى ئىچىدىن سېنىڭ دىل كۈيۈڭنى ئاڭلىغىنىم ئاڭلىغان، بۇ مەن ئېرىشكەن ئابى لېرىكا.

سۈكۈتىمدە گۈللەر قەلبىمدەك سولغۇن، شامالار ھەسرىتىمدەك ئاچچىق.

ھالبۇكى، سېنى باھار قۇياشىغا، دىماغلارغا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلىدىغان جىگدە چېچىكىنىڭ ھىدىغا ئوخشاتقۇم كېلىدۇ...

ھېچكىم كۆرمىگەن قۇياش بولۇپ كەل!

ساماۋى بەختتە مەست قىلغۇچى خۇش ھىد بولۇپ كەل!

مېنى ئۇلكىگە ئالغۇچى ئىلاھ بولۇپ كەل...!

*　　*　　*

جىددىيلەشكەن نېرۋىلىرىم، ئەسەبىيلەشكەن خىياللىرىم مېنى كۈندۈزدىن ۋاز كەچتۈرۈپ چەكسىز ۋە سۆيۈملۈك كېچە قوينىغا باشلىغانىدى. مانا ئەمدى قىستىغانچە كېچىدىنمۇ قوغلاپ چىقارماقتا...

مەن كېچە ۋە كۈندۈزلەردىن ھالقىپ چىقىدىغان ئۇ جاي شۇنچە غايىۋى، شۇنچە گۈزەل چۇش كەبى...

ئۇ يەرنىڭ قىممىتىمۇ سەن، زىننىتىمۇ سەن، مېنى رەققاس ئەتكەن كۈيچىسىمۇ سەن، ھەقىقىي ئېتىقادقا باشلىغۇچىسىمۇ سەن.

ئۇ يەر قەيەر؟ سەن كىم؟

ئېھ، تەن ۋە روھىمنى ئۇلكىگە ئالغۇچى، ئېيتقىنا يۈرەك سۆزۈڭنى؟!

*　　*　　*

چوڭقۇر كېچە كۆز ئالدىمدا ئۆزىگە چىراغلارنى بېزەك قىلغىنىچە مۈگدىلىنىپ ياتىدۇ. تىنىمسىز خىيالىم رۇلمەتنىڭ چەت - چەتلىرىگىچە بويلايدۇ... نېمىنىدۇر ئىزلەيدۇ... تاپالمايدۇ... سۋادىن ① سادا:

- ھايات تەگسىزلىك ئىچىدىكى ئاراب، ئاسمان ۋە زېمىن تەگرىسى نېمىلەرنى كۆرمىگەن، ئىنسانلار مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى ھېس قىلغان، لېكىن ھېچقاچان چۈشەنگەن ئەمەس. سېنىڭ بارلىقىڭ، مەۋجۇتلۇقۇڭنىڭ ئۆزى مۇھەببەت، شۇڭا ھاياتلىقنىڭ پەسىللەر ئارا مەنىدار،

ئۇ ئاخىرەتنىڭ ھەم زېمىن قوينىدا ئەللەيلىنىدۇ. مانا بۇ ھەقىقىي مۇھەببەت!... ئۇنىڭ سەبىيلىكى سېنى گۇناھلارغا پاتقۇزسا، ئازابلىرى سېنى پاكلايدۇ...

* * *

قەلبىڭدە بىخ سۈرگەن سۆيگۈ مايسىسىنى ئۈيلىسام، ئۆزۈمدىن شۇنچە نەپرەتلىنىمەن، ئاشكارىلاش — روھىيىتىڭنىڭ يۈكىنى يەڭگىللەتسىمۇ، «ئادىمى بىلەن ھاۋانىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ قوي» دېيمەن ئۆزۈمگە. سۆيۈش ۋە سۆيۈلۈش شۇنچە شېرىن بولسىمۇ، ۋىسالنىڭ كۆرۈنمەس دوزىخى ئەقىدەمنى شۇنچە ۋەيرانە ئەتمەكتە...

ئاقىۋەت، پىنھانلىق يەنىلا قاپقاراڭغۇ قوينىنى ماڭا ئاچماقتا...

سېنىڭ قارا كۆزۈڭدەك كېچىلەر ئالدىمغا دەۋرەپ كېلىپ مېنى سوراقلايدۇ... ئازابلايدۇ، تەسەللى بېرىدۇ، تەگسىز خىياللارغا غەرق قىلىدۇ...

بىر چاغلار... يىراقتىكى ئۈمىد گىرۋەكلىرىدە چېھرىڭ قۇياشى پارلايدۇ...

* * *

سەھەر، چۈشلەر يۇلتۇزى نېچۈن ئۆچىدۇ؟

ئويقۇ — لەۋلىرىڭ چوغدا سۇغۇلۇپ تېنىمنى تەڭرى تويغۇسىغا پەرلىدى.

ئاشۇ مانالىق سەھەردە، ئەي تەڭرى بەس، مەن ئۈچۈن غەمگە پاتمىغىن! بىزنى ئېسىڭدىن چىقارغىن، ھەمدە ئېلىپ كەت ئاسماننى، ئېلىپ كەت ئاينى، ئېلىپ كەت قۇياشنى، دەججال ۋاقىتنى.

سەھەر، چۈشلەر يۇلتۇزى نېچۈن ئۆچىدۇ؟...

* * *

سايەڭمەن جېنىم! قىشنىڭ ئاچچىق سوغۇقىدەك ھامانە ئەتراپىڭنى ئەگىپمەن... مۇزلۇق بوللاردەك يەنە ھامانە دىققەتكە ئۇنىدىمەن، كارنۇشتىڭدىكى خاتىرجەملىكتەك قەلبىڭدە ئۇنەيمەن. يازنىڭ ئەركە قۇشىدەك مۇھەببەت تىلىدا قۇلىقىڭغا ئۇلىيمەن...

ئاشۇ سوغۇق كېچىدە سېنى سۆيمىگەن بولسام، بىگانە قەلبىمنى بالقۇنلۇق سالام بىلەن ساڭا تۆكمىگەن بولسام، خاتىرجەملىكىمۇ بۇزۇلمىغان بولاتتى، ئۆتمۈش تاتلىق

ئازابلار بىلەن كەلگۈسى غۇۋالىق بىلەن پارلىمىغان بولاتتى... قەلبىمگە بولغان سادىقلىقىم ساڭا راست گېپىمنى ئېيتقۇزدى...

* * *

نويابىر، تامچىپ چۈشۈۋاتقان ھاياتلىق نۇرلىرىڭمۇ يوقىلىش چەكسىزلىكىگە ئاداققى زەرلىرىنى تۆكمەكتە. ئادەملەر قېرىسا مۇلايىملىشىپ كېتەتتى، ئەپسۇسكى سېنىڭ چېھرىڭ جۇتئىستانىنى نىشان قىلدى.

ئاستا پەر قېقىپ يادىمدا دەۋرىلەنسەڭ، مىنۇتلار سىرى مۇھەببىتىڭ كۆچىيەر جېنىم. ئەسلىرىم، شۇنداق كۆيكى — ئۇ دائىم نامىڭنى شىپى كەلتۈرۈپ مۇڭلانغان مۇناجات. مەن بەزىدە ئەسەبىي لۈكچەكتەك ۋە بەزىدە يەكدىل پۈچۈلانغان چال دەرۋىشتەك سەن ئۈچۈن ئىلاھىي ناخشىلارنى ئېيتىمەن.

سېنىڭ ھىجرىڭنى، ئۆلتجالىق تىلەكلىرىمنى، ئۆلگۈدەك سۆيگەن لەۋلىرىڭنى — تەقدىرىمگە ئايلاندۇرالسام، بارلىقىم ساڭىلا تەۋە بولاتتى جېنىم.

* * *

رومانتىكامدا — سېنىڭ شېرىن سۆزلىرىڭنى، نازلىق قىلىقلىرىڭنى مەستلىكىمنىڭ مەزمۇنى قىلسىكەن دەيمەن!

يوپۇرماق چاۋىكىدىن، قۇشلار كۆيىدىن، سۈكۈتۈمنى ئاۋۇندۇرغۇچى ھەمسۆھبىتىڭدىن ئەسىر يوق. چىراغلار مۆگدىگەن، غەۋغاچى شەھەر ئۇيقۇغا كەتكەن... سېنىڭ ۋاقىتىڭلا مېنى ئۈنسىز سىپاپ رېئاللىقتىن، ھېچنېمە قالمىغان رېئاللىقتىن ئايرىپ تۇرىدۇ.

— كېلەچەك نېمىنى كۈتۈۋاتقاندۇ؟

— بولدىلا، كېلەچەك ئويلاشقا ئەرزىمەيدۇ!

— سۆھبەت، ئۆتمۈش ۋە بۈگۈن ئۈستىدىن ھالقىپ كېلەچەكنى ئىزلەۋاتقان سۆھبەت!

كەل جېنىم، كۆزلىرىڭنى ماڭا تىك، قارىچۇقلىرىمىز سۆزلەشسۇن، مەست بولسۇن، مەستلىكلا ئازابنى توسۇپ تۇرغۇچى چەكسىزلىك!...

* * *

مۇزلىغان كوچامدا، سۈپسۈزۈك ئەسلىمەمدە، ئۆڭگەن قەلبىمدە سېنىڭ تەرىپىڭ قىقۇنۇشتەك پەرۋاز

تۇغماقتا!

سوغۇق - ئاق كۆكۈل شامالدا ئاچچىقنى جەۋلان قىلىپ ئالەمنى تۈزىنىڭ ھۇزۇر پەللىسىگە يەتكۈزگىنىدە مېنىڭ يۈرىكىم يەنىلا سۆيگۈ بالقۇنىدا پەرلەنمەكتە...

يۈرىكىمگە ئۈچۈپ كەل جېنىم،

باغرىم سېنىڭ قۇچۇپ كەل جېنىم.

قەلبىم يىراقلاردىن ئاۋازىڭنى چاقىرماقتا. ئاپئاق قار ئارا تىترىگەن جەرىيەڭ مېنى ھامانە چوڭقۇر ئويلارغا سالىدۇ.

ھېسلىرىم ئەسەبىيلىشىپ يۇزلىرىڭنى چوغ گۈلىستانىغا ئايلاندۇرغىنىدا مەجبۇرى خۇش دىمەن تېلېفونىمغا...

* * *

يالغۇز قالغاندا - جىمجىت ئولتۇرۇپ ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىش نەقەدەر ئازابلىق - ھە!

ساڭا ئېيتقان بىر قىسما كەيپىياتتىكى سۆزلىرىمنى ئۇنتۇپ كەت ئىلاھىم! مېنىڭ سەندەك پاكىز مەسۇمەنى سۆيگەنلىكىم گۇناھ، دوزاخنىڭ ئازابى شۇڭا مەن بىلەن بىرگە بۇ دۇنيادا يىلتىز تارتماقتا...

بۇ تىكەنلىك يىلتىز يۈرىكىمنى چىرمىغىنىچە ماڭا مەنسۇپ بولمىغان جەننىتىڭگە بىخ سۇرمەكتە.

- ئۆزى ئۈچۈن ئازابلىنىشنى بىلىش، باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن بىرقەدەم باسقانلىق، - دەيدۇ كۆڭلۈم.

ئاشىقلىق ئازابىمۇ شۇنىڭ ئىچىدىمۇ؟

ئۇ سېنىڭ تولۇق جاۋاب بولالايدىغانلىقىڭنى پىچىرلىدى.

* * *

مېنىڭ باغرىم نەدە سەن؟

قۇشلار كەتتى يىراققا

سەنمۇ قۇشتەك كەلمەيسەن!

كۆزلىرىڭنى ئاچقىنا جېنىم، زۇلمەتنىڭ چەكسىز بوشلۇقىغا تىكىل. ئۇ يەردە ناۋائىنىڭ روھى بار. ئۇ ساڭا مېنىڭ سۆيگۈ داستانىمنى يۇلتۇز قىلىپ چاقنىتىدۇ.

پاجىئەلىرىمنىڭ ئاقار يۇلتۇزى كۆزلىرىڭگە سىرغىسا، سەنمۇ مەندەك مۇقەددەس قەدىمى يىراققا چۆكەرسەنمۇ؟

مېنىڭ باغرىم نەدە سەن؟

بۇلاقلار بىلەن تىندىلىڭ

قىلىقجىرايمەن، ئاقمايسەن.

كۆزلىرىڭنى ئاچقىنە جېنىم!؟ زۇلمەتنىڭ مەنىدار چەكسىز بوشلۇقىغا تىكىل!

* * *

كاللام ھوسۇلىنى بېرىپ بولغان ئېتىزدەك قۇپقۇرۇق، ھاياجانلىق كۈرۈنۈشلەر ئۆتۈپ كەتكەن ياز پەسلىدەك مەندىن ئاستا - ئاستا يىراقلاشماقتا. سېنى ھەرقانچە سېغىنساممۇ، كۆڭلۈمنى بىرەرسىگە ئازادە تۆكەلمىگەچ، بۇرۇقتۇرمىلىق مېنى قىيىنماقتا... سېنى نىشان قىلغان تەسەۋۋۇرلىرىم سەدىقىسىز قالغان تىلەمچىدەك مىسكىن، يوقالغان ئاۋازىڭ يەكشەنبىنىمۇ سوئاللارغا كۆمۈۋەتتى. سەن مېنى ئۇنتۇپ كېتىشنى خالىساڭمۇ، ئۇنتۇپ قالغانلىقىڭغا ئىشەنمەيمەن. ئەپسۇسكى، ئىشەنچ بەزىدە سەن قۇتۇلالمايدىغان رېئاللىق بولۇپ كۆرۈنسە، بەزىدە ئۆزگە بىر دۇنيادا ئىككىمىزگىلا خاس بولغان پىنھان رومانتىكىنى ئەسلىتىدۇ.

* * *

پوتكول جىمجىتلىق ماڭا باستۇرۇپ كەلدى. بۇ سۈكۈت شۇقەدەر ئۇزۇنكى، سۆيگۈ قۇتۇپىنىڭ ئۇزاق تونىدەك...

- گەرچە ئۆتمۈش ئاچچىق ۋە رەھىمسىز بولسىمۇ، ئۇندىكى ئەسلىمىلەر شۇنچىلىك رەڭدار ۋە جەزبىلىك، ئۇ كەلمەسكە كەتتى...

ئىلاھى ئۇندىكى ۋەھىلىرىڭگە پەرمانبەردارمەن. ئەسەبىيلەشكەن ئىستەكلەر سەۋرچانلىقىمدىن سېنىڭ دىدارىڭنى تاراشلىماقتا...

- ئامان بول جېنىم، تىلەكلىرىم رەنجىش ۋە تەنبىھلىك ئىبارىلەرنى يوشۇرۇپ قالدى.

پوتكول جىمجىتلىق قۇتۇپ تونىدەك ماڭا باستۇرۇپ كەلدى. سەن مۇزىكا چېچىلغان قۇتۇپ يۇلتۇزىسەن.

* * *

تاڭ ئۈزىنىڭ سوغۇق ۋە تۇتۇق جامالىنى ئايان قىلغاندىن بۇيان ئۇن - تىنسىز ۋە تىنىمسىز ۋاقىتقا قارايمەن. زارىقىش ئىچىدە خەيرلىك مىنۇتنى كۈتىمەن،

ھېچقانداق سادا يوق!

سەۋرىم مومىيادەك قاتتى. ئەشنالىقىم گۇمۇرۇلگەن خارابىدەك چاڭ - توزانغا پاتتى. سەزگۈلىرىم بىراق تارىخنى ئايان قىلغۇچى بەلگە ـ تاش پۈتۈكتەك ھىجران زېمىنىدا يۈتتى. ئىشەنچىم رىۋايەتتەك غۇۋالاشتى، يەنىلا سادا يوق.

كۆلكە ۋە مۆلايىملىقىم بورانغا ئايلاندى. ئەقلىم ۋە تىرىشچانلىقىم ئۈمىدىمنى ئاۋۇتىدىغان ناۋالاردىن مۇستەسنا چەكسىز چۆلگە ئايلاندى. چۆل ۋە بوران مىنىڭ ھالىتىم بولۇپ خاراكتېرلەندى... يەنىلا ھېچ سادا يوق... بىلەمسە جېنىم؟ ئۇ سادا ـ سىنىڭ گۈلگۈن ئاۋازىڭ ئىدى.

*　*　*

ئايرىلىشنىڭ ھەسرىتىدە پۇچۇلانغىنىمىزدا ـ ماكان ۋە زاماندىن ئاغرىنغاندۇق، مانا ئەمدى خۇشال كۈنلەردە مەھەللەڭگە قايتا كەلسەم ئايرىلىقىمىز شۇنچە يېقىن تۇرۇپمۇ دىدارىمىز نۇرلانمىدى.

ھاۋا يەنىلا سوغۇق، جاپاكەش ھەم خۇراپىي كىشىلەر بۇ ئۇلۇغ كۈنلەردە ئۆزىنىڭ ئەڭ ئالىي ئىستەكلىرىنى ئۆز نامىزىدا ئاللادىن تىلىمەكتە. مەنمۇ سۆيگۈ ئازابىدا ياشلانغان بۇ ھاياتىمدا مۇھەببەت بىلەن ھىجرانىڭ، ياشاش لەززىتى بىلەن ئۆلۈم دەھشىتى ئارىلىقىدا تۇرۇپ نى خىياللارنى دۇئايى تىلەككە ئايلاندۇردۇم... قۇياش سېنى قارىچۇقىمدا ئەكس ئەتتۈرەلمەي ئەلەم بىلەن خوشلاشقىنىدا، ئەشنالىق زۇلمىتى چاڭ - توزانلار بىلەن قوشۇپ بىزنى يۇتماقتا...

*　*　*

بىپەك چاچلىرىڭنى بارماقلىرىم سۆيۈپ ئۆتكەن ئاشۇ چاغ بەلكىم سەن ئىللىق سىزىمدىن باشقا ھېچ نەرسىنى سەزمىدىڭ. قار بىز ئۈچۈن خۇدانىڭ گۈزەل ئىلتىپاتى. پاكىزلەنگەن قار دۇنياسىدا قۇياش ۋە ئاسمان بىزدىن تېخى خەۋەرسىز. ھالبۇكى،

سەن قۇياشسەن بارماق ئۇرۇمغا

مەن ئاسمانمەن تال - تال چېچىڭغا.

كۈنلەر ئېتىرلاشقان تېنىنى سۆرەپ كەلمىشىمگە ماتەملەنگىنىدە ئەنە شۇ كۆرۈنۈش تۇغ يۈتكۈل سېزىمىمدا جەۋلان قىلىدۇ. مانا ئەمدى سەن غايىۋى سەنئەتكە ئايلاندىڭ، ئىھ، ئەركىنلىكىم. بېغىشلانغان ئىلاھىي سەنئەت!

نىمە ئۈچۈن، دېگىنە جېنىم!؟

*　*　*

بىزنى ئازاب ۋە بەختنىڭ دەۋرىلىكىگە ئاپىرىدە قىلغان فېۋرال ئىپىمۇ يېتىپ كەلمەكتە. ئازاب بۇ دۇنياغا مەن بىلەن بىرگە تۇغۇلدىمۇ پاكى سەن بىلەن، بۇنى بىلمىدىم. تەتۇر قىسمەت ئەنە شۇندىن باشلانغان بولسا كېرەك. ئۇزۇن يىللار قەلبىمىزدە ياشىغان بۇ بىخلارنىڭ خاتىرە كۈنلىرى كەلگىنىدە ئۆتمۈشنىڭ ئەستىلىك ئۆتەڭلىرىگە قايتا سەيياھ بولىمەن. بىلدىمكى، سەن مەسۇم ئاقىلانىلىكىڭ بىلەن رېئاللىققا پاكىز نەزەرىڭنى تاشلىدىڭ، مەن بولسام قاغجىراق چۆللىرىمگە كۆز ياشلىرىڭنى بۇلاق، كىرپىكىڭنى ئورمان قىلىشقا تىرىشتىم، پارلاق كەلگۈسىڭنى قەسىدىلىرىم بىلەن ئۆزگەرتكىم بولمىسىمۇ، ئۆمۈر بويى بىرىنىڭ سېنى ياخشى كۆرۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشنى بەخت دەپ بىلسە دەيمەن!

ئوت

ئەنۋەر تاشتۆمۈر

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ، ئۇنىڭ يالقۇنلۇق تەپتىدە ۋۇجۇدۇڭنى قىزدۇرۇپ ئىككىنچى يانغىن ئۈچۈن تېزدىن ھازىرلان!

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ. ئۇزاق تۈن قاراڭغۇلۇقى ئىچىدە ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭدىن ئۆزگە ئىللىق پاناھ جاي يوق. تۈن سەرسانلىقىنىڭ غەمكىن دەملىرىدە، قەلبىڭنى قىپقىزىل چوغلار ئۈستىگە تاشلاپ ۋۇجۇدۇڭ قاراڭغۇلۇقىغا يارقىنلىق بەر. ئارىمىزدىكى سۆرۈن بوشلۇق قەلب يارقىنلىقى ئىچىدە تارىيىپ ئۆز ناۋالىرىغا زوقمەنلىك ئاتا قىلسۇن.

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ. يۇلتۇزلارنىڭ چاراقلاپ يېنىشلىرى بىر مەڭگۈلۈك سېھرىي ئوتنى ئۆز قوينىدا پىنھان تۇتۇپ تۇرىدۇ. ئوت سېزىمى ئىلكىدە زوقلىنىپ ناخشا ئېيتىش كېچىنىڭ تەئەججۇپلىرى قاتارىدا ساڭا ھەم ماڭا ئۇزاقىچە ئۇدۇمدۇر. ئېھتىمال يارقىن چاقناشلىرىنى يوقاتمىغان قەلب ھارپا كېچىلەرنىڭ كۆكتىكى جىمىر - جىمىر نۇر - يورۇقلۇق ئىزنالىرىدىن پىنھان بىر مۇقەددەس يارقىنلىقنى بايقاپ، ئۇنىڭ

ئىككىنچى ھەقىقەتلەرگە ناخشا بىلەن تەنتەنە قىلىدىغاندۇر...

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ.

ھايات چىرىغى خىيالىي تۇيغۇدەك دولقۇنلىنىپ پىلىلدەك مەھكۇملۇقىدا ھەربان قاناتلانغان كىچىككىنە ھۇجرامدا، مەجنۇن سۈپەت بىرنەچچە ئادەمنىڭ ئوتقاش كۆتۈرۈپ ئالدىراش كېتىۋاتقانلىقى ئېغىر خىياللىرىم قېتىدىن تۇيۇقسىز يالت قىلىپ كەچتى. تۈنۈگۈننىڭ تونۇش كوئا ئۆيلىرىدىنمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر خىل يارقىنلىق نۇرى جىمىرلاپ تۇراتتى. تۈنۈگۈن بىلەن بۈگۈن، يۇلتۇزلار بىلەن ھايات چىرىغى ئارىسىدىكى نۇر خاسىيىتىدە سۆيۈشكەن بوشلۇق ئاستا ـ ئاستا كېڭىيىپ تەلۋە قارا بوراننىڭ بەھۇزۇر ساماگاھىغا ئايلانغاندى.

نۇر نامراتلىقىدا غۇۋالىشىپ چىركىنلىك ئورنىغان تەنھا ھۇجرىدا سېنى باغرىمغا مەھكەم بېسىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندىم. لەۋلىرىڭ بىلەن قوللىرىڭ مۇزلاشقا باشلىغان، ئىشتىھايىڭ ئاۋۋالقى تاتلىق ئارامىنى يوقاتقاندى. يۈرىكىم ئۆزۈمگە مۇزلاپ قالغاندەك بىلىنىشكە باشلىدى. چوغلارنى يالقۇنجىتىپ ئۆرلىگەن كۆل توزانلىرى ئىپادىسى خىرەلەشكەن تىنىق كۆزلىرىڭنى ئېچىشتۇرۇپ مارجان ياشلىرىڭنى تۆكمەكتە ئىدى. كۆمەچنىڭ چوغلار ئارا قىپقىزىل تاۋلىنىپ پىششىنى، توقلۇق كۆچىنىڭ نازلىرىڭدا رەڭدارلىق تېپىشىنى كۈتۈپ ئوچاقتا يېقىنراق سورۇلدۇم. قەلبىم شۇئان چوغلىنىپ يالقۇنجاشقا، بوشلۇق ئارا تىترىگەن نۇر سەرسانلىقىغا قوشۇلۇشقا باشلىدى. ئېھتىمال مەن لاۋۇلداپ يانغان قىپقىزىل ئوتقاش مىسالى ۋۇجۇدۇڭغا ئىللىقلىق بەرمەكتە ئىدىم.

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ.

كۆيۈۋاتقان قەلبىمدە مۇقەددەس جاكارلار تۇغۇلۇپ تۈن باغرىنى يىرىپ ئۆتمەكتە ئىدى. شۇئان ساڭا جور بولۇپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدىم، ناخشىلىرىمنىڭ جەڭگىۋار ساداسى قارا قويۇننىڭ مەجنۇن تۈۋرۈكىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، ئۇنىڭ بىمەنە ساماسى ئاستىدا پايخان بولۇپ تۈزۈپ كەتتى. قوللار بوشلۇقتا پۇلاڭلىدى، چەكچەيگەن جۈپ ـ جۈپ كۆزلەر دەھشەتلىك ئۇچقۇنلارنى چاچرىتاتتى. ۋاھالەنكى، ئىلتىجانىڭ سۆرۈن بوشلۇقىدىن قار ـ مۇز لەپىلدەپ يېغىشقا باشلىدى.

يۇلتۇزلار بىر ـ بىرلەپ ئۆچتى، چىرىغىمنىڭ ھالسىز تىللىرىمۇ لەۋلىرىنى ئاران ـ ئاران يالاپ قاراڭغۇلۇق ئىچىگە سىڭىپ كەتمەكتە ئىدى. ئارمان تاشقىنى، ئەلەم ۋە غەزەپ قىيانىنى قەلبىمنىڭ مەۋھۇم جولاسىدا مەۋھۇمغىنە كۆرۈپ تۇراتتىم.

قېنى سەن ئاي يۈزلۈك نىگارا؟!

قېنى ئۇ ئوتقاش كۆتۈرۈپ يۈرگەن مەجنۇن ئادەملەر؟!

قېنى ئۇ سېنى، مېنى، بارچىنى پەرق ئەتكۈدەك نۇرلار جولاسى؟!...

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ.

ئۆلۈمنىڭ لەززىتىنى سېزىپ كۈلەلمىگەن كۈلكىلىرىم باغرىمدىن شىددەتلىك تاشتى. كۈلكە ساداسى ئىچىدە تەۋرىگەن ئالەم بىردىنلا تىمتاسلىققا چۆمدى. جاننى ئۆز ئارامىغا بۆلگۈچى سىرلىق سۈكۈناتنىڭ نامەلۇم قىرغاقلىرىدىن تاڭ شەپەقلىرى كېلىشكە باشلىدى. ئىككى جان بىر جان قەپىسى ئىچىدە گوياكى ساماۋى گۈلخاندەك يېنىپ تۈن قوينىغا ئۆز يورۇقلۇقىنى چاچماقتا ئىدى. ھەممە يەردە مەجنۇن ئادەملەرنىڭ ئېگىز كۆتۈرگەن قىپقىزىل ئوتقاشلىرى كۆرۈندى...

ئەي مەھبۇب، مېنى ئۆز جانلىرىڭ قېتىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ بۇ ئۇلۇغ پەيتلەردىكى قانلىق جەڭلەرگە تەقدىم ئەت! مەن بارلىق قاراڭغۇ بۇلۇڭلارغا شۇڭغۇپ كىرىپ، ۋۇجۇدۇمنى ئوتقاش قىلىپ ياقىمەن. جەڭدە ئوتقاش كۆتۈرگەن مەجنۇن ئادەملىرىمگە ئوخشاشلا مېنىڭ قىپقىزىل قېنىممۇ سۈزۈلگەن ئۈپۈققا قاراپ نۇر مىسالى ئاقىدۇ. روھ پارتلىشى ئاشۇ مەنزىل ئارا كۆيگەن ئۈپۈق خىلۋەتلىرىدىكى ساماۋى ئوت باغرىدىن مۇقەددەس نۇر ئۇچقۇنلىرى چاچرىتىدۇ. ئىشىكىڭنى ئۇلۇغ ئېچىپ قويۇپ تاڭ سەھەر قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىدىغان قىپقىزىل مېۋىلەرنى خىيال قىل! ئۇندا شېرىن جېنىمنىڭ ئاداققى شېرىنىسى ساڭا ئۆزگىچە ھۇزۇر بېغىشلايدۇ. ئۇزاق ئەسلىمدىن كېيىن ھۆكرەك ئېتىپ يىغلاشلىرىڭدا كۆز ئالدىڭدا زاھىر بولىمەن!

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ.

ئۆزۈڭدىن ئوتقاش يېقىپ مەجنۇن كېچىلەرنىڭ تەڭقىس ھۇجرىلىرىغا تەقدىم ئەت! ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭنىڭ چوغدانلىرىدا تاۋلاپ ئۇلۇغ جاكار پەيتلىرى ئۈچۈن بەرقارار تۇر. ھايات چىرىغىدا قەلب ئوت كۆيىدۇ، قەلب ئوتىدا ئىسسىق جان قىپقىزىل لاۋا سېلى بولۇپ ئاقىدۇ. ئۇنىڭ ئاقما ئىمكانىدىن يارقىنلىق مۆجىزىلىرى يارىلىپ، ئىككىنچى بىر تاڭ ھەقىقىتىنىڭ قەددىنى تىكلەيدۇ. شۇندا سەن قەلبلەر كۆكسىدىكى مەڭگۈلۈك ئوتقا ئايلىنىپ، ۋۇجۇدلار قاراڭغۇلۇقىغا نۇر ۋە ئىسسىقلىق ئاتا قىلىسەن.

ئوت ئاخىرى ئۆچىدۇ!

گۈگۈم پەردىسى تارتىلغاندا ئۆيۈڭگە ئۇتقاش كۆتۈرۈپ كىرىمەن. ئېھتىمال سەن شۇ ئەسنالاردا ئۇنتۇلۇپ كېتەيلا دەپ قالغان جىنچىرىقىڭنى ئىزدەش بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۇرىدىغانسەن...

قوغاسنىڭ يېزىقلار

مۇھەممەتجان ئەمەت

قوغاس سەن بىر ئۆتمۈش. سەن ئۇلۇغ بىر يانغىن تاشلاپ كەتكەن ئۆللىق خارابە، سەن قاناتلىرى ئۆكلەنگەن قۇشسەن، ئۇچۇرماگدۇر يالقۇنلار. سەن قىزىل يالقۇنلارغا ئۇۋا بولغان. يالقۇن ئۇ گويا سۇنغان ساداقەتتۇر. چېچەكتۇر ئۇ ــ تەننى شۇركەندۈرىدىغان غەزەپ چېچىكى. سادالارغا چاپلانغان، قارغىشلارغا ئورالغان مېھرىبانلىق كەبى ئالدايدۇ سېنى. ۋاقىتلار ئارمىنىڭنى ئالار يانپاشقا.

ــ ۋاقىت دېگەن ئۇلۇغ سۈيىقەستچى پۈتۈۋالماق بولار ھەممىنى لۇغىتىگە قارا ئۆتمۈشنىڭ،

ــ ئەي قوغاس سەن، مەن يازالمايدىغان يېزىقسەن. ھەرپلىرى ئۇچۇپ كەتكەن، ئوقۇغىلى بولار تەپتىڭنى قىياسلارغا چاپلاپ ھەرقاچان، بەزلىمەكتىسەن مېنىڭ ئۇزۇن تىترەكلىرىمنى، تونۇر بېشىدىكى كۆيۈك نانلاردەك. مەن قوغاسمەن مۇزغا تاشلانغان.

* * *

روھ بىر دار، ۋۇجۇد ئاگا ئېسىلغان مەھبۇس، كۆيمەكتە تەنلەر گىلاس لەۋنىڭ هارارىتىدە كۆيمەكتە تەنلەر ئىس ـ تۈتەكسىز قوغاس تەپتىدە.

تەلپۈنمەكتە تەن مۇھەببەتنىڭ كوچىلىرىغا، چېچىلماقتا ئىسسىق ھەرپلەر، ئۆللىماقتا ۋاقىتلار، ساداقەتنىڭ دوقمۇشلىرىدا تەرلىمەكتە تاقەتلەر، ئۆچمەنلىك ئەڭ ئاخىرقى ئايتوبۇس بىلەن يۈرۈپ كېتەر باشقا شەھەرگە، لەۋ قوغاس، كۆز قوغاس، سۆز قوغاسقا ئايلانغان يەردە.

* * *

مەھبۇسمەن، تۇيغۇمدىكى قارلار ئېچىدە، تەنها ئۇندىشلەردە. قوڭۇر لىباسلاردا چىڭقالماقتا تەن. باش چىقارسا ئۇچلۇق تىللىرىم تەلپۈنەر سۆزلەر قاپقارا تىنىقلاردا، شاخلىغان تىرناقلارنىڭ ئىستىپلاسىدا ياپراقلارغا بۆلۈنمەكتە تەن.

ــ بەدەن سەن سەزگۈنىڭ ئەزىز ۋەتىنى، كەچمىشلىك كىرەكتۇر بېشىم تۆكۈگىدىن.

مەھبۇسمەن.

پايلايدۇ ھەر ۋاقىت كۆلەڭگەم مېنى، ئۇ ھەتتا ئايرىلار ھاجەتكە يالاپ، ئۇ كەلدى ئۇزاقتىن ئەگىشىپ ماڭا. ياشار ئۇ ئۇۋەنسىز بىر مېنى دوراپ. ئۇ دەھشەت بىچارە مەندىنمۇ نامرات، يوق ئۇنىڭ ساۋاتى يازالماس قوشاق.

مەھبۇسمەن.

بىر ئىسمغا قالغان چاپلىشىپ، ئىسىم ئۇ مەن ئۈچۈن ئەرزان ھاقارەت، ئۇ بىكار تەلەپەك ئەگىشەر، ئەمما سەن سامان توشۇساڭ ھەم ساتساڭ كېپەز بېرەلمەس ئۇ ھەتتا قاپچۇق بىكارلاپ. مەن كىمنى سۆيۈشنى ئويلىسام ئەمما ئۇ مەندىن بالدۇرلا ئالار قۇچاقلاپ.

مەھبۇسمەن.

سۆز تۇزۇندىلىرى ئارا مۆكۈنمەكتە مېنىڭ تەشۋىشىم، ئالدانماقتا سۇزۇك ھىجرانلار قاپقارا نۇرلارغا بۆلەپ تېنىمنى.

* * *

ئاستاغىنە چىقىپ كەتمەكتە يوللار خىيالىمىزدىن شەھەردىن چىقىپ كېتىۋاتقان باللار كەبى ئۆكسىمەكتە ئىرادە. گۈگۈمدىكى مەخپىي شادلىقتەك، ھەمدۇسانا ئوقۇمايمىز ئەمدى ھېچكىمگە، بۇ كېچە ئۇزۇن بارماقلىرىدا بۆلىمەكتە يەنە چۈشلەرگە، بۇ كېچە...

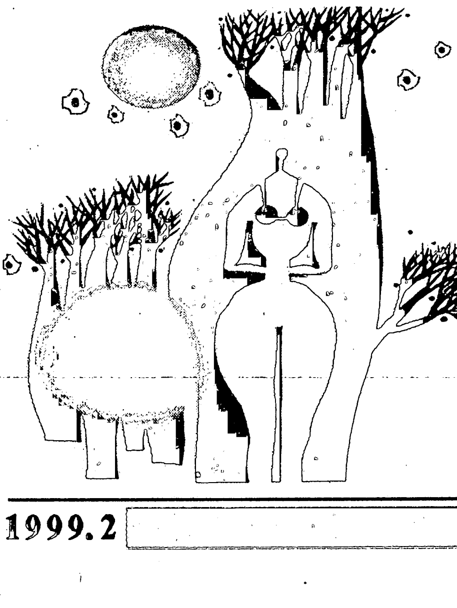

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

كۆمۈلمەس ئىزلار، ئۆزۈلمەس رىشتىلەر

بىز تارىختا قانچىلىك ئىچكىرىلەپ، تىرەن تەكشۈرسەك كېلىپ چىقىش بىر بولغان خەلقلەر ئارىسىدىكى پەرقلەرنىڭ شۇنچە كۆپ يوقىلىپ بارىدىغانلىقىنى كۆرىمىز.

— ئېنگېلس

«تۈنجى ياپونىيە خەرىتىسىنى سىزغۇچى قەشقەرلىك مەھمۇت»

1985 - يىلى ئامېرىكا چىكاگو ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تۈركىي تىللار فاكۇلتېتىنىڭ پروفېسسورى روبېرت دانكون ئەپەندىم ئۇزۇن مۇددەت تۈركىيە ئالىملىرى بىلەن تەتقىق ۋە تەرجىمە قىلىش بىلەن بىرگە ئارقا-ئارقىدىن دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىگە ئۆلمەس تۆھپە قوشقان مەھمۇت قەشقەرى، يۈسۈپ خاس هاجىپلاردىن ئىبارەت ئىككى ئۇيغۇر ئالىمىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» بىلەن «قۇتادغۇبىلىك» تىن ئىبارەت شاھانە ئەسەرلىرى هازىرقى زامان ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ دۇنيا تۈركلوگىيە ساھەسىنى زىلزىلىگە سالدى.

بۇ ئىككى نۇرانە كىتابنىڭ ئامېرىكىدا نەشر قىلىنىشى بىلەن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى تۈركلوگىيە ئالىملىرىنىڭ تەتقىقاتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن هالدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا تۈرتكە بولدى. يەنى 1985- يىلى تۈركىيە ئەنقەرە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل ۋە تارىخ - جۇغراپىيە فاكۇلتېتىنىڭ تارىخ پروفېسسورى سېۋىم تېكېلى «تۈنجى ياپونىيە خەرىتىسىنى سىزغۇچى قەشقەرلىك مەھمۇت» ناملىق كىتابىنى نەشر قىلدۇردى.

مەزكۇر كىتابنىڭ كىرىش قىسمىغا تۈركىيە ئاتا تۈرك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى دوكتور ئايدىن سايىلى (AydinSayili) ئالاھىدە كىرىش سۆز يېزىپ بۇ كىتابقا يۇقىرى باها بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ كىتاب ئىنگلىزچە، ياپونچە، فرانسۇزچە قاتارلىق بىرقانچە تىللارغا تەرجىمە قىلىنىپ دۇنيا جۇغراپىيە تەتقىقاتىدىكى بىر يېڭىلىقنى پەيدا قىلدى.

تۆۋەندە مەن مەزكۇر كىتابتىكى بەزى دەلىل - ئىسپاتلارنىڭ قىسقارتىلمىسىنى قەدىرلىك ئوقۇرمەنلەرگە سۇنماقچىمەن.

1. باب: تۈنجى ياپونىيە خەرىتىسىنى سىزغۇچى قەشقەرلىك مەھمۇت

① ياپونلۇقلار سىزغان تۈنجى خەرىتىلەر:

646 - يىلى ئىخونگى ۋە 800 - يىلى كورىيىدىن ياپونىيىگە كۆچۈپ بارغان گىيوگى بوساتسۇنىڭ ياپونىيىنىڭ تۈنجى خەرىتىلىرىنى سىزماقچى بولغانلىقى تارىخىي مەنبەلەردە سۆزلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ھەقتە تولۇق يازما ماتېرىياللار بولمىغان، لېكىن زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن بىردىنبىر تولۇق ماتېرىيال

يەنى ياپونىيىدە تۇنجى خەرىتە سىزىلغانلىقى ياپونىيىنىڭ كىيوتو ئەتراپىدىكى نىننا ئىبادەتخانىسىدىن تېپىلغان ماتېرىياللار ۋە خەرىتىلەردە ياپونىيىدە تۇنجى بولۇپ 1303 - يىلى خەرىتە سىزىلغانلىقى قەيت قىلىنغان.

1600 - يىلى ياپونلۇقلار ياۋروپالىقلار بىلەن تونۇشتى ۋە ياۋروپانىڭ خەرىتە سىزىش تېخنىكىلىرىنى ئۆگىنىپ 1700 - يىلى خەرىتە سىزىشقا باشلىدى. پەقەت 1779 - يىلىدا ياپونىيىلىك سېكۇسۇي تۇنجى بولۇپ ياپونىيىنىڭ ئومۇمي خەرىتىسىنى سىزىپ چىقتى.

② ياۋروپالىقلارنىڭ ياپونىيىنى بىلىشى ۋە ياپونىيىلىكلەرگە خەرىتىدىن يەر بېرىش.

غەرب دۇنياسى ياپونىيىگە ئائىت ماتېرىياللارنى پەقەت ماركوپولو ئارقىلىقلا بىلگەن. ماركوپولو شەرققە قىلغان سایاھىتىدىكى ماتېرىياللاردا تىبەت، بېرما، سىكىم، جۇڭگو، ياپونىيە قاتارلىق يەرلەردە ساياھەتتە بولغانلىقىنى سۆزلىگەن. لېكىن غەرب دۇنياسىدا خەرىتىلەردە ياپونىيىگە تۇنجى بولۇپ يەر بەرگەن تۇنجى جۇغراپىيىچى مارتىن بېخائىم بولۇپ، مارتېن بىخائىم نورۋېگىيىدە تۇغۇلغان. خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە پورتولوگىيە ۋە ئازور ئاراللىرىدا تۇرغاندىن كېيىن ئۆز مەملىكىتىگە قايتقان. مارتېن ئۆز مەملىكىتىگە قايتقاندىن كېيىن شەھەر باشلىقى مارتېندىن يېڭى كەشپىياتلار قوشۇلغان بىر خەرىتە سىزىشنى تەلەپ قىلغان. شۇنىڭ بىلەن مارتېن جۇغراپىيىچى باتلامىيۇسنىڭ ماتېرىيالىغا ئۆزىنىڭ بىلگەنلىرىگە ئاساسەن، بەزى يېڭى كەشپىياتلارنى ۋە تۈزىتىشلەرنى قىلىش ئاساسىدا ياپونىيە ئاسىيانىڭ شەرقىي قىسمىغا چۈشۈرۈلۈپ خەرىتىدىن ئورۇن بېرىلگەن.

1543 - يىلى پورتولوگىيىنىڭ دېڭىز كېمىلىرى دېڭىزدىكى دەھشەتلىك بوران - چاپقۇندا ئۆزىنىڭ كونتروللۇقىنى يوقىتىپ تۇيۇقسىزلا ياپونىيىگە بېرىپ قالغان. ئۇلار ياپونىيىدە قىزغىن قارشى ئېلىنغان. قىسقا ۋاقىتتىن كېيىنلا فرانسۇز شاۋىر ئۆز شېرىكلىرى بىلەن ياپونىيىگە بېرىپ ياپونىيىدە بىر تىجارەت شىركىتى قۇرغان.

ئامېرىكا تېپىلىپ ياۋروپالىقلار ياپونىيىگە كېلىپ - كېتىش باشلانغاندا ئەكسىچە 1570 - يىلىدا ئورتېلۇس شەرقىي ھىندىستان خەرىتىسىنى سىزغاندا جۇغراپىيىلىك ئورنىنى توغرا كۆرسەتمىدى. ھەتتا ئۇ ئۆزى سىزغان ئاسىيا خەرىتىسىدە ياپونىيىنىڭ ئورنىنى توغرا كۆرسىتەلمەي ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرى بويىچە سىزدى.

پەقەت 1750 - يىلىغا كەلگەندىلا سېۋۇررۋېرت تۇنجى بولۇپ ياپونىيىنىڭ توغرا بولغان خەرىتىسىنى سىزىپ چىقتى.

③ 11 - ئەسىردىكى قەشقەرلىك مەھمۇتنىڭ دۇنيا خەرىتىسى.

ئەمدى سۆزۈمنى 11 - ئەسىردە ياشىغان قەشقەرلىك مەھمۇتنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» دىن باشلايمەن.

مەھمۇت دىۋانىدا مۇنداق دەيدۇ:

رۇم ئۆلكىسىدىن ماچىنغىچە بولغان تۈرك ئەللىرىنىڭ بويى بەش مىڭ پەرسەخ *، ئېنى سەككىز مىڭ پەرسەخ كېلىدۇ. بۇلارنىڭ ئورنىنى ئېنىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ھەممىسىنى يەر يۈزى شەكلىدىكى دائىرە ئىچىدە كۆرسىتىپ ئۆتتۇم.

مەھمۇت يۇقىرىدا ئېيتقاندەك تۈركلەرنىڭ جايلىشىش ئورنىنى تەپسىلىي كۆرسەتكەن. يۇمىلاق شەكىلدىكى خەرىتىنىڭ چۆرىسىدە شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمال يۆنىلىشلەر، تەرەپلەر، بەزى دېڭىز ۋە دەريالار كۆرسىتىلگەن. ياپونىيىگە كەلگەندە ياپونىيە ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ. جابىرقا — ياپونىيىلىكلەر يىراقتا جايلاشقانلىقى ماچىن بىلەن ئۇلارنى چوڭ دېڭىزلار ئايرىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ تىللىرى بىزگە مەلۇم ئەمەس، دەپ كۆرسەتكەن.

يۇقىرىقى پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا تۇنجى ياپونىيە خەرىتىسى 1400 - يىلدا بىر ياپونلۇق تەرىپىدىن سىزىلسا، 1500 - يىلدا دۇنيا خەرىتىسىدىن ئورۇن ئالغان بولسا، بىزنىڭ دىۋاندىكى پاكىتلىرىمىز تۇنجى ياپون ياپونىيە خەرىتىسىنىڭ 11 - ئەسىردە قەشقەرلىك مەھمۇت تەرىپىدىن ئۆلچەملىك سىزىلغانلىقى بۇ بىر تەۋەنمەس پاكىتتۇر.

ياپون ئارىلىدىكى ئەڭ قەدىمكى مىللەت - ئەينولارنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى

مەن 1998 - يىلى 12 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى ئۆيۈمدە ياپونىيىدىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا خەنزۇ تىلى ئۆگەنگىلى كەلگەن ياپونىيىلىك ماسايو خانىم بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپ ياپونىيىنىڭ خوككەيدۇ رايونىدا ياشايدىغان ئەينۇ(Ai nu)مىللىتى ھەققىدىكى ماسايو خانىمنىڭ ئاغزاكى مەلۇماتىغا قاراپ بۇ تېمىغا قىزىقىپ قالدىم. ئۇ ماڭا قىشلىق تەتىلدە ياپونىيىگە قايتقاندا بۇ ھەقتىكى تەپسىلىي ماتېرىياللارنى تەييارلاپ ئەكېلىپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. ماسايو خانىم قىشلىق

* پەرسەخ — پارىسچىدا يول ئۆلچىمى بولۇپ، بىر پەرسەخ 6.24 كىلومېتىرغا تەڭ بولىدۇ.

ئەتىلى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈپ ياپونىيىدىن شاڭخەيگە كەلگەندە، ماڭا تېلېفون بېرىپ ئەتىسى ئۆزىنىڭ ئۈرۈمچىگە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئەتىسى ئايرودرومغا چىقىپ ئۇنى كۈتۈۋالدىم.

ماسايو خانىم ياتىقىغا بىرىپ نەرسە - كېرەكلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كەچلىك تاماققا بىزنىڭ ئۆيگە كەلدى. بىر ئۆزۈنئارا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېگەندىن كېيىن ئۇ سومكىسىنى ئېچىپ ماڭا ۋەدە قىلغان كىتابلارنى بىر - بىرلەپ چىقاردى.

— سىزنى ياپون تىلى بىلمەيدۇ، دەپ ئويلاپ بارلىق كىتابلارنىڭ ئىنگلىزچىسىنى تېپىپ كەلدىم، — دېدى.

مەن ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا ئۇنىڭ ئېلىپ كەلگەن كىتابلىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇنى ياتىقىغا ئاپىرىپ قويۇپلا ئۆيگە كېلىپ شۇ كېچىدىن باشلاپ بۇ كىتابلارنى تەشنالىق بىلەن بىر - بىرلەپ ئوقۇشقا باشلىدىم. پۈتۈن كىتابتا سۆزلەنگىنى ئەينولارنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى بولۇپ، ياپون دۆلىتىنىڭ شەكىللىنىش ئەھۋالى تەپسىلىي بايان قىلىنغان. تۆۋەندە مېنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلماقچى بولغىنىم «ئەينولارنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى» ناملىق كىتابتىكى بەزىبىر ھالقىلىق مەسىلىلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى.

① ئەينو خەلقى (The Ainu People)

ئەينۇ (Ainu) دېگەن بۇ ئاتالغۇنىڭ مەنىسى «ئىنسانىيەت» دېگەنلىك بولۇپ، ئۇلار ئوت - ئاتەشكە ئېتىقاد قىلىدۇ. ئۇلار دەريا، كۆل، تاغ بويلىرىدا ياشايدۇ. ئاساسلىقى ئوۋچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئوقيا بىلەن ئوۋ ئوۋلايدۇ. ساچقاق ۋە تور بىلەن بېلىق تۇتىدۇ.

② كېلىش مەنبەسى (Origin)

ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلارنى بەزىلەر موڭغۇلىيە دالاسىدىن كەلگەن دېسە، بەزىلەر ئۇلارنى ئوكياندىن كەلگەن دەيدۇ، يەنە بەزىلەر ئۇلارنى قەدىمكى ئاسىيالىقلار دەيدۇ. ئەمما ئۇلار ياپونىيىدىكى ياپونلاردىنمۇ قەدىمكى مىللەتتۇر.

③ ئاھالىسى (Population)

ئەينولار ياپونىيىنىڭ خوككەيدۇ، توخوكۇ، كۇرىل، ساخالىن قاتارلىق ئاراللىرىدا ئولتۇراقلاشقان. پەقەت خوككەيدۇ ئاراللىرىدىلا 23،830 نوپۇسى بار.

④ ئوزۇقلىنىشى

ئەينولار كۆپرەك گۆش بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بېلىقنى قورۇتۇپ شورپا قىلىپ ئىچىدۇ. شورپىغا كۆكتات سالىدۇ. ئارىلاپ مېۋە - چېۋە يەيدۇ. دائىم دېگۈدەك ئەتىگەنلىك، كەچلىك تاماق يەيدۇ.

⑤ ئويۇنلىرى (Game)

ئەينولار ئېيىق ۋە بۆغا ئوۋلاشنى ياخشى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى دەپ قارايدۇ. ئوۋ قوراللىرىنى ئېلىپ بىرقانچە ئىتلارنى ئەگەشتۈرۈپ ئوۋچىلىق قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئوقياغا ماھىر، دېڭىزدا ساچقاق بىلەن بېلىق تۇتۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. قىلىچۋازلىققا ھېرىسمەن.

⑥ كىيىم - كېچەكلىرى (Clothing)

ئەينولارنىڭ ئوۋچىلىق كىيىملىرى ئاساسلىقى ھايۋانات تېرىلىرىدىن تىكىلگەن. ئۆزلىرىنىڭ يەرلىك رەخت توقۇش، يەنى باپكاچىلىق ھۈنەرلىرى بولۇپ،

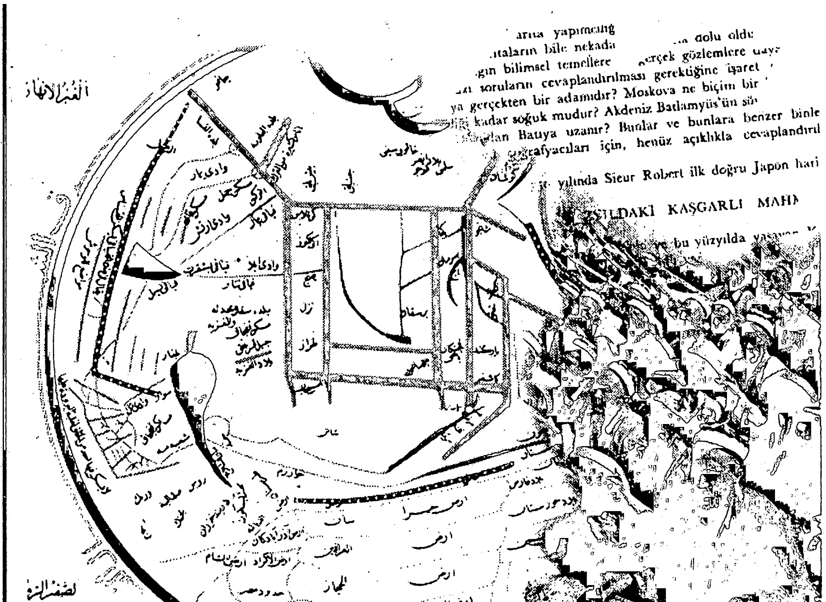

ئۇنى ئۆز تىلىدا ئاتتۇش(attush)دەپ ئاتايدۇ. تون شەكىللىك گۈل چېكىلگەن ۋە كەشتىلەنگەن كىيىملەرنى كىيىدۇ. ئاياللار قۇلىقىغا ھالقا، بويىنىغا مارجان ئېسىپ، قولىغا بىلەيزۈك سالىدۇ.

⑦ **مۇقەددەس ئۇسسۇللىرى**(Sacred Danes)

كوتان(Kotan)دا داۋاملىق ئۇسسۇل ئوينايدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇسسۇللىرى ئىچىدە قىلىچۋازلىق ئۇسسۇلى كۆپرەك. ئاياللار يۇمىلاق قوياش شەكلىدە ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى ئادەم ئۇسسۇلغا چۈشىدۇ.

⑧ **ئېغىز ئەدەبىياتى**(Oral Lierature)

ئەينولاردا يوكار ناملىق قەھرىمانلىق ھەققىدىكى چۆچەك، ئۇپوپو(upopo) ناملىق خەلق ناخشىسى بار. ئوينا(oyna) ناملىق چۆچىكى مەشھۇر. ئۇندىن باشقا، ئاياللارنىڭ يايساما(yaysama)قاتارلىق خەلق ناخشىسى قاتارلىقلار بار.

ئەينولارنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشى، چىراي - شەكلى، تىلى ھەققىدە ماسايو خانىمنىڭ ئاغزاكى مەلۇماتىغا ۋە كىتابتىكى بەزى سۈرەتلەرگە ئاساسلانغاندا، ياپونىيىدىكى ئەينولار ئېگىز بويلۇق، كەڭ گەۋدىلىك، كۆزلىرى يوغان، پېشانىسى كەڭ، ساقال - بۇرۇتلىرى قويۇق، قاش - كۆزى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان، بۇرنى ئېلىپتەك بولۇپ ئەرلىرى داۋاملىق قىلىچ ئېلىپ يۈرىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس تىلى بولسىمۇ ئەمما بىرىنچى ئۆتتۈلۈپ كېتىلگەن. ئۇلار ئۆز ئارا سۆزلەشكەندە ئانا تىلىدا سۆزلىشىدىكەن.

ئەينولار ياپونىيىدىكى ئەڭ قەدىمكى مىللەت بولۇپ، ئۇلار بۇ ئارالدا ھېچقانداق كىشى بولمىغان چاغدىن باشلاپلا شۇ يەردە ياشاپ كەلگەنىكەن. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇلار توكيان ئادىمى بولۇپ بۇ ئارالنى ئەڭ بۇرۇن ماكان تۇتقان كىشىلەر ئىكەن. كېيىنچە، كورىيە ۋە جۇڭگودىن ئېقىپ بارغانلار بارا - بارا كۆپىيىپ ئەينولارنىڭ مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق تەدرىجىي ھالدا ھازىرقى زامان ياپون دۆلىتى شەكىللەنگەن.

خاتىمە

قەدىرلىك ئوقۇرمەن، سىزگە تەقدىم قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئاددىيغىنە ئەدەبىي خاتىرەمنىڭ بۇ قىسمىدىن قانداق ئويلارغا كەلدىڭىز؟...

ئىشىنىمەنكى، كېلەر ساندىكى ئەدەبىي خاتىرەمنىڭ داۋامى بىزنى سەگىتىپ، سوئاللىرىڭىزغا جاۋاب ئېلىپ كەلگۈسى.

نورۇز بايرىمىڭىز قۇتلۇق بولسۇن! كېلەر ساندىكى ئەدەبىي خاتىرەمنىڭ داۋامى «ئوكيان سۆزلەر تارىخىمنى» دېگەن تېمىلار سىزگە دوست بولسۇن.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

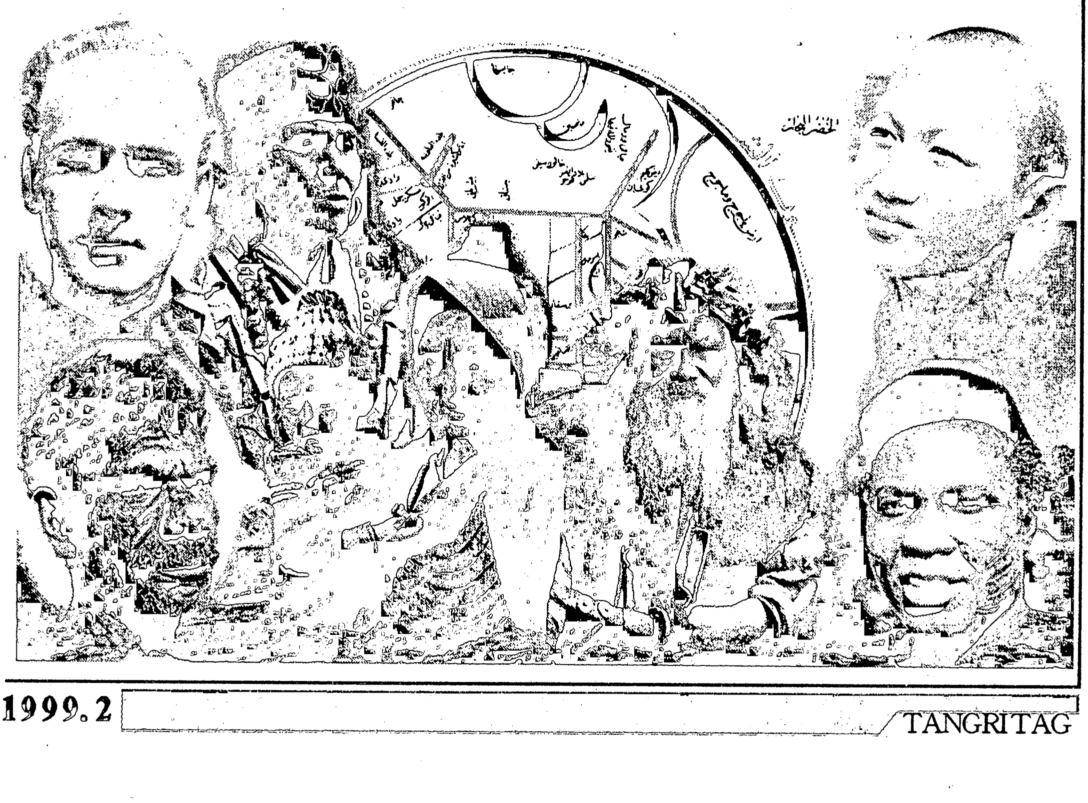

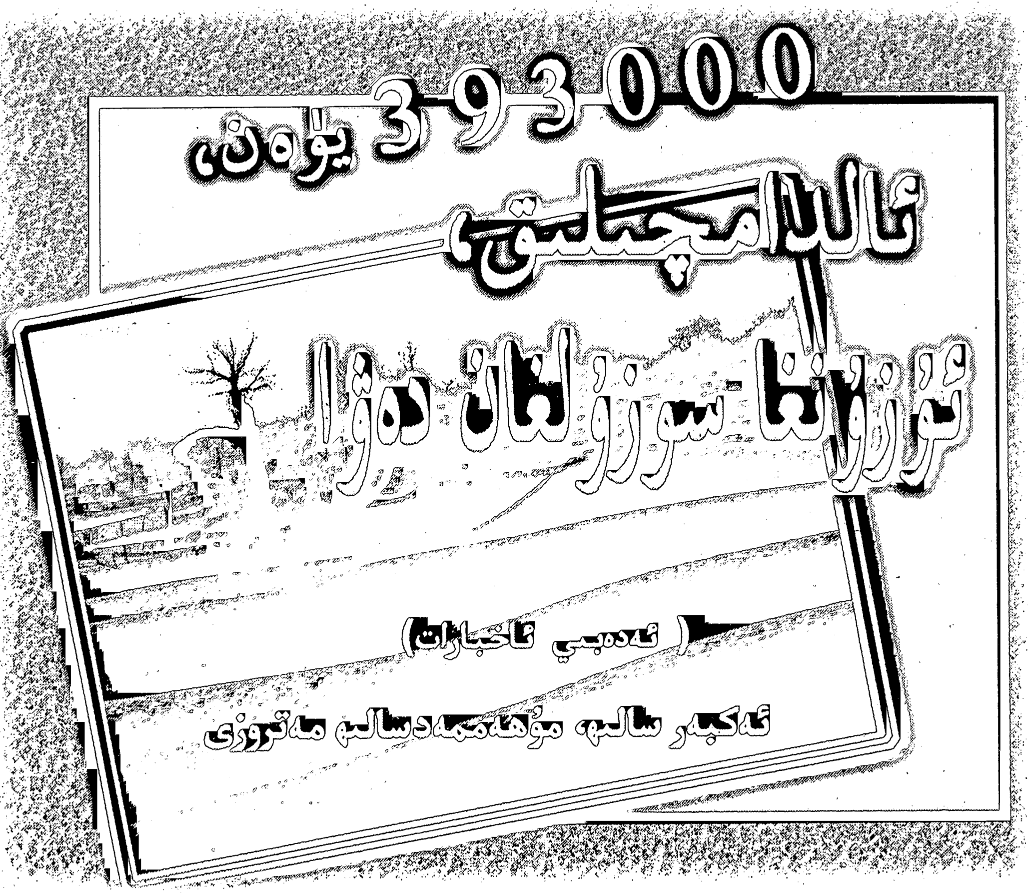

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

جاۋابكار سوت مەيدانىغا كېلىپ دەۋالىشىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالدى، سوت مەھكىمىسى قانۇن بويىچە ھۆكۈم چىقاردى.

قار پوكۈزىكى دومىلىماقتا...

توختامغا قول قويغۇچى غايىب بولغان.

ئالدامچىنىڭ ئىز - دېرىكى بولمىغان.

تىجارەت ئورنىغا مەسئۇل بولىدىغان ئادەم چىقمىغان.

كىشىنى ئويغا سالىدىغان، شۈبھىلەندۈرىدىغان ئىشلار كەينى - كەينىدىن يۈز بەرگەن.

...

چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى ئۈرۈمچى شەھىرى سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ توختام تامغىسى بېسىلغان خېجىك ناھىيە نەمۇنىدۇن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ قارىمىقىدىكى تىجارەت بۆلۈمى بىلەن تۈزۈشكەن سۇلياۋ يوپۇق سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى توختامنامىنى كۆتۈرۈپ سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىن بىر نامرات ناھىيە ئۈچۈن چوڭ ئىش ھېسابلىنىدىغان بۇ ئالدامچىلىقنى بىر تەرەپ قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ ئۈرۈمچىگە كەلدى.

ئۈرۈمچى شەھىرى سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىكى مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر بۇ دېلودىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئۇنى بىر تەرەپ قىلىشقا جى شياۋياڭ ئىسىملىك بىرىمىلەنى

مەسئۇل قىلدى.

ياڭ جۇگمىڭنىڭ ئوسۇقى ئالا جوشقەندىن كېيىن، بىر مەھەل ئورۇمچىدىن يۈتتى، لېكىن ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق پاختا - كەندىر شىركىتىنىڭ مېھمانخانىسىدا تۇرۇۋاتقان جاڭ يۇفۇنىڭ ياتىقىغا بىر - ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم جوخەيدىن تېلېگرامما بېرىپ سولياۋ يوپۇقنىڭ پات ئارىدا ھەل بولىدىغانلىقىنى، شۇ چاغدا ئاندىن مالنى ئېلىپلا ئورۇمچىگە يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى دەپ جاڭ يۇفۇ قاتارلىقلارنى «خاتىرجەم قىلىشقا تىرىشتى».

ساددا، ياۋاش جاڭ يۇفۇ خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ئۆزىنىڭ ئالدىنىپ قالغانلىقىغا ئىشەنمەي يۈرگەنىدى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ياڭ جۇگمىڭنىڭ تېلېگراممىسىمۇ توختاپ قالدى. جاڭ يۇفۇمۇ ئۆزىنىڭ كەتكۈزۈپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلىپ قالدى. لېكىن ئۇ كېچىككەنىدى.

ياڭ جۇگمىڭ كېيىن يەنە ئورۇمچىدە پەيدا بولدى، لېكىن ئۇ زاكالەت ئالغان پۇلنى بۇزۇپ - چېچىۋەتكەچكە قايتۇرۇۋالغىلى بولمىدى. ئۇ خۇددى بۇ زامانىڭ ئەركە بالىسىدەك، ئۆز بىلگىنىنى قىلىپ يۈرۈۋەردى. زاكالەت پۇلى بەرگەنلەر ئۇنى ئەيىبلىگەندە، ئۇ:

— مەن سىلەرگە سولياۋ يوپۇقنى بەرمەيمەن دېمىدىم، چوقۇم بېرىمەن، مالنى باشقىلار ئېلىپ كېتىپتۇ. مەنمۇ بىكار يۈرۈۋاتقىنىم يوق، شۇ ئىشنىڭ غېمى بىلەن يۈرىمەن، — دەپ ئۇلارنىڭ ئېغىزىغا ئېمىزگە سېلىپ، ئالداپ يۈردى.

چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىنىڭ ئورۇمچىدە مۇشۇ ئىشلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلار بىر كۈنى ياڭ جۇگمىڭنى ئىزدەپ سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ «شىنجاڭ مېھمانخانىسى»نىڭ يېنىدىكى ۋاقىتلىق سېلىپ قويۇلغان بىرنەچچە قەۋەتلىك ئۆيلەرنىڭ بىرىدە يارىلىقىدىن خەۋەر تاپتى ۋە مۇناسىۋەتلىك خادىملار بىلەن ئۇ تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئىشىكىنى چەكتى. ئۆيدىن خېلىغىچە ئۈنۈش بولمىغاندىن كېيىن بېسىم ئىشلىتىپ ئىشىكنى ئاچتى.

ئۇلار كىرىپ كۆردىكى، ياڭ جۇگمىڭ قاتارلىق بىرنەچچە ئەر - ئايال ئۈلۈك - سۆلى ئۈجكەن ھالدا بېرىم يالىڭاچ يېتى بوتىقاندىن سەل سوغۇرۇلۇپ تۇراتتى.

ياڭ جۇگمىڭ ساقچى ئورۇنلىرىغا ئۆتكۈزۈلۈپ بېرىلدى ۋە ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە قويۇپ بېرىلدى. ئۇ شۇ قېتىم قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، ئورۇنغىچە قارىسى كۆرۈنمىدى.

لېكىن چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپىدىكىلەر ئۇنىڭ قانۇننىڭ تورىدىن ئۇنداق ئاسان قېچىپ كېتەلىشىگە ئىشەنمىدى ۋە سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىكىلەرنى يەنە ئىزدەپ كەلدى. ئەمدى ئۇلار ياڭ جۇگمىڭنىڭ نېمىسى بولسا شۇنى ئېلىپ كېتىش قارارىغا كەلگەنىدى.

جى شياۋياڭ ئۇلارغا ياڭ جۇگمىڭنىڭ مەلۇم بىر يەردە ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى بارلىقىنى ئېيتىپ ئۇلارنى باشلاپ ئاپاردى. كېيىنكى قېتىم يەنە ياڭ جۇگمىڭنىڭ مەلۇم بىر يەردە «ماۋتەي» ۋە «ۋۇلياڭيې» ماركىلىق ھاراقلىرى بارلىقىنى، ئەگەر چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپىدىكىلەر قوشۇلسا قايتۇرۇۋالمىغان پۇلنىڭ ئورنىغا شۇ ھاراقلارنى سۇندۇرۇپ ئېلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپىدىكىلەر بۇ ئىشلارغا باشتىن - ئاخىر ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىپ كەلدى.

پۇل ئورنىغا سۇندۇرۇلۇپ ئېلىپ بېرىلىدىغان بۇ ماللارنى چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپى تاپشۇرۇۋالدىمۇ؟

نەدىكىنى، ئالدىنقىسىنى ياڭ جۇگمىڭ «ئاللىبۇرۇن يۆتكەپ كەتكەن» بولدى. كېيىنكىسىنى ئالغىلى بارغاندا «ئامبارچى يوق» بولۇپ چىقتى.

چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپى ئەمەلىي ئۈنۈم بەرمىگەن يوللارنى تولا بېسىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ جەرياندا نۇرغۇن زېھنى ئىسراپ بولدى، ۋاقتى ئىسراپ بولدى، پۇلى ئىسراپ بولدى، ئۆمرى ئىسراپ بولدى. بۇ ئىشلارغا كىم ئەيىبلىك؟...

بۇ ئىشنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشىنىڭ بارغانسېرى سوزۇلۇپ كېتىشى چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا كوپىراتىپى رەھبەرلىكىنى جىددىيلەشتۈردى. كوپىراتىپ ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنى تەقەززا قىلدى. چىرا خەلقىنى غەزەپلەندۈردى.

1987 - يىلى 12 - ئاينىڭ 23 - كۈنى چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپىراتىپى ئورۇمچى شەھىرى سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كېسىم قىلىش

ھەيئىتىدىن بۇ ئالدامچىلىق قىلمىشى ئۈستىدىن كېسىم چىقىرىشنى تەلەپ قىلغاندىن كېيىن 1990 - يىلى 3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى كېسىم قىلىش ھەيئىتى (90) س ك 02 - نومۇرلۇق كېسىمنامە چىقىرىپ بۇ ئالدامچىلىق دېلوسىنى ئاخىرلاشتۇرغانغا قەدەر بايىنغولىن ئوبلاستى خېجىڭ ناھىيە نەمىنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت قارىمىقىدىكى بۇ تىجارەت ئورنىدىن سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كوپېراتىپقا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئىككى قېتىمدا 35 مىڭ يۈەن ئېلىپ بەردى.

تەرەپ - تەرەپكە قاتراپ ئۆزلىرىنىڭ ھەققانىي مەنپەئىتىنى قوغداپ قېلىش، چىرىلىقلارنىڭ، جۈملىدىن دۆلەت مەبلىغىنىڭ ئالدامچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىشىنى توسۇش ئۈچۈن بوشاشماي جاھىلانە روھ بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى بەش يىلغىچە بىر تەرەپ بولمىغان بۇ ئالدامچىلىق دېلوسى ئۈستىدىن قىلغان ئەرزىنى 1992 - يىلى 4 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئىلاجىسىز ھالدا ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

بانكا بەرگەن قەرز پۇل مەبلىغىنى قايتۇرىدىغان ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۆسۈمىمۇ كۈنسېرى كۆپىيىپ باردى. بىر قار پوكىزىكى دومىلاشقا باشلىدى. بۇ قار پوكىزىكى دۆلەت مەبلىغىنىڭ ئالدامچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىشىدىن، قانۇندىكى يوچۇقلاردىن، مەسئۇلىيەتسىزلىكتىن... ئورغۇن تەرەپتىكى مەسىلىلەردىن ھاسىل بولغانىدى. سايباغ رايونلۇق سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسى كېسىم قىلىش ھەيئىتى بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ، چىگىشلىشىپ كەتكەن بۇ ئالدامچىلىق دېلوسىنى، بۇ يېنى تاشلىۋەتتى، يەنى شۇ يىلى 5 - ئاينىڭ 15- كۈنى كېسىم قىلىش ھەيئىتى ئەرزىنى ئەمەلدىن قالدۇردى.

چىرىلىقلار گاڭگىرىدى، ھەيران قالدى، بىر - بىرىگە سوئال قويۇشتى. ئەمما ئۆزلىرىنىڭ ھەققانىي مەنپەئىتىنىڭ دەخلى - تەرۇزغا ئۇچرىشىغا، دۆلەتنىڭ ئۆزلىرىنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلىرى ئۈچۈن سېلىپ بەرگەن مەبلىغىنىڭ ئالدامچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىشىگە قاراپ تۇرالمىدى، ۋىجدانى ئازابلاندى، يۈرىكى ئېچىشتى.

دېمىسىمۇ 115 مىڭ يۈەن پۇل - دۆلەتنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلىرى ئۈچۈن ئاجراتقان مەخسۇس مەبلىغى، بىر نامرات ناھىيىنىڭ شۇ يىللاردا خېلى كۆپ ھېسابلىنىدىغان قەرز پۇلى، دېھقانلارنىڭ قان-تەرى، جۈملىدىن خەلقنىڭ ھالال پۇلى ئىدى. ئەمما ئۇ قاراپ تۇرۇپ باشقىلارنىڭ چۆنتىكىگە چۈشۈپ كەتتى. بۇ ئادەمنى تەئەججۈپلەندۈرىدىغان، ھەيران قالدۇرىدىغان، غەزەپلەندۈرىدىغان ئىش ئىدى.

1992 - يىلى 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى ئاخىرى ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئەرز سۇنۇپ بۇ دېلونىڭ تېزرەك بىر تەرەپ قىلىنىشى ئۈچۈن مۇقەددەس قانۇنغا مۇراجىئەت قىلدى.

بىر نامرات ناھىيىنىڭ 115 مىڭ يۈەن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەبلىغىنى يەۋالغان بۇ تىجارەت ئورنى زادى قانداق ئورۇن؟ ئۇنى قۇرغان، ئۇنىڭغا مەسئۇل بولىدىغان بىرەر ئورگان ياكى بىرەر ئادەم يوقمۇ؟ ئەلۋەتتە بار.

مەزكۇر تىجارەت ئورنى نەمىنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت قارىمىقىدىكى تەرەققىيات شىركىتىنىڭ سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ گۇاڭيۈەندە تەسىس قىلغان تارماق ئاپپاراتى. بۇ ئاپپارات قانۇنىي ئىگە سالاھىيىتىنى ھازىرلىمىغان، سۇلياۋ يوپۇق تىجارىتى قىلىش دائىرىسىگىمۇ كىرمەيدۇ. 1985 - يىلى 1 - ئايدا نەمىنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت تەرەققىيات شىركىتى قۇرۇشنى ئىلتىماس قىلغان، خېجىڭ ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ گۇاڭشى - دۆي كارخانا بۆلۈمى (ھازىرقى كارخانا ئىدارىسىنىڭ بۇرۇنقى گەۋدىسى)نىڭ تەستىقلىشى بىلەن قۇرۇلغان. بۇ تەرەققىيات شىركىتى 1988 - يىلى 3 - ئاينىڭ 2 - كۈنى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقى بىلەن تىجارەتنى توختاتقان ھەمدە خېجىڭ ناھىيىلىك سودا - سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ رويخەتتىن ئۆچۈرۈشىگە مەلۇم قىلىنغان. شۇ يىلى 4 - ئاينىڭ 21 - كۈنى يېزىلىق ھۆكۈمەت ھۆججەت چۈشۈرۈپ تىجارەت ئورنىنىڭ سودا - تىجارەت قىلىش سالاھىيىتىنى بىكار قىلغان.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى بۇ ئىشقا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلدى. تەكشۈرۈپ تەھقىقلەش ۋە بىرقاتار قانۇنىي

96

رەسمىيەتلەرنى تولۇق بېجىرىش ئارقىلىق مۇنداق دەپ قارىدى:

خېجىڭ ناھىيىسى نەمنمودۇن يېزىلىق تەرەققىيات شىركىتىنىڭ تىجارەت ئورنى قانۇنىي ئىگە سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس ھەمدە سۇلياۋ يوپۇق تىجارىتى قىلىش دائىرىسىگىمۇ كىرمەيدۇ. ئۆزىنىڭ نامى ئارقىلىق چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى بىلەن سۇلياۋ يوپۇق توغرىسىدا ئىمزالىغان توختام ئىناۋەتسىز. چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى توختام ئىمزالىغاندا تىجارەت ئورنىنىڭ سالاھىيىتى ۋە تىجارەت دائىرىسىنى تەكشۈرمىگەچكە، توختامنىڭ ئىناۋەتسىز بولۇشىدا مەلۇم جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. كوپېراتىپ قەرز سۈيلەش داۋامىدا تارتقان 47 مىڭ 704 يۈەن زىياننى ئۆزى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. نەمنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت تەرەققىيات شىركىتى بىلەن تىجارەت ئورنىنى ئەمەلدىن قالدۇرغاندىن كېيىن ئىلىم - بېرىم ئىشلىرىنى ئېنىقلىمىغان. شۇڭا يېزىلىق ھۆكۈمەت قەرزنى تۆلەپ بېرىش مەجبۇرىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. كارخانا ئىدارىسى تەرەققىيات شىركىتى بىلەن تىجارەت ئورنىنى بىۋاستە باشقۇرىدىغان يۇقىرى دەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماق ئەمەس، شۇنداقلا تەرەققىيات شىركىتى بىلەن تىجارەت ئورنىنىڭ سودا تىجارەت سالاھىيىتىنى بىكار قىلىشنى تەستىقلىغان يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنمۇ ئەمەس. شۇڭا قەرز تۆلەش مەجبۇرىيىتىنى ئۈستىگە ئالمايدۇ.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ھەق - تەلەپ ئىشلىرى دەۋا قانۇنى»نىڭ 130 - ماددىسى، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەق - تەلەپ ئىشلىرى قانۇنى ئومۇمىي قائىدىسى»نىڭ 58 - ماددا 1 - تارماق 5 - تۈرى، 61 - ماددا 1 - تارمىقىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن بۇ دېلو ئۈستىدىن مۇنداق ھۆكۈم چىقاردى:

1. چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپى بىلەن بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى خېجىڭ ناھىيىسى نەمنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمىتىنىڭ سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ گۇاڭيۈەندە تۇرۇشلۇق تىجارەت ئورنى ئىمزالىغان سېتىۋېلىش - سېتىش توختامى ئىناۋەتسىز.

2. نەمنمودۇن يېزىلىق ھۆكۈمەت چىرا ناھىيىلىك تەمىنات - سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىنىڭ 115 مىڭ يۈەن زاكالەت پۇلىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ. بانكىنىڭ 58 مىڭ 872 يۈەن ئۆسۈمىنى تۆلەپ بېرىدۇ (1987-يىلى 11 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىن 1992 - يىلى 8 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگىچە بولغان بانكا قەرزىنىڭ ئۆسۈمى بويىچە ھېسابلاندى).

3. كوپېراتىپنىڭ كارخانا ئىدارىسى تۆلەم تۆلەش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك، دېگەن تەلىپى رەت قىلىنىدۇ. بۇ دېلودىكى دەۋا قىلىنغىنى 371 مىڭ 589 يۈەن. ئېلىشقا تېگىشلىك دېلونى قاراپ چىقىش ھەققى 8083 يۈەن (كوپېراتىپ 7252 يۈەننى تاپشۇردى، يەنە 831 يۈەن تاپشۇرىدۇ) بولۇپ، بۇنىڭدىن يېزىلىق ھۆكۈمەت 46.8 پىرسەنتىنى، يەنى 3782 يۈەننى، كوپېراتىپ 53.2 پىرسەنتىنى، يەنى 4301 يۈەننى ئۈستىگە ئالىدۇ. شۇنداق قىلىپ نەمنمودۇن يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى چىرا ناھىيىلىك تەمىنات-سودا بىرلەشمە كوپېراتىپىغا جەمئىي 177 مىڭ 654 يۈەن تاپشۇرىدۇ. بۇ ھۆكۈم كۈچكە ئىگە بولغاندىن كېيىن 10 كۈن ئىچىدە بىر قېتىمدىلا تۆلەپ تۈگىتىدۇ، ئەگەر ئۇنداق قىلمايدىكەن، قەرز تۆلەشنى كېچىكتۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئۆسۈمى ھەسسىلەپ ئېلىنىدۇ.

ئەگەر بۇ ھۆكۈمگە قايىل بولمىسا، ھۆكۈمنامە ئەۋەتىلگەن كۈندىن باشلاپ 15 كۈن ئىچىدە سوت مەھكىمىزگە يۇقىرىغا سۇنىدىغان ئەرزنامىنى ھەمدە قارشى تەرەپتىكى دەۋالاشقۇچىلارنىڭ ئادەم سانى بويىچە قوشۇمچە نۇسخىسىنى تاپشۇرۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسىگە ئەرز قىلسا بولىدۇ.

سوت مەھكىمىسى سوت ئېچىلىشتىن بۇرۇن جاۋابكار تەرەپ نەمنمودۇن يېزىلىق خەلق ھۆكۈمىتى (يېزا باشلىقى كوي كەي) ۋە خېجىڭ ناھىيىلىك كارخانا ئىدارىسى (كارخانا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لى ۋېيشيۇڭ)غا سوتقا قاتنىشىش ھەققىدە چاقىرىق قەغىزى ئەۋەتتى. ئەمما ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى سوت مەيدانىغا كېلىپ دەۋالىشىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. سوت مەھكىمىسى قانۇن بويىچە ھۆكۈم چىقاردى. بۇ، 1992 - يىلى 8 - ئاينىڭ 13 - كۈندىكى ئىش ئىدى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

كەنىزلىكتىكى چۈش

(ھېكايە)

ۋەلى داۋۇت

زېمىن ۋە ئاسمان بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كويىقاپ كەبى مۇدھىش تۇس ئالغانىدى. قاپقارا تۇتىنگەن بۇلۇتلار ئارىسىدىن ئېزىتقۇ ئۇچقۇنلاردەك تۇن يۇلتۇزلىرى ئاندا۔ ساندا چاقناپ قالاتتى.

مەلىكباي ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ يېزىغا قارىدى. يىراقتىن يېزا ئۇخلاپ ياتقان بىر ھەيۋەت مەخلۇق كەبى قارىيىپ كۆرۈندى. كېچە جىمجىت. ھېچقانداق شەپە يوق. سەھرانىڭ سەزگۈر جانىۋارلىرىمۇ ئۆزلىرى ھېچ كۆرمىگەن زۇلمەت كېچە قاراڭغۇسىدىن ھېيىققان بولسا كېرەك، ئۈن ـ تىنۋش چىقارمايتتى. ئەمدى يېزا خېلىلا يىراقتا قالغانىدى. مەلىكباي شۇندىلا كۆڭلى ئىزىغا چۈشۈپ يېنىك تىن ئالدى. ئۆزىدەكلا قېرى ھەم ئورۇق ئېتىنىڭ تىزگىنىنى بوشىتىپ ئۆز يورغىسىغا قويۇۋەتتى. ئۇ، بۇ ئاتنى ئۆتكەن يىلى كۈزدە ئېشەكنىڭ نەرخىگىمۇ توختىمايدىغان ئەرزان باھادا سېتىۋالغانىدى. گەرچە بۇ دېھقانچىلىقنىڭ ھېچقانداق ئىشلىرىغا يارىماس ھالدىكى قېرى ئات بولسىمۇ، ھامان ئات ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر ئاتلىق بولۇشتەك ئۆمۈرلۈك ئارزۇسىغا يەتتى. ئۇنداق بولمىغاندا ئۇنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ روھى قورۇنۇپ قالاتتى، سەۋەبى،

مەلىكبايىنىڭ ئېيتىشىچە ئۇلار ئەۋلادمۇ ـ ئەۋلاد يۇرتىنىڭ بەگە ـ ئوغلاق ئويۇنلىرىدا ھەممىنى ئۇزۇپ ئۆتىدىغان مەشھۇر چەۋەندازلار ئىكەن.

مەلىكبايىنىڭ گېلى قورۇپ تاماكا چەككۈسى كەلدى. لېكىن قولى تىترەپ ھېچ قولاشمايتتى. خېلى ھەپىلىشىپمۇ ئەپلەشتۈرەلمەي جۇدۇنى تۇتۇپ قەغەز بىلەن موخۇركىنى پۇرلاپ ئېتىۋەتتى. كېچىنىڭ سەلكىن شامىلى كۆك موخۇركىنىڭ ئاچچىق ئۇۋىندىلىرىنى دىماغقا ئۇردى.

ـ ھۇ! تۇزكور مەرەز، ئۆلمەيدىغان ئەبگا قانجۇق!

مەلىكباي بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئۆلەرمەن خوتۇنىنى ئەسكە ئېلىپ لەنەت ئوقۇدى. شۇم ئېغىز خوتۇن ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئاللىقانداق بىر چۈشىنىكسىز قورقۇنچ سېلىپ قويغانىدى.

ـ ئېسىڭنى تاپ مەلىكباي، سەن ئۇ ئالەمنىڭ بوسۇغىسىدىكى ئادەم.

مەلىكباي ماڭار چېغىدا كېسەلمەن خوتۇنى ئۇنىڭ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ شۇنداق دېگەنىدى.

ـ سەن ماڭا كاتۋاللىق قىلما، جىن ئۇرغان ئاغرىقىڭنىڭ دەردىنى تارتىپ سېسىق تۆشەكتە يېتىشىڭنى بىل. ھېلىقى ئادەملەر مېنىڭ دېرىكىمنى قىلسا، تاپالىغىنىم بويىچە ئېيت، شەھەرگە ئوتۇن ساتقىلى كىرىپ كەتتى دە.

ـ ئەمدى بولسىمۇ شۇ مەرەزدىن ئۆزۈڭنى تارت، خۇدانىڭ قەھرى ـ غەزىپىگە ئۇچرايسەن مەلىكباي!

مەلىكباي ئۇزۇن بىللىق ئاغرىق دېمىسىدىن جەبىرە كېچىلىك بولۇپ قالغان مومىيىنىڭ جاھىلانە نەپرەت

هــەم ۋەھــىمە بىلەن تولغان ياشسىز، ئورا كۆزلىرىگە هاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. قېرىپ تا مۇشۇ ياشقا كەلگىچە ئۇ خوتۇنىنىڭ بىر لوقما ئۆكتە سۆز قىلغىنىنى بىلمەيتتى. ۋەزنــى ئېغىر بىر خىل قورقۇنچ بىردىنلا مەلىكبايىنىڭ ۋۇجــۇدىنى باسقاندەك بولدى. لېكىن هايال ئۆتمەيلا بوراندەك غەزەپ - نەپرەتكە ئايلىنىپ كەتتى.

- ئاغزىڭنى ئۇشۇتمە! جوھۇت!

مەلىكباي ئاياغ ئاستىدا ئىڭراپ سۆرۈلۈپ يۈرگەن مومىينى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ بىر دۈۋە ئەسكى لاتا - پۇتىنى ئاتقاندەك ئۆينىڭ ئالىقاندەك بەدبۇي بىخسىپ تۇرغان قاراڭغۇ بۇلۇڭىغا - كېسەل تۆشىكىگە ئېتىۋەتتى. بــوسۇغىدىن چىققۇچە مەلىكباينىڭ قۇلىقىغا ئۇزۇك ئىــڭرىغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك قىلدىيۇ، تېزلا جىمىپ قالدى.

- خــۇدانىــڭ قــەھرى - غــەزىپىگە ئۇچرايسەن مەلىكباي!

خوتۇنىنىڭ ئاۋازى قۇلاق تۈۋىدە قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى.

«تېخمۇ بەكرەك ئەدىپىڭنى بەرسەم بولاتتى سېنىڭ» دەپ ئويلىدى مەلىكباي.

قېرى ئات قۇمساڭغۇ جاڭگالدا ئۆز ئىگىسىنى هېچ ئاۋارە قىلمايلا ئۆگەنگەن يولى بىلەن ئېزىلەڭگۈ يۈرۈشىدە كېتىپ باراتتى. كەچ كۈزنىڭ سۆڭەكتىن ئۆتىدىغان كېــچە سوغۇقىدىن شۈركىنىپ پۇشقۇرۇپ قوياتتى. مــەلــىكباي ئات ئۈستىدە ياختىلىق چاپىنىغا مەھكەم ئورىلىپ ئۆز ئېتى بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ تۈگۈلۈپ ئــولتۇراتتى. ئۇ ئەمدى بېسىقىپ چۈشۈپ قالغانىدى. يېــنىدىــن تــامــاكا خالتىسىنى ئېلىپ ئۈچ بۆرجەك يىرتىۋېلىنغان قەغەزنى نەيچىچىلەپ ئورىدى. ئاچچىق كــۆك تــامــاكىنى كۆرەپ، نىقتاپ سالغاندىن كېيىن، ســەرەڭگــنى چېقىپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلى قالدافتۇر خەيرىسىز سەزگۈ - كەلگۈسى بالا - قازادىن دېرەك بېرىۋاتقاندەك ئېغىشقا باشلىدى. ئۇزۇن يىللىق كېــسەل ئازابىدىن ئىرىك مۇردىغا ئايلىنىپ كەتكەن خــوتــۇنىــنىڭ ئىمجان، ھەقىر سىماسى كۆز ئالدىدا گــەۋدىــلىنىپ تاش بولۇپ كەتكەن يۈرىكى بىردىنلا ئېــزىلگەندەك بولدى. ئۇ خېلىدىن بېرى خوتۇنىنىڭ ساناقلىق كۈنلىرى قالغانلىقىنى سېزىپ يۈرەتتى. بىر ئــۆمۈر جاپا - مۇشەققەت، ئاچ - زېرىنلىق، خارلىق، بىچارىلىك ئىچىدە يۈرىكى يانچىلىپ كەتكەن خوتۇنى ئۇچۇن ئەمدىلىكتە تېرىقچىلىك زەربىمۇ ئۇلۇمغا ئەجەل

ئېلىپ كېلەلەيتتى.

- ئــاھ، خــۇدا! ئەمدى مېنى بۇ پېشكەلچىلىكتىن ساقلا.

مەلىكباي ئەلەملىك ئىڭرىۋەتتى. ئاتنىڭ ئىرگىسىنى تارتىپ ئۇزىندىلا توختاتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟

ئۆمۈرلۈك ئارزۇ - مۇرادى كۆز ئالدىدا ئوت بولۇپ يېــنىــپ تــۇرغــاندا، ئــۇزۇن يــىل تــارتقان رەنج - مــۇشــەققــەتلىرىنى بىردىنلا ئارقىغا چۆرۈپ تاشلاپ، كەلگەن يولى بىلەن ئۆيىگە قايتىپ كەتسۇنمۇ؟ كەندىر غــوزەكلىرى بولسا ئۇزۇلۇپ تەييار قىلىنغان. بىرنەچچە كۈندىن بېرى راسا شەبنەم يەپ مەي بولۇپ قالدى، گــەپ - ســۆزسىــز قــىــيامدەك نەشىدىن تۆت جىڭ يىغىۋالغىلى بولىدۇ. خېرىدار ئۆزى ئەتە يېرىم كېچىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلمەكچى...

قانداق قىلىش كېرەك؟

ئــەگــەر يــەنــە بــىرنەچچە كۈن ئۆتسىلا كەندىر غــوزەكلــىرى نــەملــىشىپ بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. بۇنداق غــوزەكلــەردىــن پەقەت سەھرانىڭ قاپاق بەڭگىلىرىلا سىقىملاپ سېلىپ كەيپ قىلىدىغان تىپىنغا يارىماسلىرىنى تــاسقــىۋالغىلى بولىدۇ. هېلىقى خېرىدار ۋەدە قىلغان ھەقتىن - ئۆزىنى سەھرا قىيامىتىدىن قۇتقۇزغۇچى نىجات مەنبەسىدىن قۇرۇق قالسۇنمۇ؟ ئۇنىڭ يەنە بىر يىلنى ســاقلاشقا زادىلا تاقىتى قالمىدى. قۇيرۇقى ئۈزۈلمەس ئۇماچ قەرزلىرىدىن، رەھىمسىز يېزا ئەمەلدارلىرىنىڭ تىل - دەشنــاملىرىدىن، هاشار ۋە يەنە نەچچە مىڭ خىل سېــلىق - جەرىمانىلەردىن تۇمشۇقىغىچە جاق تويۇپ كەتتى. ئەمدى چىدىغۇچىلىكى قالمىدى...

- ياق! - مەلىكباي ئەسلىدىكى رەھىمسىز مەلىكبايغا ئايلاندى، - ياق! - ئۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئادەمزاتسىز جــاڭگــالنىــڭ كېــچە قاراڭغۇلۇقىدا ئەكس سادادەك ئاڭلاندى. چېقىر، ئورا كۆزلىرىدە ئاچكۆزلۈكنىڭ بالاخور سېرىق نۇرى چاقنىدى، - ئۆزۈڭگە قىلدىڭ ئەقلى كۈتۈ خوتۇن.

مەلىكباي تۇمشۇقىنى يەرگە تىرەپ مۆگدەپ قالغان قېرى ئېتىنىڭ تېقىمىغا پۇتلىرى بىلەن نىقتاپ يۈرۈپ كەتتى. شەيتان ۋەسۋەسىسىدە قالغان كۆڭلىنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ جايلىرىدىكى زەررىچە رەھىمدىللىكمۇ بىردىنلا نەپرەتكە ئايلاندى.

مەلىكباي تەكلىماكان بويلىرىدىكى ياۋاش - يۇمشاق، قــوي خــۇيلــۇق دېھقانلارنىڭ تەتۈرىسىچە يارالغان شۈكرى - قانائەتسىز، سەپرا مىجەز ئادەم ئىدى. مەلىكباي

قېرىپ بېشى يەنىمشكە يېقىنلاشقاندا كۆڭلىدە غەلىتە بىر خىيال پەيدا بولۇپ قالدى. ئاتا - بوۋىلىرىدىن تارتىپ ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد جىرىغىنى ئۆچۈرمەي كېلىۋاتقان قەدىم جايىنى، قىرىق يىلدىن ئارتۇق قان - تەرى سىڭگەن ئېتىز - ئېرىق، يەر - سۇلىرىنى، ھەتتاكى بىر قۇر كىيىمدىن باشقا سەھرانىڭ ئاشۇ قىيامەت مۇشەققەتلىك ئەسلەتكۈچى ھەممە، ھەممە نەرسىلىرىنى تاشلاپ شەھەرگە كەتمەكچى بولدى. ئۇ شەھەرنىڭ بىر چەت - بۇرجىكىگە ئاۋايخانا سېلىپ خوتۇنى بىلەن بىللە ئاخىرقى ئۆمۈرلىرىنى ئۆز ئەركىنى ئۆز قولىغا ئالغان ھالدا ئارامخۇدا ئۆتكۈزۈش نىيىتىگە كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن خېلىلا نۇرغۇن پۇل كېرەك بولاتتى. مەلىكباي تۆكى چۈشۈپ ياغلىشىپ كەتكەن تۇمىقىنى تىزىغا ئېلىپ قويۇپ، كۆڭلىدە خىراجەتنى ئىنچىكىلىك بىلەن ھېسابلاپ چىقتى ۋە دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا كۆتۈرە بېرىلگەن بىرنەچچە مو قۇمساڭغۇ، ئۇنۇمسىز يەرنىڭ ھوسۇلى يىل بويى قولدەك ئىشلىگەندىمۇ قەرزدىن ئېشىنالمايتتى.

لېكىن، بۇ خىيال ئۇنى كېچەيۇ - كۈندۈز قۇرتتەك غاجىلاپ ئارامىدا قويمايتتى. ئاخىر، مەلىكباي بۇنىڭ چارىسىنى تاپتى. بىرى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك خىراجەتكە ۋەدە قىلدى. ھەتتا شەھەرنىڭ چېتىدىن - يېزىنىڭ ساقچى، ئەمەلدارلىرىمۇ ئىزدەپ تاپالمايدىغان خالىي جايدىن ناۋايخانا تېپىپ بەرمەكچى بولدى. بۇنچە سېخىيلىكنىڭ ھەق - بەدىلىگە مەلىكباي تازا ۋايىغا يېتىپ پىشقان مەي نەشىدىن تەييارلاپ بېرىشكە پۈتۈشتى. ھېلىقى ئادەمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ھازىر شەھەرلەردە بۇنداق نەرسە تازا پۇلغا يارايدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. سەۋەبى، خۇرۇش دېگەن نەرسە پەيدا بولۇپ شەھەر ياشلىرىنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ كەينىنى سۈرىدىغان بولۇۋاپتۇ. نەرخى زەھەردىنمۇ قىممەت تۇرىدىكەن. سۇبھانىللا! بۇ شۇنداق نەرسە ئىكەنكى، باشقىنى قويۇپ ئەرلىكنىڭ بىلەن خوتۇنىڭنى ماڭا بەر دېسىمۇ بەرگۈدەك بولۇپ كېتەرمىش، دوست - دۈشمەننى، قەستنى ئاڭقىرالماسمىش. كەيپ كونىرىغانچە بەڭگىلەر ئوتتا كۆيدۈرۈپ چېكىپمۇ، كۆك تومۇرىغا ئوكۇل قىلىپ سېلىپمۇ خۇمارىنى باسالمايدىكەن. دەل مانا شۇنداقلىرى ئۈستىگە بىرنەچچە بىسىم نەشە چېكىۋەتسە خۇمارى بېسىلىپ، كەيپى ناھايىتى ياخشى بولىدىكەن.

مەلىكباي ھەيران قالدى. گەرچە ئۆزى بىر ئۆمۈر دېگۈدەك كەيپ قىلىپ ئۆتكەن بولسىمۇ، ئادەمنى شۇ سىياقتا نامەردلەشتۈرۈۋەتكىنىنى ئاڭلىمىغانىدى. مەيلى نېمىلا بولمىسۇن، ئۇنىڭ ئامىتى كەلدى. بۇنداق ئىشلارنىڭ ئىپى - جىپىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى. بىر يىلدىن كېيىن كۆز ئاخشىمى خېرىدارنىڭ تاپشۇرغىنى بويىچە ھەممىنى تەقلەپ، ئۆيىدە كۈتۈپ ئولتۇرغاندا، ئىشىكى ئىلگۈچىدىن قومۇرۇلۇپ جالداقلاپ ئېچىلدى. يېزىنىڭ قېرى، ئاۋاق ساقچىسى ۋە ناتونۇش ئىككى ساقچى بىلەن بوسۇغىدا پەيدا بولدى.

- نەشىنى چىقار!...

مەلىكباينىڭ خوتۇنى كېسەل تۆشىكىدىن چاچراپ تۇرۇپ قاراڭغۇ بۇلۇڭغا ئۆزىنى ئاتتى. قورقۇنچتىن ھازىرلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇگۈلۈپ ئەسەبىيلەرچە جالاقلاپ تىترىدى. مەلىكباي شۇ دەقىقە ئىچىدىلا بېشىغا كەلگۈسى ھەممە بالايى - قازانى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ بولدى. ئاۋاق ساقچى ئۇنى بوش قويۇۋەتمەيتتى. نېمشقىدۇر ئۇ مەلىكباينىڭ پېيىغا چۈشۈپ يۈرەتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى مەلىكبايلا ئەمەس، كەمپىرىمۇ بىلەتتى. ياۋاشلىق بىلەن ھەممە قىلمىشنى تاپشۇرامدۇ ياكى تاپشۇرمامدۇ؟ بەربىر مەلىكباي ئاۋارىچىلىقتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغاندەك قىلاتتى.

ئاۋاق ساقچى چاققانلىق بىلەن ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنى ئوڭتەي - تونتەي قىلىپ ئاختۇرۇپ چىقتى. مەلىكباي گاراڭ، خىيالى تۇيغۇ ئىچىدە قېرى ساقچىنىڭ ئەسەبىيلىشىپ تىللىغىنىنى ئاڭلىدى.

- مالنى نەگە يوشۇردۇڭ، چاپسان ئېيت!؟

مەلىكباي زۇۋان سۈرمىدى. ئۇ ھەرقانچە قىيىن - قىستاققا ئېلىنسىمۇ قېرى ساقچىغا بويۇن ئەگمەسلىك نىيىتىگە كەلگەنىدى.

قېرى ساقچىنىڭ ئەپتى بىر قارىماققا ئادەم تەپ تارتقۇدەك، بىر قارىسا قورققۇدەك ئاللىقانداق بىر سۈر بېغىپ تۇراتتى. ئۇ زەردى بىلەن دېدى:

- يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە يوشۇرغان بولساڭمۇ، مېنىڭ ئامالىم بار.

ئۇنىڭ قانداق ئامال ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلىدىغىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. شۇ ئارىدا ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز بەردى: مەلىكباينىڭ كېسەلمەن خوتۇنى «جىنايىتىنى ئالدۇراق تاپشۇرسا يېنىك بىر تەرەپ قىلىنىدۇ» دېگەنلەرنى ئويلىدىمۇ، ئۇ نەرسىنىڭ نەدىلىكىنى ئېيتىپ قويدى. مەلىكباينىڭ ئەجرىنىڭ بىكار كەتكىنىگە چىدىماي يىغلاپ كەتتى...

شۇنىڭدىن كېيىن خېلى ئۇزۇنغىچە ئۆيدە ماجىرا

قۇرنمايدىغان بولدى.

قېرى ئات كېلەڭسىز بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۆزىنىڭ ئېزىلەڭگۈ يۇرۇشىدە بارغانچە ئاستىلاپ ماڭماقتا ئىدى. كەڭرى جاڭگالنىڭ كۆكۈچ كۆلرەڭ قاراڭغۇسىدا بويىنى تېخىمۇ ئۇزىراپ كۆرۈنەتتى. مەلىكباي ئات ئۈستىدە دەردلىك، ئېغىر ئۇھسىندى.

شۇ چاغدا مەلىكباي ئۈچ ئاي ھەپىسكە ئېلىنغانىدى. ساقچىلار ئۇنى ھەرقانچە قىيىن - قىستاققا ئېلىپمۇ شۇنچىۋالا كەندىرنىڭ تېرىلغان ئورنىنى ئىقرار قىلدۇرالمىدى. ھېلىقى قاتتىق قول قېرى ساقچىمۇ ئامالسىز قالدى. مەلىكباي ئۆزىنىڭ كەندىر ئۆستۈرگەن مەخپىي ئورنى توغرىسىدا خوتۇنىغىمۇ تىنمىغانىدى. ئاخىر، ساقچىلار ئۇنىڭ بىردىنبىر ئائىلە مۈلكى بولغان كالىسىنى جەرىمانە ئورنىدا تۇتۇپ كېتىپ بولدى

قىلدى.

مەلىكباي ھەپسىدىن چىققاندىن كېيىن ئۆزىگە ھەرقانچە باھانە - تەسەللى ئىزدەپمۇ كېسەلمەن خوتۇنىغا بولغان نەپرىتىنى باسالمىدى. ئەينى چاغدا نەشىنى ئۆي ئېچىگە يوشۇرۇپ قويغىنىغا مىڭ پۇشايمان يېدى. مانا ئەمدى يىل بويى ئەجىر قىلىپ قولنى سۇنسىلا يېتەي دەپ قالغان نۇرغۇن پۇلدىن، ھەتتاكى دۇنيالىقتىكى بىردىنبىر روزىغارى بولغان كالىسىدىنمۇ ئايرىلدى. پۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاشۇ قارغىش تەگكۈر ئۆلەرمەن خوتۇنى سەۋەبچى ئىدى. شۇ چاغدا قېرى ساقچىنىڭ قىيناشلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن بولسا، قىرىق يىللىق قەدىناسىغا خىيانەت قىلمىغان بولسا سەھرانىڭ قىيامەت تارتقۇلۇقلىرىدىن خالاس بولۇپ، بۇ ئالەمگە تۆرىلىپ قالغىنىغا يارىشا راھەت كۆرەر ئىدى.

مەلىكباي پەرزەنتسىز ئادەم ئىدى. بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى خوتۇنى تۇنجى بالىسىغا قورساق كۆتۈرگەندە، بىر قېتىملىق دامبا قۇرۇلۇشىدا ئېغىر تاش كۆتۈرۈپ سالغاللىقتىن بويىدىن ئاجراپ كەتتى. خوتۇنى تاش دۆۋىسى ئۈستىدە قانغا چىلىشىپ شۇ ياتقانچە قايتا ئەسلىگە كېلەلمىدى. مەلىكباي داخانغا ئوقۇتۇپمۇ، تېۋىپلارغا كۆرسىتىپمۇ پەرزەنتلىك بولۇش ئارزۇسىغا يېتەلمەي ئارمان بىلەن قېرىپ كەتتى. بەلكى، خۇدا مەلىكبايغا پەرزەنت نېسىپ قىلغان بولسا بۇ كەمگە نەۋرىلىكمۇ بولار ئىدى. شۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ بىلىنىزى ئۆلمەي بىر جەمەت بولۇپ ئۇيۇشۇپ، كۆڭۈللىرى غۇربەتچىلىكتە ئۆتسىمۇ ئۆزىنى بەختلىك سانار ئىدىمىكىن. قېرى جېنىدا ئوغۇللىرىنىڭ راھىتىنى كۆرۈپ، ئالۋاڭ - سېلىقلاردىن، مال - دۇنيا ۋەسۋەسىسىدىن خالىي بولۇپ، ئۆمرىنى پاك ئۆتكۈزەر ئىدىمىكىن...

مەلىكباينىڭ بوغۇزىغا ئاچچىق يىغا ئولىشىپ، كۆزلىرى ئېچىشتى. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىدە كېچە يۇ - كۈندۈز تىنىم تاپماستىن ئىشلىدى. ئۆزگىلەرنىڭ ھەققىگە قارا سانىماي، توغرا يول بىلەنمۇ مال - دۇنيا توپلاشقا تىرىشتى. لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمىدى. مەلىكباينىڭ دۇنيا غېمى بېشىغا كىيىلگەندىن باشلاپ تارتقان ھەممە ئازاب - ئوقۇبەتلىرى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىغا كېلىپ، باشتا ئېسەدەپ ئاندىن ئاستا - ئاستا بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى.

لېكىن، ھايال ئۆتمەيلا مەلىكباي يىغىسىنى تېزلا يىغىشتۇرۇۋالدى.

شەرق تەرەپتىن تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى.

مەلىكباي ئېتىنى دېۋىتتى. كەندىرلىككە تاڭ يورۇشتىن ئىلگىرى يېتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئەنسىز خىياللار چۇلغاشقا باشلىدى. ئۆتكەندە مەلىكباي كەندىرلىككە بارغاندا شورلۇق، يۇمشاق توپا ئۈستىدە غەلىتە ئىزلارنى بايقىغانىدى. ئىز ناھايىتى سۇس ھەم قالايمىقان بولۇپ، ھەرقانچە سەپسېلىپمۇ ئادەم ياكى ياۋايى ھايۋاننىڭ ئىزى ئىكەنلىكىنى بايقىۋالغىلى بولمايتتى. بىر تۇرۇپ بۇ ئىزلار يامان نىيەتلىك ئادەملەر كېتەر چېغىدا مەقسەتلىك بۇزۇۋېتىلگەن ئىزدەكمۇ تۇيۇلۇپ كەتتى. ئەگەر بۇ ئىزلار ئۇنى پايلاپ يۈرگەن بىرەر بەڭگىنىڭ ياكى تىنەپ - تەمتىرەپ كېلىپ قالغان ئوۋچىنىڭ ئىزى بولغان بولسا شۈبھىسىزكى، كەندىرلىكنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتقان، غورەكلىرىنى پۇتاپ كەتكەن بولاتتى. ئەجىبا... مەلىكباينى بۇزۇندە قارا تەر باستى.

ئەگەر، بۇ ئىزلار ھېلىقى قىزى ساقچىنىڭ بولۇپ قالىدىغان بولسا، تۈگەشكىنى شۇ!... يا پەرۋەردىگارا! مەلىكىباي ھەرقانچە شۇم پېشانە، قىزى ساقچى ھەرقانچە يامان بولغاندىمۇ يىرىدىن يېرىم كۈنلۈك يول يىراقلىقتىكى، قاراڭغۇ توغراقلىق ئىچىدىكى يۈز يىل ۋە ياكى مىڭ يىللاردىن بېرى ئادىمزات ئايىغى تەگمىگەن پىنھان جايىنى تېپىپ بارالامس!؟

مەلىكىباي يۈرۈشنى بارغانچە سۇسلىتىپ كېتىۋاتقان قىزى ئىشتى جىددىللىپ ھەيدەشكە باشلىدى. ھايال ئۆتمەيلا ئۇلار تەكلىماكان بويىدىكى توغراقلىق ئىچىگە كىرىپ غايىب بولدى.

كونىلار قالدۇرۇپ ئۆتكەن، كېيىنكىلەرنىڭ ناخۇش، نىمجان خاتىرىسىدە ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد غۇۋالىشىپ كېتىۋاتقان رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، نۇرغۇن يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان قوينىدا يۇلتۇزلاردەك تارالغان بوستانلىقلار بولغانىكەن. گەرچە ئۇ يەرلەردە ئاللىبۇرۇنلا ئادەملەر ياشىماس بولغان بولسىمۇ، ھەددى - ھېسابسىز جانۇ - جانىۋارلار، ئۇچار قاناتلار بۇ ماكاننىڭ ئىلگىرىكى ھاياتىدىن دېرەك بېرىپ تۇرىدىكەن. كېيىن قانداق ئالامەتلەر يۈز بەردى، بىردىنلا ئادەملەرگە سۇ يېتىشمەس بولۇپ قالدى. قەدىمدىن ئەنە شۇ بوستانلىقلارنى سۇغۇرۇپ كېلىۋاتقان ئەزىم دەريا - ئېقىنلار بوغۇۋېتىلدى. بوستانلىقلار قۇملۇقتىكى ئالۋۇنىدەك غايىب بولۇپ كەتتى. لېكىن تەكلىماكاننىڭ چېتىگىرەك جايلاشقان بۇ توغراقلىق ئېيتىدائىيلىقىغا قايتىۋاتقان ئاچكۆز ئادەملەرنىڭ ئۆز - ئۆزىنى ھالاكەتكە ئىتتىرگۈچى غالجىرانە بۇزغۇنچىلىقىدىن ساقلىنىپ، تەبىئەتنىڭ كۆز يېشى بىلەن سۇغۇرۇلۇپ قەيسىرانە ياشاپ كەلدى.

قەدىمىي توغراقلىقنىڭ بىپايان تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۇتىشىپ كېتىدىغان قۇيرۇق قىسمىدا ئۇزۇنىسىغا سوزۇلغان يارداڭلىق بولۇپ، چوڭقۇرلۇقى يىگىرمە غۇلاچچە كېلەتتى. يارداڭلىقنىڭ ئىككى ئۇچى خۇددى قىلىچ بىلەن كەسكەندەك بارغانچە تارىيىپ باراقسان توغراقلىق ئىچىدە يوقاپ كېتەتتى. يارداڭلىق قۇرۇپ كەتكەن ئېقىن - دەريا قىنىدەك ياكى قانداقتۇر بىر چوڭقۇر لەخمىنىڭ خارابىسىدەك سىرلىق ھەم قورقۇنچلۇق تۇيغۇ بېرەتتى. بۇ يەر يار لېۋىدىكى ئىرماش - چىرماش يۈز يىللىق توغراقلىق بىلەن شۇنداق ياخشى نىقابلانغانىدىكى، تېزرەك ماڭغان يولۇچى بايقىمىسا ئۆزىنى توختىتالالماي يارداڭلىققا غۇلاپ چۈشەتتى.

تىنىم تاپماس مەلىكىباي بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى ھاشاردىن سېلىنگەن قىش كۈنلىرىدە تۈلكە ۋە ياۋا توشقانلارغا قاپقان قۇرۇپ يۈرۈپ بۇ يارداڭلىقنى بايقاپ قالغانىدى. شۇ چاغدا ئۇ يارداڭلىق ئىچىگە چۈشۈپ ئادەم بويى ياۋايى ئۈسۈملۈكلەر بىلەن قاپلانغان يارداڭلىقنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنى ئالا قويماي تەكشۈرۈپ چىقتى. ئادەمزاتتىن يىراق بۇ كىچىككىنە پىنھان زېمىن ئۆمۈر بويى ئادەملەرگە گۇمان ھەم دۈشمەنلىك بىلەن قاراشقا ئۆگەنگەن مەلىكىباينى خۇش قىلىۋەتتى. شۇنىڭدىن بېرى ئۇ يارداڭلىقنى ئۆزىنىڭ خۇپىيانە مەقسەتلىرى ئۈچۈن كۆڭلىگە چىڭ پۈكۈپ قويغانىدى.

مەلىكىباي قىزى ئىشتىنى يېتىلەپ يارداڭلىق بويىغا يېتىپ كەلگەندە، پۈتكۈل توغراقلىق كائىناتىنىڭ قۇياشنى ئاپىرىدە قىلغۇچى مۇقەددەس ئالتۇن نۇرىغا پۈركەنگەنىدى. يارداڭلىق ئىچىدىكى باغ ئۈرۈنچىلىك يەرگە تېرىلغان كەندىرلىك كۆكتە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قارىيىپ كۆرۈنەتتى. مەلىكىباي ئالدىراپ كەتمىدى. ئالدى بىلەن يارداڭلىق لېۋىدىكى قېرى دوڭغاق توغراقنىڭ بولۇق شاخلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ، كەندىرلىكنى خېلى ئۇزۇنغىچە سەۋرچانلىق بىلەن كۆزەتتى. كەندىرلىكنىڭ سۈرلۈك قارىيىپ تۇرغان قاراڭغۇ بۇلۇڭلىرىغا چالما ئېتىپ، بىرمۇ شەپە چىقىشنى كۈتتى. گەرچە بۇلارنىڭ ھەممىسى بىھۇدىلىك بولسىمۇ، داد دېگۈچە كۆرگۈلۈكنى كۆرگەن تەتۈر پېشانە مەلىكىباي ئۈچۈن ھېچبىر ئارتۇقچە ئەمەس ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا مەلىكىباينىڭ كۆڭلى تىندى. قىزى ئىشتىنى يارداڭلىق بويىدىكى توغراققا باغلاپ قويۇپ، يېرىك سامان قاچىلانغان تورۋىنى بېشىغا كىيدۇرۇپ قويدى. ئاندىن چاققانغىنا ئالا خورجۇننى مۈرىسىگە تاشلاپ يارداڭلىقنىڭ گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەن جايى بىلەن پەسكە چۈشتى. بىردىنلا مەلىكىباينىڭ بۇرنىغا كەندىرنىڭ سىلىق، خۇشبۇي ھىدى گۈپپىدە ئۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىك، قورقۇنچ تۇيغۇسى تۈگەپ كەتكەندەك بولدى. مەلىكىباي كەندىرلىكنىڭ شورلۇق، يۇمشاق تۇپىسىنى دەسسەپ كەندىر غوزەكلىرى يېپىلغان جايغا كەلدى. كەلدىيۇ، چۆچۈپ كەتتى!

كەندىر غوزەكلىرى ئالدىنقى قېتىمقىغا ئوخشاشلا دەسسەپ، چەيلەنگەنىدى. مەلىكىباي يەرگە ئېگىشىپ ئىزلارغا سەپسالدى. خۇددى يۈرۈنقىدەكلا قانداقتۇر ياۋايى ھايۋاننىڭ ئىزى غوزەكلەرنى يېشىلغاندىن كېيىن، كەندىرلىكنىڭ ئىچى بىلەن يارداڭلىقنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ سۈرۈش ئىز قالدۇرۇپ، بىردىنلا يوقاپ كەتكەنىدى.

مەلىكباي توغراقلىقتا تۆلكە ئۆلۈغانلىرىنى ئېسىگە ئالدى. شۇندىلا يېنىك تىنىپ چىرايىغا قان يۈگۈردى.

ــ ئـۇھ، ئىسىم قۇرۇسۇن، قاپقان قۇرۇپ قويغان بولسامچۇ... ۋاي، ساڭا... قىرى ئەخمەق!

مەلىكباينىڭ كۆزىگە ئالتۇندەك جۇلالىنىپ تۇرغان تۆلكە تېرىسى كۆرۈنگەندەك بولۇپ، ئىچى ئېچىشىپ كەتتى.

ــ ۋاي كاساپەت!

مـەلـىكبـاي كەندىر غوزىكىنى سىقىملاپ ئالدى. شەبنەمدىن غوزەك بوشاپ ئېغىرلاپ قالغاندەك ئىدى. چاڭغا تويۇنغان ئۇششاق چېچەكلەرنى يۇلۇپ ئېلىپ ئالقىنىدا سەللا يىمىرىۋىدى، نەشە شىرنىسى بارمىقىغا بىلىنمىدەك چاپلاشتى. چاڭقىغان ئۆتكۈر پۇراقتىن مەلىكباينىڭ گېلى قىچىشىپ، خۇمارى تۇتۇپ بېشى ئايلانغاندەك بولدى. ھەممە ئىشنى بىردەملىككە بىر ياققا قايرىپ قويۇپ راسا بىر ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ كەيپ قىلغۇسى كەلدى. لېكىن مەلىكباي ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئاز دېگەندىمۇ ئىككى ئاش پىشىم ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى. ئالدى بىلەن ئىشلىرىنى تۈگىتىۋالسۇن، ئاندىن ئۇنىڭغىمۇ ھەم قىنىپ ئۈلگۈرىدۇ.

مەلىكباي خورجۇنىدىن چاققانغىنا غەلۋىر، پىچاق ۋە باشقا سايمانلىرىنى ئېلىپ بىر پارچە ئاق لاتىنى يەرگە يايدى ـ دە، ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

مەلىكباي ئىشنى تۈگەتكەندە، كۈن غەربكە قىيشىيىپ قاش قارايغانىدى. ئۇنىڭ تۈن كېچىلەردە بىر پاتمان خەۋپنى يۇدۇپ ئەجىر قىلغىنىغا يارىشا كەندىر ئوخشىغان بولۇپ، ئويلىغىنىدىنمۇ ئارتۇقراق ھوسۇلغا ئېرىشتى. بۇنىڭ بىلەن تويماس نەپسى تېخىمۇ زورايغان مەلىكباينىڭ كۆز ئالدىدا ناۋايخانا بىلەن ياندىشىپ سېلىنغان ئەپچىلگىنە باغلىق قورۇ ـ جاي گەۋدىلەندى. خۇدا ساق ـ سالامەت قىلسىلا، ئۇمۇ بولىدۇ. ئەمدى مەلىكباي كەندىر ئۈستۈرۈشكە شۇنچە باپ كېلىدىغان بۇنداق پىنھان، ئېسىل جاينى ھەرگىزمۇ تاشلىۋەتمەيدۇ. مىنىڭ قەتئىي شۈكرىكى، ئەمدى مەلىكباينىڭمۇ راھەت كۆرىدىغان كۈنلىرى كەلدى! شۇ تاپتا مەلىكباي نەشە قاچىلانغان خورجۇننى ئېلىپ قانات ياساپ ئۇچقۇسى كەلدى. لېكىن ھازىر ۋاقىت بالدۇرلۇق قىلاتتى. ھېچبولمىغاندا دېگەن ۋاقىت بىلەن يولغا چىقىشى كېرەك. شۇنداق بولغاندا ئەل ياتقۇدىن ئۆتكەندە ـ كىشىلەر ئېغىر غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق بولغاندا يېزىغا يېتىپ بېرىپ، ئىنىسى ـ جىنىغا تۇيدۇرماي ئۆيىگە كىرىۋالايدۇ.

مـەلـىكبـاي شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتنىڭ ئۆز مېلىگە قالغىنىغا كۆڭلىدە خوش بولدى. بايا ئۇ ئىش بىلەن بەنت بولۇپ ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى. ئەمدى بىردىنلا نەپسى تاقىلداپ نەشە خۇمارى تۇتتى. ئۇ كەندىر پاتاسلىرى ئۈستىدىلا ئولتۇرۇپ خورجۇندىكى نەشىدىن گۆلە چوكىلۇقىدا ئۇرۇپ ئالدى. ئالقانلىرىدا خېلى بىرھازا يىمىرگەندىن كېيىن چاشقان مايىقى چوكىلۇقىدا ئۇششاقلاپ، كۆك موخۇركا بىلەن ئوبدان ئارىلاشتۇردى. ئاندىن باشمالتاق چوكىلۇقىدا نەيچىلەپ ئورالغان تاماكىنى قـەغىزىگە ھەممىنى بىراقلا نىقتاپ ـ بېسىپ سالدى. مەلىكباي بىردىنلا ئۆيدىن چىققاندىن بېرى بىر بۇردىمۇ

ناشتىلىق قىلمىغىنىنى ئېسىگە ئالدى. خاپىچىلىقتا يېگۈدەك بىرنەرسە ئېلىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇغانىدى. ئاچ قورساق كەيپ قىلغاندا، نەشە ئادەمنى ئەپ قوياتتى. مـەلـىكباي بىردەملىككە ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدىيۇ، نـەشـىنىڭ شېرىن كەيپ تەقەززاسى غالىب كەلدى. مـەلـىكبـاي ئۆگەنگەن قوللىرى بىلەن تەكشى ئوت تۇتاشتۇرۇپ بىرنەچچە رەت قۇرۇق تارتىپ تاماكىسىنى راسا چوغلاندۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاچكۆزلۈك بىلەن شوراپ ئىچىگە سۈمۈرۈشكە باشلىدى.

بـاشتـا كـەيپـى بوش، نېرۋىلىرىغا ئانچە تەسىر ئۆتمىگەندەك قىلدى. مەلىكباي خورجۇننى تارتىپ يەرگە ياتىۋاشلىشى بىلەنلا ھېچبىر ساختىلىق قوشۇلمىغان ساپ نەشە ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. گاھ يەر ئويۇلۇپ چوڭقۇر زۇلمەت ئىچىگە غۇلاپ كېتىۋاتقاندەك، گاھ بەدەنلىرى پەيدەك يېنىكلەپ ھاۋادا لەيلەۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئاندىن كەندىرلىك، ياراغلىق ۋە توغراقلار

كۆز ئالدىدا چۆرگىلەشكە باشلىدى. ھايال ئۆتمەيلا ئەۋجىگە چىقىپ، پۈتكۈل زېمىن غايەت زور موكىدەك بىرنەرسىگە يۆگىشىپ تۈگەپ كېتىۋاتقاندەك دەھشەت بىلەن سوزۇلۇپ پىرقىرىدى. مەلىكبايىنىڭ ئىچ - باغرى ھازىرلا يېنىپ چىقىدىغاندەك كۆڭلى ئايىنىپ كەتتى. ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇرۇۋالماقچى بولدىيۇ، لېكىن بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. بىردىنلا مەلىكبايىنى ئەجەل ۋەھىمىسى باستى. ياشىلىقتا يىگۈدەك بىرنەرسە ئىلىنىۋالمىغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈندى. پۈتكۈل ئەزايىنى قارا تەر بېسىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. مەلىكباي مىلىك تەسلىكتە يېنىغا ئۆرۈلۈپ، ھوشىنى يوقىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن بارماقلىرىنى ئاغزىغا تىقىپ جىنىنىڭ بارىچە چىشلىدى.

زېمىن يەنىلا چۆرگىلىمەكتە ئىدى.

مەلىكباي ئاستا - ئاستا ھوشىنى يوقىتىپ، ئۆلۈك بىلەن تىرىك ئارىلىقىدا ئۇيقۇغا كەتتى.

... ناھايىتى، ناھايىتىمۇ ئۇزاقتىن كېيىن مەلىكباي قايتا تىرىلگەن ئاجىز، مەستخۇش سەزگۈلىرى ئارقىلىق كەندىر شاخلىرىنىڭ سۇس شىلدىرلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولدى. مەلىكباي ۋۇجۇدىدىكى پۈتكۈل كۈچىنى يىغىپ، مىڭ تەسلىكتە ئۆرە بولۇۋالدى. ئالدىدىكى كەندىرلىك ئارىسىدىن لىپلا قىلىپ بىرنەرسىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئىلغا قىلدى. مەلىكباي ئېسىنى يىغىپ نېمە ئىشلىغىنى ئويلاپ بولغۇچە خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك ئالدىدا ھەيۋەتلىك، كۆك يايلىق ئىككى بۆرە پەيدا بولدى. دەھشەتتىن مەلىكبايىنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ كېتەيلا دەپ قالدى. بۆرىلەر ئۇنى ئىككى تەرەپتىن قورشاپ، قىستاپ كېلىشكە باشلىدى. مەلىكباي خورجۇنىدىكى پىچاقنى ئالماقچى بولدىيۇ، لېكىن ئۈلگۈرەلمىدى.

- گۇناھىم جىق! يائاللا! رەھىم قىل.

ئۇ ئەڭ ئاخىرىدا پەقەت شۇ گەپنىلا دېيەلىدى.

* * *

مەلىكبايىنىڭ قۇلىقىغا بىراۋلارنىڭ گۇدۇڭلىشىپ سۆزلەشكەن ئاۋازى ئاڭلاندى. لېكىن مەلىكباي ھەرقانچە ئۇرۇنۇپمۇ كۆزىنى ئاچالمىدى. گويىكى ئۇنىڭ يەتتە ئەزاسى ئۆز تېنىدىن ئاجرىلىپ چىقىپ كەتكەندەك ئىدى. ئۆزىنى ئاجايىپ يەڭگىل، شۇنداقلا جانسىز سېزەتتى. مەلىكباي پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ يۇقىرىغا - ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قۇلاق سالدى. ئۇ باش ئۇستىدە گۇدۇڭلىشىپ سۆزلىشىۋاتقانلارنىڭ گەپ ئۇرامىدىن بولسىمۇ ئۆزىنىڭ نەدىلىكىنى، كىملەرنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنى ئۇقۇۋالماقچى بولدى. ئەجەبلىنەرلىكى، مەلىكباي ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ نېمە توغرۇلۇق ھەم قانداق تىلدا سۆزلىشىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرىۋالالمىدى.

ھېلىقى ئاۋازلار تېخىمۇ كۈچەيگىلى تۇردى. بىراۋلار قانداقتۇر قاتتىق بىرنەرسە بىلەن مەلىكبايىنى نوقۇدى.

- بېشىڭنى كۆتەر، مەلىكباي!

قۇلاق تۈۋىدە گۈمبۈرلەپ ياڭرىغان سادا مەلىكبايىنىڭ مەستخۇش ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ، غايىب كۈچنىڭ تەسىرىدە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئورنىدىن ئۆرە بولدى. مەلىكبايىنىڭ كۆز ئالدىدا - ئۆزىدىن بىرنەچچە چامدامىلا نېرىدا يېشىل رەڭلىك رەختلەردىن باشتىن - ئاياغ يېپىنچىسىمان كىيىملەرنى كىيگەن، پېشانە - مەڭزىلىرىدىن نۇر تېمىپ تۇرىدىغان ئاجايىپ قەددى - قامەتلىك ناتونۇش ئىككى ئادەم ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئوڭ قوللىرىدا زەيتۇن ياغىچىدىن قىلىنغان زاكون تايىقىدەك بىرنەرسىنى كۆتۈرۈۋالغانىدى. مەلىكباي ئەتراپىغا ئالاڭلاپ قارىدى. ھەممەياق قويۇق، قارامتۇل تۇمان بىلەن چۆمكەلگەن بولۇپ، ھېچنەرسىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. ناھايىتى يىراق چەكسىزلىكتە بوغۇم - بوغۇم بولۇپ تەكشى يېيىلغان تۇمانلار ئارىسىدىن نە بىرەر تال ئوت - گىياھ، نە بىرەر تۈپ دەل - دەرەخنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

مەلىكباي بىردىنلا ئۆزىنىڭ يەر يۈزىگە ئەمەس، قانداقتۇر بىر بوشلۇقتا دەسسەپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئەزايىنى غۇژژىدە سوغۇق تەر باستى. ھېلىقى ناتونۇش ئىككى كىشى مەلىكبايىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ، ئۈن - تىنسىز ئۆرە تۇرۇشاتتى. مەلىكباي قۇۋ كۆزلىرى بىلەن ئوغرىلىقچە شۇنچە سەپسېلىپمۇ ئۇلارنىڭ سىياقىدىن يەر يۈزىدىكى ئادەم زاتىنىڭ ھېچبىر نىشانىنى بايقىيالمىدى. شۇ زامات مەلىكبايىنىڭ كاللىسىدا چاقماق چاققاندەك دەھشەتلىك بىر پىكىر يالت قىلىپ ياندى!

«مەن ئۆلۈپتىمەن - دە!»

مەلىكباي شۇ ھامان ھاياتلىقىدا سادىر قىلغان ھەممە گۇناھى - كەبىرلىرىنى بىر - بىرلەپ ئېسىگە ئېلىپ، ئۆز خىيالىدا دەگسەپ كۆردى. ئەپسۇھانىناس! ئۇنىڭ بىرگىنىسلىك ئۆمرىدىكى گۇناھلىق قىلمىشلىرى شۇنچە، شۇنچىۋالا كۆپ ئىدىكى، ئاخىرىغا يېرىپ سەلدەك بېسىپ كەلگەن قورقۇنچ - ۋەھىمىدىن پۇت - قوللىرىدا جان قالماي ئورنىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ

مەلىكباي ھايات چېغىدا مولىلاردىن ئاڭلىۋالغىنى بويىچە دەررۇ ئايەت ئوقۇپ گۇناھىنى يېنىكلىتىشنى تىلىدى.

مەلىكباي پەرىشتىلەرگە يۈزلىنىپ، سەجدىگە باش قويدى. شۇ زامات قىلىچتەك ئۆتكۈر ھەم پارقىراق سادادىن مەلىكباي ئويغىنىشقا ئۈچۈپ چۈشتى.

ــ سەجدە قىلما! بېشىڭنى كۆتۈر! شەيتاننىڭ قۇللۇق زەنجىرى بىلەن لەنەتلەنگۈچى.

پەرىشتىلەرنىڭ پاكىز، نۇرلۇق سىماسى يېرگىنچ ھەم غەزەپتىن قارامتۇل تۈسكە كىردى. ئۇلار زەيتۇن ياغچىدىن قىلىنغان زاكون تايىقىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن خىتاب قىلدى:

ــ ئاللانىڭ ھۆكۈمگە قۇلاق سال. ئاسىي بەندە، ئەمدى ساڭا ھەم ئاشۇ بۆرە بېشى سۈرىتىدىكى زېمىندا ياشىغۇچى قەۋمىڭگە ئىمان - ئىستىغپار ئېيتىش بىھاجەت بولدى. سىلەر قايتا تىرىلمەكتىن، جەننەت ھەم دوزاخنىڭ پاراغىتى ۋە ئازابىدىن ئەبەدىيلىك مەھرۇم بولدۇڭلار. سىلەر ياراتقۇچىڭلارنىڭ قۇدرىتى بىلەن كۈلگە ئايلاندۇرۇلۇپ، ئىككى ئالەمدىن ئەبەدىي يوق بولىسىلەر - سىلەرگە ئەڭ كۆپ شەپقەت قىلغۇچىنىڭ مالائىكە - پەرىشتىلەرنىڭ، زېمىن يۈزىدىكى بەندىچىلىك بۇرچى، ۋىجدان غۇرۇرى بىلەن ياشاۋاتقان باشقا خەلقلەرنىڭ نەزەرىدە، خاتىرىسىدە ئەزەلدىن يارىتىلمىغاندەك، ياشاپ باقمىغاندەك يوق بولىسىلەر.

مەلىكباينى ھېچقاچان، ھېچيەردە ھېس قىلىپ باقمىغان بىر خىل غەلىتە قورقۇنچ چىرمىۋالدى. ئۇ ھاياتلىقىدا ئاللا ئىنسانلارغا بەخش قىلغان تۇرمۇشنىڭ ھەممە زۇلۇم - ستەملىرىنى، ئاچ - زېرىنلىق، ۋابا ھەم ئۆلۈمنىڭ تەھدىت - ئازابلىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، ئەبەدىيلىك يوق بولۇشنىڭ بۇنچە ئاچچىق تەمىنى تېتىپ باقمىغانىدى. مەلىكباي يانىي ئالەمدە ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى ئۈچۈن ئاخىرەتتە دوزاخ ئوتىدا يۈز يىل ھەتتا مىڭ يىللاپ كۆيسىمۇ، خۇدانىڭ بەندىلىرىگە ۋەدە قىلغان ئىككىنچى ھاياتلىقىنى - ياشاشنى، پەقەت داۋاملىق ياشاشنىلا ئىزدىمەيتتى.

مەلىكباي تۇگىشىپلا كەتتى. ئۇنىڭ يوق بولۇش ئالدىدىكى دۇنياسىدا جىنجىراقنىڭ پىلىلداپ يېنىپ تۇرغان زەررىدەك ئۈمىد - ئارزۇسىمۇ ئۆچتى. ئەمدى تەۋۋا - ئىستىغپار ئوقۇشنىڭ، مەغپىرەت تىلەشنىڭ ھېچ ئورنى قالمىغانىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆمرىدىكى ھەممە گۇناھلىق قىلمىش - ئەتمىشلىرى كۆز ئالدىدا بىرمۇبىر ئايان بولۇپ تۇراتتى. خۇدا مەلىكباينى ھەرگىزمۇ كەچۈرمەيتتى. بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ يەتتى. لېكىن بۇنىڭلىق بىلەنلا خۇدا ھەممە ئادەملەرگە ئوخشاشلا غەرەپ قىلىسا بولامدۇ؟ مەلىكباينىڭ قەۋم - قېرىنداشلىرى ئىچىدە كېچە - كۈندۈز ئىخلاسمەنلىك بىلەن خۇداغا ئىبادەت قىلىدىغانلار، روزا - رامزانىي، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلمايدىغانلار، ئۆزگە ئىشەنمىسىمۇ ھالاللىق بىلەن ئۆشرە - زاكات بېرىدىغانلار كۆپقۇ؟!

مەلىكباي ھايات چېغىدىكى ھەربىر ھۇجەيرىلىرىگىچە سىڭىپ كەتكەن ھەممىگە نارازىلىق قىلىدىغان، قارشىلىق كۆرسىتىدىغان خۇي - پەيلىگە يېنىپ، شەيتىنى يەنە قوزغاشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ تۇغرىسىدا ھەقىقەتەن لىللا ھۆكۈم چىقىرىلدى. بۇنىڭغا مەلىكباي ئەلۋەتتە تەن ئالىدۇ. مەلىكباينىڭ تېگىگە يېتەلمىگەن، ھەتتاكى خۇدانىڭ بۇ ھۆكۈمگە ئانچە قايىل بولمايدىغان يەرلىرىمۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سوراپ بىلىۋېلىش كېرەك. ھامىنى بىر ئۆلۈم - بىر جازا، بۇنىڭلىق بىلەن خۇدانىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويغان ھالەتتىمۇ، خۇدانىڭ بەندىسىگە بۇنىڭدىن ئارتۇق جازاسى بولماس. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش، كۆڭلى - قارنىدىكىنى تەلتۆكۈس بوشىتىپ تۆكۈۋېلىش كېرەك.

مەلىكباي ھەرگىزمۇ تۇغۇلۇش بىلەنلا ھازىرقىدەك باشتىن - ئايىغىچە گۇناھقا پاتقان بەندە ئەمەس ئىدى. ئۇمۇ ئالدىدىكى ئاشۇ پەرىشتىلەردەك ھەممە رەزىللىكلەردىن خالىي پاك بەندە ئىدى. ۋاھالەنكى، ئەمدىلىكتە ئۇ قانداقلارچە كەچۈرگۈسىز گۇناھلار بىلەن بۇلغانغان ئىبلىس ئىنسان بولۇپ قالدى؟ تۇرمۇش ئۇنى مەجبۇر قىلمىدىمۇ؟ ئۇ تۇغۇلۇشى بىلەنلا نامراتلىق، رەزىللىق، زۇلمەت قاپلىغان مۇھىتقا كۆز ئاچتى. شۇ مۇھىتتا ئۆسۈپ يېتىلدى. بىرئاز ئەقلىنى تاپقاندا ــ ياش قەلبى پۈتۈنلەي بۇلغىنىپ كەتمىگەندە، بىراۋلار ئۇنىڭ قۇلىقىغا قويۇۋەتكەن شېرىن چۈشتەك ھەقىقەتنى ئىزدەپمۇ باقتى. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەقلىنى كۆتەلەشتۈرىدىغان ئېزىتقۇ سەراب، ئالدامچىلىق بولۇپ چىقتى. مەلىكباي تۇغۇلماستىنلا بار بولغان، تۇغۇلۇپلا ئىسكەنجىسىگە

جۇشۇپ قالغان رەزىللىكلەرنىڭ زەھەرلىك ئۇرۇقىنى كىملەر تېرىدى؟ كىملەر سەۋەبچى بولدى؟ بەنە نېمە سەۋەبتىن كەتمەن سېپىغا بويى يەتكۈدەك بولغان چېغىدىن تا گۆرىگىچە قان - تەر تۆكۈپ مېھنەت قىلسىمۇ، شۇنچە باياشات جەننەتسىمان ماكانىنىڭ خوۋلىقىنى بىر كۈنمۇ كۆرەلمىدى!؟

مەلىكباي ئۆمرىدە نۇرغۇن - نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۇچراتتى. ئۇلار ئۆزىنى خۇداغا، ئاخىرەتكە بېغىشلاۋەتكەن ياۋاش - يۇمشاق، مۆمىن ئادەملەر ئىدى. ھېچبىر ئىنسانغا يامانلىق، بەدنىيەتلىك قىلمايتتى. ئۆزلىرى ئۆمۈر بويى، ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد ئاچ - زېرىنلىق، نامراتلىق، خارلىق ئىلكىدە ئۆتسىمۇ شۈكرى - قانائەتچان ئىدى. كېچەيۇ - كۈندۈز ئاللادىن ئۇ دۇنيالىقنى تىلەپ تائەت - ئىبادەت قىلاتتى. ئەجەبكى، شۇنداق ئىخلاسمەن بەندىلەرمۇ قانداق ۋەجىدىن ھەر ئىككى ئالەمدە خۇدانىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالالمىسا!

مەلىكباينىڭ كۆڭۈل چوڭقۇرىغا قاتمۇقات كۆمۈلۈپ كەتكەن، ھاياتلىقىدا ئېغىزىدىن چىقىرىشقا پېتىنالمىغان يەنە نۇرغۇن - نۇرغۇن سوئاللىرى بار. لېكىن شۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەسكە ئېلىپ، سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايتتى.

مەلىكباي بۇلارنىڭ ھەممىسىنى پەقەت كۆڭلىدىلا ئويلاپ ئۆتكۈزدىمۇ ياكى ئالدىدىكى پەرىشتىلەرگە بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردىمۇ بۇنى ئاڭقىرالمىدى. لېكىن

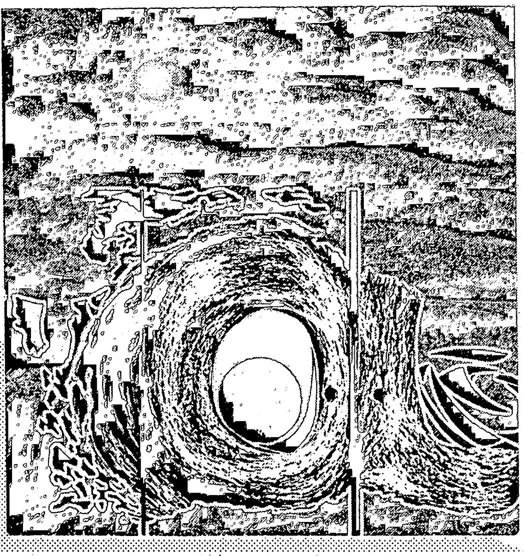

پەرىشتىلەرنىڭ چىرايىدا ئېچىنىش ھەم نەپرەت ئەكس ئەتتى.

پەرىشتىلەر مەلىكباينىڭ كۆڭلىدىكىنى بەش قولدەك بىلىپ تۇراتتى.

ـ قۇلاق سال، ئەي بىچارە ئىنسان. ئىككى ئالەمدە مەڭگۈلۈك يوق بولۇشنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرغىنىڭدا بىز ساڭا ئۆزۈڭ بىر ئۆمۈر ئىزدىگەن، كۆز ئالدىڭدا، پېشانەڭگە ھەرقاچان ئۇرۇلۇپ تۇرسىمۇ كور كۆزلىرىڭ كۆرەلمىگەن، ئۆلۈك سەزگۈلىرىڭ سېزەلمىگەن ياكى كۆرۈپ - بىلىپ تۇرسىمۇ ئۆز پايدا - مەنپەئىتىڭ، تاتلىق جېنىڭ ئۈچۈن كۆرمەس-بىلمەس بولۇۋالغان ھەقىقەت توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەيلى.

سىلەردە ھەقىقىي ئۇلۇغ ئىنسانلارنىڭ ئاقىۋىتى ھېچقاچان خەيرلىك بولۇپ باقمىغان. ئەسىرلەردىن بېرى روھىيىتىڭلارغا سىڭىپ كەتكەن خائىنلىق، بەدبەختلىك، قەست ئۇلارنىڭ ئۆمرىگە پاجىئەلىك خاتىمە بەرگەن. ئەپسۇسكى، سىلەر ئۆز قىلمىشىڭلاردىن زەررىچە ساۋاق ئالمىدىڭلار. تائەت-ئىبادەت بىلەن ئاللانىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالماقچى بولدۇڭلار. ئەي ئادەملەر، سىلەر نېمىدېگەن مەككار! ئاللا تائەت - ئىبادەتنى ئادەملەرنىڭ دىللىرىنى بىر - بىرىگە مۇستەھكەملەش، ئۆزئارا مۇھەببەت ئۇرغۇتۇش ئۈچۈن ۋاستە قىلىپ چۈشۈرگەنىدى. سىلەر بولساڭلار بۇنى ئەسىرلەردىن بېرى ئۇرۇش - نىزاھ، قىرغىنچىلىق، قۇللۇق - ساتقىنلىققا ۋاستە قىلدىڭلار. ئاقىۋەتتە سىلەر شۇنداق بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالدىڭلاركى، ھەقىقەتنى ـ چىن خۇدايىڭلارنى ئۇنتۇدۇڭلار. بەزىلىرىڭلار ئەمەل-مەنسەپنى خۇدا تۇتتۇڭلار. بەزىلىرىڭلار پۇل - مالنى خۇدا تۇتتۇڭلار، سىلەرگە ھېسابسىز لەنەتلەر بولسۇن! ـ شەيتان سىلەرنىڭ خۇدايىڭلار بولدى. شۇ نەپرەتلىك دەقىقىلەردىن باشلاپ شەيتاننىڭ قارا بايرىقى زېمىنىڭلارغا قادالدى.

شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئادىمى بارالغاندىن بېرى مېھرىبان خۇدانىڭ بىر تامچە كۆز يېشى زېمىنغا تامچىپ چۈشتى.

پەرىشتىلەر باشلىرىنى تۆۋەن قىلىشتى.

كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياشلار قۇيۇلۇشقا باشلىدى.

مەلىكباينىڭمۇ بېشى چۆشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بايىقى جاھىلانە روھىي ئىسيانكارلىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. ھەتتاكى ئۇ ئۆز روھىيىتىدە بىردىنلا روي بەرگەن ئۆزگىرىشلەردىن مەڭدەپمۇ قالدى. لېكىن پەرىشتىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى قىل سىغماس ھەق سۆزلەر ئىدى. شۇندىلا مەلىكباي ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ۋىجدانىي ئازاب دېگەن نەرسىنىڭ شۇنچە قورقۇنچلۇق قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇ دەمدە مەلىكبايغا ئۆتتۇۋاتقان ھەربىر دەقىقىلەر ئەسىرلەردەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ بۇنداق نومۇسلۇق، چىداپ تۇرغۇسىز دەقىقىلەرنىڭ چاپسانراق ئاياغلىششىنى، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا خۇدانىڭ پەرمانى ئورۇندىلىپ خۇددى ئىلگىرى يارىتىلىپ باقمىغاندەك ھەم ياشىمىغاندەك ئىككى ئالەمدىن يوق بولۇپ كېتىشنى خۇدادىن تىلەپ كەتتى. لېكىن جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. مەلىكباينىڭ بېشى تېخىمۇ چۆشۈپ كەتتى. ئۇ شۇنى ھېس قىلىپ يەتتىكى، پانىي ئالەمدە ھەقىقەت ئەزەلدىن ــ يارالمىشتىنلا ئادەملەرنىڭ ئۆز قولىدا، يۈرىكىدە مەۋجۇت ئىكەن. شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسىدە قالغان ئادەملەر تۇرمۇشنىڭ ھەر خىل چاكىنا، ساختا باھانە ـ سەۋەبلىرى بىلەن ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپتۇ.

نىھايەت، پەرىشتىلەر مەلىكبايغا خىتاب قىلدى.

ـ بېشىڭنى كۆتەر، بەندە!

مەلىكبايغا پەرىشتىلەرنىڭ ئاۋازى سىلىقلىشىپ، مۇلايىملىشىپ قالغاندەك تۇيۇلدى.

ـ بېشىڭنى كۆتەر، ئۆز ئاياغ ئاستىڭغا ـ ئىلگىرى ياشاپ ئۆتكەن زېمىنىڭغا قاراپ باق. نېمىلەرنى كۆردۈڭ؟

مەلىكباينىڭ ئەتراپىدىكى قارامتۇل، قويۇق تۇمانلار ئەمدىلىكتە ئەينەكتەك سۈزۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۆزى مۇئەللەقتە دەسسەپ تۇراتتى. ئۇ پەسكە شۇنداق بىر قارىدىيۇ، قورقۇنچتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، تىلى تۇتۇلۇپ كەتتى.

مەلىكباينىڭ تۇغۇلۇپ كۆز ئاچقان، كىندىك قېنى، ئۆمۈرلۈك مېھنەت تەرى تۆكۈلگەن ئاشۇ بىر پارچە قەدىردان زېمىن دەھشەتلىك دېڭىز كەبى گۈرۈلدىگەن بىر ئۇلۇغ ئوت ـ يانغىن ئىچىدە قالغانىدى.

ـ مانا بۇ سىلەرگە بېرىلگەن جازا، ــ پەرىشتىلەرنىڭ ئاۋازى ناھايىتى يىراقلاردىكى ئەكس سادادەك تۇيۇلدى، ــ مانا بۇ سىلەرگە بېرىلگەن جازا. سەن خۇدانىڭ كىتابىدا خۇددى مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئاجايىپ قىسسىنى بىلەمسەن؟ ئالەم يېڭى يارالمىشتا سەدۇم دەپ ئاتىلىدىغان بىر شەھەر بولغان. خۇدا سەدۇم شەھىرىنىڭ خەلقىنىمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاش مۇنبەت زېمىنى، تۈگىمەس بايلىقى ئاتا قىلغان. ۋاھالەنكى، ئۇلار ياراتقۇچىسىغا ئاسىيلىق قىلدى. خۇدا شۇندا ئىككى پەرىشتىنى زېمىنغا چۈشۈرۈپ، دەھشەتلىك بىر تاۋۇش بىلەن سەدۇم شەھىرىنى خەلقلىرى بىلەن قوشۇپ كۇمپەيكۇم قىلغانىدى. ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن سەدۇم شەھىرىنى ھالاك قىلغان ئاشۇ ئىككى پەرىشتە مانا بىز ئىدۇق. ئەمدى شەپقەتلىك خۇداغا، بىزمۇ ھەم بارچە كۆللى ئالەم ھېچ خالىمىغان بۇ دەھشەتلىك قىسمەت سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا چۈشتى. زېمىنىڭلاردىكى شۇ ئۇلۇغ ئوت ـ يانغىن سىلەرنى ھەم سىلەردەك بىر گۇناھكار خەلقنىڭ شۇ زېمىندا ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى كېيىنكىلەرگە ئەسلىتىدىغان ھەممە ئىز ـ نىشانلىرىڭلاردىن تارتىپ كۈل قىلىپ ئىككى ئالەمدىن ئەبەدىي يوق قىلغۇسى!

ئەپسۇسكى، ئەي بەندە! ئەپسۇسكى سەن يەر يۈزىدىكى خۇدانىڭ جازاسىغا تۇنجى بولۇپ ئۇچرىغۇچى ئىدىڭ. لېكىن ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇپ قالدىڭ. ھەتتاكى ھازىرغىچە ھايات تۇرۇپسەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ سەن يەنە بىر مەرتە يەر يۈزىگە قاراپ باق. كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قارىغىنكى، يەنە نېمىنى كۆردۈڭ؟

مەلىكباي بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ئوت دېڭىزى ئىچىدە قالغان زېمىنگە سەپسالدى. ئۇ بىردىنلا كىچىككىنە بىر پارچە زېمىننى ـ ئادىمى كۆزىچىلىك كېلىدىغان ئويمانلىقنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ يەر ئوت ـ يانغىندىن مۇستەسنا ھالدا تېخىچىلا ھاياتىي كۈچ بەرق ئۇرۇپ تۇرغان يېشىللىق بىلەن قاپلانغانىدى. ئۇ يەر مەلىكبايغا شۇنچىلىك تونۇش بىلىندى. لېكىن ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئېسىگە ئالالمىدى.

ـ ئۇ سېنىڭ كەندىرلىكىڭ! ـ پەرىشتىلەر قەھرى ـ غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كەتتى، ـ ھەم سېنىڭ پانىي

ئالەمدىكى دوزىخنىڭ! ئاللا ئەسلى ئۇ يەرنى سىلەرنىڭ كۆزۈڭلاردىن ئېرى قىلىپ تاكى قىيامەتكىچە شۇ پېتى ساقلاپ قېلىشنى ئەمر قىلغان، چۈنكى ئۇ بەر پەرۋەردىگار جەننەت ئىشىكىنى ئۇلۇغ ئېچىۋېتكەن ھېلىقى كىشىنىڭ قەبرىسى ئىدى! ۋاھالەنكى، سەن قەبرە ئۈستىگە ئاللا ئەڭ نەپرەت ئوقۇيدىغان شەيتاننىڭ زەھەرلىك ھىيلە - مىكىر ئۇرۇقىنى چاچتىڭ - بۇ زېمىندىكى ئەڭ پاك جاينى ئۆز نەپسىڭ ئۈچۈن بۇلغىدىڭ!

پەرىشتىلەر قوللىرىدىكى زاكون تاياقلىرىنى شۇنداق بىر سىلكىشى بىلەن تەڭ كەندىرلىكتىن گۈمبۈرلەپ بىر ئۇلۇغ يانغىن كۆتۈرۈلدى. ئوت يالقۇنى ئاسمان-پەلەككە ئۆرلەپ شۇنداق دەھشەتلىك كۆيۈشكە باشلىدى. كۆك قەھرىدىكى قارامتۇل بۇلۇتلارمۇ قىپقىزىل بولۇپ كەتتى.

- ئاللا خالىغان بىر كۈنى يانغىن ئۆچىدۇ، زېمىن ئەسلى قىياپىتىگە يانىدۇ. شۇ چاغدا پەرۋەردىگار بۇ زېمىنغا ئۆزىگە ھەم ياراتقۇچىسىغا يۈز كېلەلىگۈدەك يېڭى ئادەملەرنى يارىتىدۇ. لېكىن سەن ياشايسەن مەلىكباي، تاكى قىيامەتكىچە ئۆلمەيسەن، كەندىرلىكتىكى ئوتمۇ قىيامەتكىچە - ئىسراپىلنىڭ بۇرغىسى تارتىلغىچە ئۆچمەيدۇ. سەن شۇ ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيىسەن. يا قېچىپ چىقىپ كېتەلمەيسەن، ۋە ياكى ئۆلمەيسەن، تاكى قىيامەتكىچە! مانا بۇ ساڭا ئاللانىڭ بەرگەن جازاسى.

پەرىشتىلەر زاكون تايىقى بىلەن مەلىكباينىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، ۋارقىراشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى. قوللىرىنى ھەر تەرەپكە شىلتىپ تۇتۇۋالغۇدەك بىرنەرسە ئىزدىدىيۇ، ھېچنەرسە ئىلىشمىدى. ئۇ مۇئەللەقتىن پۇلاڭلاپ چۈشۈپ كەتتى. مەلىكباي ھاۋادا شۇڭغۇپ، يەر يۈزىگە يېقىنلاشقانسېرى پۈتۈن ۋۇجۇدىغا چىداپ بولغۇسىز بىر كۆيۈك ئازابى يامرىدى. ئۇ بۇنىڭغا ھېچ بەرداشلىق بېرەلمىدى - دە، ئۇق تەگكەن ياۋا توڭگۇزدەك ۋارقىرىۋەتتى...

* * *

مەلىكباي ۋارقىرىۋەتتى - دە، شۇ ھامان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئوت دېڭىزى ئىچىدە قالغانىدى. شىرىشىم قۇرۇشقا باشلىغان ياغلىق كەندىرلەر پارسىلداپ، گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتاتتى. مەلىكباي بىردەم مەڭدەپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن چاپىنىنىڭ پەشلىرى بىلەن يۈز - كۆزىنى چۈمكەپ، بىرلا ۋارقىراپ ياۋايى ھايۋان كەبى ئۆزىنى ئوت ئىچىگە ئاتتى. مەلىكباي ئوت ئىچىدە يىقىلىپ - قوپۇپ، دومىلاپ - ئۆمىلەپ يۈرۈپ مىڭ بالالىقتا يارداڭلىقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى لاغىلداپ تىترەيتتى. ئىككى چېكىسى ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغاندەك لوقۇلداپ ئاغرىپ، كۆزلىرى چانىقىغا پاتماي قالغانىدى. ئۇنىڭ يېنىدىلا ئورۇق، قېرى ئات قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ يارداڭلىق ئىچىگە قادىلىپ قېتىپ قالغانىدى. يارداڭلىق قىپقىزىل ئوت - يالقۇن دېڭىزىدە ۋەھىملىك گۈرۈلدەيتتى. كۈن پېتىش تەرەپ ئاسمان گۈمبىزىنىڭ تەڭ يېرىمى قىزىرىپ توغراقلىق ئىچىگە گۈگۈم يېيىلىشقا باشلىغانىدى.

بىردىنلا مەلىكباينىڭ يۈز - كۆزلىرى ۋاژىلداپ ئېچىشىپ ئاغرىشقا باشلىدى. ئۇزۇن چاپىنىنىڭ يەڭ-پەشلىرى كۆيۈكتىن سارغىيىپ كەتكەنىدى. لىپمۇلىق نەشە قاچىلانغان ئېغىر خورجۇن تېخىچە ئۇنىڭ قولىدا ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ شۇندىلا ئېسىگە كەلدى. ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، قانداقلارچە كەندىرلىكتە ئۇخلاپ قالغىنىنى، قاباھەتلىك چۈشنى ئاستا - ئاستا ئېسىگە ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن بەدىنى لاسسىدە بوشىشىپ ئورنىدىلا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ۋىجىك بەستى تېخىمۇ پۈكۈلۈپ، قورۇلۇپ بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى ئۇزۇنغىچە دىرىلدەپ تىترەپ تۇردى. خېلىدىن كېيىن مەلىكباي بېشىنى كۆتۈردى. يۈز - كۆزلىرى ياشتىن ھۆللەنگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدا غەزەپ - نەپرەتتىن ئۆرتەنگەن يېڭى بىر ئىنسانكار روھ باش كۆتۈرمەكتە ئىدى!

مەلىكباي بىردىنلا ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. نەشە قاچىلانغان ئېغىر خورجۇننى پۈتۈن كۈچى بىلەن يارداڭلىققا - گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتقان قىپقىزىل ئوت ئىچىگە پىرقىرىتىپ ئېتىۋەتتى.

ئاندىن ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ ھۆركىرەپ يىغلاشقا باشلىدى.

شېئىرىي كەڭلىك ھەققىدە

مۇھەممەتتۇرسۇن ئېلى

شېئىرىي كەڭلىك ـ شېئىرىيەت ئېستېتىكىسىغا خاس ئېستېتىك كاتېگورىيىلەرنىڭ بىرى سۈپىتىدە، شېئىرلارنىڭ ئېستېتىك قىممىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم بىر ئۆلچەم ھېسابلىنىدۇ.

شېئىرىي كەڭلىكنى مول تەسەۋۋۇر ياردىمىدە يارىتىلغان، ھېسسىياتقا تويۇنغان چەكلىك ئوبرازلار ئارقىلىق نامايان قىلىنغان چەكسىز مەنىلىك بوشلۇق دېيىشكە بولىدۇ. ئادەتتە چەكلىك ئوبرازلار ئارقىلىق چەكسىز مەنىلەرنى ئىپادە قىلىپ، شۇ ئارقىلىق كىتابخانلارنىڭ تەسەۋۋۇرى ئۈچۈن چەكسىزلىك ھەم كەڭلىك قالدۇرۇپ بەرگەن شېئىرلار شېئىرىي كەڭلىككە ئىگە بولغان شېئىرلاردۇر. شېئىرىي كەڭلىك شېئىرلارنى كۆپ خىل، كۆپ قاتلاملىق مەنىلەرگە ئىگە قىلىدۇ. كىتابخانلارنى ئۆز ئېستېتىك تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن تولۇقلاپ زوقلىنىش ھەم ئىجادىي زوقلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

باغلىما تەسەۋۋۇر شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدە ئەڭ كۆپ قوللىنىلىدىغان، شېئىرىي كەڭلىك يارىتىشتا مۇھىم رول ئوينايدىغان تەسەۋۋۇر تۈرىدۇر. بولۇپمۇ باغلىما تەسەۋۋۇرنىڭ يېقىنلاشما باغلىما تەسەۋۋۇر ھەم ئوخشاتما باغلىما تەسەۋۋۇردىن ئىبارەت ئىككى تۈرىنىڭ شېئىرىي كەڭلىك ھاسىل قىلىشتىكى رولى ئالاھىدە گەۋدىلىك بولىدۇ. ئوخشاتما باغلىما تەسەۋۋۇر ـ شېئىرىيەتتە شېئىرىي پىكرنى، شېئىرىي مەنىنى، شېئىرىي ھېس-تۇيغۇلارنى ماس ماددا، سىمۋوللۇق ئوبراز ئارقىلىق ئىپادىلەشنىڭ ئاساسى. شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدە پەقەتلا شېئىرىي مەنە، شېئىرىي پىكىر، شېئىرىي ھېس-تۇيغۇلارنى ئابستراكت ئۇقۇملار ۋاسىتىسى بىلەن ئەقلىي خۇلاسە شەكلىدە ئىپادىلىگەندە شېئىرىي كەڭلىك يارىتىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولمايدۇ. شائىرلار ئۆز شېئىرلىرىدا پەقەت ماس ماددا ئارقىلىق، سىمۋوللۇق ئوبرازلار ئارقىلىق سۆزلىگەندە ھەم ماس ماددىلار، سىمۋوللۇق ئوبرازلاردىن تەشكىللەنگەن شېئىرىي مۇھىت ياراتقاندا، ئاندىن شېئىرىي كەڭلىك يارىتالايدۇ. شېئىردا ماس ماددىلار، سىمۋوللۇق ئوبرازلار بىلەن ئۇلار ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن بېشارەتلىك، دارىتمىلىق مەنىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق قانچىكى يىراق بولسا، شېئىرىي كەڭلىك شۇنچە چەكسىز بولىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا شېئىرىي كەڭلىك تارىيىپ كېتىدۇ. ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىدىكى «يار» ئوبرازى ئۆز ئىچىگە ئالغان سىمۋوللۇق مەنىلەر، «ئىشق - مۇھەببەت» سۆزلىرى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپ قاتلاملىق مەنىلەر ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىدىكى شېئىرىي كەڭلىكنى بارلىققا كەلتۈرگۈچى مۇھىم بىر ئامىل سۈپىتىدە ئۇ شېئىرلارنى مەڭگۈلۈك سېھرىي كۈچكە ۋە ئەبەدىي ئېستېتىك قىممەتكە ئىگە قىلغان. شائىر تېيىپجان ئېلىيوپمۇ «تۇگىمەس ناخشا» ناملىق شېئىرىدا چەكلىك شېئىرىي مۇھىت ئىچىدە چەكسىزلىككە ئىگە شېئىرىي مەنىنى ئىپادىلەپ، سىتېرېئولۇق تۇيغۇغا باي شېئىرىي كەڭلىك ھاسىل قىلىشتا «مەن» ۋە «بوۋاي»دىن ئىبارەت ئىككى سىمۋوللۇق ئوبرازنى تاللىۋالغان. ئەخمەتجان ئوسماننىڭ «بۆشۈك لىرىكىسى»، «سادىر يېتىم قالغان بەش بالىسىنى ئىزدەپ» دېگەن شېئىرلىرىدىكى «بۆشۈك»، «بەش ۋاخ ناماز»، «كاۋاپدان»، «شەپەرەڭ»، «جۇدۇن»، «قەبرە» قاتارلىق ئوبرازلارمۇ بۇ شېئىرلاردا ئىپادىلەنگەن شېئىرىي مەنىنى چەكسىز كەڭلىككە يۈزلەندۈرۈپ، شېئىرىي كەڭلىكنى بارلىققا كەلتۈرگۈچى سىمۋوللۇق ئوبرازلاردۇر.

يېقىنلاشما باغلىما تەسەۋۋۇر ـ ماكان، زامان جەھەتتىكى يېقىنلىققا ئاساسلانغان بىر خىل تەسەۋۋۇر تۈرى. ئۇ شېئىرىيەتتە شېئىرىي بوشلۇق ھاسىل قىلىش ئارقىلىق شېئىرىي كەڭلىك يارىتىشنىڭ ئاساسى. يېقىنلاشما باغلىما تەسەۋۋۇر ئۇسۇلى قوللىنىلغان

شېئىرلاردىكى شېئىرىي كەڭلىك مىسرالار بىلەن مىسرالار، كۇپلېتلار بىلەن كۇپلېتلار ئارىسىدىكى بوشلۇققا ئايلىنىدۇ. ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىدە ۋە خەلق قوشاقلىرىدا كۆپ ئۇچرايدىغان بۇ خىل بوشلۇق بۈگۈنكى كۈندىكى شېئىرىيىتىمىزدە تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇلدى.

باغ ئىچىدە بوستانلار، ياشىرىپتۇ چوكانلار،
يارىنىڭ دەردىدە يىغلاپ ئاقتى كۆزۈمدىن قانلار.

مۇللابىلال نازىمنىڭ بىر غەزىلىدىن ئېلىنغان بۇ بىر كۇپلېت شېئىردا شائىر يىغىنلاشما باغلىما تەسەۋۋۇرلۇق شېئىرىي مۇنتاژ ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بىرىنچى مىسرا بىلەن ئىككىنچى مىسرا ئوتتۇرىسىدا بوشلۇق قالدۇرۇپ، ئۇنى كىتابخان تەسەۋۋۇرىغا تاپشۇرغان. يۇقىرىقى بىر كۇپلېتنى شۇنداقلا ئوقۇماققا بىرىنچى مىسرا بىلەن ئىككىنچى مىسرا ئوتتۇرىسىدا ھېچبىر باغلىنىش يوقتەك، بىرىنچى مىسرا پەقەت قاپىيە جەھەتتە ئىككىنچى مىسراغا ماسلىشىش ئۈچۈنلا توقۇلغاندەك كۆرۈنىدۇ. ئەمما بىز ئىنچىكىلەپ كۆزەتسەك، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا زىچ ئىچكى باغلىنىشنىڭ بارلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئەسلىدە ئاشىق ياشارغان چوكانلارنى كۆرۈپ يار دەردىدە يىغلايدۇ. نېمە ئۈچۈن؟ ئىلگىرى دەل مۇشۇنداق چوكان ياشارغان مەزگىلدە، ئاشىق ئۆز مەشۇقى بىلەن مۇشۇ باغدا ۋىسال پەيزىنى سۈرگەن، ياكى بولمىسا ئاشىق ئۆز مەشۇقى بىلەن چوكان ياشارغان مەزگىلدە مۇشۇ باغدا ئۇچرىشىشقا ۋەدىلەشكەن. يەنە شۇ باغ، چوكان ياشارغان چاغ، بىراق مەشۇقى يوق (تاشلاپ كەتكەن ياكى ۋەدىسىدە تۇرمىغان)، شۇڭلاشقا ئاشىق قان يىغلىغان (ئەلۋەتتە بۇ ئىككى مىسرانى ئاشىق باغدىكى بوستانلارنى، ياشارغان چوكانلارنى كۆرۈپ، ئۆز مۇھەببىتىنىڭ باغدىكى بوستانلاردەك ياشناپ، چوكانلاردەك ياشىرىپ تۇرماستىن، بەلكى خازان بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئەسلەپ قان يىغلىغان دەپ چۈشىنىشكىمۇ بولىدۇ). شېئىرنىڭ كېيىنكى مىسرالىرىدا شېئىرىي پىكىر قەدەممۇ-قەدەم كېڭىيىپ بارىدۇ - دە، بەلگىلىك دائىرىدىكى شېئىرىي كەڭلىك ھاسىل قىلىنىدۇ.

ئەركىن باغلىما تەسەۋۋۇر — ماكان، زامان چېكىنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئۆتمۈش، ھازىر ۋە كەلگۈسىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ بىر گەۋدىلەشتۈرۈپ، چەكلىك شېئىرىي ئوبرازلار ئارقىلىق چەكسىز مەنىلەردىن بېشارەت بېرىدىغان شېئىرىي كەڭلىك يارىتىشتىكى ئەڭ ئۈنۈملۈك تەسەۋۋۇر ئۇسۇلىدۇر. شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ «سالغا ئېشى» ناملىق ئەسىرىنى دەل ئەركىن باغلىما تەسەۋۋۇر ئۇسۇلىنى قوللىنىپ چەكسىز شېئىرىي كەڭلىك ياراتقان ئۈلگىلىك ئەسەر دەپ ئېيتىش مۇمكىن. ياش شائىر ئادىل تۇنىيازنىڭ «قەشقەردىكى يەر شارى» ناملىق داستانىمۇ يۇقىرىقى ئۇسۇلنى قوللىنىپ شېئىرىي كەڭلىك ياراتقان ياخشى ئەسەردۇر.

شېئىرىي مەنە، شېئىرىي پىكرنى، شېئىرىي ھېس-تۇيغۇلارنى ئوبرازلىق، تەسەۋۋۇرلۇق ھەم ھېسسىياتلىق تىل ئارقىلىق ئىپادىلەش شېئىرىي كەڭلىك يارىتىشنىڭ زۆرۈر شەرتى.

شېئىرىيەتتە ئوي - پىكرنى، ھېس - تۇيغۇنى ئىپادىلەشنىڭ ئىككى خىل ئۇسۇلى بولىدۇ. بىرى، ئۇقۇملاشتۇرۇپ ئىپادىلەش؛ يەنە بىرى، ئوبرازلاشتۇرۇپ ئىپادىلەش. ئەگەر شائىرلار ئۆز ئوي-پىكىرلىرىنى، ھېس - تۇيغۇلىرىنى ئابستراكت ئۇقۇم، ھۆكۈم، ئەقلىي خۇلاسە شەكلىدە ئۇقۇملاشتۇرۇپ ئىپادىلەيدىكەن، ھەرگىزمۇ شېئىرىي كەڭلىك يارىتىش مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ. شېئىرلاردا پەقەت ئوي - پىكىر، ھېس - تۇيغۇنى ئوبرازلىق، تەسەۋۋۇرلۇق، ھېسسىياتلىق تىل — ھەقىقىي شېئىرىي تىل — ئارقىلىق ئىپادىلىگەندىلا ئاندىن شېئىرىي كەڭلىك ياراتقىلى بولىدۇ. دېمەك، شېئىرىي كەڭلىك يارىتىش يەنە شائىردىن يۇكسەك دەرىجىدىكى بەدىئىي ئىپادىلەش ماھارىتىنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بىز يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن ئوبرازلىق، تەسەۋۋۇرلۇق، ھېسسىياتلىق تىل - كىتابخاننىڭ ئوبرازلىق تەپەككۇرىنى قوزغىيالايدىغان، تەسەۋۋۇرىنى قاناتلاندۇرالايدىغان، ھېسسىياتىنى شائىر ھېسسىياتىغا ئورتاقلاشتۇرالايدىغان تىلنى كۆرسىتىدۇ.

ئاخىرىدا شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، شېئىرىي كەڭلىك شېئىرلارنىڭ ئېستېتىك قىممىتىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم بىر ئۆلچەم، ئەمما بىردىنبىر ئۆلچەم ئەمەس. شېئىرىيەت ئېستېتىكىسىنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىرمۇنچە كاتېگورىيىلىرى بار.

كومپيۇتېرنىڭ تۇرمۇشىمىزغا سىڭىپ كىرىشىگە ئەگىشىپ، كىشىلەردە كومپيۇتېر ئۆگىنىش، ئىشلىتىش قىزغىنلىقى كەڭ تۈردە ئەۋج ئالدى. بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا كومپيۇتېر خىزمەت ۋە ئۆگىنىش قاتارلىق ساھەلەردىلا ئۆز رولىنى جارى قىلدۇراتتى. كومپيۇتېر تېخنىكىلىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇ يەنە تىجارەت قىلىپ پۇل تېپىشنىڭ ۋاستىسىگە ئايلاندى. ھازىر كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ خەت ئۇرۇش، كۆپەيتىش، كىتاب - ژۇرناللارنىڭ بېتىنى ياساش، ئىسىم كارتوچكىسى بېسىش، سۈرەت تارتىپ لايىھىلەش، VCD ئىشلەش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىدىغان مۇلازىمەت ئورۇنلىرى تېز سۈرئەتتە كېڭىيىپ، كومپيۇتېرنى يۇقىرى ئىقتىسادىي ئۈنۈم يارىتىدىغان قورالغا ئايلاندۇردى. نۇرغۇن كىشىلەر ئەنئەنىۋى تىجارەت ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ، خەتىرى ئاز، ئىقتىسادىي كىرىمى يۇقىرى بولغان مۇشۇنداق يېڭى تىجارەتلەرگە يۈزلىنىپ، باشقىلارغا باشلامچى بولدى. زامانىۋىلىشىشقا يۈزلەنگەن بۈگۈنكى جەمئىيەتتە كومپيۇتېرنى بارلىق ئىشلارنىڭ، جۈملىدىن پۇل تېپىشنىڭ ۋاستىسىگە ئايلاندۇرۇش تىجارەت ساھەسىدىكى مۇقەررەر يۈزلىنىشكە ئايلاندى.

مەن بۇ خىل يۈزلىنىشتىن خۇشال ئىدىم. ئۆزۈم بىر كومپيۇتېر ھەۋەسكارى بولغاچقا، كومپيۇتېر بارلىققا كەلتۈرۈۋاتقان ئۆزگىرىشلەرگە بەكمۇ دىققەت قىلاتتىم. كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ تىجارەت قىلىشقا قىزىقىۋاتقان دوستلىرىم بىلەن كومپيۇتېردا قىلغىلى بولىدىغان تىجارەت تۈرلىرى ھەققىدە كۆپ پاراڭلىشاتتىم. تۇساتتىن بىر دوستۇم سوراپ قالدى:

— كومپيۇتېردا قىلغىلى بولىدىغان تىجارەتلەر پەقەت يۇقىرىدا ئىسمى ئاتالغانلار بىلەنلا چەكلىنەمدۇ؟ ئەگەر راستتىنلا شۇنداق بولىدىغان بولسا بۇنىڭدىن كېيىن ئاشۇ خىلدىكى تىجارەتنى قىلىدىغانلار كۆپىيىۋەرسە، ئىقتىسادىي ئۈنۈمدىن قانداقمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسۇن؟

بۇ سوئال مېنى ھەقىقەتەن تەمتىرىتىپ قويدى. كومپيۇتېر تېخنىكىلىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز يېڭىلىنىپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىشەنسەممۇ، لېكىن يۇقىرىدا ئىسمى ئاتالغانلاردىن باشقا يەنە ئۇيغۇرلارغا ماس كېلىدىغان قانداق يېڭى تىجارەت يوللىرى بارلىقىنى بىلمەيتتىم. كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ قىلغىلى بولىدىغان يەنە قانداق تىجارەتلەر بار؟ بۇ سوئال مەن ئۈچۈن يېڭى بىر سوئال ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ھەقتە ئىزدىنىشكە باشلىدىم.

دەل مۇشۇ پەيتلەردە، ئۈرۈمچى قىزىل بايراق يولى كومپيۇتېر بازىرى 4 - قەۋەتتە ئېچىلغان ئۇيغۇر سوفت كومپيۇتېر تىجارەت بۆلۈمىدىكى ئالىم ئەھەت مېنى بۇ ھەقتىكى ئۇچۇر ۋە ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى. بۇ، كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ فار - فۇر بۇيۇملارغا سۈرەت بېسىش تېخنىكىسىغا دائىر ماتېرىيال ئىدى.

بۇ تېخنىكا مېنى ھەقىقەتەن قىزىقتۇردى. بۇنىڭغا 586 تىپىدىكى كومپيۇتېر، رەڭلىك سۈرەت تارتىش ئاپپاراتى، رەڭلىك پرىنتېر، قىزىتىپ بىر تەرەپ قىلىش ئۈسكۈنىسى قاتارلىق ئەسۋابلار كېتىدىكەن. مۇشۇ ئۈسكۈنىلەردىن پايدىلىنىپ، فار - فۇر قاچا، ئىستاكان، تەخسىلەرگە ھەر خىل سۈرەتلەرنى باسقىلى بولىدىكەن. ھەتتا خېرىدارلار ئۆزى ئېلىپ كەلگەن سۈرەتلىرىنىمۇ خېرىدارلارنىڭ تەلپى بويىچە لايىھىلەپ بېسىپ بەرگىلى بولىدىكەن. ئۈسكۈنىلەر ئىشلىتىشكە قۇلايلىق، مەشغۇلات جەريانى ئاددىي، تەننەرخى ئەرزان، كىرىمى يۇقىرى بولۇپ، ھەقىقەتەن يېڭى بىر تىجارەت يولى قىلىشقا ئەرزىيدىكەن. بىرقانچە مىنۇت ئىچىدىلا رەڭلىك سۈرەت تارتىش ئاپپاراتى ياكى سىن ئېلىش ئاپپاراتى ئارقىلىق سۈرەتنى كومپيۇتېرغا كىرگۈزۈپ، رەڭلىك پرىنتېر ئارقىلىق بېسىپ چىقىرىپ، قىزىتىش ئۈسكۈنىسى ئارقىلىق قىزىتقاندىن كېيىن، فار - فۇر ئىستاكان، قاچا، تەخسىلەرنىڭ ئۈستىگە كۆركەم، سەنئەتلىك قىلىپ بېسىپ چىقارغىلى بولىدىكەن. ئەگەر ئوخشاش بىر سۈرەتنى كۆپلىگەن نەرسىلەرگە باسماقچى بولسا، سۈرەتنى

ئۈچۈر ۋە مۇلازىمەت

قايتىدىن بېسىپ چىقارسىلا بولىدىكەن. بۇنىڭ يەنە بىر ياخشى يېرى شۇكى، بۇ تېخنىكىنى ئىشلىتىپ تىجارەت قىلىشنى كومپيۇتېر سۈرەتخانىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بارغىلى بولىدىكەن. يەنى كومپيۇتېردا سۈرەت تارتىپ لايىھەلەش بىلەن فار - فۇر بۇيۇملارنىڭ ئۈستىگە سۈرەت بېسىشتىن ئىبارەت ئىككى خىل تىجارەتنى بىرلىكتە ئېلىپ بېرىپ، ئۈسكۈنىلەرنىڭ ئىشلىتىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، مەبلەغدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغىلى، ئوخشاش ۋاقىت ئىچىدىكى ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى بىرقانچە ھەسسە ئاشۇرغىلى بولىدىكەن.

بۇ تېخنىكىنىڭ ئەمەلىي قوللىنىشچانلىقى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، ھەرقانداق جايدا، ھەرقانداق پەسىلدە قوللىنىشقا باب كېلەتتى. يەنە كېلىپ ھازىرقى كومپيۇتېر سۈرەتخانىلىرى بۇ تېخنىكىنى كىرگۈزۈپ، ئۆز مۇلازىمىتى بىلەن بىرلەشتۈرسە، ھەقىقەتەنمۇ قوش ئۈنۈمگە ئېرىشەلەيتتى.

ئالىم ماڭا يەنە كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ مۇزىكا ئىشلەش، تەھرىرلەش تېخنىكىسىنىڭ يەنە بىر يېڭى چىقىش يولى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. بۇ چاغدا مۇشۇ دۇكاندا بىر ياش مۇزىكانت ئېلېكترونلۇق روياللىنى كومپيۇتېرغا ئۇلاپ قويۇپ، مۇزىكا چېلىۋاتاتتى. مەن بۇ جەرياننى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇردۇم. بۇنىڭ جەريانىمۇ ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، مۇزىكا چېلىنىۋاتقان چاغدا كومپيۇتېر ئۇنىڭ نوتىسىنى ئاپتوماتىك خاتىرىلەپ چىقىدىكەن. ئاندىن بۇ مۇزىكىنى كومپيۇتېردا قويۇپ ئاڭلىغىلى، كومپيۇتېردا خاتىرىلەنگەن نوتا بەلگىسىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق مۇزىكىنى خالىغانچە تەھرىرلىگىلى، تەھرىرلەنگەن مۇزىكىنى كومپيۇتېردىلا قويۇپ ئاڭلىغىلى، شۇ ئارقىلىق كۆڭۈلدىكىدەك مۇزىكىنى ئىشلەپ پۈتتۈرگىلى بولىدىكەن. مەشغۇلات جەريانى ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، مۇزىكا نوتىسىدىن ئازراق خەۋىرى بولسىلا، پۈتۈن مەشغۇلاتنى ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا ئۆگىنىپ كەتكىلى بولىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئەنئەنىۋى ئۇسۇل بويىچە مۇزىكا ئاكوردلاشتۇرغان چاغدىكى سازنى قايتا - قايتا چېلىش، مىڭ مۇشەققەتتە نوتا خاتىرىلەش، بىردەم مۇزىكا چېلىپ، بىردەم قەغەزگە جىجىلاپ ئولتۇرۇپ ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىتتا بىر مۇزىكىنى پۈتتۈرۈشتەك ئاۋارىچىلىقلارنى بىر يولىلا ئازايتىپ، مۇزىكا ئاكوردلاشتۇرۇشنى ھەم كۆڭۈللۈك، ھەم ئۈنۈملۈك پائالىيەتكە ئايلاندۇرغىلى بولىدىكەن. پەقەت بىرلا 586 تىپىدىكى كومپيۇتېرغا يۇقىرى سۈپەتلىك بىر ئاۋاز كارتىسى سەپلەنسە، ئېلېكترونلۇق رويالدىن بىرسى بولسىلا، يۇقىرىقى مەشغۇلاتلارنى تولۇق تاماملىغىلى بولىدىكەن.

«ناخشا - ئۇسسۇل مىللىتى» دېگەن نام بىلەن داڭق چىقارغان مىللىتىمىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، كومپيۇتېر ئارقىلىق مۇزىكا ئاكوردلاشتۇرۇش ھەقىقەتەن كېڭەيتىشكە باب كېلىدىغان يېڭى تېخنىكا ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ كومپوزىتورلىرىمىز تولىمۇ قىس بولغان شارائىتتا، بۇ يېڭى تېخنىكىنىڭ ئىستىقبالى زور، ئىقتىسادىي ئۈنۈممۇ ئىنتايىن يۇقىرى بولاتتى.

مەن بۇ يېڭى تېخنىكىلار ھەققىدىكى ئۇچۇرلاردىن خەۋەر تېپىپ، كەڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئۈچۈن يەنە يېڭى بىر تىجارەت يوللىرىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئالىم ماڭا نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان يولغا قويۇپ كەلگەن كومپيۇتېر خېرىدارلىرىغا كومپيۇتېر ئارقىلىق سۈرەت تارتىپ لايىھەلەش، VCD ئىشلەش، رەڭلىك مۇقاۋا، ئېلان لايىھەلەش، تېلېۋىزىيە ھەرىكەتلىك كۆرۈنۈشلىرىنى ئىشلەش تۈرلىرى بويىچە تېخنىكا ئۆگىتىپ بېرىشنى ھەقسىز ياكى تۆۋەن باھادا داۋاملىق يولغا قويۇش بىلەن بىرگە، يەنە يۇقىرىقى يېڭى ئىككى تۈر بويىچە تېخنىكا ئۆگىتىپ بېرىشنى يولغا قويماقچى ئىكەنلىكىنى، يەنە داۋاملىق ئىزدىنىپ، يېڭى تېخنىكىلارنى كۆپلەپ كىرگۈزۈپ، كەڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئۈچۈن يېڭى تىجارەت يوللىرىنى ئېچىپ بېرىش يولىدا جاپالىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

كومپيۇتېر تېخنىكىلىرى ئۆزلۈكسىز يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتقان شارائىتتا، دەۋرنىڭ ئالدىدا مېڭىپ، ئەڭ يېڭى تېخنىكىلارنى ئاۋۋال قوللىنىپ ئىش باشلىغانلار مۇۋەپپەقىيەتنى ئالدىن قولغا كەلتۈرەلەيدۇ، ئەلۋەتتە. كومپيۇتېرغا مۇناسىۋەتلىك يېڭى تىجارەت يوللىرى داۋاملىق كېڭەيسە كېڭىيىدۇكى، ھەرگىزمۇ بىر ئىزدا توختاپ قالمايدۇ. بايلىق ۋە ئامەت ھامان ئىزدەنگۈچىلەرگە، دەۋرنىڭ ئالدىدا ماڭغانلارغا مەنسۇپ بولىدۇ. ئىش ئىزدەپ يۈرگەن دوستلارنىڭ مۇشۇنداق يېڭى تېخنىكىلارنى قوللىنىپ ئۆزىنى دەۋرنىڭ ئالدىدا ماڭىدىغان باشلامچىلارغا ئايلاندۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى قىزىل بايراق يولى كومپيۇتېر بازىرى ئاز سانلىق مىللەت كومپيۇتېر تىجارەت بۆلۈمى 4 - قەۋەت 4319 - دۇكان.

تېلېفون: 2839871 ـ 0991.

112

ئۈرۈمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى

UTV

تېلېۋىزىيە تىياتىرى تەرجىمە مەركىزى

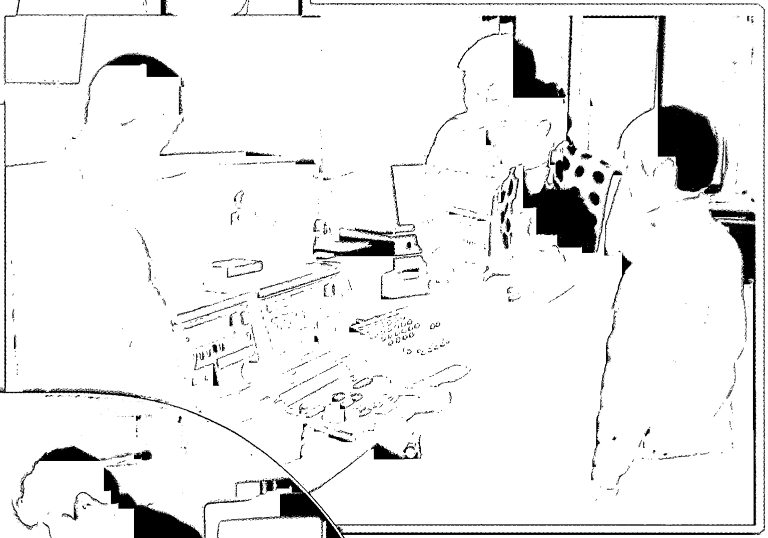

تەرجىمە مەركىزىنىڭ مەسئۇلى مۇختەبەر مەخسۇت فىلىم تەرجىمە خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلماقتا.

تەھرىرلەر تەھرىرلىك ئۈستىدە.

تېخنىكلار فىلىم كىرىشتۈرمەكتە.

ئۈرۈمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ تېلېۋىزىيە تەرجىمە مەركىزى ھەر يىلى مەملىكىتىمىز ۋە چەت ئەللەردە ئىشلەنگەن 150 قىسىمدىن ئارتۇق تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ كەڭ ئاممىغا يۈز كۆرۈشتۈ- رۈۋاتىدۇ.

ئارتىســــلار فىلىمگە ئاۋاز بەرمەكتە.

تەرجىمە، تەھرىر بۆلۈمى

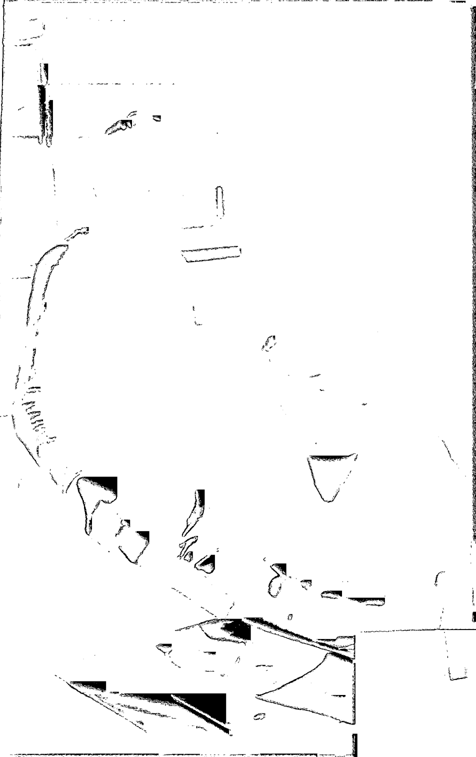

تەرجىمە، تەھرىر بۆلۈمىنىڭ ھەرقايسى خىزمەت ھالقىلى-
رىدىكى خادىملار خىزمەت
ئۈستىدە.

ئۈرۈمچى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ
تەرجىمە، تەھرىر بۆلۈمى كۈندىلىك
خەۋەرلەر پروگراممىسىنى تەرجىمە
ۋە تەھرىرلەپ ئىشلىگەندىن سىرت
يەنە يىلىغا 60 قىسىمدىن ئارتۇق
ھەرخىل مەزمۇندىكى مەخسۇس پروگ-
راممىلارنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە
قىلىپ ئىشلەشنى ئىشقا ئاشۇردى.

标准刊号ISSN1004-1745 国内统一刊号CN65-1012/1 邮发代号58-83 零售价4.40元